

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Kulturní a osvětová činnost v Jihlavě v 50. letech 20. století

Bc. Martina Drahošová

Diplomová práce

2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Martina Drahošová**
Osobní číslo: **H15370**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Soudobé dějiny**
Název tématu: **Kulturní a osvětová činnost v Jihlavě v 50. letech 20. století**
Zadávající katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka prostuduje odbornou literaturu obecnější povahy (Kaplan, Knapík, Černý, Průša, Franc, Just aj. autoři) i regionální k danému období, příslušné archivní fondy v Státním okresním archivu Jihlava (kulturní orgány OV KSC, OV NF, ONV Jihlava ad.), pozornost bude věnovat také drobnějším fondům jednotlivých kulturních institucí a dobovému místnímu a celostátnímu tisku. Na tomto základě zhodnotí vývoj kultury v Jihlavě ve stanoveném období, posoudí její případné proměny související s dobou, vývojem na celostátní úrovni a osobnostmi na úrovni místní, jež měly danou oblast v pravomoci.

Rozsah grafických prací: **obrazová a fotografická dokumentace**

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

Státní okresní archiv Jihlava, fond Sběrka jednotlivých čísel novin a časopisů, Jihlava (1809- 1978); fond Sběrka tiskové dokumentace, Jihlava (1688- 2014); fond KSČ městský výbor Jihlava (1950- 1958); fond KSČ okresní výbor Jihlava (1948- 1989); fond Městský národní výbor Jihlava (1954- 1990); fond Národní fronta městský výbor Jihlava (1948- 1990); fond Národní fronta- okresní výbor Jihlava (1948- 1990); fond Horácké divadlo, Jihlava (1940- 2008); KAPLAN, Karel, O censeře v Československu 1945-1956, Praha 1994. KAPLAN, Karel, Proměny české společnosti (1948-1960), 1. č., Praha 2007. KNAPÍK, Jiří, Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953, Praha 2002. JUST, Vladimír, Divadlo v totalitním systému, Praha 2010. MACURA, Vladimír. Šťastný věk: (a jiné studie o socialistické kultuře). Praha 2008. KNAPÍK, Jiří. V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956. Praha 2006. KNAPÍK, Jiří. Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950. Praha 2004. KAPLAN, Karel a Pavel KOSATÍK. Gottwaldovi muži. Praha 2004. KAPLAN, Karel. Kronika komunistického Československa: Klement Gottwald a Rudolf Slánský. Brno 2009. FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. Volný čas v českých zemích 1957-1967. Praha 2013. KNAPÍK, Jiří a kol.: Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech. Opava 2014. BABEROWSKI, Jörg. Rudý teror: dějiny stalinismu. Praha 2004.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.**
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2016**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2017**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 SB., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 31. května 2017

Bc. Martina Drahošová

Poděkování:

Tato práce stála nejen mnoho úsilí, ale také času, stresu, potu i slz, nicméně za dokončení nevděčím jen své pevné vůli, ale také mnoha lidem ve svém okolí, kterým bych chtěla tímto srdečně poděkovat.

V prvé řadě panu doc. PhDr. Tomáši Jiránkovi, Ph.D. za spoustu cenných rad, pomoc během tvorby a mnohdy velmi obětavý přístup při vedení mé diplomové práce. Velice, velice děkuji, pane docente.

Děkuji celé své rodině za obrovskou podporu (všeho druhu) a pochopení při psaní této práce a vůbec během celého studia. Speciálně, mamí a tati, díky patří hlavně vám.

Poděkovat chci i své kolegyni a dlouholeté kamarádce Míše Koutné, která při mně taky stála a měla pro mě vždy ta správná slova pro povzbuzení.

Velké díky patří všem zaměstnancům institucí, kteří mi poskytli příslušný materiál a dovolili mi čerpat z uložených fondů, zásluhu na tom mají zejména Státní oblastní archiv v Jihlavě, Státní a vědecká knihovna v Hradci Králové i Městská knihovna Jihlava.

Závěrečné poděkování bych chtěla věnovat člověku, který mě vždy podporoval, když jsem potřebovala, měl hodně pevné nervy, když jsem byla v koncích a uměl mě rozesmát, když jsem byla smutná, vděčím mu za zrod této práce.

Z toho důvodu bych ji chtěla věnovat právě jemu, mému nejcennějšímu a nejlepšímu příteli, budoucímu manželovi, Hanušovi.

ANOTACE

Práce pojednává o kulturní a osvětové činnosti ve městě Jihlava v časovém období 50. let 20. století. Jsou zde blíže popsány vybrané městské slavnosti, které charakterizovaly tehdejší Československo a splňovaly důležitý úkol propagace režimu. V práci se představuje i osvětová činnost, která hrála podstatnou roli v přetváření lidských životů na klasicky socialistické.

KLÍČOVÁ SLOVA

kultura, osvěta, Jihlava, výchova, městské slavnosti, komunismus

TITLE

The culture and public enlightenment in Jihlava in the 50's of 20th century

ANNOTATION

The work deals with cultural and educational activities in the city of Jihlava in the period of the 1950s of 20th century. There are closer described some selected city celebrations that characterized the then Czechoslovakia and fulfilled the important task of propagation of the regime. The work also introduces the public enlightenment that played the significant role in the transformation of human lives into classical socialist.

KEY WORDS

culture, public enlightenment, Jihlava, education, city celebrations, communism

OBSAH

1	ÚVOD – TÉMA A CÍL PRÁCE.....	1
2	ZHODNOCENÍ LITERATURY A PRAMENŮ	5
3	HISTORICKÝ VÝVOJ V ČESKOSLOVENSKU A ZMĚNY V KULTURNÍ OBLASTI S ÚNOREM 1948	13
3.1	KULTURNÍ POLITIKA.....	17
3.1.1	SOCIALISTICKÝ REALISMUS	18
3.2	ZAKLADATELSKÉ OBDOBÍ (1948 – 1950).....	19
3.2.1	KULTURNÍ AKCE A ZMĚNY V JEDNOTLIVÝCH KULTURNÍCH SFÉRÁCH 1948.....	23
3.2.1.1	LITERATURA.....	24
3.2.1.2	DIVADELNICTVÍ	25
3.2.1.3	FILMOVÁ TVORBA	27
3.2.1.4	ROZHLAS	27
3.3	ZAKLADATELSKÉ OBDOBÍ - KRITICKÉ ROKY 1951 – 1953	28
3.3.1	POČÁTEK KRIZE STALINISMU A ZMĚNA POLITIKY	31
3.3.2	NOVÝ KURZ A FORMOVÁNÍ KULTURNÍHO DĚNÍ.....	32
3.4	ROKY 1954 – 1956	34
3.4.1	ZMĚNY A BUDOVÁNÍ PROTISTALINOVSKÝCH NÁLAD	34
3.5	PŘECHOD DO NOVÉHO DESETILETÍ, ZLOM 60. LET.....	36
3.5.1	ROZVOJ VOLNÉHO ČASU	38
4	V MOCI PROPAGANDY	41
4.1	SPOJENÍ DVOU KONCEPTŮ MOCI – PROPAGANDA A TOTALITARISMUS	41
4.2	ASPEKTY PROPAGANDY	43
4.2.1	TEORIE NÁSILÍ A STRACHU	44
4.2.2	TEORIE MASY	48
4.2.3	TEORIE VŮDCE, UDAVATELE POHYBU	51

4.2.4	TEORIE VĚČNÉHO BOJE A OBĚTI	55
5	ROZVOJ JIHLAVY V BĚHU DĚJIN, VE 2. POLOVINĚ 20. STOLETÍ A JEJÍ KULTURNÍ STŘEDISKA	60
5.1	KULTURNÍ STŘEDISKA JIHLAVY	66
5.1.1	MASARYKOVO NÁMĚSTÍ	66
5.1.2	BŘEZINOVY SADY	68
5.1.3	DĚLNICKÝ DŮM, DŮM KULTURY	69
5.1.4	HORÁCKÉ DIVADLO	71
5.1.5	MUZEUM A GALERIE	74
5.1.6	JIHLAVSKÉ BIOGRAFY	76
5.1.7	DALŠÍ INSTITUCE: HORÁCKÝ ZIMNÍ STADION, KNIHOVNA, ARCHIV 78	
5.1.8	MÉDIA PRO JIHLAVSKO	80
5.2	PAMÁTNÁ MÍSTA KOMUNISMU V JIHLAVĚ	81
6	FESTIVITY VE MĚSTĚ JIHLAVA V PRŮBĚHU 50. LET 20. STOLETÍ	84
6.1	VÍTĚZNÝ ÚNOR	86
6.1.1	VÝZNAM, IDEJE	86
6.1.2	ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE	87
6.1.3	PŘÍPRAVY, ÚKOLY	87
6.1.4	AGITACE	89
6.1.5	OSLAVY ÚNORA	90
6.2	MEZINÁRODNÍ DEN ŽEN	91
6.2.1	VÝZNAM A IDEJE	92
6.2.2	ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE	93
6.2.3	AGITACE	93
6.2.4	OSLAVY MEZINÁRODNÍHO DNE ŽEN	96
6.2.5	DOZVUKY OSLAV	97
6.3	PRVNÍ MÁJ – SVÁTEK PRÁCE	98

6.3.1	VÝZNAM A IDEJE.....	104
6.3.2	ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE	105
6.3.3	AGITACE.....	106
6.3.4	PŘEDMÁJOVÉ PŘÍPRAVY A ÚKOLY.....	110
6.3.5	PŘEDVEČER 1. MÁJE.....	114
6.3.6	DEN 1. MÁJE.....	115
6.3.7	ODPOLEDNÍ PROGRAM MÁJE.....	116
6.3.8	DOZVUKY MÁJE.....	117
6.4	OSLAVY 9. KVĚTNA	120
6.4.1	VÝZNAM A IDEJE.....	120
6.4.2	ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE A ÚKOLY	121
6.4.3	AGITACE.....	121
6.4.4	PŘEDVEČER OSLAV	122
6.4.5	OSLAVY 9. KVĚTNA	122
6.4.6	HODNOCENÍ OSLAV.....	123
6.4.7	ZÁVOD MÍRU A BĚH VÍTĚZSTVÍ.....	124
6.5	MEZINÁRODNÍ DEN DĚTÍ	126
6.5.1	VÝZNAM A IDEJE.....	126
6.5.2	ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE	128
6.5.3	AGITACE.....	128
6.5.4	OSLAVY DNE DĚTÍ	129
6.5.5	HODNOCENÍ AKCE	131
6.6	DEN ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY	132
6.6.1	VÝZNAM A IDEJE.....	132
6.6.2	ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE	134
6.6.3	PŘÍPRAVY A ÚKOLY	134
6.6.4	AGITACE.....	135

6.6.5	DEN/ DNY ARMÁDY	137
6.6.6	HODNOCENÍ DNE ARMÁDY	138
6.7	OSLAVY VÝROČÍ VELKÉ ŘÍJNOVÉ SOCIALISTICKÉ REVOLUCE A MĚSÍC ČESKOSLOVENSKO – SOVĚTSKÉHO PŘÁTELSTVÍ.....	139
6.7.1	VÝZNAM A IDEJE.....	139
6.7.2	ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE	140
6.7.3	PŘÍPRAVY A ÚKOLY	141
6.7.4	AGITACE	142
6.7.5	PŘEDVEČER OSLAV	145
6.7.6	OSLAVY ŘÍJNOVÉ REVOLUCE A MĚSÍCE PŘÁTELSTVÍ	145
6.7.7	DALŠÍ PROGRAM MĚSÍCE.....	146
6.7.8	DOZVUKY A HODNOCENÍ	148
7	JIHLAVSKÁ KULTURNĚ-OSVĚTOVÁ ČINNOST V 50. LETECH 20. STOLETÍ....	151
7.1	PROPAGANDA NA PRVNÍM MÍSTĚ	152
7.2	KULTURNĚ OSVĚTOVÁ ČINNOST V TEORII	152
7.3	KULTURNĚ OSVĚTOVÁ ČINNOST V PRAXI.....	158
8	ZÁVĚR	173
9	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	177
10	SEZNAM ZKRATEK.....	187
11	RESUMÉ	190
12	SUMMARY	191

1 ÚVOD – TÉMA A CÍL PRÁCE

Tato diplomová práce se zabývá tématem více jak citlivým, zajímá se o éru komunismu v 50. letech minulého století se zaměřením na propagandu tohoto režimu v rámci kulturně osvětového života ve městě Jihlava.

Příběh nejprve otevře kapitola věnující se kultuře této doby všeobecně v republice ve spojení s informacemi o politice komunistické strany, která se k moci dostala v únoru 1948. Tímto se kultura na více jak 40 let stala de facto hlavní zbraní v rukou režimu, čímž se jí dostalo až nebývalé pozornosti a důležitosti už jen pro tu možnost ovlivnit skrze ni lidské masy a jejich jednání. Dostat tuto sféru pod kontrolu, se tak stalo klíčovým úkolem. Právě v nejtvrdějším období komunistické éry (přelom 40. – 50. let) vytvářely kultura s politikou nejpevnější pouto, tzv. „kulturní politiku“. Tehdy vydávané zákony pro všechna odvětví kulturních oborů platily všeobecně, a kdo je nedodržel či se zdál být „nepohodlným“ pro komunistické cíle, doplatil na to svou existencí nejen v metaforickém významu. Nutno dodat, že po smrti J. V. Stalina a Klementa Gottwalda roku 1953 nastaly v politice jisté zvraty, které změnily chod celého socialistického kolosu a přinesly postupné uvolnění, jež se s příchodními 60. léty stále zvyšovalo. Jen letmo se kapitola zmíní o fenoménu volného času, který se poжил zejména se „šedesátkami“ jako patřičná „odměna“ pracujícímu člověku, poskytující zcela jiné možnosti. Nicméně i tak je nadhled nutný, komunistický režim stále platil i se svou mocnou propagandou, schovanou prakticky ve všech společenských sférách.

Další kapitola ukáže problém propagandy jako fenoménu moci. To znamená, že každý, komu se dostane vyššího postavení v uceleném útvaru, potřebuje také jisté prostředky, aby se na daném místě udržel. Na ukázkou a porovnání kapitola nabídne propagandistický směr totalitarismů, tedy nejen bolševického, následně stalinistického, Ruska a jeho osobností, ale také i nacistického Německa pod vládou A. Hitlera. Rozebírají se též jednotlivé aspekty, tvořící podstatu propagandy v rámci samostatných „teorií“ s následnou charakteristikou.

Třetí kapitola se věnuje již samotné Jihlavě se zestručněným náhledem do dějství města od počátku po moderní dobu, následně seznamuje s důležitými kulturními budovami a zařízeními ve městě, k vytvoření základní představy a přehledu k tématům následujících kapitol. A nakonec ještě letmé obeznámení s památnými místy komunismu v Jihlavě, avšak mnoho jich do dnešních dní nevydrželo.

Následuje kapitola o festivitech, které slavili Jihlavané v Jihlavě v daném časovém období. Jednalo se o záležitosti celonárodní (výročí února 1948, 1. máj, Den československé armády apod.), vícenárodní (Měsíc československo-sovětského přátelství, Týden československo-německého přátelství aj.) a také „celosvětové“ v jistém smyslu (Mezinárodní den žen, Mezinárodní den dětí aj.).¹ Celkový průběh jednotlivých vybraných slavností v průběhu 50. let popisují jednotlivé úseky, zaměřující se na dílčí etapy od počátku až po konečné zhodnocení dané akce.

Poslední tematická kapitola rozebírá kulturně-osvětovou činnost ve městě. Jejímž úkolem bylo obecně vychovávat občany k tomu „správnému komunismu“. Lze se dočíst, jak se toho mělo docílit teoreticky i prakticky u dětí a mládeže, jak u dospělých, pracujících lidí. V této činnosti speciálně dopomáhaly kulturní instituce, čímž spolupracovaly i na vytváření kulturního a kultivovaného života města a okolí, proto se v kapitole shrnuje i jejich činnost.

Závěr vše rekapituluje a podává výsledek o postavení Jihlavy coby krajského města z hlediska kulturních a osvětových aspektů.

Odpověď na otázku, proč jsem si takové téma vybrala, je poněkud ošemetná, a ne zcela jednoznačná, spíše složitější. Proč zrovna komunismus?

Od komunistické éry nás dělí stále poměrně krátké období. Na ulici stále potkáváme lidi, kteří si moc dobře vzpomínají na zvolení Gottwalda prezidentem, na smrt Stalina, monumentální spartakiády či májové průvody atd. Moje generace se za těchto časů nenarodila, nebo nanejvýše na jejím konci, ale stále si ještě nese jistý odkaz s sebou, každý má v rodině své pamětníky, kteří mohou vyprávět příběhy z komunistického Československa. Avšak jednou také přijde doba, kdy našim potomkům a dalším generacím už jen stěží něco řeknou zkratky jako např. JZD,² ROH³ nebo RVHP,⁴ spolu s tím si jen poskrovnu dovedou představit dobu, ve které žili naši prarodiče a vyrůstali rodiče. Tato propast se bude neustále prohlubovat už jen díky obrovskému technickému rozdílu, ale zejména rozdílu v mentalitě, tj. v duševním chápání a porozumění, už jen v otázce uctívání autority.

Okamžitě po pádu komunistického režimu se toto období začalo kriminalizovat stejně jako odsuzovat, bylo zlem číslo jedna a neexistovala žádná omluva. Zejména názory týkající se jedinců se ve velkém přelévají z generace na generaci a tolik lidí si dnes

¹ V rámci akcí se vždy říkalo, že „slaví všichni příslušníci světa z dané skupiny“, tj. všechny ženy, děti atd.

² Jednotné zemědělské družstvo

³ Revoluční odborové hnutí

⁴ Rada vzájemné hospodářské pomoci

neuvědomuje, že i oni mají v rodině někoho, kdo v této době žil a vytvářel hodnoty. V rámci rodiny se však nikdo neohlíží, kdo co v minulosti udělal, zkrátka se vytváří jakási „rodinná amnézie“ ať již chtěná či nikoli.⁵

O to více si však lze uvědomit křehkost tématu, stačí se špatně vyjádřit a vše se roztříští na kousky. Já sama jsem si tento fakt jasně uvědomila při bádání v archivních fondech. Pan archivář mi dával dosti razantně najevo, jak citlivé informace obsahují kartony, které mi svěřoval, a vlastně by mi velkou většinu z nich ani neměl dávat. Musela jsem slíbit, že pokud to půjde, užiji jen minimum jmen, nejlépe iniciály. S tím jsem bez problému souhlasila, jelikož v mé práci nejde o očerňování lidí počítajících se ke „komunistickým Jihlavákům“, ale čistě o fakta, týkající se jihlavského, kulturního systému. Nicméně mě to přivedlo na mnoho zajímavých myšlenek, nad kterými jsem se nikdy předtím nezamýšlela. Lidé, které jsem objevila v archivních dokumentech, dnes mohou žít spokojený život se svou rodinou, ale přece jen tady mezi řádky jednolitého komunistického zápisu navrch označeným razítkem „TAJNÉ“ či „DŮVĚRNÉ“, tady budou žít navěky ve své určité roli. Takže zřejmě pro tuto „výzvu“ jsem zvolila období komunistického totalitního diktátu.

A proč kultura? Výchozím bodem je opět pojem „role“. V komunistickém světě ji měl každý, mohla to být role kladná, velikášská, nebo také role miniaturní, či dokonce role zrádce a nepřítele. Záleželo jen na „velkém režisérovi“, jaké role rozdá. V socialistickém systému, v tom obrovském divadle se zářivými kulisami pomyslného „ráje“, všichni měli nosit „masky štěstí“, jenže jeho fasády se začaly bortit s prvními problémy a záleželo jen na moci „režiséra“, jak se bude představení dále vyvíjet. Role, maska, kulisy a další atributy z knihy historika Erwina Goffmana „Všichni hrajeme divadlo“,⁶ mi vnukly myšlenku zaměřit se na kulturní sféru tohoto složitého a místy drsného období. O politických záležitostech se všeobecně ví mnohé, stejně tak vznikla spousta publikací na tato témata, avšak rozvoj kultury, kulturní vyžití lidí dané doby se zájmu moc často netěší. Jen velmi málo autorů věnuje těmto námětům stránky svých knih, prozatím nejvíce tématu přinesli historici Jiří Knapík a Martin Franc. Byť se kultura jako taková zdá nezajímavá, má, co nabídnout. Já sama si takové téma vysvětluji do jisté míry jako jeden z mála světlých bodů v tak tmavé a chmurné době,

⁵ O tom, jak funguje paměť, jak se u nás vyvíjela tzv. orální historie a jak se s pamětí a událostmi v ní uloženými zachází, vzniklo několik publikací od odborníků na orální historii. Více viz VANĚK, Miroslav, Pavel MŮCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-089-1.; VANĚK, Miroslav a Pavel MŮCKE. *Velvet revolutions: an oral history of Czech society*. New York: Oxford University Press, 2016. ISBN 978-0-19-934272-3.

⁶ GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. Vyd. 2. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999. ISBN 80-902482-4-1.

tedy jako připomínku toho, že vše ve státě sice bylo ovlivněno politikou, nicméně se lidé uměli bavit, těšili se na kulturní akce a prožívali mnoho radostných chvil spolu, byť v jistém smyslu též vykonstruovaných.

A konečně Jihlavu jsem si vybrala proto, že v ní již nějaký čas žiji, a také z důvodu její celkem bohaté minulosti, která v ní nechala nesmazatelné stopy, tzn., že pozůstatky komunismus v tomto městě ještě dodnes citelně přebývají.

Pozn.: Kultura jako taková tvoří sama o sobě velmi rozsáhlé téma, byť časově i místně vymezená. Tato práce má tedy posloužit jako náhled do kulturního základu města Jihlavy a představit ty nejznámější fenomény dané doby.

2 ZHODNOCENÍ LITERATURY A PRAMENŮ

Pro tuto práci se využila díla, která značně usnadnila bádání a nastínila problematiku dané doby v rámci kulturní sféry. Nutno konstatovat, že publikační možnosti na toto téma konkrétního kulturního problému prozatím moc bohaté nejsou. Pověštinou se autoři snaží zachytit téma v kontextu s jinými a dávat vše do širších souvislostí, takže dílo pak tvoří rozsáhlé vyprávění o celém komplexu. Naopak publikace vydané v době komunismu se na určitý aspekt zaměřují velice často, avšak kdo zná komunistický popis věci, ví, že díla jsou sice obsáhlá, nicméně plná demagogie a musí se brát s patřičným nadhledem. Stejně tak nutno přistupovat i k samotným archivním pramenům. Jako doplněk nutno dodat, že pokud se v kontextu objevilo nějaké jiné odbočující téma, práce k němu poskytuje i doporučující odkazy na další knihy.⁷

Politika a ideologie k sobě patří, a právě kniha britského politologa Andrewa Heywooda *Politické ideologie*⁸ popisuje jednotlivé ideologie, které vznikaly během „dlouhého 19. století“, jejichž myšlenky se šířily po zemích a vytvářely zcela nové společnosti. Ideologie funguje jako systém, kde se spojují ideje a myšlenky týkající se fungování státu, někdy naopak se jednotlivé myšlenky skládaly vedle sebe, avšak postrádaly nějakou vnitřní hodnotu. Ve svém rozboru popisuje např. liberalismus, nacionalismus či fašismus.

Teoretik totalitarismu Raymond Aron ve své knize *Demokracie a totalitarismus*⁹ představuje tyto dva fenomény vedle sebe a názorně ukazuje jejich rozdíly.

Hlavní hybnou silou propagandy obecně představuje masa, tedy velké množství lidí podobně či stejně smýšlejících pod vlivem jisté ideologie, která jim dává smysl života, smysl celého systému ve společnosti. Teoretik Elias Canetti se v knize *Masa a moc*¹⁰ zabývá právě masou a přes trefně užitá přirovnání popisuje, jaký mechanismus vlastně masou hýbe, kdo a co ji tvoří, či jak přežívá.

Pro pochopení oné doby a jejího fungování se hodí, pokusit se pochopit i tehdejší společnost a její postoje k novému režimu. Touto problematikou se zabývá Lenka Kalinová ve své práci *Společenské proměny v čase socialistického experimentu*.¹¹ Její

⁷ Pozn.: knihy a jejich hodnocení jsou řazeny dle tematického zaměření od obecného zájmu až po konkrétní aspekty v politice a kultuře, a to zejm. takové, které se k práci využily nejvíce.

⁸ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85865-10-6.

⁹ ARON, Raymond. *Demokracie a totalitarismus*. Vyd. 2., Brno: Atlantis, 1993. ISBN 80-7108-064-0.

¹⁰ CANETTI, Elias. *Masa a moc*. Vyd. 2., Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1512-9.

¹¹ KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1536-5.

kniha nabízí pohled do společnosti po skončení 2. světové války až do doby 60. let, kdy se autorka snaží vysvětlit, co zapříčinilo změny mezi obyvateli a přirozeně s tím vysvětluje i politické problémy, snažící se vyřešit těžkosti sociální a hospodářské. Jedna část knihy se věnuje také kultuře, resp. umělcům, kteří šířili levicové názory do Československa, a také médiím a jejich vlivu.

Bližší ke stalinismu čtenáře přiblíží kniha *Rudý teror: dějiny stalinismu*,¹² jež nabízí pohled ke vzniku bolševismu, jeho základním myšlenkám a idejím pocházející z hlavy osoby V. I. Lenina, stejně tak ke stalinismu a jeho hlavního myslitele J. V. Stalina. K porovnání vůči sovětskému systému a Stalinovi by se nehodil lepší příklad než německý nacionalismus s vedoucí postavou A. Hitlera. Jeho fenomén stejně jako jeho myšlenky vznikly z jeho prvotního díla *Mein Kampf*. Na tuto tematiku bylo napsáno (a stále se vydává) poměrně dosti knih.¹³ Tyto publikace mají za úkol ukázat nejen nacionalistickou doktrínu jako takovou, ale i její působení na společnost v rámci státu.

Snad si ani nelze představit bádání o komunistické době v Československu bez knih Karla Kaplana, také v této práci se využilo několik užitečných prací od muže, který si touto érou skutečně prošel. Kniha *Mocní a bezmocní*¹⁴ stejně jako *Gottwaldovi muži*¹⁵ představuje hlavní aktéry působící v KSČ. Každý jednotlivec má svoji vlastní kapitolu, kde je shrnut jeho život včetně politické kariéry. Samotný Kaplan a většina jeho knih má nevýhodu v tom, že v textu chybí poznámkový aparát, pouze na konci knihy se čtenář může seznámit, z jakých zdrojů autor čerpal. Další publikací zabývající se obdobným tématem pochází z pera historika Jiřího Pernese *Takoví nám vládli: komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*,¹⁶ čtenáře si může projít období od prezidentování Klementa Gottwalda po vládu Gustava Husáka. Kniha blíže popisuje dobu, ve které tito „první muži“ KSČ drželi otěže moci nad státem i lidskou myslí, avšak nejsou to standardně životopisy, nýbrž je jejich život a především vláda zapletena do kontextu doby, takže se nejedná o „suché čtení“ faktů.

¹² BABEROWSKI, Jörg. *Rudý teror: dějiny stalinismu*. Praha: Brána, 2004. ISBN 80-7243-216-8.

¹³ BAUER, František. *Mein Kampf očima historiků*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008. ISBN 978-80-86864-95-2.; HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. Praha: Naše vojsko, 2016. ISBN 978-80-206-1595-4.; *Hitlerův Mein Kampf: Z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*. Praha: Dialog, 1993. ISBN 80-85194-86-4.; REICHEL, Peter. *Svůdný klam Třetí říše: fascinující a násilná tvář fašismu*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-604-1.

STEED, Henry Wickham. *Diktatura a demokracie: Adolf Hitler Mein Kampf vs. T. G. Masaryk Světová revoluce*. Praha: V. Kořínek, 2004. ISBN 80-903184-5-2.; STERN, J. P. *Hitler: vůdce a lid*. Praha: Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-054-2.; VITKINE, Antoine. *Mein Kampf: příběh jedné knihy*. Praha: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-058-3.; *Život ve třetí říši*. Praha: Naše vojsko, 2006. ISBN 80-206-0811-7.

¹⁴ KAPLAN, Karel. *Mocní a bezmocní*. Toronto: Sixty-Eight Publishing ISBN 0-88781-209-0.

¹⁵ KAPLAN, Karel a Pavel KOSATÍK. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-616-9.

¹⁶ PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli: komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. Praha: Brána, 2003. ISBN 80-7243-162-5.

O tom, že důležitou pozici v komunistickém systému vykonávaly také ženy, vypráví kniha Jiřího Pernese *Komunistky s fanatismem v srdci*,¹⁷ jenž představuje příběhy slavných žen s komunistickým „vyznáním“, jako byly třeba Anežka Hodinová-Spurná, Gusta Fučíková, Ludmila Jankovcová ad.

Kniha od kolektivu autorů Kocian, Pernes, Tůma,¹⁸ se pokouší představit tuto dobu zase trochu v jiném světle. Jejich dílo postihuje všechny významnější akce, které tehdy hýbaly československou společností, samotnou KSČ, ale mnohdy i straníky SSSR, konkrétně se jednalo např.: o volby 1946, únor 1948, o tzv. slanskýádu, proces s Miladou Horákovou, Stalinův pomník na Letné, či Pražské jaro. Kapitoly jsou poměrně krátké a stručné, proto jasně shrnují vše, o čem se lze dočíst v jiných rozsáhlejších publikacích.

Neblaze proslulým fenoménem 50. let se stala i dehonestace kultu prvního československého prezidenta Tomáše G. Masaryka. O tom, jak se projevovala tato politická machinace, poskytuje informaci kapitola v publikaci Zdeňka Hojdy a Jiřího Pokorného *Pomníky a zapomněnky*,¹⁹ kde se čtenář dozví o ničení jeho pomníků a odkazu v metaforickém smyslu. Mimo jiné kniha věnuje jednu kapitolu pomníku J. V. Stalina na Letné, která měla víceméně zastínit Masaryka, nicméně osud pomníku byl paradoxně úplně stejný. Masarykismem²⁰ se zabývali i samotní komunističtí představitelé, jejich knihy s vyhraněným názorem zneuctivající památku významných osobností budiž všem ukázkou a výstrahou, v jaké době lží žili naši předci.

Dalším z fenoménů československého komunismu se stala kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy spolu s konfiskací jejich majetků a osobní újmou. Tomuto tématu se poměrně dostatečně věnovalo mnoho autorů, jež popsali rané počátky združstevňování, jeho charakter a také jeho oběti.²¹

Velice užitečnou a zajímavou knihou z oblasti kultury se stala publikace od Vladimíra Macury *Šťastný věk: (a jiné studie o socialistické kultuře)*,²² která utváří jasné představy o kulturním vnímání. Jak již samotný název napovídá, tato kniha se věnuje pravým fenoménům socialistické doby, které onu specifickou sféru utvářely, tzn., čtenář se

¹⁷ PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006. ISBN 80-7243-284-2.

¹⁸ KOCIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-87-X.

¹⁹ HOJDA, Zdeňk a Jiří POKORNÝ. *Pomníky a zapomněnky*. Litomyšl: Paseka, 1996. ISBN 80-7185-050-0.

²⁰ ŠOLC, Miroslav. *Masarykismus - jeden z ideových zdrojů pravicového oportunistu, revizionismu a antisocialistických tendencí v ČSSR*. Praha: Vysoká škola politická ÚV KSČ, 1972. bez ISBN.

²¹ BLAŽEK, Petr. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech : studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010. ISBN 978-80-87377-05-5.; JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-902-7.

²² MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1669-0.

dozví, jak to ve skutečnosti bylo s „americkým broukem“, kdo to byl „mičurinec“, jakou sílu měl kult osobnosti či o „mytickém“ postavení SSSR a další. Kniha se dá jen doporučit, jelikož je napsána velice čtivě bez složitého zabíhání do podrobností a spleťtého kontextu.

Nesporně velkou osobností kulturního povědomí a náhledu na komunistické období taky z jiné strany než jen z té politické je historik Jiří Knapík, jehož díla se věnují právě i nestandardním tématům. Politika byla samozřejmě obsažena v každé sféře, nicméně v jeho knihách se nejedná jen o čistou politiku. Jiří Knapík je zřejmě zatím jediný autor, který se pokusil shrnout obecně otázku kulturní politiky, věnoval tomu hned dvě knihy: *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*²³ a *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*.²⁴ Obě se zabývají stejnými tématy, *V zajetí moci* představuje rozšířenou verzi knihy první *Únor a kultura*, věnuje se kulturním záležitostem až do roku 1956, v mnohém se knihy samozřejmě opakují, nicméně nelze upřít, že se jedná o bezkonkurenční díla. Jedinou nevýhodou je fakt, že autor se snažil opravdu postihnout vše, co se v oné době dělo, a na obyčejného člověka a neznalce detailů mohou knihy působit až moc „přeplněné informacemi“ a nahuštěným textem. Přesto Knapíkovy knihy představují cenné zdroje základních i rozšiřujících informací. Trochu jiné zaměření přináší publikace *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*,²⁵ která umožňuje náhled do politiky KSČ, zaměřenou na nejmladší skupinu obyvatel, kulturní sféra je též postihnuta.

Na některých dílech spolupracoval i s dalším autorem podobného zaměření Martinem Francem. Z jejich kooperace vznikla rozsáhlá publikace *Volný čas v českých zemích 1957–1967*,²⁶ která seznamuje s politickými protokoly vymezující, co vlastně pod oblast volného času spadalo, představuje způsoby jeho trávení v daném časovém rozpětí, čtenář si tak může představit rozdíl mezi obdobími. Jejich text je velmi čtivý, navíc doplněný i o rozsáhlý poznámkový aparát, kam autoři přidali další doporučení například na periodikum nebo filmovou tvorbu. Z další spolupráce vznikla ještě rozsáhlejší publikace o dvou dílech *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích*

²³ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-212-0.

²⁴ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-316-X.

²⁵ KNAPÍK, Jiří a kol.: *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava: SU, 2014. ISBN 978-80-7510-057-3.

²⁶ FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2229-5.

1948-1967.²⁷ Sám název napovídá, že tento „průvodce“ slouží k seznámení se s různými aspekty života v komunistickém Československu. Knihy mají formu slovníku, tedy každé zadané heslo se stručně vysvětluje s doplňkem dalších odkazů, publikace se tak skvěle hodí pro objasnění dobových pojmů.

Propaganda má mnoho tváří a nejvíce se to potvrdilo v čase totality, kdy „vše bylo možné“. Poměrně stručná, avšak o to více vypovídající kniha Petra Jánského²⁸ představí čtenáři vybraná témata týkající se komunistické propagandy v rámci kultury v Československu, kdy autor dokumentuje danou situaci nejen slovem, ale také příslušnou písní i obrazem. Stejného tématu se týkají zahraniční knihy *Iconography of Power: Soviet political posters under Lenin and Stalin*²⁹ a *Propaganda and Persuasion*³⁰ představující fenomén propagandy v dobové ikonografii, zejména v sovětském kultu osobnosti.

Samotným festivitám se mnoho moderních publikací nevěnuje, avšak dobové knihy s komunistickým komentářem nabízí poměrně dostačující náhled do příprav a provedení takových slavností. Co taková veřejná sláva potřebovala splnit ke správnému provedení, o tom informovala kniha Zoltána Rácze *Rodinné a společenské svátky*,³¹ jež přikládala velkou roli masám a řádné agitaci. V publikaci se sice nemluví přímo o městských slavnostech, zabývá se spíše náhledem do uzavřenějších kruhů, nicméně stejná fakta platila rovněž pro větší akce.

Asi nejvíce materiálu zpracovaného do knižní podoby mají knihy s tématem 1. máje.³² Všechny líčí „boj dělnické třídy za tento svátek“ od prvopočátku až do 20. století. Některé spolu s tím poskytují slovní (hesla, říkanky, písně) i obrazový materiál. Také Mezinárodní den žen se dočkal vydaných příspěvků i knih,³³ které dnes můžeme vyhodnotit jako živný materiál. Nepřímo MDŽ se zabývala Denisa Nečasová, která tento aspekt zmínila v rámci knihy na téma o postavení žen a ženském hnutí v období

²⁷ KNAPÍK, Jiří a Martin FRANCO. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2019-2.

²⁸ JÁNSKÝ, Petr. *Totalita slovem, písní a obrazem: (dějiny hrůzovlády KSČ)*. Cheb: Music, 2004. ISBN 80-85925-13-3.

²⁹ BONNELL, Victoria E. *Iconography of Power: Soviet political posters under Lenin and Stalin*. University of California Press, 1999. ISBN 96-36252.

³⁰ JOWETT, Gareth S., Victoria O'DONNELL. *Propaganda and Persuasion*, Thousands Oaks: SAGE Publications, 5 ed., 2012. ISBN 978-1-4129-7782-1.

³¹ RÁCZ, Zoltán. *Rodinné a společenské svátky*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1973.

³² *1. Máj: sborník k oslavám 1. mája*. Bratislava: Štátné nakladateľstvo, 1950.; BOUČEK, Antonín. *První máj - jeho vznik, historie a význam*. Praha: Svoboda, 1946.; DRŠKA, Pavel. *Revolučné první máje*. Praha: Naše vojsko, 1971.; FRANĚK, Otakar, Antonín VERBÍK a Antonín ŠEVČÍK. *Pod rudými prapory Prvního máje: 1. máj v Jihomoravském kraji v dokumentech a vzpomínkách*. Brno: Blok, 1980.; *První máje na Jihlavsku 1890-1960*. Jihlava: OV KSČ, 1960. Bez ISBN.; VANČURA, Jiří. *Proč První máj*. Praha: Práce, 1965.

³³ KOLÁŘOVÁ, Miluše. *Mezinárodní den žen: metodický materiál*. Pardubice: Vzorná okresní knihovna, 1974. *Klára Zetkinová*. Praha: Horizont, 1977.; ŠTVERÁK, Vladimír. *Klára Zetkinová, revolucionářka a pedagožka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.

po 2. světové válce.³⁴ Její záživný text odhaluje, jak ženy postupně dosahovaly na důležitější pozice a dávalo se jim stále významnější slovo v mnoha důležitých rozhodnutích, tím vznikl základ pro vznik „ženského dne“ – MDŽ.

Širší seznámení s městem Jihlava poskytuje jedna celá kapitola práce, v jejíž tvorbě vypomáhaly publikace vytvořené přímo v tomto městě nebo v okolí. Obecnými informacemi se zabývá historický atlas z moderní doby,³⁵ jež krátce představuje minulost města a poskytuje k nahlédnutí i mapy s historickým vyobrazením. Rozšířenější informace podává regionální historik Zdeněk Jaroš s tematicky laděnými publikacemi,³⁶ nicméně se v jejich obsahu zabývá i celkovým kontextem jihlavské historie. Publikace též místního spisovatele a „tak trochu historika“ Martina Herzána seznamují s Jihlavou po různých stránkách její existence ve 20. století. *Jihlava ve spárech StB*³⁷ a *Utajené dějiny Jihlavy 20. století*³⁸ mají čtivý obsah, nicméně mnohdy až „přesycen“ informacemi, doplněný také o fotografie a poznatky pamětníků. Některé texty se tak zdají být psány spíše ve stylu historické reportáže, ve kterých nechybí napětí, hlavní pachatel i konečné rozuzlení. Kriminalitu ve spojení s komunistickými zločiny na Vysočině se snaží postihnout kniha *Komunismus na Vysočině*,³⁹ jež se v jednotlivých příspěvcích věnuje tomu, co režim tehdy považoval za zločin a prohřešek proti státu. Použity ovšem byly také knihy vzniklé přímo v době komunismu, většinou k nějakému výročí, ve kterých se popisuje růst a prosperita města ve všech sférách v ohraničeném časovém úseku, a následný plán posunu v dalších letech.⁴⁰

Jihlavská kultura a osvěta měla několik středisek po městě. Jedním takovým bylo místní Horácké divadlo, jehož pohnutý osud dokumentuje kniha vydaná k 20. výročí jeho působnosti⁴¹ a čtenáři poskytuje detailní počtení z dějin divadelní scény. Osvětové

³⁴ NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posílíš mír! : ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno: Maticе moravská, 2011. ISBN 978-80-86488-82-0.

³⁵ *Historický atlas měst České republiky, sv. č. 8, Jihlava*. Praha: Historický ústav AV ČR; Muzeum Vysočiny Jihlava; Státní okresní archiv v Jihlavě, 2000.

³⁶ JAROŠ, Zdeněk – KŘESADLO, Karel. *Jihlavská radnice: Kulturně historická studie*. Jihlava: Městský úřad, 1994.; JAROŠ, Zdeněk. *Čestní občané Jihlavy 1825 – 2015 a nástin dějin samosprávy města*. Jihlava: Statutární město Jihlava, 2016. ISBN 978-80-88003-15-1.; JAROŠ, Zdeněk. *Historie a současnost podnikání na Jihlavsku*. Žehušice: Městské knihy, 2001. ISBN 80-902919-6-1.

³⁷ HERZÁN, Martin. *Jihlava ve spárech StB: historie tajné policie KSČ v Jihlavě 1945 – 1990*. Jihlava: Jiří Vybíhal, 2011. ISBN 978-80-260-0026-6.

³⁸ HERZÁN, Martin. *Utajené dějiny Jihlavy 20. století: Dějiny, které žalem žalují... Jihlava: Martin Herzán, 2014. ISBN 978-80-260-6928-7.*

³⁹ *Komunismus na Vysočině: stalo se v době nesvobody a třídní nenávisťi III*. Jihlava: Parolaart, 2001. ISBN 80-238-7522-1.

⁴⁰ *1945 – 1970: 25 let života a práce města Jihlavy*. Jihlava: Městský národní výbor, 1970.; *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce*. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960.; KŘESADLO, Karel. *Jihlava 1233 – 1983*. Jihlava: Městský národní výbor, 1983.

⁴¹ FLÍČEK, Jiří. *20 let Horáckého divadla: 1940-1960*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1960.; SKÁLA, Antonín. *Deset let Horáckého divadla: příspěvek ke kronice naší první oblastní scény*. Praha: Nákladem Umění lidu, 1949.

středisko, jako dnešní Oblastní galerie Vysočiny, si také zasloužilo svou vlastní publikaci⁴² od člověka, který v jejích prostorách také pracoval. Jedním z dalších podobných míst byla jihlavská knihovna, o jejíž minulosti vypovídá krátká brožura *Minulost a současnost Městské knihovny v Jihlavě*,⁴³ obdobného ražení je také stručný text o existenci jihlavského archivu,⁴⁴ který si sice nevydobył přední místo v osvětové činnosti, zato měl velmi důležitou roli v uchovávání pramenů už v 50. letech minulého století. Publikace o kinofikaci Moravy⁴⁵ má široký záběr a pochází od kolektivu autorů z Univerzity Palackého v Olomouci. Čtenář se v ní seznámí s těmi nejdůležitějšími biografy daného města, jedna z kapitol se věnuje právě také Jihlavě. Jako další osvětové místo a součást města v rámci jeho „parku kultury“ byla zoologická zahrada (dodnes v úspěšném provozu), ta má za sebou také poměrně pestrou historii v rámci vývoje, její nelehký osud popisuje ve vlastní knize Vladislav T. Jiroušek,⁴⁶ do nedávné doby ředitel jihlavské zoo. Jedná se tedy o vskutku autobiografické a čtivé pojednání.

Typicky osvětová publikace nese název *Horácký zimní stadion a aktuality 1956/57*,⁴⁷ ta měla informovat „o rozsáhlých a pilných brigádnických hodinách na stavbě zimního stadionu, které jihlavští obyvatelé vykonávali s úsměvem a radostí“, text proto lze považovat za skutečně demagogický „pohled na věc“. Komunismus v Jihlavě po sobě zanechal mnohé „památky“, ke kterým dnešní moderní Jihlavan nechová tolik úcty jako v minulosti. Kde všude tato „památná“ místa byla, co se tam nacházelo atd., vypráví kniha *Památná místa revolučních bojů na Jihlavsku*⁴⁸ z podnětu místního muzea.

Celé dění v Jihlavě popisuje i tamní pamětník Bohumír Musil ve své knize *O Jihlavě a Jihlavanech s humorem i vážně*,⁴⁹ kde líčí své dětství v kontextu změn, které se udály. Jeho povídání se stalo vhodným doplňkem pro „jihlavské kapitoly“, text skrývá humor, vážnost, ale hlavně také věci k zamyšlení.

Využíván byl také dobový tisk, pocházející přímo z Jihlavy, tiskovina *Jiskra* se stala cenným doplňkem pro mnoho částí této práce. Samozřejmě její články nutno brát s patřičným nadhledem.

⁴² KÁBA, Arnošt. *Oblastní galerie Vysočiny*. Jihlava: Oblastní galerie Vysočiny, 1982.; PAŽOUTOVÁ, Kateřina. *OGV: 50 let Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě*. Jihlava: Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě, 2003. ISBN 80-86250-07-5.

⁴³ *Minulost a současnost Městské knihovny v Jihlavě: sborník materiálů k 110. výročí české veřejné knihovny*. Jihlava: Městská knihovna Jihlava, 2004.

⁴⁴ *Státní okresní archiv v Jihlavě*. Jihlava: Okresní úřad Jihlava, 1999. ISBN 80-238-5132-2.

⁴⁵ *Kinofikace Moravy: Bruntál, Bystřice pod Hostýnem, Bzenec, Havířov, Holešov, Jihlava, Kroměříž, Luhačovice, Nový Jičín, Šumperk, Uherské Hradiště, Zlín*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0820-1.

⁴⁶ JIROUŠEK, Vladislav Tomáš. *ZOO Jihlava aneb Cesta od kolébky k dokonalosti*. Jihlava: Madagaskar, 2004. ISBN 80-86068-37-4.

⁴⁷ VONDRÁK, Emil. *Horácký zimní stadion a aktuality 1956/57*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1957.

⁴⁸ *Památná místa revolučních bojů na Jihlavsku*. Jihlava: Muzeum Vysočiny Jihlava, 1984.

⁴⁹ MUSIL, Bohumír. *O Jihlavě a Jihlavanech s humorem i vážně*. Jihlava: B. Musil, 2009. ISBN 978-80-254-6110-5.

Pro mnoho archaických pojmů bylo použito také několik dílů *Ottova slovníku naučného*,⁵⁰ k objasnění jejich významu ve starším období. Jako slovník dobových komunistických pojmů velice dobře posloužilo již zmíněné dílo autorů Knapík – Franc *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*.

V práci se využívalo i internetových zdrojů,⁵¹ které se v mnohém staly nepostradatelnými k dohledání údajů k osobnostem, k zákonům, vyhláškám apod., nebo k obrazové či poslechové dokumentaci vztahující se na určité jevy.

Pramenná základna z provenience komunistických složek vytvořila pro dnešní dobu poměrně hojný zdroj informací o Jihlavě během 50. let. Fond Národní fronty se v tomto ohledu stal velmi bohatým původcem dokumentace o jednotlivých slavnostech, které mají ve většině v kartonech vlastní složku s příslušným rokem. Dokumenty jsou zde seřazeny od počátečních příprav až po konečné zhodnocení akce, neplatí to však vždy, nicméně i tak jsou dokumenty úhledně srovnány. Fond městského národního výboru zase posloužil s širokým pramenným materiálem ke kapitole o kulturně-osvětové činnosti. V dochovaných plánech a konečných přehledech o výsledcích celkové činnosti města za určité období lze vyčíst mnoho zajímavých informací. K doplnění informací ke všem jihlavským kapitolám ještě přispěly fondy: KSČ – okresní výbor, Místní výbory Národní fronty nebo Sběrka jednotlivých čísel novin a časopisů.⁵² Nutno dodat, že všechny fondy obsahují skutečně velké množství kartonů s dostupnými materiály, takže se zde nabízí i další zpracování na nějaké konkrétnější téma.

⁵⁰*Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1900.; *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1898.; *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1892.; *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1903.

⁵¹ www.ceskatelevize.cz, www.csdz.cz, www.delnak.cz, www.dko.cz, www.hdj.cz, www.jihlava.cz, www.jihlavske-listy.cz, www.knihovna-ji.cz, www.lidovyslovník.cz, www.mistopismoravy.cz, www.mkcr.cz, www.moderni-dejiny.cz, www.muzeum.ji.cz, www.ogv.cz, www.psp.cz, www.rozhlas.cz, www.spisovatele.cz, www.starajihlava.cz, www.totalita.cz, www.ustrcr.cz, www.valka.cz, www.zakonyprolidi.cz, www.zbierka.sk.

⁵² SOKA Jihlava, fond KSČ - Okresní výbor Jihlava 1948 – 1989; SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992); SOKA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 – 1959; SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 – 1959; SOKA Jihlava, fond Sběrka jednotlivých čísel novin a časopisů, Jihlava (1809 – 1978).

3 HISTORICKÝ VÝVOJ V ČESKOSLOVENSKU A ZMĚNY V KULTURNÍ OBLASTI S ÚNOREM 1948

Občané a občanky,
bratři a sestry,
soudruzi a soudružky!

Dnes prokázali jste mi důvěru nejvyšší. Prostřednictvím svého Národního shromáždění zvolili jste mne presidentem Československé republiky. Před několika hodinami složil jsem Národnímu shromáždění tento slib:

„Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren republice Československé a jejímu lidově demokratickému zřízení. Své povinnosti budu plnit svědomitě a nestranně podle vůle lidu, v zájmu lidu i státu. Budu šetřiti ústavních a jiných zákonů.“⁵³

Těmito slovy zahájil nový „dělnický“ prezident Klement Gottwald „vstup na Olymp“⁵⁴ československé, komunistické politiky a státu v červnu roku 1948. Ve svém projevu se snažil upoutat širokou veřejnost, která považovala jím složený slib věrnosti republice za hodnotný akt. Většina tehdejší společnosti neměla pochyb o tom, že tento muž pomůže Československu z poválečné krize k lepší a stabilnější budoucnosti.⁵⁵

Komunistická strana⁵⁶ se chystala na rozsáhlé změny ve všech ohledech, nejednalo se však o změny nárazové, nýbrž o velmi dobře sofistikované a připravené. Již od počátku působnosti v politice si strana kladla za cíl, zajistit si jistou převahu v mocenských sférách, byť na druhou stranu hlásala rovnost všech a všeho. V komunistických řadách platilo, že mít tzv. prsty ve všem, vedlo k zajištění mocenského vlivu, poslušnosti stejně jako pořádku včetně oblastí, kam každodenní politika dosud nezasahovala tak výrazně, jednalo se o sféru kultury. Levice dozajista věděla, že kultura, jako určité specifikum a symbol, utvářela charakter státu, nepopíratelně také působila a ovlivňovala osobnost člověka. Každý jedinec se sdružoval do skupin a z těch se následně utvářela společnost,

⁵³ *Hlas revoluce*, První projev presidenta Gottwalda, roč. I., č. 3, str. 1, 16. června 1948.

⁵⁴ KAPLAN, Karel. *Mocní a bezmocní*. Toronto: Sixty-Eight Publishing, 1989. ISBN 0-88781-209-0, str. 23.

⁵⁵ Klement Gottwald se snažil vědomě navázat na prezidentskou tradici, zakořeněnou v Československu, a rozvíjet ji. Oficiální propaganda o něm mluvila jako o prvním „dělnickém prezidentovi“ v čele republiky, a po vzoru prezidenta Masaryka, který byl nazýván „prezident Osvoboditel“ a prezidenta Beneše, kterému se dostalo přezdívky „prezident Budovatel“, začali straničtí propagandisté o Gottwaldovi hovořit jako o „prezidentu Hospodáři“ nebo o „prezidentu Sjednotiteli.“ PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli: komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. Praha: Brána, 2003. ISBN 80-7243-162-5, str. 135.

⁵⁶ Více o osobnostech, které tvořily přední linii KSČ, viz KAPLAN, Karel. *Mocní a bezmocní*. Toronto: Sixty-Eight Publishing, 1989. ISBN 0-88781-209-0.; KAPLAN, Karel a Pavel KOSATÍK. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-616-9.; PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli: komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. Praha: Brána, 2003. ISBN 80-7243-162-5.

resp. masa, tedy stát. Pokud komunistický režim chtěl ovládnout masy, které tvořily stát, musel se promyšlenou a postupnou agitací dostat dovnitř kulturní sféry, žádný další „blitzkrieg“ se už neměl uskutečnit.⁵⁷

O kulturním životě jako takovém se za války příliš mluvit nemohlo, lidé byli spíše naplněni strachem o vlastní život než nutkáním zasednout do lóže divadla. Neznamená to však, že vyžití v této oblasti neexistovalo. S únorem 1948 a nastolením komunistické moci se tato situace měla změnit. Jejich exaktní koncepce předpokládala vizi „šťastné budoucnosti“, kam nadcházející dějiny dravě vplují a na spokojené lidi měl v nadcházejícím čase čekat onen vytoužený „ráj“.⁵⁸ Všichni měli mít na paměti, že „dnes je lépe nežli včera“, minulost byla jen pouhou šedivou skvrnou v jejich životech, nyní měly nastat lepší časy, samozřejmě s komunistickým režimem po boku, „na věčné časy“. Na rozdíl od fašistického státu, který se projevoval mobilizováním zdrojů pro válku, v etapě „obrození“ stát mobilizoval aktivitu lidí uspokojováním jejich vlastních potřeb, a tím tedy i potřeb celé společnosti.⁵⁹

V československém prostředí se komunistické změny v politickém systému rozvíjely mnohdy až překvapivě lehce, zejména v důsledku vysokého působení SSSR, který zemi osvobodil, a tudíž spadala do jeho sféry vlivu.⁶⁰ Stejně jako Československo i další státy nově vzniklého sovětského bloku měly v nejbližší možné době následovat socialistický vzor v takové míře, aby se i tyto satelity mohly brzy nazývat „zeměmi zítřka“.⁶¹ Mimo jiné se levicový rozvoj rozrůstal důsledkem rozsáhle vybudovaného „podhoubí“, které si komunisté vybudovali ještě před světovou válkou, strana pak rychle nabrala staré síly zpět. V letech 1945 – 1946 pod dohled komunistické moci patřily hospodářské sféry i oblasti společenského života, čímž režim mohl působit na masy obyvatel, které tak dopomáhaly k dalším změnám.⁶² Každý krok, který komunisté od ukončení války

⁵⁷ Historik Karel Kaplan napsal o české společnosti v komunistické době, že snahy režimu nemohly jen tak rychle a agresivně zaútočit (německý způsob boje *blitzkrieg*, tedy blesková válka) na „zraněné“ obyvatelstvo po válce, naopak této zranitelnosti měli komunisté využívat, což dělali. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960) Část první*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-079-2, str. 5.

⁵⁸ Ráj v jejich pojetí zaujímal doslova mytologický význam, měl vystihovat rajskou zahradu Eden, tu, o které se mluví v samotné Bibli – ráj na Zemi. S touto myšlenkou se v českém prostředí začalo polemizovat již ve 20. letech, ovšem poté propukla válka, v jistém smyslu „Apokalypsa“, jež měla vést ke zhroucení starého světa, proto bylo budování světa nového více jak na místě. MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1669-0, str. 21.

⁵⁹ KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1536-5, str. 25.

⁶⁰ Tamtéž, str. 26 – 27.

⁶¹ MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008, str. 19.

⁶² KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha: Academia, 2007, str. 27.

udělali, měl své opodstatnění, připravovali se tak na idealizovaný „pozemský ráj“, tj. chystali se převzít neomezenou moc.⁶³

Pro začátek ve spojitosti s kulturou a komunismem je nutné si uvědomit, že levicové myšlenky zde nerozsévali jen „poddaní“ komunisté, ale byli to právě také umělci. Ti si v každé době našli nějaké uplatnění, ale zejména měli vliv, jistou „neviditelnou moc“ ovládat. Dokázali působit na okolí skrze díla slovem, obrazem, či jen pouhou myšlenkou schovanou za symbolikou.⁶⁴ Stejně tomu bylo ještě za doby okupace českých zemí nacistickou armádou, kdy probíhalo neskonale mnoho pokusů o umlčení protivníků a odpůrci z uměleckých kruhů, přesto dokázali tvorbou velmi rafinovaně útočit na okupační režim a zároveň ovlivnit velkou část lidí, proto i díky nim se k nám pomalu začaly dostávat levicové myšlenky Sovětského svazu, započala naše „cesta k socialismu“.

Bezprostředně po válce se touto cestou vydala většina lidí mimo jiné i umělci z různých oborů, mezi ty nejslavnější z literárních kruhů patřili: S. K. Neumann, J. Hora, I. Olbracht, A. Sova, F. Šrámek aj.⁶⁵ Na druhé straně byli i jedinci, jejichž obdivy k Sovětskému svazu zpočátku nabraly neskutečných velikostí, ovšem samotná vlastní zkušenost se vztahy v „zemi zítřka“ jim doširoka otevřela oči. Příkladem se stal francouzský prozaik a dramatik André Gide: *„Ve svých srdcích, ve svých myslích jsme horlivě spínali se slavným osudem Sovětského svazu i budoucnost kultury; několikrát jsme to opakovali. Přáli bychom si, abychom to mohli říkat ještě.“*⁶⁶ Z českých představitelů lze jmenovat Františka Klátila: *„Každý má svou pravdu – já ji mohu tedy také mít. Víím, že nebudou se mnou souhlasiti všichni, protože já také se všemi nesouhlasím. (...) Avšak tato okolnost nemůže mi zabrániti v tom, abych nevyslovil*

⁶³ Důkazem o komunistické moci a jejím postavení měla být masová kampaň při konání voleb roku 1946. *„Tak bouřlivou a všudypřítomnou předvolební propagandu jako v jarních měsících roku 1946 Československo za dobu své existence ještě nezažilo!“* píše autoři knihy o českých aférách, krizích a dalších společenských akcích. KOCIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-87-X, str. 173.

⁶⁴ Zde se může polemizovat nad tím, zda komunisté přejali jejich „umění“, ze kterého si výtěžili pro sebe a v zápatí tyto aspekty použili proti samotným umělcům.

⁶⁵ Tito umělci se již roku 1919 podepsali pod komunistické vzývání, aby tak deklarovali, že chtějí *„ze všech sil býti nápomocni vždy a všude v boji za republiku socialistickou, při jejím založení a budování.“* CABADA, Ladislav. *Komunismus, levicová kultura a česká politika: 1890-1938*. Plzeň: A. Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-32-6, str. 41.; Patřila tam mladší i starší generace, ta sice ne tak snadno přijala nový systém, ale jít proti proudu se zdálo přeci jen riskantní, na druhé straně někteří nové ideji doslova propadli. KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha: Academia, 2007, str. 77.

⁶⁶ GIDE, André. *Návrat ze Sovětského svazu*. Praha: Družstevní práce, 1936, str. 7.; André Gide (1869 – 1951), francouzský prozaik a dramatik, nositel Nobelovy ceny za literaturu. *André Gide* [online]. Webové stránky www.spisovatele.cz. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/andre-gide>.

svého podivu, a není mně také dost dobře možno utajiti v sobě oněch nepříjemných pocitů, kterým se říká zklamání.“⁶⁷

Československo vstupovalo do éry tzv. „šťastného věku“, jež měla obyvatelstvo „vyvést z temnoty minulosti na slunce zářivého socialismu“, po hrůzách 2. světové války se tato možnost zdála velmi lákavou. Sovětský svaz v čele a okruh spřátelených zemí působily jako dostatečná záštita a příslib bezpečí, „ani kapka pochybností neměla padnout na půdu socialismu“.⁶⁸ Věc však měla háček, válka sice skončila, ale aby se mohlo postupovat úspěšně, bylo dalších zapotřebí bojů – bojů za mír.⁶⁹ Díky hojně šířeným demagogickým projevům společnost zapoměla na fakt, že byť komunistická strana přísahala bezválečný stav, konflikty přetrvávaly. Nastala tak paradoxní věc - strana hájící a ztělesňující mír vyhlášovala válku. Z jiného hlediska se tak ukázala genialita socialistického myšlení v oblasti manipulace, mír a válka se dokázaly spojit v jednu existenci a společně vedle sebe koexistovat.

Nové státní „obrození“ mělo vytvářet masovou kulturu pro celý národ, z tohoto podnětu pak vznikaly jisté prvky, modelované na míru socialistickému prototypu.⁷⁰ Konstrukce takového systému sice nenaplnovala očekávání obyčejného člověka, nicméně propaganda s učenými agitátory, referenty a zmanipulovanými médii fungovala skvěle a nelze opomenout ani přední osobnosti strany.⁷¹ Ve spojitosti s touto myšlenkou například Zdeněk Nejedlý,⁷² sám zapřísáhlý komunist, vystoupil na červnovém sjezdu Syndikátu českých spisovatelů⁷³ roku 1946 s projevem: „Komunisté

⁶⁷ KLÁTIL, František. *Na chvíli v SSSR: reportáž*. Praha: Mladé proudy, 1931, str. 8.; František Klátíl (1905 – 1972), československý národně socialistický novinář a politik. Levicově orientovaný a nadšený socialista své velké zklamání po návštěvě SSSR jasně a až překvapivě krutě upřímně vyjádřil. *Heslář biografický* [online]. Webové stránky www.csdz.cz. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z: <http://www.csdz.cz/cs/encyklopedie/27-DS.html>.

⁶⁸ V celém systému docházelo k jakémusi „zrození či obrození“, lidé se již měli těšit pouze a jen z radostné představy budoucnosti ve společném státě.

⁶⁹ Jedině v případě porážky veškerých nepřátel uvnitř i vně všech sfér, kterým se příznačně říkalo „fronty“ např.: fronta práce, kulturní fronta, ideologická fronta, jazyková fronta atd., (jasně vynikala vojenská tematika), mohl konečně mezi společnostmi nastat slibovaný mír. MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008, str. 38.

⁷⁰ Tamtéž, str. 142.

⁷¹ Příkladem toho byl např. zcela jiný výklad dějin, kdy se člověku před očima odkrývalo jasné schéma – dějiny k socialismu samy spěly, „šťastný věk“ symbolizoval nejvyšší vrchol, tzn., socialismem měly dějiny končit. Koneckonců v tomto bodě se minulost opakovala, v obrození se zrodila nová kultura, která však byla cizími zásahy odvrácena od správné cesty k dalšímu vývoji, v nastupující éře socialismu se vše mělo vrátit k „přirozenosti“, tam, kde došlo k přerušení, se česká kultura mohla obnovit a dále rozvíjet. Tamtéž, str. 146.

⁷² Zdeněk Nejedlý (1878 – 1962), historik, muzikolog, literární historik i politik (ministr školství 1945 -1953). *Zdeněk Nejedlý* [online]. Webové stránky www.totalita.cz. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_nejedlyz_01.php.

⁷³ Syndikát českých spisovatelů byl jedním z tzv. tvůrčích syndikátů, patřily sem i syndikáty českých skladatelů a československých výtvarných umělců. Tyto útvary zaměstnávaly umělce v hlavním pracovním poměru a po únoru 1948 získaly specifické postavení. Postupně se přetrafovaly na ideové organizace s výběrovým členstvím, tím pádem se zde uplatnila i vlna čistek. KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2019-2, str. 971.

– *dědici velkých tradic českého národa*“, s nímž sklídl úspěch.⁷⁴ Nikdo v této době netušil, že plány socialismu dávno předčily myšlení všech a kulturní oblast se již dostala pod úplnou kontrolu levicové moci.

3.1 KULTURNÍ POLITIKA

Jak obsah výše dokládá, rok 1948 byl pro Československo zlomovým bodem. Vítězný únor představoval onen potřebný první krok k nastolení „míru a prosperity“ i na dosud zastíněné půdě Československé republiky, avšak aby zde jako v Sovětském svazu platily stejné podmínky, bylo nutné přijmout ne málo opatření, která vycházela právě ze sovětského vzoru.

Instituce obstarávající kulturu v období po roce 1945 byly hned dvě – ministerstvo školství a osvěty a ministerstvo informací. V počátcích poválečného období kultura měla opustit poslání z první republiky, kdy byla spojována s osvětovou činností, prováděnou na bázi spolkové a ne státní, v kulturní oblasti měl tedy stát vliv pouze v legislativní rovině. V letech 1945 – 1948 se začala postupně prosazovat tzv. kulturní politika⁷⁵, tzn., do oblasti se měly zapojit i ústřední státní orgány.

Po roce 1948 kultura spadala do kompetence ministerstva informací a ministerstva školství, věd a umění. Na samostatné ministerstvo kultury se čekalo až do roku 1953. Po celé toto období (1948 – 1953) působil ve funkci ministra školství, věd a umění Zdeněk Nejedlý, v té samé době post ministra informací zaujímal Václav Kopecký,⁷⁶ oba významné osobnosti.⁷⁷ Systém kulturního a společenského života však řídilo více institucí, vedle ministerstev to byl stranický aparát, tedy Ústřední výbor Komunistické strany Československa (ÚV KSČ), jehož jednotlivá oddělení na sekretariátu tvořila směrnice a usnesení, za jejich chod zodpovídala postava tajemníka.⁷⁸ Záležitosti

⁷⁴ NECHVÁTAL, Martin. *Založení KSČ ve službách kominterny: 15. 5. 1921*. Praha: Havran, 2002. ISBN 80-86515-13-3, str. 67.

⁷⁵ Více o fenoménu politické kultury, její roli v životě socialistického člověka a celé společnosti, též i vysvětlení odkazu V. I. Lenina v tomto směru, viz brožura KEJZEROV, Nikolaj Mironovič. *Politická kultura socialistické společnosti*. Praha: Svoboda, 1983.

⁷⁶ Václav Kopecký (1897 – 1961), český komunistický politik, novinář a přední ideolog, členem KSČ se stal od jejího založení v roce 1921, v letech 1945 – 1953 zastával funkci ministra informací a na rok 1954 – 1955 funkci ministra kultury, byl také i redaktorem Rudého práva. *Václav Kopecký* [online]. Webové stránky www.totalita.cz. [cit. 2016-10-01]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_kopeckyv.php. O osobnosti V. Kopeckého se lze více dočíst v knize Jany Pákové, viz PÁVOVÁ, Jana. *Demagog ve službách strany: portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-09-0.

⁷⁷ *Historie ministerstva: Dějiny Ministerstva kultury* [online]. Webové stránky www.mkcr.cz. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: <http://www-old.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=1839>.

⁷⁸ Téměř po celé zakladatelské období stál na postu tajemníka Gustav Bareš, známý zejména svým sporem s ministrem informací Kopeckým. Gustav Bareš (1910 – 1979), žurnalista, politik, filosof, s rokem 1952 postaven mimo politické dění. *Gustav Bareš* [online]. Webové stránky www.cbdb.cz. [cit. 2017-10-01]. Dostupné z: <http://www.cbdb.cz/autor-38333-gustav-bares>.

kultury, umění a propagandy řídila od roku 1951 dvě oddělení: Oddělení propagandy a agitace a Oddělení kultury a umění, dohromady tvořily Kulturně propagační oddělení tzv. kultprop.⁷⁹ A třetí složkou v řízení kultury představovaly nejrůznější kulturní instituce, organizace, osvětová zařízení, umělecké svazy a masové organizace.⁸⁰ Tyto „převodové páky“ podávaly pomocnou ruku při reorganizování kulturní politiky, s jejichž podporou a řízenými akcemi se tato sféra brzy stala „propagandistickou vývěskou“ režimu, „manipulátora veřejného mínění a šířitele ideologicky definované kultury“.⁸¹

3.1.1 SOCIALISTICKÝ REALISMUS

Kulturní zájmy z kraje poválečného období nepředstavovaly prvotní záležitost, změna přišla s postupným nabýváním KSČ na moci, pak i tato sféra přicházela na pořad dne, ihned po únoru 1948 se přistoupilo k vydání příslušných kulturních zákonů za účelem „demokratizace kultury“.⁸²

Pro období tzv. pouñoří⁸³ se za typický znak pokládala jistá liberálnost v otázkách umělecké tvorby a přístupu ke kulturní oblasti. Nově se vytvářející principy ještě nebyly mocensky vymáhány, avšak propagovány předními osobnostmi komunistické strany, jak tomu bylo např. na Sjezdu národní kultury v dubnu 1948.⁸⁴

Jedním z mnoha principů představovalo přijetí sovětského uměleckého směru zvaný „sorela“, socialistický realismus⁸⁵ v nezkrácené podobě, jinými slovy šlo o aplikaci ideologie na umění. V tomto případě nešlo o směr pocházející z per spisovatelů nebo

⁷⁹ FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. Praha: Academia, 2013, ISBN 978-80-200-2229-5, str. 133 – 142.

⁸⁰ Tamtéž, str. 134.

⁸¹ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-316-X, str. 97.

⁸² Zákony slibovaly hlubší strukturální proměnu, kultura se musela dostat do výsadní kompetence státu a následně pod absolutní vliv mocenského monopolu KSČ. Řada změn v kulturní sféře probíhala na jaře 1948 některé později, staré cíle dávno neplatily a nové byly velmi čerstvé, aby vytvořily okamžitě celistvou jednotu, proto se téměř po celý rok 1948 formovaly. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-212-0, str. 40.

⁸³ Termín historika Karla Kaplana. KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 30.

⁸⁴ Referáty zde přednesli ministři Zdeněk Nejedlý a Václav Kopecký, pak také Ladislav Štoll (literární kritik, komunistický politik, v 50. letech ministr školství, poté kultury).

⁸⁵ Tento politický konstrukt se vyznačoval zcela jednostranným příklonem k režimu, se stanovenými normami, jak má umění vypadat. Všeobecně se měl považovat za jediný možný umělecký směr. Za hlavní principy se považovaly: typizace (postavy jisté třídní příslušnosti), stranickost (dílo se mělo aktivně podílet na socialistické budoucnosti) a lidovost (dílo srozumitelné širokému publiku). Zejména se zde projevila tzv. nová tematika, kdy se kladný hrdina pohyboval v prostředí průmyslu či zemědělství. Více viz KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 841.

z pláten malířů, nýbrž z hlav politických úředníků, konkrétně z ideje Andreje Alexandroviče Ždanova.⁸⁶

S novými kulturními zákony se předpokládaly změny řádů uvnitř kulturních institucí, v postavení samotných umělců, kteří se měli stát tzv. inženýry lidských duší, a de facto všech, kteří měli s uměním, co do činění. Myšlenka okamžitého společného přechodu všeho a všech k nastavenému ideálu naráz se nezdála reálnou, proto zahájené „očišťování“ mělo vymýt všechny „kazy“ v systému, které se následně nahrazovaly. Gustav Bareš prohlásil: „*Dnes jde hlavně o to, aby umělci tvořili umění nové epochy, tzn. jde o duch, obsah, ideologii, zaměření tohoto umění... Má vést a vychovávat lidi k velkým idejím socialismu. Nechceme nikomu nic předepisovat. Jenom radíme a nabádáme, že takové umění naší doby nemůže být jiné než realistické.*“⁸⁷

Stručně řečeno, umělci dále splňovali poslání, kdy měli v rukou určitou „moc“, vkládanou do výtvorů, avšak nyní nepocházela z jejich přesvědčení (u některých), ale z předepsaného schématu KSČ.⁸⁸

3.2 ZAKLADATELSKÉ OBDOBÍ (1948 – 1950)

První etapa budování neboli „zakladatelské období“ komunismu oficiálně probíhalo v letech 1948 – 1953. V jistém směru mělo své specifické rysy, které jsou dnešní veřejnosti více jak známé, do těchto příznačností patřilo i vytváření dobové kultury.⁸⁹ Ta se v této fázi stala ideologickým „nástrojem“ ve službách komunismu plnící jeho požadavky a plány. Pět let trvalo toto prvotní období, přičemž se už hned na počátku (1948 – 1950) zformoval celý systém řízení kultury, jenž garantoval i obsahovou změnu dle předepsaných pouťorových šablon.

Nově vyprodukovaná kultura musela mít podporu veřejnosti, zejména inteligence. Již 12. února 1948 se konal v Praze Aktiv kulturních, osvětových, školských a tělovýchovných pracovníků KSČ, pořádaný Kulturním a propagačním oddělením ÚV

⁸⁶ Andrej A. Ždanov (1896 – 1948), sovětský politik a ideolog. Roku 1948 zemřel a jeho ideály se o to více umocnily. Úkolem sorely bylo oslavovat lidově demokratický režim a poukazovat na úspěchy, kterých se dosáhlo. Modernistické směry se označily za nevhodné a překonané, jelikož sloužily kapitalistické společnosti a nešlo s nimi vhodně manipulovat. KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 30, 38.

⁸⁷ Tamtéž, str. 32.; Umělec nesl na bedrech ohromnou zodpovědnost, vytvářel hodnoty režimu, které se pak prezentovaly společnosti, a ta na jejich základě měla utvářet socialistickou společnost. Od umělce se očekávalo, že bude hájit a propagovat zájmy nového režimu, bude tedy jeho vzorem i ochráncem a toto postavení bude brát více než vážně.

⁸⁸ Socialistické umění představovalo mohutný koncept, který si mohl dovolit vlastní specifické myšlenky a znaky, proto se zpátečnictví nepřipouštělo, obrat k tvorbě starších umělců se netoleroval a jakékoli ideje ze západu představovaly naprosté tabu.

⁸⁹ V této době si kultura musela zvykat na zcela jinou úlohu, kdy se jí připisovaly až neobvykle vysoké schopnosti a funkce, které nikdy před tím neplnila. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 9.

KSČ, na němž padla výzva k mobilizaci všech kulturních pracovníků proti „reakci“.⁹⁰ Vrcholem propagačních snah se stalo zveřejnění výzvy *Kupředu, zpátky ni krok!* 25. února 1948 ve Svobodných novinách, tato údernická slova se postupně šířila i dalším tiskem. Tímto prohlášením se garantovala náležitá „demokratizace kultury“⁹¹ pod záštitou samotného „soudruha“ Gottwalda.⁹²

Nový režim symbolicky stvrdila ústava z 9. května 1948,⁹³ následovaná jednoznačně zmanipulovanými květnovými parlamentními volbami, navrch korunováno zvolením Klementa Gottwalda československým prezidentem v červnu 1948. Pro Československo byl tohle začátek. Dle stalinské teze se třídní boje neustále zostřovaly, a proto přišel čas vyhlásit tzv. *ostrý kurz*⁹⁴ na podzim toho roku a spolu s ním požadavky na umění odpovídající predepsané kulturní doktríně.⁹⁵ Čistky v politice i kultuře toho času poskytly KSČ obrovské benefity, snadno odstranily překážky, obdarovaly stranu monopolem na moc v důležitých rozhodnutích o vnitřních i vnějších záležitostech a poskytovaly zkreslené informace veřejnosti. Viditelné a výrazně citelné změny v kultuře se do 60. let označovaly pod pojmem „kulturní revoluce“,⁹⁶ čímž se podtrhovala důležitost této politické záležitosti.

Zpět k slavné proklamaci z 25. února. Závěr textu vyústil v podporu právě vznikajících akčních výborů (AV) „obrozené“ Národní fronty (NF),⁹⁷ a vyzýval všechny kulturní pracovníky k jejich zakládání v obcích, závodech a v dalších institucích. *„Místo každého kulturního pracovníka, jenž není lhostejný k osudu národa, je v těchto skutečných zastupitelstvech lide... Vstupujte do akčních výborů Národní fronty, pomáhejte*

⁹⁰ Tamtéž, str. 20.

⁹¹ Politika „demokratizace kultury“ tvořila důležitý prvek kulturní pětiletky a měla několik rovin např. prosazení socialistického realismu v umělecké tvorbě či ustanovování tzv. dělnických porot, jelikož vkus dělníka byl pokládán za garanta kvality uměleckého díla, stejně tak zakládání kulturních družstev a kulturních domů apod. KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 239.

⁹² O tzv. demokratizaci kultury se mluvilo již v kulturní části Košického vládního programu roku 1945. Začala se uplatňovat hned po osvobození, kdy vláda odnímala práva soukromým subjektům působit a podnikat v jistých oblastech kultury. Tyto kroky podnikaly ministerstvo informací a ministerstvo školství a osvěty. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 39.

⁹³ Ústavní zákon ze dne 9. května 1948, č. 150/1948 Sb. *Ústavní zákon ze dne 9. května 1948: Ústava Československé republiky* [online]. Webové stránky www.psp.cz. [cit. 2016-12-02]. Dostupné z

http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html. Viz dobový dokument *Ústava 9. května*. Praha: Orbis, 1948.

⁹⁴ Vyhlášením kurzu začal otevřený boj proti všem sabotérům socialistické ideologie, zatýkány byly všechny nepohodlné a podezřelé osoby, které v umění působily. Kromě vězení se pro účely perzekuce také zřizovaly tábory nucených prací (TNP), kde hříšníci měli jako trest pomáhat „budovat socialismus“. Veřejnosti se však už neposkytl žádný reálný náhled do prostředí těchto táborů, jinak by se přišlo na skutečně drsné podmínky, ve kterých museli vězni přežívat. Více o TNP BORÁK, Mečislav a Dušan JANÁK. *Tábory nucené práce v ČSR 1948-1954*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. ISBN 80-902075-4-5.

⁹⁵ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 97.

⁹⁶ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 13.

⁹⁷ Národní fronta tvořila Gottwaldův plán, jak zajistit přední moc komunistické straně na české politické scéně ještě v průběhu války. Mělo se jednat o sdružení převážně socialistických stran spolupracující na základě společné dohody. Oficiální opozice se vylučovala, to vše pod komunistickým vedením. Vstupem do NF se každý zavazoval přijmout její program. KAPLAN, Karel a Pavel KOSATÍK. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004, str. 24.

zneškodňovat síly temna.“⁹⁸ S jejich pomocí probíhaly následné čistky všech odvětví. Ač se akční výbory podřizovaly komunistické moci, tak se na několik týdnů staly hlavní určující mocenskopolitickou silou v zemi. Zastřešující roli plnil Ústřední akční výbor NF⁹⁹ (ÚAV NF), vzniklý ještě před komunistickou revolucí 23. února 1948.¹⁰⁰ Pod ÚAV vznikly tři komise: politická, pro očistu hospodářského života a kulturní, právě ta se stala nejvyšším orgánem, kam se mohli odvolat všichni „vyakčnění“ lidé s žádostí o přezkoumání jejich případu, a třebaže předseda a umělec Jan Drda¹⁰¹ sám tvrdil, že „komise je povinná střežit mravní a politickou čistotu a linii kulturního života,“ k prošetření spousty případů nedošlo, ba co více, vyloučení lidé si museli svůj cejch nést s sebou po celý zbytek života, stali se lidmi „druhého řádu“, nepatřící do uznávané kulturní obce.¹⁰² Po 5 měsících intenzivních čistých akcích, 21. července 1948, došlo k přijetí zákona č. 213/1948 Sb.,¹⁰³ jenž legalizoval po právní stránce všechna opatření AV, ke kterým muselo v rámci čistek dojít.¹⁰⁴

Budování AV probíhalo strategicky, vznikaly nejprve na místech pro režim klíčových – v médiích.¹⁰⁵ Účast výborů se také odrazila v redukcii počtu uměleckých spolků, kulturních organizací a podniků, což znamenalo, že se tyto původní instituce zrušily nebo sloučily s jinými. V uměleckých syndikátech působily AV do let 1949 – 1950, kdy

⁹⁸ Tato velká slova se odvíjela od názoru Ústřední kulturní komise Ústřední rady odborů (ÚRO), která označila kulturu za základnu pro osnování „protiidových piklů a rejdištěm velezrádců“, kterou očistí až nová Gottwaldova vláda. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 21.; Akční výbory se začaly zakládat těsně před „únorovým vítězstvím“ výzvou Klementa Gottwalda v jeho projevu k táboru lidu. AV tak hrály důležitou roli „ochránců“ veřejného života včetně kulturního. Vznikaly při kulturních a uměleckých podnicích, zároveň měly být chráněny proti poškozování, rozvracení, stejně jako se mělo podporovat jejich poslání a stabilita. Staly se „klíčovými nástroji a symboly února“. KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 19.

⁹⁹ V ÚAV NF zasedli klíčoví představitelé komunistického režimu, avšak mezi členy patřili i příslušníci ostatních stran. Jasně se ale dbalo na to, aby komunisté tvořili převažující většinu, snáze se tak prováděly změny po ustanovení nové vlády.

¹⁰⁰ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 22.

¹⁰¹ Jan Drda (1915 – 1970), český spisovatel, politik, předseda Svazu československých spisovatelů. *Jan Drda* [online]. Webové stránky www.spisovatele.cz. [cit. 2017-01-30]. Dostupné z <http://www.spisovatele.cz/jan-drda>. Více o svazu viz KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, 893 – 895.

¹⁰² KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 23.; Umělci mohli o povolání přijít zcela úplně, což byla asi nejhorší forma trestu, ovšem existovaly i jiné postihy, např.: přeložení na jiné místo působení, časově omezené distance, důtky, platové postihy atd. Takto rozsáhlé čistky představovaly obrovskou změnu pro organizaci institucí i pro zaměstnanecké řady, které tímto značně prořídily. Čistky však vytvářely příležitosti i v jiném směru, tzn., že vznikal prostor pro administrativní řešení dřívějších názorových a politických sporů, ale také k vyřizování osobních účtů. Tamtéž, str. 37.

¹⁰³ Zákon o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů. *Předpis 213/1948 Sb.* [online]. Webové stránky www.psp.cz. [cit. 2015-11-30]. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=213&r=1948>.

¹⁰⁴ *Akční výbory Národní fronty* [online]. Webové stránky www.totalita.cz. [cit. 2015-11-30]. Dostupné z <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni.php>.

¹⁰⁵ Třeba Československý rozhlas obsadily bezpečnostní složky ještě během vládní krize, následně poté vznikl AV pražského rozhlasu a v tomto duchu se pokračovalo. Objevil se AV československého filmového podnikání či Svaz českých novinářů. Teprve po výhře komunistů se 26. února ustavily AV v uměleckých i jiných centrálních kulturních organizacích – Syndikát českých spisovatelů, Syndikát českých skladatelů, Svaz československých výtvarných umělců atd. Výbory v jednotlivých divadlech zastřešil a kontroloval Ústřední akční výbor divadelníků v březnu 1948. KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 19.

zanikly v souvislosti s jejich přeměnou na ideové svazy.¹⁰⁶ Během roku 1950 budování základních rysů nového systému skončilo.

Během budování takto silného monopolu se objevily i spory o celkové pojetí kultury na poli mocenském i ideologickém. Již během roku 1948 se zformovaly dva proudy, mezi kterými vládlo napětí o prvenství v řízení systému mezi stranickými a státními strukturami, opačnou stranu tvořily otázky ideové.¹⁰⁷ Těmito dvěma bloky se staly aparát ÚV KSČ v čele s Gustavem Barešem a ministerstvo informací Václava Kopeckého s jeho spolupracovníky.¹⁰⁸

Roku 1949 se trochu polevilo z nastolené politiky, jelikož hrozilo poškození autority režimu. Vliv na to měly potíže, kdy zrod nového umění provázelo selhávání ze strany původních předpokladů a také se na tom podíleli šéfové kulturní politiky.¹⁰⁹ Tehdejší politické špičky začaly příčiny hledat ve středu mocenského aparátu, ve vlastních řadách, avšak úkol dokončení kulturní politiky do puntíku trval.¹¹⁰ De facto se tak stalo, Jiří Knapík mluví o „uzavřeném kruhu“ v dovršení všech rysů stalinistické kulturní politiky: „*Systém byl za 3 roky schopný plné kontroly obsahu umělecké tvorby, její řízené distribuce a propagace.*“¹¹¹ Tím problémy neustávaly, Kopecký a jeho křídlo se v této době vyhranil vůči stanoviskům kulturně – propagačního aparátu ÚV KSČ, čímž se odhalilo napětí mezi těmito stranami, navíc celé atmosféře mnoho nepříspěly 2 aféry, obě týkající se umělce Vítězslava Nezvala - pamfletová aféra a aféra s levicovými úchytkami ve filmu.¹¹² Následně roku 1951 vygradovaly konflikty mezi činiteli kulturní

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 22.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 97.

¹⁰⁸ Bareš v této kauze považoval ideovost uměleckého díla za primární záruku jeho kvality a uměleckosti, Kopecký oproti tomu byl více pragmatikem a tedy vzbuzoval dojem spíše liberální oproti stranickému aparátu. Tamtéž, str. 98.

¹⁰⁹ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 98.

¹¹⁰ Tamtéž, str. 99.

¹¹¹ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 271.

¹¹² V první pamfletové aféře se jednalo o vydání poúnorové Nezvalovy sbírky *Veliký orloj*, která sklídila vlnu kritiky za to, že Nezval do díla zahrnul i básně z doby okupace a doby pokvětnové. Kritická vlna se šířila a vyvrcholila vytvořením veršované parodie na Nezvalovu tvorbu dvěma studenty FF Univerzity Karlovy pod názvem *Socialistická láska*. Pamflet se dostal až na sekretariát ÚV KSČ, kde byl označen za protistranickou provokaci, a zahájilo se vyšetřování pod vedením speciální komise. Rudolf Slánský označil celou situaci za dílo polotrockistické skupiny mezi kulturními pracovníky. Konec vyšetřování přinesl zákaz vydávání dalšího týdeníku *Kulturní politika*, čistky v redakcích a stranické tresty.; Ve druhé aféře se jednalo o zmatky kolem natáčení filmu *Pára nad hrncem*, pro který Nezval psal dialogy. Filmová rada však již upravený scénář zamítla pro banalitu a měšťácké prostředí. Jádrem sporu se rázem stala otázka zásahů stranických pracovníků Filmové rady do dramaturgické podoby scénářů. Vínění tehdy byli oba předsedové jednak Filmové rady a jednak Ústřední dramaturgie, nicméně spory pokračovaly, nakonec se filmová tvorba roku 1950 reorganizovala úpravou poměrů mezi radou a dramaturgií. KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 657 – 658, 500 – 501.

politiky natolik, že se o sporech¹¹³ dozvěděla široká veřejnost, do husté atmosféry se pak přidaly obavy, podezírání a politické procesy.

3.2.1 KULTURNÍ AKCE A ZMĚNY V JEDNOTLIVÝCH KULTURNÍCH SFÉRÁCH 1948

Rok 1948 představoval rok manifestací, stávek i vítězství, ale také rok schůzí a konferencí v kulturním duchu, v tomto ohledu lze vyznačit 3 takové akce.

Konference mladých spisovatelů na zámku v Dobříši se konala ve dnech 13. – 18. března 1948. V rámci setkání se projednávala základní společná generační stanoviska, stejně tak se účastníci pokoušeli sblížit se ve svých jinak protichůdných názorech. Dobříšská konference hostila mimo jiné taky přední filmové pracovníky,¹¹⁴ jejichž přítomnost zde představovala zejména úmysl spolupráce literatury s filmem.¹¹⁵

Manifestační večer odborářských kulturních pracovníků se konal v pražské Lucerně 16. března 1948. Zde se projednávalo zajištění odborového hnutí jako svérázné vůdčí síly v kulturní a umělecké sféře, které v rámci ideologie uvádělo do praxe předepsané poučky režimu. Příznačně se definovaly nepohodlné osoby pro kulturu i socialistickou společnost, což se týkalo nejen uměleckých představitelů, ale i tzv. konzumentů umění, tzn. publika.¹¹⁶ Jinými slovy se manifestace dala shrnout do požadavku po strukturální a obsahové změně národní kultury.¹¹⁷

Sjezd národní kultury měl vůbec největší roli. Sešel se ve dnech 10. – 11. dubna 1948¹¹⁸ a pozvanými na spoluúčast byly velké osobnosti kulturního světa nejen z Československa (ministři Nejedlý, Kopecký, ale i Ladislav Štoll), ale i ze světa.¹¹⁹

¹¹³ Co vlastně hnalo tyto dva mocné pilíře kulturní politiky proti sobě? Ústřední stranický aparát představoval výkonnou strukturu KSČ, tím si připisoval oprávnění zasahovat do všech sfér politického, společenského a kulturního života. Směrnice vydané tímto aparátem byly závazné pro všechny instituce včetně ministerstev. Právě kulturní sféra tvořila oblast, kde tyto zásady neplatily, což mělo za následek postavení Kulturního a propagačního oddělení a ministerstva informací a osvěty proti sobě. Pokud se tedy jednalo o reorganizaci nějakého kulturního orgánu, obě instituce se chtěly co nejvíce angažovat. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 176.

¹¹⁴ Generální ředitel filmové společnosti Lubomír Linhart, vedoucí filmového odboru ministerstva informací Vítězslav Nezval, zástupce Filmového uměleckého sboru básník Konstantin Biebl. Tamtéž, str. 58.

¹¹⁵ Autoři si tvrdě stáli za svým přesvědčením, aby se zvýšil počet tvorby se současnou tematikou, která pomůže člověku orientovat se v problematice režimu. Jednalo se o větší podíl na scénářích, námětech i dialogích. Tamtéž, str. 58 – 59.

¹¹⁶ Touto cestou se formuloval požadavek, aby do hlediště zasedly davy pracovníků ze závodů a dalších pracovišť.

¹¹⁷ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 60 – 61.

¹¹⁸ Sjezdu předcházela velká mediální publicita ze strany KSČ. Mělo se tak v široké veřejnosti za to, že setkání bude přelomovou událostí v tehdejší kulturní dění.

¹¹⁹ Sjezdu se účastnili zahraniční umělci jako francouzská spisovatelka ruského původu Elsa Trioletová (1896 – 1970) s manželem, francouzským spisovatelem, Louistem Aragonem (1897 – 1982), španělský sochař Honorio Condoy (1900 – 1953), francouzský básník Tristan Tzara (1896 – 1963) a další. *Kultura po válce* [online]. Webové stránky www.ceskatelevize.cz. [cit. 2015-12-05]. Dostupné z <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10116288585-archiv-ct24/211411058210031/titulky>.

V rámci jednání se vytyčily hlavní cíle poúnorové kulturní politiky a rozvedly se představy o charakteru umělecké tvorby a kulturní práce,¹²⁰ přičemž se ke slovu dostala i zmíněná teze o demokratizaci kultury, kdy socialistický realismus, označen Václavem Černým jako „ždanovismus“,¹²¹ představoval nejlepší směr, hodný následování.¹²²

3.2.1.1 LITERATURA

Uvnitř této oblasti sice započalo bujení komunistických idejí, nicméně ne všichni literárně činní autoři se s tím ztotožňovali a souhlasili se změnami, které nastaly.

Po oficiálním nástupu komunistů k moci a postupným zakládáním akčních výborů vznikl AV při Syndikátu českých spisovatelů¹²³ a to hned 26. února 1948.¹²⁴ V nadcházejícím období došlo k čistkám mezi literárními umělci, a pokud byl umělec jednou vyloučen, stal se absolutně nevhodným ve všech ohledech a neměl svůj „antitalent“ již dále užívat.¹²⁵

Politický vývoj se citelně dotkl také novinářů a tisku obecně. Snaha komunistů získat plnou kontrolu nad periodickým i neperiodickým tiskem, se projevovala od raných počátků, jelikož tak vlivné médium se sociologické ideologii v rámci projektu „nového Československa“ více než hodilo. Celou záležitost s tiskem si vzala na starosti tisková komise ÚAV NF, samotné čistky přešly do pravomoci AV Svazu českých novinářů - kde platilo jasné pravidlo, kdo nebyl prokomunistického vyznání, musel pryč. Takto byl ovládnut deník Svobodné noviny se šéfredaktorem Ferdinandem Peroutkou, který poté z vedení odešel a do čela novin se postavil vhodnější Jan Drda, následně se změnil název na Lidové noviny.¹²⁶ Jak již bylo zmíněno, díky takovým „opatřením“ zaniklo mnoho nekomunistických periodik jako např.: Akord, Dnešek, Obzory aj., jelikož jim

¹²⁰ Umělec, jeho dílo a lidové masy měly být ve vzájemné spojitosti, snadněji se tak propagovala příslušná ideologie a byly to hlavně masy, které si kladly požadavky na obsah tvůrčí práce. Kultura napříště neměla být jen pro vybranou elitu, ale oblastí pro všechen lid, představovala společenskou sílu.

¹²¹ ČERNÝ, Václav. *Paměti*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-036-5, str. 204.

¹²² KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 62 – 65.

¹²³ Literárně činní lidé se již od roku 1918 shromažďovali pod záštitou Syndikátu českých spisovatelů, navíc se to týkalo i literárních vědců, překladatelů či autorů odborné literatury.

¹²⁴ Ihned na I. zasedání AV syndikátu se radikálně rozhodlo o znárodnění tiskáren a nakladatelských podniků, stejně tak se projednávalo přijetí tiskových zákonů nebo zákona divadelního aj.

¹²⁵ Dalším uměleckým orgánům se poskytly informace o všech „vyakčňených“, aby se tak pojistilo znemožnění jejich dalšího uplatnění. V prvních vlnách čistek přišlo o zaměstnání touto cestou na 200 literátů. Socialistický model byl však uspokojen jen zčásti, s dalším vývojem se šířilo další podezření a následně i čistky, při kterých přišly na řadu skupiny jako katoličtí spisovatelé, autoři odborné literatury či literární vědci.

¹²⁶ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 23 – 24.

ministerstvo informací odebralo vydavatelské povolení. Svě jisté měli též publicisté a kritici kulturních rubrik novin a časopisů.¹²⁷

V dubnu se komunistické snahy stvrdily vyhláškou ministerstva informací č. 667/1948,¹²⁸ která zaváděla nad celým úsekem polygrafie národní správu. Knižní nakladatelství se nacházelo pod přísným dohledem publikačního odboru vytvořeného z podnětu ministerstva informací, v jehož čele stanul věhlasný básník František Halas.¹²⁹ Celkovým znárodněním se uvedly v platnost i jisté priority, např. se zlevnila veškerá knižní produkce, náhle tak dostupná všem.¹³⁰ Lidové knihovny poskytovaly čtenářům neskutečné množství knih k jejich celkovému obohacení, avšak v regálech našli jen tituly, které prošly cenzurou. V tomto ohledu se vytvářely speciální seznamy „zakázaných knih“, jež se „novému člověku socialismu“ neměly dostat do rukou.¹³¹

3.2.1.2 DIVADELNICTVÍ

Podoba divadelní scény byla zavedena během roku 1945,¹³² kdy se zřídila Divadelní rada jako poradní orgán ministerstva, kde přední linii dominovali komunisté v čele s architektem Miroslavem Kouřilem a hercem Jaroslavem Průchou, právě oni vypracovali nové zásady platné pro první poválečnou sezónu.¹³³ Během trvání únorových dnů spolu se silicí KSČ se divadelní scéna opět musela pozměnit na základě vytvoření akčních výborů téměř ve všech divadlech po českých zemích, jejichž prostřednictvím probíhaly čistky v řadách herců, ve vedení a též v technickém personálu. O měsíc později se vytvořil Ústřední akční výbor divadelníků, jež se stal zastřešením pro všechny divadelní AV a z této vysoké pozice kontroloval jejich

¹²⁷ Tamtéž, str. 34 – 36.; V souvislosti se zákazem vydávání nevhodných periodik byla uveřejněna ještě „Vyhláška o hospodaření s papírem při vydávání časopisů“, zrušena 1966. Znamenala, že všechny papír, který se následkem hromadného rušení tisků koupil, měl být vyvážen do zahraničí. Tamtéž, str. 51.

¹²⁸ Vyhláška č. 667/1948, Vyhláška Ministra informací, kterou se zřizuje kumulativní národní správa pro průmysl polygrafický.; Vyhláška č. 667/1948, Vyhláška Ministra informací, kterou se zřizuje kumulativní národní správa pro průmysl polygrafický [online]. Webové stránky www.zbierka.sk. [cit. 2015-12-06]. Dostupné z http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/vyhlaska-667-1948-u-l-i-p-15658.html?aspi_hash=NjY3LzE5NDggw5oubC5J.

¹²⁹ Nakladatelství získávala od ministerstva informací patřičná povolení k tisku, která se následně předávala tiskařům, díky těmto „povolenkám“ měla strana jasný přehled, co se dostávalo do rukou veřejnosti. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 51.

¹³⁰ Knihy tištěné v předchozích dobách pouze v malých nákladech, byly nyní vydávány ve velkém počtu státním nakladatelstvím a ke všemu jejich cena oproti dřívějšímu výrazně zlevnila. Tamtéž, str. 50.

¹³¹ O tom, jak se formovala kultura čtení, pojednává kniha Petra Šámala, viz ŠÁMAL, Petr. *Soustružníci lidských duší: lidové knihovny a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století : (s edicí seznamů zakázaných knih)*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1709-3.

¹³² Podrobný popis o divadelním životě za minulého režimu vypráví obsáhlá kniha Vladimíra Justa, viz JUST, Vladimír a František KNOPP. *Divadlo v totalitním systému: příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1720-8.

¹³³ Podle těchto zásad mohly provozovat divadlo jen právnické osoby (stát, země, města, armáda, masové organizace (ROH), městská družstva, družstva divadelníků a návštěvníků divadel. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 41.

činnost.¹³⁴ Jakmile funkce ÚAV skončila, ustavila se při instituci další komise, Svaz zaměstnanců umělecké a kulturní služby (SZUKS), v jejíž kompetenci bylo i nadále projednávat a rozhodovat o odvolání nevhodných osob. V čele této komise stály osoby z oblasti divadla či filmu.¹³⁵

V březnu 1948 se projednávaly klíčové teze M. Kouřila ve formě divadelního zákona,¹³⁶ jenž definoval funkci a postavení divadla ve společnosti jako veřejné instituce, zřizované a provozované výkonnými orgány státu, a také ustanovil strukturu divadelní sítě a uzákonil ideologickou podřízenost divadel stranickým a státním institucím. Zdeněk Nejedlý ve věci nové funkce divadla prohlásil: „*Divadlo řádně a dobře vedené není zábavní podnik, nýbrž nejlepší škola pro dospělé, jakou si vůbec můžeme představit.*“¹³⁷ Zákon přijalo Ústavodárné Národní shromáždění jako vůbec první legislativní normu po únoru, čímž se završil proces zestátnění divadelnictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.¹³⁸ Se zákonem se na scéně objevil další poradní orgán Divadelní a dramaturgická rada vzniklý při ministerstvu školství a osvěty.¹³⁹ Ta zcela zastínila další orgán Divadelní propagační komisi, jež se starala o veškerou propagaci mezi divadlem a lidem.¹⁴⁰

Co se týče zřizování, povolovalo se budování ochotnických divadel, stejně tak si divadelní scénu mohly zbudovat stát, okresy, obce, družstva, a po udělení zvláštního povolení také výkonní umělci či další zaměstnanci. Jiné osoby teoreticky také mohly provozovat divadlo, avšak jejich aktivita neměla být výdělečná. Pražské scény se výrazně omezily, resp. se jejich počet eliminoval, namísto toho se rozšiřovala jeviště mimo Prahu.¹⁴¹

¹³⁴ ÚAV tvořili pražští herci a divadelní pracovníci vyslaní do těchto řad mateřskou scénou. Někdy dlouhodobě trvání AV a jeho plnohodnotného dohledu při divadle nebylo zapotřebí. AV v nich sice stále formálně existoval, nicméně se rozhodlo o politické bezproblémovosti souboru, proto se přísná kontrola nijak nevyžadovala. Jmenovat se může např.: D48, Realistické divadlo, Divadlo Mladých pionýrů aj. Tamtéž, str. 31.

¹³⁵ Právě tato komise prošetřovala případy s Vlastou Burianem, Natašou Gollovou či Hanou Vítovou ad., u většiny se šetření rozjela v souvislosti s jejich okupační minulostí. Tamtéž, str. 31 – 32.

¹³⁶ Zákon č. 32/ 1948 Sb.; Zákon, kterým se vydávají základní ustanovení o zřizování divadel a o divadelní činnosti (divadelní zákon). *Zákon č. 32/ 1948 Sb.* [online]. Webové stránky www.psp.cz. [cit. 2015-12-06]. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=32&r=1948>; Zákon vešel v platnost od 1. dubna 1948. *Divadelní zákon 1948* [online]. Webové stránky www.mistopismoravy.cz. [cit. 2015-12-06]. Dostupné z <http://www.mistopismoravy.cz/print/in.php?in%5Bid%5D=179>.

¹³⁷ KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 41.

¹³⁸ *Divadelní zákon 1948* [online]. Webové stránky www.mistopismoravy.cz. [cit. 2015-12-06]. Dostupné z <http://www.mistopismoravy.cz/print/in.php?in%5Bid%5D=179>.

¹³⁹ Rada rozhodovala ve všech klíčových otázkách, ovšem zákon jí bral z rukou kompetenci omezovat svobodu umění, zejména se to týkalo vnučování pořadí her či jednotlivých děl divadlům a ochotnickým spolkům. Rada začala také přezkoumávat způsobilost jednotlivých osob, za účelem odhalení nevhodných osob v personální sféře. Vyhnout se jim nemohl nikdo, jelikož bez kvalifikační zkoušky a bez řádného osvědčení neměl jedinec oprávnění k výkonu svého povolání. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 43.

¹⁴⁰ Z umělecky činných osob byly sňaty všechny povinnosti, takže se v této chvíli mohli zabývat pouze úlohou „dělníků divadelního umění“ v socialistické společnosti. Tamtéž, str. 42, 44.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 43.

3.2.1.3 FILMOVÁ TVORBA

Oblast filmového prostředí patřila do komunistického područí již před vítězným únorem 1948, změny zde proto nebyly třeba.¹⁴² Podnikly se jen jisté obměny v určitém výseku, a to u neumělecky zaměřených zaměstnanců, technického a administrativního personálu.¹⁴³ V březnu pak ministerstvo informací vydalo nařízení o dalším propouštění z kinematografie, týkající se osob odsouzených v minulosti dle retribučních dekretů. Díky těmto opatřením probíhaly čistky ve velmi rychlém tempu, v březnu toho roku se vydalo prohlášení hlásající: „*Konečně máme ve filmu čisto!*“¹⁴⁴ Pro toto prostředí vznikla Československá filmová společnost (ČEFIS), akční výbor pro filmové společnosti v Československu.¹⁴⁵ Jednalo se také o úpravě již znárodněné kinematografie s výsledkem zřízení Československého státního filmu (ČSF). V březnu byl vydán i filmový zákon a kádrové změny znamenaly vybudování silného ústředního ředitelství ČSF, spolu s tímto byla zřízena i nová funkce ideového vedoucího této instituce, jehož úkolem bylo dohlížet komplexně na propagaci filmu a také na práci uměleckých šéfů výroby.¹⁴⁶

3.2.1.4 ROZHLAS

Rozhlas byl stejným případem jako film, toto médium se komunistické moci podařilo ovládnout před únorem 1948, proto měl rozhlasový personál ve skrze komunistický charakter. Rozhlasový odbor ministerstva informací vedl Ivan Olbracht,¹⁴⁷ stejně tak další významné funkce obsadili věrní komunističtí členové. „Vlastnit“ rozhlasové vlny ještě před únorovou revolucí, se nakonec stalo zcela zásadním krokem v komunistické snaze, ovládnout rozbourené masy pro své dané účely, zejména propagovat vlastní aktivitu a hanobit všechny ostatní strany, které se snažily postavit se na odpor jejich

¹⁴² O vývoji filmové tvorby vypráví Pavel Skopal v knize, viz SKOPAL, Pavel. *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2096-3.

¹⁴³ Propuštění zasáhlo především pracovníky Krátkého filmu, Zpravodajského filmu, Filmového ústavu, Ústřední správy kin, Státní půjčovny filmů, vedoucí pražských kin apod. Propuštění mohli být z mnoha příčin, ovšem jeden důvod se osvědčil vždy, nevhodná politická příslušnost dané osoby. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 33.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 33 – 34.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 48.

¹⁴⁷ Ivan Olbracht (1882 – 1952), vlastním jménem Kamil Zeman, český prozaik, novinář, publicista. *Ivan Olbracht* [online]. Webové stránky www.spisovatele.cz. [cit. 2016-10-06]. Dostupné z <http://www.spisovatele.cz/ivan-olbracht>.

programu. V rámci práce s rozhlasem se komunistická propaganda rozmohla ke vzniku tzv. živé reportáže.¹⁴⁸

V dubnu 1948 dostal rozhlas definitivní podobu se zákonem „o postátnění Československého rozhlasu“,¹⁴⁹ jež schválilo Ústavodárné národní shromáždění. *Na československý stát přecházejí veškerá práva a závazky "Českého rozhlasu, společnosti s ručením omezeným se sídlem v Praze" a "Slovenského rozhlasu, společnosti s ručením omezeným so sídlom v Bratislave"*.¹⁵⁰ Rozhlas jako takový měl být sloučen do jednoho celku s veškerými právy na bedrech státu, zatímco práva vlastníků zanikala bez náhrady. Výjimky platily jen v případě zvláštního zřetele, kterým se mohlo nabýt alespoň nějaké odškodnění od ministerstva informací, které o výši náhrady rozhodovalo spolu s ministerstvem financí.¹⁵¹ Rozhlas se stal „tlumočnickem ideologie československého socialismu“,¹⁵² který umožnil „zažehnout v masách žár, sílu a akceschopnost“ alespoň do doby, než se na předních místech společenského zájmu objevila televize.

3.3 ZAKLADATELSKÉ OBDOBÍ - KRITICKÉ ROKY 1951 – 1953

Toto časové rozmezí lze označit za kritické, byť se problémy s KSČ táhly od jejího nástupu, s 50. léty se vše vyostřilo.

Na podzim 1951 vrcholily spory stranického aparátu v čele s Barešem, jdoucím si tvrdě po cestě předpisů a metod a ministerstvem informací v čele s liberálním Kopeckým.¹⁵³ Jejich boje o rozhodující slovo v kulturním životě trvaly bezmála 2 roky a nabíraly stále jiných směrů. V celé akci se přeci jen více zaangažovala ministerstva –

¹⁴⁸ Rozhlas znamenal tajnou zbraň, díky které se komunistické ideje šířily zcela nenásilně. Obsazeny byly všechny vysílací směny a od 20. února se do vysílání přijímaly pouze zprávy ze sekretariátu ÚV KSČ. Obratně se poškozoval nepřítel, tj. nekomunistické strany, jejich aktivity se nezmiňovaly, potlačovaly, nebo efektivně zkracovaly. Díky přímé reportáži přinášející živé zpravodajství byly zachyceny hlasové projevy, včetně slavné řeči K. Gottwalda na Staroměstském náměstí, nebo projevy Z. Nejedlého či V. Kopeckého z korby nákladního automobilu na Můstku na Václavském náměstí. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 35.

¹⁴⁹ Zákon č. 137/1948 Sb., zákon o postátnění Československého rozhlasu. *Zákon č. 137/1948 Sb.: zákon o postátnění Československého rozhlasu* [online]. Webové stránky www.zakonyprolidi.cz. [cit. 2015-12-06]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-137>.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Ministerstvo informací mělo v této době plnou kontrolu nad rádiovými přijímači a jejich vysílači, které kontrolovalo zase ministerstvo pošt. KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004, str. 49.

¹⁵² Všechny úpravy mířené na rozhlas vedly k tomu, aby tento sdělovací prostředek propadl vrchnímu velení komunistického režimu, který v něm neviděl jen moderní doplněk bytových prostor, nýbrž i mocný nástroj manipulace. Tamtéž.

¹⁵³ Oba politické orgány spolu vytvořily Kulturní radu ÚV KSČ, jež měla koordinační funkci a napomáhala ve složitém procesu přestavby. V čele stanul Václav Kopecký a spolu s ním v radě působili i Zdeněk Nejedlý a Gustav Bareš. Rada se stále více orientovala na ministerstva informací i školství, avšak stále spory mezi členy vedly k rozpadu rady roku 1951. Tamtéž, str. 133 – 134.

informací a školství,¹⁵⁴ netrvalo dlouho a Kulturní a propagační oddělení ze svých pozic ustoupilo a část jeho kompetencí přešla pod zmíněná ministerstva, označena za řídicí orgány kulturní politiky v Československu.¹⁵⁵

Větší vážnosti se nabylo okamžitě po zatčení generálního tajemníka Rudolfa Slánského v listopadu 1951 pro jeho údajnou záškodnickou činnost.¹⁵⁶ V této situaci nastal správný čas pro Kopeckého a jeho spolupracovníky, kteří podnikali další kroky v kulturní politice, kdy se jim podařilo dostat většinu svých rivalů z centra dění - hned na počátku roku 1952 byl Gustav Bareš odvolán z funkce tajemníka ÚV KSČ a přišel i o postavení člena předsednictva ÚV KSČ.¹⁵⁷ Kopeckého skupina ze své pozice a se vzrůstajícími obavami vyhlásila kampaň proti tzv. „slánštině“,¹⁵⁸ která „pošpinila“ československou kulturu vlivem záškodnictví jejího jmenovce.¹⁵⁹ Tyto okolnosti vedly k diskusi o rozsáhlejší přehodnocování dosavadních přístupů. Ačkoli se provedly dílčí úpravy a využívalo se mírnějších postupů vůči skupinám umělců, zásadní změny nenastaly.¹⁶⁰

Jediná oblast, která zaznamenala většího pokroku vpřed, se stalo televizní vysílání. Jednalo se o něm již na počátku 50. let, ovšem ministr národní obrany Alexej Čepička¹⁶¹ vydal národnímu podniku Tesla přísný zákaz práce na vývoji televize, místo toho se měl zabírat výrobou radiolokační techniky. Silný podnět od Československého rozhlasu tomu však chtěl, aby se televizní vysílání zrealizovalo do konce první pětiletky a v polovině roku 1952 se návrh hromadně podpořil. Zásluhy za tento pokrok lze připsat

¹⁵⁴ S Kopeckým v přední linii převodové páky hlásaly vysokou zainteresovanost pro agitaci, s využitím vhodných prostředků. Sám Kopecký poznal, aby se těchto kulturních ministerstev daleko více využívalo k prosazování politiky strany, masové agitaci i propagandě. Avšak vztahy mezi nimi a ústředním aparátem se musely zlepšit.

¹⁵⁵ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 114.

¹⁵⁶ Slánský a další byli obžalováni ze zrady, ze špionáže ve prospěch angloamerických a sionistických imperialistů a z dalších nepravdivých nesmyslů. KOCIAN, Jiří, JIŘÍ PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Brno: Barrister & Principal, 2004, str. 238.

¹⁵⁷ V této chvíli vznikala zcela nová stranická elita ze zcela novými lidmi. KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 139.; Ve spojitosti s odvoláním Bareše byl zastaven kulturně-politický týdeník ÚV KSČ Tvorba, jeho poslední číslo vyšlo v únoru 1952. Tamtéž, str. 142.

¹⁵⁸ Dobový pojem z úst ministra Kopeckého, jenž souhrnně označoval negativa připisované působení pracovníků ústředního stranického aparátu v oblasti kultury z doby působení generálního tajemníka Slánského. Ostrá kampaň se vedla v letech 1952 – 1953, kdy se kritizoval způsob řízení kulturní sféry vedoucími pracovníky (G. Bareš, Čestmír Císař, Pavel Reiman aj.), projevy slánštiny bylo nutné okamžitě odstraňovat. Více viz KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 831.

¹⁵⁹ Slánský byl prohlášen za nepřítele, který zradil svou ideologii i svůj stát, spolupracovníky mohl mít všude, mohli tedy stále ještě přebývat na politické půdě. KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 150.

¹⁶⁰ Vedení už na počátku stanovilo mantinely, za které nešlo vkročit, proto ani očekávané uvolnění přijít nemohlo a nelze se tedy domnívat, že šlo o skutečnou liberalizaci. De facto celé toto období mělo klamný nádech optimismu s výhledem na změny k lepšímu, avšak popravdě bylo silně prosceno pochmurností a vydatně tomu napomáhala právě kauza se Slánským, jeho proces a kampaň proti jeho jménu.

¹⁶¹ Alexej Čepička (1910 – 1990), politik, ministr národní obrany (1950 – 1956) a mj. zeť Klementa Gottwalda. *Alexej Čepička* [online]. Webové stránky www.totalita.cz. [cit. 2017-01-06]. Dostupné z http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_cepicka.php.

řediteli rozhlasu Kazimíru Stahlovi,¹⁶² jenž musel svou vizí o zrodu televizního vysílání udělat na ministra Kopeckého opravdu velký dojem.¹⁶³

První roky 50. let lze hodnotit velice rozporuplně, byť se prosazovaly snahy o změnu, nikdy k tomu fakticky nedošlo. Na jedné straně se usilovalo o přeměnu kultury a její další rozmach, na druhé straně stáli uštvaní umělci, kteří neměli na vybranou, někteří pod tlakem této „šikany“ obětovali režimu to nejcennější, vlastní život. Osud se tak naplnil například pro spisovatele Karla Teigehe a Konstantina Biebla, oba zemřeli v roce 1951,¹⁶⁴ dále lze jmenovat režiséra Jiřího Frejku nebo herce Jiřího Plachého, oba spáchali sebevraždu roku následujícího. Tyto případy však stály na okraji celé periferie toho, co by měla veřejnost řešit, přednost měly výrazné kampaně proti slánštině, které gradovaly právě roku 1952, kdy se konal vykonstruovaný proces s Rudolfem Slánským,¹⁶⁵ odsouzeným k trestu smrti. Nutno poznamenat, že politických procesů v té době bylo podstatně více. Doba, která na povrchu představovala jistou úlevu a spokojenost společnosti, byla ve skutečnosti naplněna jen strachem a smrtí.¹⁶⁶

Do nového roku 1953 vstupovalo vedení KSČ „vítězně“, dokázalo v ohromných politických procesech odhalit a zničit „nepřítele“ a zásluhou perfektně vykonstruovaných soudů se dosavadní hospodářské problémy a celková stagnace kulturního života dávala za vinu obžalovaným skupinám, nespokojenost ale stále přebývala. Navíc se na Československo hrnula jiná krize v podobě vysokých nároků na zbrojní průmysl od SSSR, které výroba zkrátka nemohla splnit dle požadavků pětiletého plánu, spolu s tím se vláda musela postavit i problémům sociálním.¹⁶⁷

¹⁶² Více o něm viz HUBIČKA, Jiří. Hlas shůry aneb Vážnost ředitelská. In: *rozhlas.cz* [online]. 24. 3. 2011. [cit. 2016-08-04]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/archiv/zamikrofonem/zprava/hlas-shury-aneb-vaznost-reditelska-3-869162>.

¹⁶³ KNAPIK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 196.

¹⁶⁴ Karel Teige zemřel sice na infarkt, ale nebylo tajemstvím, že za jeho zhoršující se stav mohlo přepracování. Konstantin „Košťá“ Biebl raději ukončil svůj život skokem z okna, aby „chlapecké, naivní a slabé dobrotisko v něm nemusilo již snášet štvání na všechno, co mu bylo v minulosti a umění drahé.“ ČERNÝ, Václav. *Paměti 1945 - 1972*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1992, str. 237.

¹⁶⁵ Více o procesu přináší dobový dokument *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským*. Praha: Orbis, 1953. O procesu a nejen o něm vypovídala Slánského manželka Gusta v knize vzpomínek na manžela a tuto těžkou etapu života. SLÁNSKÁ, Josefa. *Zpráva o mém muži*. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0165-7. A konečně se tímto tématem zabýval i Karel Kaplan, viz KAPLAN, Karel. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0269-1.

¹⁶⁶ Více o politických procesech viz BOUČEK, Jaroslav. *Poprava Závaše Kalandry: 27. 6. 1950 : česká kulturní avantgarda a KSČ*. Praha: Havran, 2006. ISBN 80-86515-63-X.; KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1.; KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení 1968-1990*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1.; *Politické procesy v Československu po roce 1945 a "Případ Slánský": sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14. - 16. dubna 2003 v Praze*. Brno: Prius, 2005. ISBN 80-7285-053-9.

¹⁶⁷ Nárokům se však chtělo vyhovět za všech okolností, což se neobešlo bez ekonomického zásahu, který ovlivnil národní hospodářství i životní podmínky československé veřejnosti. Rozmrzelost s hospodářskou situací v zemi stále rostla zejména proto, že se Československo potýkalo s problémem zásobování od násilné kolektivizace zemědělství. PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu, *Paměť a dějiny*. 2013/ 03, str. 15.

Na přelomu 1952 a 1953 se provedla řada stanov KSČ, kdy došlo k reorganizaci vlády i některých vrcholných stranických orgánů, jednalo se také o zrušení lístkového systému v zásobování.¹⁶⁸ Stranické vedení nemělo ještě na počátku roku 1953 nijak v úmyslu se měnit, s čím se však nepočítalo, byly dvě nečekané události silně zasahující do systému Československa a ovlivňující vývoj na mezinárodní úrovni – dvě nenadálá úmrtí. Josif Vissarionovič Stalin zemřel 5. března 1953, o několik dní později 14. března 1953 jej následoval Klement Gottwald.

3.3.1 POČÁTEK KRIZE STALINISMU A ZMĚNA POLITIKY

Po pěti letech existence nového „mírového“ komunismu se nyní naskytla možnost, resp. výzva ke změně ve způsobu řízení moci i společnosti v sovětském Rusku i Československu.¹⁶⁹ Není od věci zmínit, že k těmto změnám dával vnuknutí sám Sovětský svaz, slovy historika Jiřího Pernese se dá situace označit za takovou, kdy „*KSČ díky vedení KSSS udělala první, avšak důležitý krok k překonání hluboké politické, hospodářské i sociální krize, do níž se komunistický režim v ČSR počátkem 50. let dostal.*“¹⁷⁰ Hned po Gottwaldově pohřbu se sešlo předsednictvo ÚV KSČ, aby vyřešilo nastalou situaci a uvolněná místa se opět zaplnila. Jednomyslně se prezidentem stal Antonín Zápotocký,¹⁷¹ místo předsedy vlády měl zaujmout Viliam Široký,¹⁷² Antonín Novotný,¹⁷³ dosud nenápadný náměstek předsedy vlády, získal post prvního tajemníka.¹⁷⁴

V politické sféře se toho času chystaly změny k odlehčení a zlepšení nastalé situace. 30. května 1953 Národní shromáždění schválilo návrh zákona o provedení peněžní

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Smrt generalissima Stalina sice zasáhla většinu společnosti, záhy se však došlo uvědomění, že se stala spíše krokem k uvolnění atmosféry. Po usazení Nikity Chruščova na postu prvního tajemníka KSSS se objevily požadavky na zhodnocení veškerých nepřístojností doby minulé a jejich napravení. Nečekanou smrtí K Gottwalda se i ČSR otevřely dveře pro nový styl politiky a možných zvrátů v celém systému. Tamtéž, str. 16.

¹⁷⁰ Tamtéž, str. 15.

¹⁷¹ Antonín Zápotocký (1884 – 1957), původně sociální demokrat, poté komunistický politik, předseda Ústřední rady odborů, československý prezident (1953 – 1957). *Antonín Zápotocký* [online]. Webové stránky www.totalita.cz. [cit. 2017-02-07]. Dostupné z http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_zapotockya.php.

¹⁷² Viliam Široký (1902 – 1971), slovenský komunistický politik, předseda vlády (1953 – 1963). *Viliam Široký* [online]. Webové stránky www.totalita.cz. [cit. 2017-02-07]. Dostupné z http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_sirokyv.php.

¹⁷³ Antonín Novotný (1904 – 1975), politik, první tajemník ÚV KSČ (1953 – 1968), prezident (1957 – 1968). *Antonín Novotný* [online]. Webové stránky www.totalita.cz. [cit. 2017-02-07]. Dostupné z http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_novotnya.php.

¹⁷⁴ PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu, *Paměť a dějiny*. 2013/ 03, str. 17.; Dlouho se hledala odpověď na otázku, kdo by mohl stanout v čele strany po Gottwaldovi, též se přemýšlelo, zda pozici vůbec obsadit. Nakonec 2 dny po pohřbu dělnického prezidenta se podařilo odstranit krátké bezvládí, kdy zvítězily hlasy pro Novotného, který měl být jen figurkou na místě, nicméně se z něho stal ambiciózní muž s pevnou vůlí a schopnostmi. Tamtéž, str. 18.

reformy¹⁷⁵ a zrušení lístků na potraviny a průmyslové zboží, celá akce nabyla platnosti hned následující den.¹⁷⁶ Avšak reforma situaci jen zhoršila, mnoho lidí kvůli ní totiž přišlo o výhody nebo úspory, a to opět vyvolalo nepokoje.¹⁷⁷

Právě v této době do kulturní politiky znovu zasáhl ústřední stranický aparát, který se od minulého roku držel stranou dění. K nevraživosti mezi ním a ministerstvy již nedocházelo, naopak tyto dvě položky spojily síly a vytvořily pevný svazek, následujícího roku se mohlo prohlásit, že ve vedení kulturní politiky nastalo opět vyrovnání sil.¹⁷⁸

Nové sovětské vedení začalo prosazovat po všech satelitech jinou variantu režimu, tzv. *nový kurz*, jenž se odvíjel od neobvyklé sovětské kritiky politiky tvrdé ruky.¹⁷⁹ V této návaznosti byla v srpnu 1953 vypracována zpráva, tzv. Srpnová teze, jako první pokus o hodnocení stavu hospodářství v Československu počátkem 50. let, včetně kritického úhlu pohledu.¹⁸⁰ Pokus udržet jednání o změnách v tajnosti selhal a na veřejnost pronikly snítky informací, jež vyvolávaly pochybnosti a obavy.

3.3.2 NOVÝ KURZ A FORMOVÁNÍ KULTURNÍHO DĚNÍ

Konečně na počátku září 1953 se nový kurz zformoval i v československých podmínkách.¹⁸¹ KSČ k němu přistupovala poměrně s odstupem, nicméně se mu dal připsat i kladný aspekt, přiměl komunistickou politiku přestat zavírat oči před problémy, a konečně i kulturnímu dění se trochu otevřely obzory - kontakty se zahraničím a uvolněnější estetická měřítká měla dopomoci k celkovému oživení.

¹⁷⁵ Zákon č. 41/1953 Sb. Zákon o peněžní reformě; *Zákon č. 41/1953 Sb. Zákon o peněžní reformě* [online]. Webové stránky www.zakonyprolidi.cz. [cit. 2015-12-07]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-41>.

¹⁷⁶ Gottwaldova smrt přišla ve chvíli, kdy se připravovalo zrušení lístkového systému, ke kterému vzhledem k okolnostem nedošlo. PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu, *Paměť a dějiny*. 2013/ 03, str. 19.

¹⁷⁷ Právě dělníci stali skupinou, která se jako první začala bouřit, tato situace však netrvala dlouho. Z důvodu nulové organizace protestů se vše brzy uklidnilo a komunisté pokračovali v politice. Stát se po vyhlášení reformy poměrně dost obohatil o finance občanů, a tím vyřešil ekonomické potíže, ba dokonce si vytvořil dostatečnou finanční rezervu. Tamtéž, str. 19, 21.

¹⁷⁸ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 53 – 54.

¹⁷⁹ Nový kurz také představoval opatření týkající se hospodářské a zahraniční politiky. Nemělo se již dovolávat prvotnosti těžkého průmyslu, naopak měla přijít liberalizace zemědělství a snahy o zvýšení životní úrovně společnosti. Do koncepce pronikaly prvky ostré kritiky Stalinovy éry z podnětu nového vedení SSSR. Tamtéž, str. 219.

¹⁸⁰ PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu, *Paměť a dějiny*. 2013/ 03, str. 28; V původní myšlence představovala teze možnost, pomoci režimu vyřešit problémy, ale pravdou bylo, že spíše odkrývala skryté slabiny, zakořeněné v systému od počátku. O nezdarech a chybách se zde otevřeně mluvilo, čímž se tento dokument zdá jako komunistická rarita, nicméně výtvar nebyl veřejně publikován, takže se o tom nikdo nepovoláný nedozvěděl, jen některé body se rozpracovaly do návrhů usnesení, o nichž se posléze jednalo. Sovětské vedení nereagovalo na předloženou tezi příznivě, kritizovali KSČ a naopak jejich sebekritika jim přišla až moc přemrštěná, což samozřejmě také nebylo dobře.

¹⁸¹ Tuto změnu bylo možné připisovat tehdejšímu prezidentovi Zápotockému, který podnikl cestu do Moskvy, nejprve sice trval na stálém dodržování „ostrého kurzu“, nicméně jej v SSSR přesvědčili o změně, jelikož takto tvrdá politika by mohla do budoucna ohrozit budování socialismu a destabilizovat situaci v Československu. KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 218 – 219.

Úskalí v této oblasti kultury však nastávala v tom, že oficiálně vyhlášená prohlášení měla platnost dogmatickou i liberální, člověk – umělec tedy netušil, co a kdy přijde, navíc ještě záleželo na vůli a toleranci „šéfů kultury“ při posuzování konkrétního příkladu (výrazněji třeba u satiry, která se sice nově jako žánr obnovila, ale zcela volně fungovat nemohla).¹⁸² Značná změna se zrodila po příchodu nové umělecké generace, která se sice zavázala dodržovat oficiální formu kultury, avšak ji již netížila minulost ani se necítila tolik svazována režimem, zastihla právě se otevírající dveře do umění jiného světa. Ve spojení s tímto faktem umělecká inteligence i ostatní umělci zaměstnanci pocítili nové sympatie s proměňující se politikou KSČ, čímž se podpořilo úsilí o to, aby se uvěřilo, že právě doba Slánského přinesla nezájem o kulturu a následné ustrnutí. S postupným opětovným rozvojem a oživováním kulturních záležitostí se spojuje i myšlenka, aby se také kulturní sféra stala oblastí výdělečnou.¹⁸³ S rokem 1953 a kulturním děním obecně se nepopíratelně připomíná první televizní vysílání. Přestože televize ve svých existenčních počátcích i několik let poté platila za veliký luxus, měla okamžitě našlápnuto mezi fenomény budoucnosti, kdy doslova proměnila kulturní stereotypy společnosti.

Co se týkalo ideologické stránky, ta se dotkla třeba i československé státnosti, konkrétně prezidenta Masaryka. Zatímco na počátku 50. let se po republice slavily jeho narozeniny (roku 1950 se slavilo 100. výročí narození), a k těmto oslavám byly „nuceny“ také školy,¹⁸⁴ v dalších letech zakladatelského období se jeho osobnost stala „nepřítelem in memoriam“, očerňovalo také jeho myšlení a politické názory, kdy cílem byla naprostá dehonestace Masarykova kultu. V této záležitosti padaly dosti tvrdé tresty už jen za to, že člověk měl „masarykovskou“ knihu ve své knihovně.¹⁸⁵

¹⁸² Tamtéž, str. 332.

¹⁸³ Klíčem se mělo stát oživení lidové zábavy, což dle KSČ lid potřeboval, a režim musel tuto možnost nabídnout, od té chvíle se měly finance v této oblasti točit v obou směrech. Tamtéž, str. 233.

¹⁸⁴ Žáci tomuto výročí měli věnovat zvláštní pozornost, ve školách si vyslechli rozhlasový přenos, kde měl figurovat i ministr školství, věd a umění Nejedlý. *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, Sté výročí narozenin Tomáše G. Masaryka: oslavy na školách, roč. VI., sešit 3, str. 1, 31. ledna 1950.

¹⁸⁵ Komunisté věděli, že v republice stále žili lidé, pro které byl Masaryk nesmrtelnou legendou, této adoraci jeho osoby a doby chtěli zabránit tím, že ji posměšně nazvali ideologickým pojmem masarykismus. Odpor vyescaloval v průběhu 50. let do tzv. protimasarykovské kampaně, kdy se ničily pomníky, sochy a celá jeho osobnost. Více o likvidaci Masarykova kultu viz HOJDA, Zdeněk a Jiří POKORNÝ. *Pomníky a zapomínky*. Litomyšl: Paseka, 1996. ISBN 80-7185-050-0.; V propagandě 50. let byl Masaryk považován nejen za představitele buržoazie, ale také za „hlavu fašistický sil v předmnichovské republice“, toto označení mu bylo odňato až v 70. letech, i když s otazníkem. Vyzdvihovaly se jiné aspekty: „Masaryk se od svého mládí pohyboval v buržoazní společnosti a ztotožňoval se se zájmy buržoazie, kterou svou teoretickou, publicistickou i praktickou činností bránil a prosazoval, proto byl jeho vztah k dělnické třídě a jejímu revolučnímu boji tak nepřátelský. Šlo mu o to zošklivit a znevážit leninismus dělnické třídy a pracující odvrátit od třídního boje, od úsilí nastolit diktaturu proletariátu v ČSR.“ ŠOLC, Miroslav. *Masarykismus - jeden z ideových zdrojů praviceového oportunistu, revizionismu a antisocialistických tendencí v ČSSR*. Praha: Vysoká škola politická ÚV KSČ, 1972, str. 81, 28.

Obecně politická prohlášení toho času věnovala pozornost zvyšování životní a kulturní úrovně československých pracujících, kdy veřejnost tyto vyhlídky přijímala velmi pozitivně, i přesto se objevovaly obavy, aby se skutečně dostálo slibů.¹⁸⁶ Nový kurz se v ČSR citelně projevoval do roku 1956.

3.4 ROKY 1954 – 1956

Růst životní úrovně spolu s technickým rozvojem postupně vytvářely moderní průmyslovou společnost, která se však nedala srovnávat s vyspělejší společností západu, kde se pokrok ve všech odvětvích pohyboval na velmi vysoké úrovni. Vzhledem k celkovému zaostání se masová zábava i touha po konzumním způsobu života v podmínkách reálného socialismu prosazovala poměrně pomalu.¹⁸⁷ V průběhu času si ale i československá společnost vybudovala stereotypy, na kterých trvala a vyžadovala je, stereotypy spojené zejména s kulturním odvětvím.

V těchto letech docházelo k postupnému „tání“ striktních ideologických ledovců, které se objevily na počátku. Hlavním důvodem se stalo politické „prozření“ pocházející od Sovětů, zároveň k celkově lepší náladě pomohlo například i pravidelné vysílání televizního programu, nebo také všestranné styky umělců se zeměmi nejen sovětského bloku.¹⁸⁸ Tato neobvyklá svoboda uměleckých jedinců vnesla do celé kulturní sféry jisté oživení, což se pozitivně odrazilo i na společnosti.¹⁸⁹

3.4.1 ZMĚNY A BUDOVÁNÍ PROTISTALINOVSKÝCH NÁLAD

Zásadní změnu roku 1953 přineslo vládní nařízení č. 77/1953,¹⁹⁰ kdy se nově ustanovilo samostatné ministerstvo kultury pod vedením Václava Kopeckého, o rok později tuto funkci dostal do rukou jeho spolupracovník Ladislav Štoll.¹⁹¹ Jeho

¹⁸⁶ V tomto bodě KSČ veřejnosti vyhověla v podobě snížení státních maloobchodních cen potravinářského a průmyslového zboží, k čemuž došlo v září 1953. PERNES, Jiří. Rok 1953 v Československu, *Paměť a dějiny*. 2013/03, str. 30.

¹⁸⁷ KNAPIK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 284.

¹⁸⁸ V této době se rozvíjely cesty na „zakázaný Západ“, a dokonce se lidem otevřel i prostor pro poznání nových tzv. rozvojových zemí, např.: Indie, Indonésie, Vietnam, Barma aj. Tamtéž, str. 244.

¹⁸⁹ S většími uměleckými možnostmi rostla i divákova chuť po dalších novinkách a dostatečném kulturním využití, kterého se mu mělo dostat od profesionálů ve všech sférách zábavního průmyslu. Do tohoto procesu se zařadila televize, též proudily vlny nové moderní hudby, jež oslovily zejm. mladou generaci. Touha po nových žánrech i snaha navázat na ty již poslouchané, přinesla do centra zábavy muziku folkovou ale také rockovou, která se však neseťkala s pozitivními ohlasy a s její divokou prezentací měla mnoho problémů. V tomto období se formoval i zcela nový systém cenzury, jenž měl být efektivnější a odpovídající novotám z „jiného světa“. Tamtéž, str. 285.

¹⁹⁰ Předpis č. 77/1953 Sb. Vládní nařízení o nové organizaci ministerstev a ústředních orgánů státní správy; *Předpis č. 77/1953 Sb. Vládní nařízení o nové organizaci ministerstev a ústředních orgánů státní správy* [online]. Webové stránky www.zakonyprolidi.cz. [cit. 2015-12-22]. Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1953-77#p8>

¹⁹¹ KNAPIK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 300.

působnost stejně jako působnost celého ministerstva však neměla mít dlouhého trvání. Ve vládě se v tomto roce zformovala již III. garnitura poúnorové kulturní politiky, která se vyznačovala novým vztahem mezi státním a stranickým vedením, z nichž právě ve 2. polovině roku 1954 dosáhlo stranické vedení poměrně větší síly.¹⁹² Ke změnám došlo i v kulturně-politické garnituře, což spočívalo ve zřizování tzv. stranických organizací neboli skupin vznikajících při ústředních výborech uměleckých svazů a výborech krajských středisek.¹⁹³

I přes změny ve všech možných oblastech se značné opožďování stále zvyrazňovalo u mnohých spřátelených států, o to více se celý východní blok ocitl pozadu západnímu světu. Pro Československo lze názorný pro příklad uvést rok 1955, kdy byl ve víru změn a poměrného uvolnění odhalen Stalinův monumentální pomník na Letné.¹⁹⁴

Rok 1956 představoval velký zlom v protistalinovských náladách, toho času se jinak pevné pilíře socialismu otřásaly v základech, a to jen z jednoho prostého důvodu, všeobecně se začalo pochybovat a odsouzení „Stalinova kultu“ v únoru na XX. sjezdu KSSS¹⁹⁵ toho roku se stalo vrcholem.¹⁹⁶ V Československu se s prvními veřejnými pochybami opět otevřel prostor pro změny, kdy podoba systému potřebovala obměnu, k čemuž se nejostřeji vyslovil II. sjezd československých spisovatelů v dubnu 1956. Nejvíce se zaryly po paměti projevy F. Hrubína a J. Seiferta, „byly lyricky zanícené, patetické, mravně vznosné. Proti ústřednímu schematismu a útlakové praxi vládnoucí kulturní politiky. Za právo styku s cizinou a osobní pravdu prožitku.“¹⁹⁷ Oba hovořili o spisovatelích, jejichž díla tou dobou nebyla oficiálně publikována, také chtěli více

¹⁹² Garnitura měnila i postoj personální, z minulé politiky se v čele držely už jen 2 osobnosti, Kopecký a Štoll, jinak vedení zasáhla generační výměna. Tamtéž, str. 305.

¹⁹³ Tuto změnu lze chápat i jako jistý mezník v dosavadním způsobu řízení uměleckých svazů. Svazy v rámci kulturní politiky i nadále zůstávaly převodovými pákami stranických usnesení. Stranické skupiny řídil sekretariát ÚV KSČ, skupiny při výborech krajských středisek krajské výbory KSČ. Zánik přímého stranického vedení přinášel podstatný rozdíl, kdy stanoviska a direktivy nepřicházely již přímo od komunistického vedení, nýbrž volené sbory se jimi řídily skrze stanoviska, která předjednali umělci-komunisté ve vedení svazu, ve stranické skupině. Tento nový styl nepřímého řízení vytvářel představu, že tvůrčí i organizační problémy si řeší umělci sami. Tamtéž, str. 320.

¹⁹⁴ O pomníku na Letné se rozhodlo již v roce 1949, ovšem jeho náročná realizace jej dovolila odhalit až o 6 let později. V prvních letech komunistické éry by takové gesto vyvolalo senzaci, ovšem roku 1955 byl sovětský vůdce již 2 roky po smrti, a do ovzduší se dostávala kritika jeho osobnosti. Více o Stalinově pomníku na Letné viz CAINER, Rudolf. *Žulový Stalin: osudy pomníku a jeho autora*. Praha: ARSCI, 2008. ISBN 978-80-86078-86-1.; HOJDA, Zdeněk a Jiří POKORNÝ. *Pomníky a zapomínky*. Litomyšl: Paseka, 1996.

¹⁹⁵ Komunistická strana Sovětského svazu.

¹⁹⁶ Sovětské kritizování Stalinovského kultu osobnosti a zveřejnění neveřejného projevu Nikity Chruščova na toto téma na daném sjezdu odhalila velkou pravdu o Stalinovi, což vyvolalo potřebu rekapitulovat celých 8 let vlády a budování socialismu. KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 254.

¹⁹⁷ ČERNÝ, Václav. *Paměti*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1992, str. 469.; Více viz BAUER, Michal. II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22. – 29. 4. 1956, *Aluze*. 2010/3.

umělecké svobody (sám Seifert byl od roku 1950 postižen publikačním omezením), zkrátka požadovali nápravu celého systému.¹⁹⁸

Tento rok stranické orgány dostaly také za úkol vypracovat návrh decentralizačních opatření, právě decentralizace, tedy řízení kulturní sféry nejen z jednoho místa, se stala vyvrcholením celého období a jakýmsi závěrem po odchodu Gottwalda.¹⁹⁹ V rámci decentralizace se rozhodlo o snižování počtu ministerstev, jedním takovým bylo právě ono ne tak dávno vzniklé ministerstvo kultury v čele se Štollem. Jeho kompetence v té chvíli přešly pod ministerstvo školství, čímž vzniklo nové ministerstvo školství a kultury, do jehož čela se postavil dosavadní ministr školství František Kahuda.²⁰⁰ Tato změna znatelně posílila národní výbory, které nyní rozhodovaly v záležitostech spadající do okruhu jejich působnosti s konečnou platností, získaly též více pravomocí v otázkách financí a rozhodování o nich.²⁰¹

3.5 PŘECHOD DO NOVÉHO DESETILETÍ, ZLOM 60. LET

Duch neustále postupujícího destalinismu se šířil po zemích východního bloku, nicméně komunistická strana si dokázala svou přední pozici udržet, dokonce i posílit. Roku 1960 tento fakt ohraničily politické události. Jednak se vstupem do nového desetiletí prezident Antonín Novotný uznal, že v Československu již došlo k vybudování tolik vysněného socialismu: „*Vítězství socialismu v naší zemi se stalo radostnou skutečností. Naše republika je silná jako nikdy dříve.*“²⁰² V této souvislosti vydal následně v květnu rozsáhlou amnestii,²⁰³ jejíž obsah umožnil mnoha lidem, zejména politickým vězňům, odsouzeným v procesech z 50. let, opustit prostory

¹⁹⁸ Hrubín se v otázce nepublikovaných autorů vyjádřil k Halasovi či Horovi, dále odmítal Štollovu literárněvědnou metodu i jeho pojetí dějin české literatury. Seifert zase zmínil zastírání Vančury, Teiga a Hory. KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 285.

¹⁹⁹ Decentralizační kroky se staly zřejmě nejvýznamnějšími z celého procesu „liberalizace“. Na konci tohoto období, byť to možná málokdo čekal, se prezentovala demokracie, všeobecné zlepšení společnosti, tak i zvýšená účast občanů ve snaze dobudovat si svůj socialistický sen.

²⁰⁰ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006, str. 303.

²⁰¹ Nové ministerstvo školství a kultury se mělo zabírat normativní a kontrolní činností. Pod mocensky nabyté NV a jejich přímé řízení se měly přesouvat i další podniky, konkrétně od 1. ledna 1957 k nim patřily krajské správy filmu či kulturní zařízení. Tamtéž, str. 272.

²⁰² Rozhodnutí presidenta republiky a vlády Republiky československé o amnestii č. 54/1960; *Rozhodnutí presidenta republiky a vlády Republiky československé o amnestii č. 54/1960* [online]. Webové stránky www.totalita.cz. [cit. 2016-01-02]. Dostupné z http://www.totalita.cz/txt/txt_zakon_1960-054.pdf.

²⁰³ Více viz tamtéž.

vězení.²⁰⁴ Druhou událostí se stalo vydání ústavy potvrzující Československo jako Československou socialistickou republiku.²⁰⁵

„Socialismus v naší vlasti zvítězil! Vstoupili jsme do nového období našich dějin a jsme odhodláni jít dále k novým, ještě vyšším cílům. Dopravujeme socialistickou výstavbu, přecházíme k budování socialistické společnosti a shromažďujeme síly pro přechod ke komunismu.“²⁰⁶

Vyhlášení jasného odklonu od kultu Stalina trvalo delší čas, stejně jako přijetí takové myšlenky na celém území Československa, jakmile k tomu však došlo, začalo se s přeměnami, resp. s „bouráním“, ve dvou případech doslova – Stalinův letenský pomník a Gottwaldovo mauzoleum.²⁰⁷ Na pořad jednání se dostaly ale i politické procesy z 50. let, nyní všem docházelo, že neprobíhaly tak zcela v pořádku. Odpovědnost za tyto nepřístojnosti byla svedena na bývalé ministry Alexeje Čepičku a Ladislava Kopřivu,²⁰⁸ jejichž trest spočíval ve vyloučení z KSČ.

Celkově vzduch prosytila jistá míra uvolnění ve společnosti, i přesto se v řadách umělců a intelektuálů objevily poměrně ostré kritiky a požadavky na menší vliv politiky v kultuře, zejm. se tak proklamovalo na III. sjezdu spisovatelů v květnu 1963,²⁰⁹ jejich snažení pokračovalo i v roce 1967 na IV. sjezdu spisovatelů.²¹⁰ Ve spisovatelských

²⁰⁴ Vězení celkově opustilo přes 5000 osob postižených politickou mocí, což činilo 64% z celkového počtu. Pro prezidenta tento krok znamenal jednoznačně gesto dobrého skutku, obecně to však lze vnímat jako další opožděnou reakci na fázi destalinizace. ROKOSNÝ, Jaroslav. Amnestie 1960, *Paměť a dějiny*. 2011/01, str. 36.

²⁰⁵ Ústavní zákon ze dne 11. července 1960 č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky; *Ústavní zákon ze dne 11. července 1960 č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky* [online]. Webové stránky www.psp.cz. [cit. 2016-01-02]. Dostupné z http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html.

²⁰⁶ Vedoucí úlohu KSČ ve státě i společnosti zakotvil IV. článek ústavy. Jako doplněk se také pozměnil státní znak republiky - nad hlavou českého lva se objevila pěticípá hvězda, a na prsou zlatá vatra.; Tamtéž.

²⁰⁷ Monstrózní pomník se odsoudil k nemilosrdnému zbourání odstřely v roce 1962. Více viz CAINER, Rudla. *Žulový Stalin: osudy pomníku a jeho autora*. Praha: ARSCI, 2008.; KOCIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Brno: Barrister & Principal, 2004.; Toho roku došlo k odstranění i Gottwaldovy mumie ze stejnojmenného mauzolea, které se tím zrušilo, a tělo 1. dělnického prezidenta se následně zpopelnilo. Mumifikace jako způsob pohřbívání nebyla v ČSR zrovna tradiční, ovšem snaha napodobit Sověty byla natolik velká, že si nikdo nedovolil pochybovat. Celý projekt mauzolea stál nespočet finančních prostředků, proto zrušení budovy Gottwaldova posledního odpočinku bylo pro státní kasu i jistou úlevou. Více viz KAPLAN, Karel. *Mocní a bezmocní*. Toronto: Sixty-Eight Publishing, str. 42.

²⁰⁸ Ladislav Kopřiva (1897 – 1971), politik, původně sociální demokrat, poté komunista, ministr národní bezpečnosti (1950 – 1952). *Ladislav Kopřiva* [online]. Webové stránky www.valka.cz. [cit. 2017-02-07]. Dostupné z <http://forum.valka.cz/topic/view/80210>.

²⁰⁹ Ve vedení Svazu čs. spisovatelů již ztráceli vliv osvědčení předáci (Drda aj.), jejich místo nahrazovali noví jedinci z mladší generace (Kohout, Mňáčko, Šotola aj.), ti se necítili být režimu nijak zavázáni a s kritikou pozůstatků stalinistického období požadovali změnu kulturní politiky, více se k tomuto problému vyjadřovala slovenská strana. Více viz KNAPÍK, Jiří a Martin FRANČ. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 955.

²¹⁰ Opět se zde objevily ostré kritiky formy režimu, které se dostávaly k uším přítomných skrze slova známých spisovatelů např.: Milana Kundery, Pavla Kohouta či Ludvíka Vaculíka, jehož projev byl označen za „nejostřejší“. De facto všichni chtěli odstranit cenzuru, nastolit svobodu slova, novelizaci tiskového zákona atd., též se hovořilo o možném přijetí do svazu dalších jedinců, kteří byli ještě z předešlé doby postiženi např.: Václav Černý, Jan Patočka, Josef Šafařík ad. *Sjezd spisovatelů 1967 – průběh IV. sjezdu Svazu spisovatelů (27. – 29. června 1967)* [online]. Webové stránky www.totalita.cz. [cit. 2017-01-02]. Dostupné z http://www.totalita.cz/60/60_09_01_02.php; Více viz KNAPÍK, Jiří a Martin FRANČ. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 230 – 232.

kruzích se následně ještě setrvalo, proběhla totiž Liblická konference o Franzi Kafkovi.²¹¹

Postupná demokratizace se projevovala v mnoha dalších směrech, tiskly se například knihy dříve zakázaných západních autorů či publikace vědních oborů dosud považované za „pavědu“, rodily se nové divadelní hry i nonkonformní soubory, rozvíjela se kinematografie a informovanost veřejnosti skrze média rostla, touto cestou přicházely novinky nejen z východního bloku, nýbrž i ze západní strany.²¹² V následujících letech tak na umělce i společnost čekala další forma uvolňování a větší svoboda, stejně tak všeobecná životní úroveň nabírala mnohem lepší obrátky. Obměny způsobily trochu větší úlek ve stranických kruzích, jestli náhodou toto povolování nepřesáhlo určitou únosnou mez.²¹³ Možnost „reformy“ komunistického režimu hnala tehdejší mladou generaci vpřed v politice i v obyčejné společnosti. Jakmile se v roce 1968 ve funkci prvního tajemníka ÚV KSČ objevil Alexander Dubček,²¹⁴ v Československu započal „obrodný“ proces,²¹⁵ kdy uprostřed státu komunistické moci začalo „rozkvétat“ tzv. Pražské jaro. Druhá polovina 60. let tak jasně ukázala, kudy československá společnost chce jít, nicméně tento pokus se jí měl stát osudným.

3.5.1 ROZVOJ VOLNÉHO ČASU

Komunistická moc na konci 50. let již nepřipomínala tu, která v roce 1948 převzala otěže moci, nicméně její vliv v politice nepoklesl. Nutno však podotknout, že se generace obyvatel Československa poměrně změnila a s ní také přístup k vedoucí straně, která na tuto situaci musela reagovat alespoň pomalým uvolněním, proto je důležité si ukázat, kam vlastně toto „povolování uzdy“ vedlo. Šedesátá léta jsou spojena zejména s fenomény volného času, motorizace, zkracování pracovní doby aj.

²¹¹ Též Mezinárodní konference o díle Franze Kafky v Liblicích. Kafka patřil mezi nejčtenější autory ve světě, ovšem od 50. let měla jeho osoba a celé jeho dílo v ČSR a na celém východě utrum. Květnová mezinárodní konference na zámku v Liblicích měla tento stav změnit a Kafkův odkaz opět oživit, resp. se zasazovala snaha o symbiózu Kafkova díla a myšlenek marxismu-leninismu. Vystoupili zde nejen čeští a slovenští zástupci, ale také jedinci z Polska, Maďarska, NDR, Rakouska, Francie a Jugoslávie. Více viz KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 551.

²¹² KOCIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Brno: Barrister & Principal, 2004, str. 281.

²¹³ Například v oblasti filmu se do popředí dostávaly motivy, o kterých se do této doby nemluvilo – příběhy mladých a jejich skutečné problémy, takové motivy přilákaly mnoho nadšených mladých diváků, kteří se s filmovými postavami mohli lépe ztotožnit.

²¹⁴ Alexander Dubček (1921 – 1992) slovenský politik a státník, první tajemník ÚV KSČ (1968 – 1969), jeden z představitelů reformního proudu v KSČ v 60. letech a vůdčí osobnost i „symbol“ Pražského jara 1968. *Alexander Dubček* [online]. Webové stránky www.totalita.cz. [cit. 2017-01-02]. Dostupné z http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_dubceka.php.

²¹⁵ První „vlaštovkou“ k pokusu o reformu nastoleného režimu byl již zmíněný IV. sjezd československých spisovatelů v červnu 1967.

Téměř celé minulé desetiletí představovalo synonymum práce a tvrdé dřiny. Pokud se už našel čas pro „nepracovní režim“, prosazovaly se hlavně kolektivní typy zájmů, ty ovšem také odkazovaly k práci (člověk zkrátka neměl být nečinný) a dalšímu zdokonalování dovedností a vědomostí.²¹⁶

K organizovanému a kolektivnímu trávení volného času musel režim také uspořádat vhodné podmínky, aby nabídl hned několik možností, jak se zabavit.²¹⁷ K tomuto účelu se ještě před únorem 1948 začaly vytvářet na pracovištích závodní kluby ROH pro snadnější přístup pracujících ke kulturnímu osvěžení, mnohem většího významu pak kluby nabyly v 50. letech, kdy se do jejich struktury dostaly i ostatní zájmové spolky. Po vyhlášení „nového kurzu“ 1953 se více dbalo o zvelebování měst a obcí stavbami kulturních domů.²¹⁸ Za zdroj zábavy i vzdělání platil stále rozhlas, který se mohl stát kulisou i při práci, od 1953 jej postupně začala nahrazovat televize. Stejně oblíbenosti se těšily deskové hry, v jejichž pravidlech se výslovně nakazovalo hrát v kolektivu.²¹⁹ Volný čas se vyplňoval také sběratelstvím různých předmětů, asi nejoblíbenějšími kousky se staly známky (filatelie) a nálepky ze zápalkových krabiček (filumenie). „Známky jsem samozřejmě sbíral, ale jenom proto, že jsem nechtěl zůstat pozadu za kamarády a spolužáky. Tehdy to byla téměř povinnost. Podle hodnot sbírek byli hodnoceni i jejich majitelé.“²²⁰

Zvláštní zájem v organizaci volného času se věnoval dětem a mládeži, snadno ovlivnitelným skupinám tvořící budoucí generaci komunistické ideje, zároveň si toto „mladé společenství“ neneslo těžkosti minulosti a dědictví kapitalismu jako starší generace, které přesvědčovat o výhodách nového režimu, bylo mnohdy nad všechny síly.²²¹ Komunistická strana si uvědomovala nebezpečí, které hrozilo, pokud se neujme role „organizátora dětských duší“, zejména mladí měli totiž sklony k deviaci a se

²¹⁶ Z hlediska pracovníka byl volný čas považován za špatný, lákal k nedbalostem a zdržoval od práce. Naopak lidé, kteří práci věnovali prakticky svůj život a všechny čas, se honosili titulem „hrdinové“. FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2229-5, str. 18.

²¹⁷ Individuální trávení volného času se pokládalo za buržoazní přežitek nebo předpoklad negativního postoje k režimu, kritice se tedy nevyhnuły podniky, kde si člověk mohl užívat zábavy sám bez zjevného užitečného účelu – kavárny a bary. Tamtéž, str. 23.

²¹⁸ Tamtéž, str. 28. Tyto typy staveb sloužily jako víceúčelová zařízení, v jejichž prostorách se měl soustředit kulturní a společenský život v obci. KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 466.

²¹⁹ Takové šachy se staly obzvláště důležitými „sportem“ v rámci skupin.

²²⁰ MUSIL, Bohumír. *O Jihlavě a Jihlavanech s humorem i vážně*. Jihlava: B. Musil, 2009. ISBN 978-80-254-6110-5, str. 101.

²²¹ Budování vztahu mezi mládeží a režimem začalo od prvních dní komunistické vlády, uspořádání volného času pro nejmladší tvořilo důležitý bod, jelikož i tento čas měl děti vzdělávat a vychovávat z nich příkladnou elitu socialismu k budovatelskému poslání. Jak zvláštní skupinou se mladá generace stala, vypovídají některé dobové knihy, např. viz GRULICH, Vladimír, Jiří LOUKOTKA a Josef MUŽÍK. *Komunistický světový názor a mladá generace*. Praha: Horizont, 1974.; Ze soudobých autorů snahu komunistického režimu o výchovu a ovlivnění nejmladší a mládežnické generace postihuje kniha Jiřího Knapíka, viz KNAPÍK, Jiří a kol.: *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava: SU, 2014. ISBN 978-80-7510-057-3.

zájmem se přikláněli třeba k západní kultuře, odkud přejímali životní styl, hudbu, módu atd. Na východní straně tak měli tito „devianti“ mnoho označení, aby se na ně všeobecně upozornilo a stali se tak terčem posměchu a odmítnutí ze strany veřejnosti, říkalo se jim např.: páskové, trampové či máničky.²²²

Koncem 50. a nástupem 60. let volný čas výrazně ovlivnily další fenomény, jako již zmíněná motorizace a zkracování pracovní doby.²²³ Lidé se začali stále více věnovat sobě, svým zálibám i rodinám, které se náhle zdály být stejně důležité jako zájmy socialismu, ba v některých ohledech i přednější, tuto situaci lze označit za rozvoj individualismu.²²⁴ Komunismus stále prosazoval kolektivitu např. na známých rekreacích ROH,²²⁵ vyzdvihování kolektivu patřilo mezi hlavní priority i na dětských táborech, každopádně individualita člověka vítězila. Přispěla k tomu hojnou mírou sama televize, která se měla stát pozoruhodným sdělovacím prostředkem, ovšem vedla spíše ke „zpoždění“ národa v obývacím pokoji.²²⁶

²²² Více viz FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. Praha: Academia, 2013, ISBN 978-80-200-2229-5.; POSPÍŠIL, Filip a Petr BLAŽEK. *„Vraťte nám vlasy!“: první máničky, vlasatci a hippies v komunistickém Československu: studie a edice dokumentů*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1873-1.

²²³ Např. v cestování lze pozorovat tyto změny velmi radikálně. Dříve mnoho lidí ani nepomyslelo na cestování po republice, natož do zahraničí, s přibývajícím časem a rozvíjející se motorizací začali lidé cestovat mnohem více, ať již byla jakákoliv roční doba. Z lidí se stávali turisté pahnoucí po objevování a dobývání krajiny – jezdili na výlety, plánovali dovolené, stavěli si chaty v rekreačních oblastech. Právě takové činnosti nutily rodiny, aby se mnohem více semkly a trávily spolu mnohem více času. Více viz FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. Praha: Academia, 2013.

²²⁴ Členové rodiny či samostatní jedinci provozovali jednotlivé aktivity a kolektivismus pomalu přecházel do pozadí. I přes snahy režimu spoutat „svůj lid“ opět okovy moci, žilo se občanům Československa lépe než předtím, proto je tato éra označována jako „zlatá šedesátá léta“.

²²⁵ Členové jednotlivých podniků jezdili skupinově na chaty či chalupy, aby si za své výkony „zaslouženě odpočinuli“. Dobovými rekreacemi se zabývala Alžběta Čornejová v knize, viz ČORNEJOVÁ, Alžběta. *Dovolená s poukazem: odborové rekreace v Československu 1948–1968*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2363-6.

²²⁶ Televizí zprostředkované informace zpočátku ke kolektivizaci přispívaly zejména proto, že v té době byl televizor velmi drahé zařízení, jež si nemohl dovolit každý. Známí se proto se scházeli doma u jednoho přístroje, kde sledovali zpravodajství nebo sportovní záležitosti. Postupem doby televizní obrazovka tvořila nutný základ technického vybavení, a čím více nabízených programů poskytovala, tím více se prohlubovalo samotářství dospělých i dětí. Více viz FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. Praha: Academia, 2013.

4 V MOCI PROPAGANDY

Propaganda, propagace nebo agitace, dnes se tyto pojmy vnímají v trochu odlišném světle, nicméně jen málo co charakterizuje totalitní režimy tak výstižně, v těchto dobách měly totiž své vysoce určené postavení. Byť propagandu nevymyslela komunistická ani jiná politická strana prahoucí po moci ve 20. století, toto slovo se s politikou spojilo železným poutem. Stala se její neaktivnější a zároveň nejnebezpečnější zbraní, která dokázala proklouznout i do nepřístupné domácnosti plné odpůrců režimu a nějakým způsobem protlačit své ideologické teze do jejich běžného života.

4.1 SPOJENÍ DVOU KONCEPTŮ MOCI – PROPAGANDA A TOTALITARISMUS

Propaganda se stala hlavním tvořitelem moci již dlouho před totalitními režimy, nicméně jakmile se dostaly na počátku 20. století ke slovu, lidstvo poznalo skutečnou sílu propagandy.

Co se týče definice, propaganda v neutrálním významu znamená *rozšiřování* nebo *podporování* nějaké myšlenky. Z latiny se tento termín dá vyložit jako „šířit“, „rozsévat“, „zasívat“, to v jistém smyslu podtrhuje definici, kdy se jedná o úmyslnou, systematickou snahu formovat vnímání, manipulovat poznávání a řídit chování za účelem dosažení určité odezvy odpovídající požadovanému záměru propagandisty.²²⁷

O propagandě se lze dočíst i v Ottově slovníku naučném: „*Propaganda* (z *lat. propagare, šířiti*), (...) *každá snaha zjednávatí platnost a rozšíření nějakému učení nebo nějaké působnosti.*“²²⁸ Slovník se také zmiňuje o „*Congregatio de propaganda fide*“, tj. Kongregace pro rozšiřování víry, ústav duchovní, založený papežem Řehořem XV. roku 1622 k šíření katolické víry mezi nekatolíky a pohany,²²⁹ což pak navazuje na definici výše zmíněnou. Propaganda se tedy stávala nástrojem velkých organizací nebo skupin, s cílem získat si veřejnost pro jejich specifické zájmy a přesvědčení, k tomu používaly určité argumenty, které se stále více obalovaly z větší části snůškami lží a otřepaných frází, bez dostatku důkazů o pravosti. Tímto stylem poskytovaly (i dnes poskytují) ideje a ideologie lidem určité stanovisko, díky kterému se svět okolo najednou stával

²²⁷ To ji odlišuje od „přesvědčování“, jenž se snaží uspokojit potřeby „přesvědčujícího“, ale i „přesvědčovaného“. JOWETT, Gareth S., Victoria O'DONNELL. *Propaganda and Persuasion*, Thousands Oaks: SAGE Publications, 5 ed., 2012. ISBN 978-1-4129-7782-1, str. 1.

²²⁸ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí*, svazek XX. Praha: J. Otto, 1903, str. 769.

²²⁹ Tamtéž.

poznatelným a vysvětlitelným, nicméně to vše se stalo jen přísadou v dobře zkonstruovaném systému, jelikož „pravý svět“ člověk nikdy řádně neviděl, pouze a jen takový, jaký jej chtěl mít dle našeptávaných frází.²³⁰ Proto pokud se nějaká synonyma pro propagandu uchytila, byly to: lži, zkreslení, podvod, manipulace, ovládání mysli, psychologická válka, vymývání mozků či řečnění.²³¹

Vedle této linie propagandy se táhla ještě jedna, o něco hmatatelnější linie totalitarismu, první vyrašila v poválečném Německu pod svastikou a vztyčenou pravicí Adolfa Hitlera, tj. nacismus, druhá se zrodila v Rusku, kde její kořeny začaly mohutně bujet během bolševické revoluce 1917, na svůj velkolepý výkvět však čekala do doby, než se dostal k moci její zásadní představitel, „duchovní otec“ Josif Vissarionovič Stalin, jednalo se o linii stalinismu.²³² Tento sovětský vůdce dal konceptu nejen jméno, ale stejně jako Hitler se zasloužil o to, aby se jeho éra zapsala pod kůži mnoha miliónům lidí nejen v jedné určité zemi v konkrétním období, ale po celém světě a téměř navždy. Oba chtěli dostat nesmírné velikosti, s jakou se prezentovali, a stanout v čele neohroženého impéria, které by patřilo pod jejich absolutní moc ve všech sférách.²³³

Svět bojoval na bojištích další světové války, kterou spustila právě Hitlerova železná neústupnost, a Evropa byla zahalena do nacistické propagandy. Avšak netrvalo dlouho, kdy se z východu začala šířit komunisticky laděná propaganda zpočátku se zajímavou myšlenkou o potrestání „těch špatných fašistů“, což na komunisty vrhalo celkem příznivé světlo, avšak „pod svícnem je největší tma“. Nikdo si nemohl ani představit, co se odehrávalo ve vzdáleném Sovětském svazu, jenž roku 1945 pomohl vyhrát 2. světovou válku a osvobodit okupované země.²³⁴

²³⁰ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85865-10-6, str. 11.

²³¹ JOWETT, Gareth S., Victoria O'DONNELL. *Propaganda and Persuasion*, Thousands Oaks: SAGE Publications, 5 ed., 2012, str. 2.

²³² Nelze opomíjet i fašismus Benita Mussoliniho z Itálie, který uzurpoval moc úplně první a od kterého základní myšlenky čerpal i sám Hitler.

²³³ Porovnáním životopisů těchto vůdců se věnoval anglický historik A. Bullock ve publikaci BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*. Plzeň: Mustang, 1995. ISBN 80-85831-51-1. Porovnání ideologií lze najít v publikaci GEYER, Michael a Sheila FITZPATRICK. *Za obzor totalitarismu: srovnání stalinismu a nacismu*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2035-2.

²³⁴ Za připomenutí stojí politické čistky ve straně, zbavování se nepohodlných politicky založených lidí, soudní procesy s nimi, násilná kolektivizace, útoky na kulaky, uměle vytvořený hladomor atd. Více viz VEBER, Václav. *Stalinovo impérium: (Rusko 1924-1953)*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-391-1.; VEBER, Václav. *Rudý car: Stalin v čele Sovětského svazu v letech 1924-1953*. Praha: Triton, 2016. ISBN 978-80-7387-930-3.

4.2 ASPEKTY PROPAGANDY

Každá propaganda tvoří dobře promyšlený konstrukt, jehož cílem se stává prosazení určité myšlenky konkrétní skupiny nebo silného jednotlivce. Poukázat se musí na fakt, že se nejedná o zastrašování nebo jiné nucení ve smyslu užití fyzické síly, tedy násilí.²³⁵ Na základě zmíněné skutečnosti ji tak lze označit za určitý typ komunikace²³⁶ mezi „zdrojem“, tzn. původci a nositelé ideologie i ideologie samotná, a druhou stranou, tj. lidmi, jež mají být ideologií pohlceni. Patříčně „naočkovaný“ vzorek obyvatel je následně určen, aby šířil „ozdravující aspekty“ dál a ty se projeví i u jiných skupin, které jsou třeba za běžných okolností těžko uchopitelné, a hůře se s nimi manipuluje. Pokud se úspěšně vytvoří „imunitní systém“, jež drží pohromadě, konstrukce propagandy byla sestavena skutečně geniálně.²³⁷

Každá forma propagandy se sestává z patřičných a prolínajících se aspektů, které z ní utváří plnohodnotný systém. Lze ji přirovnat třeba ke světlu, tzn., člověk vidí jen určitou barevnou škálu, která se mu nadmíru líbí a je s ní spokojen, ovšem neuvědomuje si, že vidí jen malý díl celého spektra, jež tvoří celek. Ostatní části na něho také působí, jenže on tyto jevy nevidí, proto je nedokáže zcela identifikovat, ani jasně popsat, natož se jim bránit. Propaganda totalitarismů obsahovala také jistá specifika, jež jí formovala a udávala směr, čímž se jasně charakterizovala idea režimu. Věnujme se tedy těmto specifikům podrobněji.²³⁸

V následujícím textu se pojednává o „teoriích“ obsahující segmenty, ze kterých se propaganda skládala a skládá: teorie násilí a strachu – jak režimy užívaly násilí a vyvolávaly ve svých odpůrcích strach; teorie masy – objektivní pohled do nitra masy s výčtem jejího charakteru i charakteru vůdce; teorie vůdce – nejdůležitější figura celého systému udávající „pohyb“ pro přežití masy; teorie věčného boje a oběti – ustálené spojení v rámci boje „Dobra a Zla“, k čemuž sloužily i lidské oběti, ty se

²³⁵ S propagandou jako takovou není násilí spojené ve své základní podstatě, a pokud se používá, bývá ve skrze neviditelné. V takovém případě se jedná spíše o psychický nátlak, šikovnou a promyšlenou manipulaci myslí s tím, že se ví, na jakou „strunu uhodit“, pro co největší efekt. Lidí pak chodí, mluví, dělají věci, dokonce i myslí tak, jak si přejí tvůrci propagandy. HONSOVÁ, Karolína. Propaganda: představení fenoménu. In: *Moderní dějiny.cz* [online]. 16. 5. 2013. 21. 5. 2013 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/propaganda-predstaveni-fenomenu/>.

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ Adolf Hitler ve své propagandě též užíval medicínských pojmů, vyjadřoval se ovšem obráceně, Židé představovali nákazu, kterou bylo třeba zastavit a vymýtit, jelikož by mohli pohltnout všechny národy světa. Více viz BAUER, František. *Mein Kampf očima historiků*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008. ISBN 978-80-86864-95-2.; *Hitlerův Mein Kampf: Z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*. Praha: Dialog, 1993. ISBN 80-85194-86-4.

²³⁸ Vzhledem k námětu práce bude více upozorňováno na příklady ze sovětského prostředí naplněné ideou komunismu, nicméně nacistické propagační snahy budou též reflektovány.

obětovaly pro dobro režimu, nebo z jiného úhlu pohledu padly v boji proti němu, to všechno dokázala propaganda náležitě využít.

4.2.1 TEORIE NÁSILÍ A STRACHU

Výše zmíněná poznámka, že propaganda nemá co do činění s násilím,²³⁹ tedy že nepatří do jejího spektra, sice platí, zde je však nutno podotknout velké ALE!

Na počátku totalitních režimů vždy stálo násilí, jediné tak se totiž dalo odpovědět na předcházející dobu (každá velká ideologie se zrodila z války, nepokojů či bojů). Ještě během 1. světové války se moci v Rusku ujal bolševismus, následovaný bezcitným stalinismem, a v poraženém Německu se začal probouzet silný šovinismus A. Hitlera, který vedl k další světové válce.

Na podobu komunistické propagandy měly jistě vliv střípky z bolševické revoluce. Než si však tento fakt rozvedeme do dalších detailů, položme si otázku, zda to všechno začalo u bolševika?²⁴⁰ Jak asi otázka sama napovídá, rozhodně ne, i doba předchozí nebyla pro Rusko nijak příznivá. Carská éra v sobě nesla zakořeněné násilí v každém vládcu,²⁴¹ jenž usedl na určený stolec, bolševismus a následně i komunismus si tedy z tohoto období odnesly „řádné dědictví“. Násilí a strach jako dva sourodé habitus ruské společnosti prostupovaly jejím vývojem od prvního po posledního cara a pokračovaly v dalším běhu dějin. Německý historik Jörg Baberowski definuje, že násilí za doby Stalina se odráželo od předchůdce Lenina a jeho společníků, kteří se drželi „tradice“ přímého fyzického vztahu k násilí, a v rámci toho si svět bez násilností ani neuměli představit a svoje činy konali podle toho. Tuto „tradici“ lze označit za jakýsi „habitus násilí a teroru“, jenž se sepjal s totalitarismem napevno.²⁴²

²³⁹ O násilí, o jeho roli a spojení s mocí se vyjádřila německá politická filosofka a publicistka Hannah Arendtová, viz ARENDT, Hannah. *O násilí*. 2. vyd. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-128-5.

²⁴⁰ Více o zrodu a počátcích komunismu viz BERĎJAJEV, Nikolaj Alexandrovič. *Prameny a smysl ruského komunismu*. Praha: Prostor, 2012. ISBN 978-80-7260-262-9.

²⁴¹ Car se snažil si podrobit obyvatelstvo země a trestat neposlušné, nicméně ale jeho moc ještě nebyla natolik silná, aby si mohla dobýt jistou autonomii. BABEROWSKI, Jörg. *Rudý teror: dějiny stalinismu*. Praha: Brána, 2004. ISBN 80-7243-216-8, str. 15. Více o Rusku za carské éry viz PIPES, Richard. *Rusko za starého režimu*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-559-2.; VYDRA, Zbyněk. *Život za cara?: krajní pravice v předrevolučním Rusku*. Červený Kostelec: P. Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-08-3.

²⁴² BABEROWSKI, Jörg. *Rudý teror: dějiny stalinismu*. Praha: Brána, 2004, str. 13.; Tento habitus se stal hodnotou, vlastním „kapitálem“ režimu, kterým mohli disponovat právě a pouze lidé v čele a nejvíce vůdce, jenž měl v rukou tzv. „symbolický kapitál“. Více o kapitálech viz BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.

Nacismus v čele s Hitlerem vyjadřoval násilí a strach už jen proto, že hlavní vůdce přišel z vojenského prostředí a válka se stala všeobecně jeho cílem.²⁴³ V knize „*Mein Kampf*“ (v překladu „Můj boj“)²⁴⁴ se jasně označil za osobnost, která jediná bojovala proti nebezpečí, zároveň však jen on sám mohl Německo vyvést ze svízelné situace, a tak „svému národu“ zajistit budoucnost.²⁴⁵ Roku 1940 k tomu řekl: „*Nejsem pyšný jen na to, že jsem nejtvrdší muž, jakého měl německý národ za mnoha desetiletí, snad století, nýbrž mám kromě toho největší autoritu.*“²⁴⁶

Násilí na počátku 20. století mohlo mít souvislost také s probíhající 1. světovou válkou, kdy násilí páchané mezi zneprátenými stranami a vnitřní nepokoje v jednotlivých zemích rozdmýchaly vztahy natolik, že se vše řešilo zase jenom násilím, které se stalo každodenní součástí. Poté se zjevily osobnosti, které ukázaly ublíženému národu „ten správný směr“ a mohla začít další nová etapa.²⁴⁷ Dle slov anglického politologa Andrewa Heywooda se v prvotní myšlence mělo dosáhnout cíle za pomoci revolucí s doprovodným násilím.²⁴⁸ O tom samém byl přesvědčen také francouzský filosof a politolog Raymond Aron, který k této věci řekl: „*Revoluční režimy obsahují prvek násilí. Nelze po nich chtít úctu k zákonitosti a umírněnosti, ohledy na zájmy a přesvědčení skupin.*“²⁴⁹ Obecně první revolucionáři věděli moc dobře, že výběr cesty představuje důležité rozhodnutí s obrovským významem, tento směr totiž udával charakter celého následujícího hnutí a ovlivňoval společnost po určitou dobu, dle jejich mínění navždy.

²⁴³ Již sám Mussolini, vůdce fašismu v Itálii, prohlašoval, že válka je „Nejvyšším soudem národů“, který vynáší rozsudky, z nichž není odvolání. Tyto prvky převzal zřejmě i Hitler, pro kterého byl italský „duce“ vzorem v mnoha ohledech. STEED, Henry Wickham. *Diktatura a demokracie: Adolf Hitler Mein Kampf vs. T. G. Masaryk Světová revoluce*. Praha: V. Kořínek, 2004. ISBN 80-903184-5-2, str. 38.

²⁴⁴ „*Mein Kampf*“, dílo Adolfa Hitlera z 20. let 20. století, se stalo předmětem mnoha výzkumů a rozborů. Více viz BAUER, František. *Mein Kampf očima historiků*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008. ISBN 978-80-86864-95-2.; *Hitlerův Mein Kampf: Z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*. Praha: Dialog, 1993. ISBN 80-85194-86-4.; STEED, Henry Wickham. *Diktatura a demokracie: Adolf Hitler Mein Kampf vs. T. G. Masaryk Světová revoluce*. Praha: V. Kořínek, 2004. ISBN 80-903184-5-2.; VITKINE, Antoine. *Mein Kampf: příběh jedné knihy*. Praha: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-058-3.

²⁴⁵ Znovuvyzbrojování Německa a jeho pozvednutí a obnova na národní úrovni za využití patřičného násilí se stalo Hitlerovi alfou a omegou v životě. *Život ve třetí říši*. Praha: Naše vojsko, 2006. ISBN 80-206-0811-7, str. 73.

²⁴⁶ STERN, J. P. *Hitler: vůdce a lid*. Praha: Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-054-2, str. 62.

²⁴⁷ Lenin s vizí „bojujte nejen za sebe, ale za nás všechny“, nastolil tzv. revoluční socialismus, čímž se pokusil dát Rusku nový řád i režim. Obecně existovalo více odnoží socialismu s rozdílnými definicemi a představami, byl to však právě Lenin, který se s revolučním socialismem dokázal prosadit. Více viz SLAVÍK, Jan. *Leninova vláda: (1917-1924)*. Praha: NLN, 2009. ISBN 978-80-7106-978-2.; VEBER, Václav. *Leninova vláda: (Rusko 1917-1924)*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-356-3.; Hitler viděl ve zbídačeném Německu mnoho překážek, které mu bránily ve vývoji, proto se je rozhodl odstranit za použití všech dostupných metod. Šlo mu zejména o národ (avšak jen a pouze v jeho slova smyslu), aby Němci nebyli jen „bezmocnou a malou menšinou, ale aby naopak povstali proti svým uchvatitelům, tj. slovanským národům, jež se nestydatě roztahovaly na jejich území. Stejně tak celé „německé neštěstí“ předhazoval židovskému etniku, které s rasistickým dialektem nazval „nemocí či nákazou“ a nepřáteli německví, kořeny všeho zla. Vznikl tak Hitlerův věhlasný „světonázor“. *Hitlerův Mein Kampf: Z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*. Praha: Dialog, 1993, str. 15, 23.; HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 165.

²⁴⁸ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 104.

²⁴⁹ ARON, Raymond. *Demokracie a totalitarismus*. Vyd. 2., Brno: Atlantis, 1993. ISBN 80-7108-064-0, str. 44.

Roku 1917 vypukla kýžená revoluce v Rusku,²⁵⁰ jež měla symbolizovat vystoupení proti třídnímu „vykořisťovateli“, státu, jenž hrál v tomto boji roli nepřítele poháněného kapitalismem, proto se cílem revolučních představitelů stalo svržení tohoto buržoazního státu.²⁵¹ Pro německého vůdce Hitlera byl stát také důležitý, ale mnohem více si považoval národa, zejm. rasově očištěného - měl se dodržovat „železný zákon přírody“,²⁵² tzn., lidstvo se mělo řídit stejnými zákony jako všechny ostatní živočišné druhy, kde vyšší druhy vítězí nad nižšími a silnější nad slabšími.²⁵³ Hitler tím chtěl docílit čistoty rasy germánských Áriů, kteří „měli právo ovládat svět“ a sobě a straně propůjčit nepopíratelnou moc nad absolutním státem Třetí říši, vše pod jednoduchým heslem: „*Ein Volk, ein Reich, ein Führer!*“²⁵⁴

Bolševismus s Leninem a nacismus s Hitlerem převzaly moc, bez vyčkávání uplatnily teror, tj. čistky, pro roztržení vhodných a nevhodných“ jedinců, vše ostatní se mělo následně přizpůsobit podmínkám. Při uplatňování moci se stala důležitým rysem vůle vůdce.²⁵⁵ V jeho osobnosti lidé viděli příslib lepších časů, navíc mluvil přesně tou řečí, kterou chtěli slyšet, slovy, jež jim byla blízká, to celé byl ale plán.²⁵⁶ „*Socialistický lidský park se měl skládat z moderních Evropanů, nových lidí, kteří se oprostili od překonaných duchovních a kulturních pořádků, kteří slavili svátky bolševiků, nosili jejich oblečení a hovořili jejich řečí.*“²⁵⁷ Ve Třetí říši byla představa o budoucnosti ještě

²⁵⁰ Více o ruské revoluci roku 1917 viz HANUŠ, Jiří a Radomír VLČEK. *Interpretace ruské revoluce 1917*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. ISBN 978-80-7325-150-5.; PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. ISBN 80-7203-081-7.

²⁵¹ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 105.

²⁵² Tamtéž, str. 175.

²⁵³ Německý Führer se obhajoval názorem, že národ je jediná „přirozená“ jednota a hříchy proti krvi a rase jen „nakažlivou nemocí“, kterých je potřeba se urychleně zbavit, špatná rasa byla „plevelem“, co se musel odstranit. STERN, J. P. *Hitler: vůdce a lid*. Praha: Lidové noviny, 1992, str. 43.; *Hitlerův Mein Kampf: Z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*. Praha: Dialog, 1993, str. 184.

²⁵⁴ „Árijský německý národ bude vyveden z poddanství a celou říši povede vzhůru a vpřed, až bude mít patřičné místo – vládece světa.“; STEED, Henry Wickham. *Diktatura a demokracie: Adolf Hitler Mein Kampf vs. T. G. Masaryk Světová revoluce*. Praha: V. Kořínek, 2004, str. 21.

²⁵⁵ Lenin a bolševici se vyznačovali odmítnutím pasivního přijímání historického determinismu, zdůrazněním vůle. Když měl Lenin volit mezi literou učení a jednáním, nikdy neváhal, obětoval doktrínu nebo ji alespoň přizpůsobil potřebám okamžiku... U Lenina šlo o absolutní politickou vůli, která již nevážala ani na ty nejzákladnější pravidla lidské společnosti. Cokoli bylo fyzicky, technicky i politicky možné. MLEJNEK, Josef. *Běsi, nebo piroh socialismu? Proměnlivá role ideologie v komunistickém totalitarismu*. In *Securitas Imperii* 26, 01/2015, 12 – 36, str. 13 – 14.; Vůle hrála roli i v idejích Hitlera, vše, co zastával jako smrtelná vážnost, cílevědomost a angažovanost, pocházelo ze spojení „má železná vůle“, tím jasně vyjádřil své postavení a objasnil, že jím vytvořená ideologie byla i jeho osobní věcí, jež reflektovala jeho osobnost. STERN, J. P. *Hitler: vůdce a lid*. Praha: Lidové noviny, 1992, str. 48 – 49.

²⁵⁶ Veškerá ambivalence lidských názorů musela zmizet pro nastolení zcela nové a jednotící myšlenky na všech úrovních. Oba imperátoři si jasně představovali, jak má vypadat jejich elita „vyvolených“ a ti, kteří k tomu neměli ani předpoklady se museli zlikvidovat, v lepším případě mělo dojít k pokusu o převychování neortodoxními metodami. I přes intenzivní působení vykonstruované ideologie ve všech prostředcích veřejné moci, se nikdy žádnému režimu nepodařilo ovládnout mysl všech lidí na jednom státním území a v celé šíři společnosti.

²⁵⁷ BABEROWSKI, Jörg. *Rudý teror: dějiny stalinismu*. Praha: Brána, 2004, str. 11.

jasnější: „*Budoucnost Německé říše nebyla ničím jiným než otázkou zachování existence německého národa.*“²⁵⁸

Během 2. světové války si Německo jasně podepsalo ortel k tomu, aby bylo považováno za agresora, který se musí zneškodnit, v té chvíli se pro Sovětský svaz naskytla šance získat jakousi pomyslnou osvoboditelskou „svatozář“ a vybudovat světovou mocnost plnou ideálů a snů, jež se staly utopií, naplněnou hořkostí a zklamáním těch, kteří byli v hojné míře donuceni věřit v tuto chiméru. To znamená, že stalinismus se zažitého „habitu“ nevzdal, nepodnikl kroky, aby se adaptoval do nové role a změnil s novou situací ve světě i své násilnické „tradice“.²⁵⁹ Naopak, pod pevnou rukou Stalina, jako strážce oněch „starých“ hodnot a dědic²⁶⁰ Leninův, vše ještě více utvrdil. K udržení dostatečně silného proudu musel komunismus nutně spojit své síly s propagandou a skrze její mocná „chlapdla“ zamířit i na budoucí „země zítřka“. Avšak plány „muže z oceli“ se ubíraly poněkud jiným směrem, než jak se zamýšlelo původně, proměna společnosti se nevyvíjela tak rychle, okruh nepřátel se neustále rozrůstal, objevovali se dokonce i na nečekaných místech, k tomu všemu se sovětskému Rusku otevřela cesta ke „studené válce“,²⁶¹ kterou vedlo s „imperialistickým Západem“, zejm. s USA, takže atmosféra strachu a násilí přetrvávala s tím, že strach pronásledoval nejen obyčejné lidi, ale hlavně vůdce samotného.

K existenci propagandy samotné je zapotřebí násilí, aby byla dosti výrazná přítomnost vyšší moci, neustále pozorující a kontrolující.²⁶² Násilí tedy bylo a je ukryto za každou „součástíou“ řádů a pravidel utvářející společnost.²⁶³ Nastolený, vnucený systém by bez určitého stupně násilí a tlaku zřejmě moc dlouho nefungoval, z čehož vyplývá, že funkční propaganda vznikajícího režimu s duchaplnou ideologií a řádem násilnou část zkrátka potřebovala.

²⁵⁸ Hitlerův *Mein Kampf: Z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*. Praha: Dialog, 1993, str. 45.

²⁵⁹ Situace ve 30. letech 20. století v sovětském Rusku se sice označuje jako „2. revoluce“ za Stalinovy vlády, nicméně „muž z oceli“ se spíše přikláněl k tomu, že země úspěšně vybuduje socialismus bez využití revoluce. HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 116.

²⁶⁰ Protřelý Džugašvili byl „vychován“ bolševismem a Leninovou osobností a tuto výchovu hnal mnohdy do extrémů, proto si zasloužil stát se „čestným“ následníkem ideologie.

²⁶¹ Více o Studené válce viz NÁLEVKA, Vladimír. *Horké krize studené války*. Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7429-011-4.

²⁶² Tuto část lze přirovnat k pojmu *panoptikon*, strážné věži uprostřed věznice s „neviditelným okem“ dozorců, kteří dohlížejí na vězně. S pojmem přišel Angličan Jeremy Bentham, nicméně jeho koncepci více zpracoval francouzský filosof Michel Foucault ve knize *Dohlížet a trestat*, viz FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9.

²⁶³ Jak jinak by veřejnost dodržovala normy a nařízení, kdyby za neuposlechnutím neviděla jistou formu represe a sankce? To znamená, že člověk o trestu ví a s vidinou jeho možného vykonání za neuposlechnutí poslouchá nařízení, resp. nedělá problémy s jejich tolerováním a následným uskutečněním. U takového tvrzení se ale musí mít na paměti, že ne všichni se nějak přímočaře vyjadřovali. Nejen v Československu, ale i v jiných zemích žili lidé, kteří se s novým režimem „nějak“ smířili a chtěli si dál žít své životy.

Jako další aspekt problematiky teorie o násilí lze ukázat, že samotná propaganda platila a platí za jakýsi typ, snad poddruh násilí jako takového. Neustálé hlásání demagogických hesel a frází, protlačování názorů kdo je a není špatný, kdo je a není nepřítel, komu věřit a komu nikoli, diktát o plnění norem atd., působilo nesmírně vysilujícím tlakem na psychiku. Hlavní roli zde přebírá ono „neviditelné násilí“, jež způsobovalo největší škody v lidských duších a ničilo jejich individualitu a vytváření si vlastního úsudku. Tato forma násilí se mnohem více zaryje do podvědomí člověka a nezmizí patrně nikdy.²⁶⁴

Fyzické a psychické násilí lze v jistém případě brát jako abstraktní pojmy, což dokazují slovní hříčky spojující tyto dva aspekty: *dostat facku, kopanec, tvrdou ránu pod pás* aj., užívající se v případě překvapení, uvědomění, prozření, odhalení apod. Rány pod pás totalitární režim rozdával neustále, a to i svým věrným, kteří za jeho existenci obětovali mnohé, dokonce i vlastní život.²⁶⁵ Jako další příklad abstraktního násilí se stala tzv. *železná opona*, slovní spojení vyslovené Winstonem Churchillem roku 1946 jako znamení rozdělující svět na „Západ a Východ“. Násilí a teror se staly hmatatelnou realitou v děsivé podobě také v Československu: „*Na hranici samotné stály strážní věže, dva druhy oplocení, mezi kterými byla tzv. signálka, spojovací asfaltová silnice. Při zemi byly nataženy dráty, které při dotyku odpalovaly světlice a upozorňovaly na pokusy o přechod. Na některých místech byla minová pole.*“²⁶⁶

4.2.2 TEORIE MASY

Anglický básník John Donne²⁶⁷ řekl: „*Žádný člověk není sám o sobě ostrovem a každý člověk je kouskem kontinentu, součástí pevniny.*“²⁶⁸

²⁶⁴ Dokazují to vzpomínky těch, kteří si prožili např.: světové války, vězení nebo lágry, zkušenosti a útrapy, které načerpali, se staly součástí jejich životů a projevovaly se v jejich dalším jednání. Teror, jaký museli zažívat tito lidé, musel být neúnosný a chtělo to skutečně velké odhodlání jemu čelit.

²⁶⁵ Příkladem ukázkou může být případ Rudolfa Slánského, generálního tajemníka, jež byl označen na počátku 50. let za zrádce a jako takového jej stát v čele s Gottwaldem musel poslat na smrt, že se jednalo o neoprávněný trest smrti, nelze ani diskutovat. Více viz výše.

²⁶⁶ Příklad popisu československých hranic v 50. letech, čímž se Čechoslovákům jasně definovalo jejich místo a jakékoliv náznaky neposlušnosti a úmysly přejít na druhou stranu, byly tvrdě potrestány. JÁNSKÝ, Petr. *Totalita slovem, písní a obrazem: (dějiny hrůzovlády KSČ)*. Cheb: Music, 2004. ISBN 80-85925-13-3, str. 37, 69. Více viz MAŠKOVÁ, Tereza a Vojtěch RIPKA. *Železná opona v Československu: usmrcení na československých státních hranicích v letech 1948-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015. ISBN 978-80-87912-31-7.; PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2006. ISBN 80-86621-18-9.

²⁶⁷ Anglický básník, představitel tzv. metafyzické poezie a též i kněz (1572 – 1631). PINKA, Patricia Garland. John Donne: English poet. In: *Britannica.com*. [online]. 21. 12. 2006. 12. 9. 2008 [cit. 2016-07-20]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/John-Donne>.

²⁶⁸ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 95.

Každá totalita se na cestě za vysněným cílem mohla odrazit od dobře známého pravidla, že „jeden člověk nezmůže nic, více lidí ano“, stejně tak však platila zásada, že „více hlav, více ví“, což nebylo zrovna zapotřebí, vyznavači jednotné ideologie výrazně podporovali absenci jakéhokoli vlastního veřejného názoru, stejně tak se snažili stát strůjci lidské mysli a pocitů, pak už nebylo těžké někoho přesvědčit, aby vůdce následoval a bil se pro jeho vizi. Dav se tedy stal podstatnou jednotkou pro záležitosti režimu, a čím více jedinců, tím lépe, z čehož se dá usuzovat niterní strach představitelů ideologie z možného odmítnutí a likvidace. Všichni lidé totiž byli (a jsou) političtí myslitelé, vědomě i nevědomky užívající politické ideje ve chvílích, kdy vyjadřují své názory, domněnky.²⁶⁹ Totalitní režim si takovou padesátiprocentní šanci na úspěch dovolit nemohl, tady se musela přiklánět k nabízeným idejím jasná nadpoloviční většina přívrženců.

Masa tedy vždy vzniká za nějakým účelem, od kterého se odráží i její charakter. Ottův slovník naučný označuje za *massu* tzv. sražené sešikování ve vojenské taktice, aby zástup zaujal místo pokud možno malé.²⁷⁰ Její vznik může být dlouhým procesem, obzvláště ve vyhraněných situacích, může se ale vytvořit i velmi rychle. Každopádně počátek vždy tvoří jedinec, ten si žije sám o sobě život dle toho, jak jej zformovaly kulturní, politické a sociální vlivy jeho země. Funguje jako osoba s vlastním myšlením, které jej utváří a definuje, avšak jeho emoce se neustále mění, proto se jedná o velmi nepředvídatelný fragment společnosti. Avšak ve chvíli, kdy chce něco dokázat na jakékoli úrovni, potřebuje k tomu výraznou podporu někoho dalšího, nejlépe celého kolektivu, jenž ho v rozhodnutích podpoří. Jedinec potřebuje kolem sebe kolektiv i z dalšího důvodu, charakteristickému pocitu strachu z neznáma.²⁷¹ „V ideálním případě masy jsou si všichni rovni. Neplatí v ní žádný rozdíl, ani pohlaví. Kdokoli nás tísní, je stejný jako my sami (...) Všechno pak náhle probíhá jako uvnitř jednoho těla.“²⁷²

Mimo masu samotnou, existují ještě menší, ustálené skupiny jedinců, avšak o to podstatnějšího významu. Teoretik a humanista Elias Canetti takové uskupení označil

²⁶⁹ Politika lidí spoluutváří a zanechává v jejich myslích jistý otisk, lidé pak na věci reagují různě dle přesvědčení. Tamtéž, str. 9.

²⁷⁰ Od této definice si lze odvodit poslání masy jako „nástroje“ k boji, kde se „vojáci“ snaží porazit nepřítele, dobýt území a dosáhnout cíle, ovšem s tím, že toto odhodlání povětšinou nepochází z jejich vlastního úsudku, nýbrž z rozkazu vyšší moci. Ottův slovník naučný: *ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1900, str. 950.

²⁷¹ To, co se do života člověka dostane a identifikuje se jako cizí, má přímé rovnítko s nebezpečím, proto se lidé neznámého chtějí co nejvíce vyvarovat. Jedině v mase může být člověk vysvobozen od strachu z „doteku neznámého“, tam se totiž na něco jako obava zapomíná a náhle nevádí, že se na sebe tiskne několik set cizích, avšak stejně „zhypnotizovaných“ lidí. Více o mase viz CANETTI, Elias. *Masa a moc*. Vyd. 2., Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1512-9.

²⁷² Tamtéž, str. 56.

jako *krystaly masy*,²⁷³ právě ty podněcují vznik samotných mas, avšak musí být složené z „vůdce“ a jeho spojenců, všichni dostatečně silní na to, aby euforickou masu dokázali udolat a zejména uvést do požadovaného stavu „vybití“.²⁷⁴ Ti, jež do této masivní skupiny vstoupili, se pak zbavují všech odlišností a stávají se „stejnými“, Canetti tuto chvíli nazval „šťastným okamžikem“.²⁷⁵

Takto sjednocený počet lidí však ještě neznamená úspěch, naopak s davem se nesou také jisté druhy nebezpečí. Masa se vyznačuje bojem za společný cíl, proklamací jednotných myšlenek a ideálů, jenomže pouze v rámci nějaké akce, jakmile skončí, masa se „rozpadne“ na jednotlivce, kteří se vrátí do svých domovů s vlastním majetkem, s vlastním jménem a rodinou atd., náhle jsou tedy zase sami.

Masa chce rovnost, pohyb a směr k vysněnému cíli, proto také stále roste. S těmito aspekty jsou spojeny i jisté nepříznivé procesy, panika představuje jeden z nich. Byť se masa lidí může zdát nesmírně silným společenstvím, její slabiny jsou celkem snadno odhalitelné, stačí zadat jen sebemenší zárodek podezření, hned se začne šířit neprostupující strach a nedůvěra, což může způsobit i její rozpad.²⁷⁶

Pocit pronásledování jako další hledisko nebezpečí může masu též ohrozit, na druhou stranu ji může i posílit, záleží na místě, kde se zrovna riziková zóna nachází, tzn., pokud dojde k vnějšímu napadení, masa může zesílit, ovšem zasahuje-li nebezpečí dovnitř, nastává vážný problém. Obavy ještě zvyšuje pocit strachu ze všudypřítomného nepřítele, kdy lidé takto označení jsou společností vyčleněni na okraj a vše, co od té doby udělají, bude vykládáno jako jejich zákeřný útok na masu s cílem ji zničit.

²⁷³ Tyto vlastní svoji budovu, kde rozvíjí činnost. Uvnitř vládne hierarchie, nicméně navenek musí vždy vystupovat jako celek. Mohou se prezentovat výraznou uniformou, která je odlišuje od ostatních, kromě toho každý jednotlivec se vyznačuje naučenými činnostmi a myšlením. Jakmile se však ze skupiny vzdálí, stává se jiným člověkem, nicméně tento styl života „v krystalu“ se mu stal natolik přirozeným, že jinak už žít nemůže. Tamtéž, str. 124 – 126.

²⁷⁴ Lidé vstupují do masy s očekáváním jistého naplnění, a jakmile se stanou její součástí, cítí zvláštní pocit osvobození, v davu ztratí zábrany, jež jim dosud bránily a nutily držet se zpět, poté dochází k onomu vybití, nejdůležitějšímu procesu v rámci masy. Nutné zdůraznit, že před „vybitím“ se o mase jako takové hovořit nedá, de facto ještě neexistuje, teprve spolu s ním se vytváří skutečně. Tamtéž, str. 58.

²⁷⁵ Tamtéž, str. 59.

²⁷⁶ Canetti přirovnal tento počin k situaci v divadle. Diváci jako spokojený dav očekávající roztáhnutí opony představují masu. Všichni přišli se společným cílem, zhlédnout připravené představení, navíc jsou spojeni prostorem, úmyslem i hra je věnována všem. Těsně před kýženým vrcholem představení se náhle cosi stane, padne podezření a nastane panika. Společnost se nyní rozděluje na malé skupinky či jedince, kteří v dané situaci bojují o život. Nastává však další úskalí v podobě dveří, které brání průchodu všem najednou, proto i kdyby masa sama chtěla, rozdělovací díl v podání dveří tomu zabráni a oni se chtě, nechtě rozdělit musí. Tím začíná boj o vlastní život nejen proto, že hrozí nejasné nebezpečí šířící se divadelním prostorem, ale také jde o násilnosti, kterých se na sobě dopouští ti, kteří ještě před krátkou chvílí tvořili jednotu. Strach o vlastní život nutí člověka, aby bojoval stejně silně proti ostatním. Dochází tedy v tomto směru k rozpadnutí s násilným charakterem. Nutno dodat, že přeci jen něco lidí v této situaci spojuje, a to fakt, že je všem absolutně jedno, koho odstrčí, nikdo nemá přednost, ať už jde o ženy, děti nebo starce, všichni si cestu ven musí prorazit vlastními silami. Tamtéž, str. 68 – 70.

Příkladem může být zásah, proti tzv. *kulakům*,²⁷⁷ „vesnickým boháčům“, kteří v tehdejší době platili za skupinu, která chtěla „škodit a znehodnotit tvrdou prací poctivých rolníků“.²⁷⁸ V tomto ohledu propaganda fungovala velmi dobře, odsoudila jasně definovaného nepřítele, zároveň se páchalo násilí při zatýkání či vysídlení, proto nikdo nechtěl mít s kulaky nic moc společného, trest by totiž padl i na jejich hlavy.²⁷⁹

4.2.3 TEORIE VŮDCE, UDAVATELE POHYBU

Takové množství myslících jedinců potřebuje aktivitu, resp. směr a dynamiku, aby pocítili naplnění, tj. že se svou vlastní silou pohybují k vytouženému cíli, akci si ale vyžaduje i samotná ideologie pro úspěšné uplatnění. Společnou hodnotou se stává „sociální tmel“, jež spojuje skupiny i společenství do celistvých forem s jednotlivými prvky.²⁸⁰ S tím přichází i zodpovězení otázek, co se od masy očekává, jakého cíle by se mělo dosáhnout a následné další kroky, samozřejmě jiné názory a teorie se opět razantně odmítají. „*Nelze vytvořit homogenní společnost, zrušit společenské třídy, jestliže sami sobě uložíme respektování práv opozice.*“²⁸¹ Důležitou složku pro vytvoření společnosti masy, se stala jejich vlastní „víra“ v lepší možnosti, která dovolovala moci státu, resp. příslušné strany, růst a přežívat. K této víře se mělo v rámci budování nového systému také vychovávat, tzn., že oba režimy si v rámci výchovy vytvořily „vlastní teorii“, jež uplatňovaly k upevnění ideologie: komunismus jasně tíhl k samotnému člověku, od toho se pak odvozoval nejvyšší princip komunistické

²⁷⁷ Označení „kulak“ či v terminologii užívané Leninem a Stalinem „*kapitalistické živly na vsi*“, pro československé vesničany mělo neuchopitelný význam, nevyjadřovalo tu „správnou“ negativní myšlenku. Předsednictvo ÚV KSČ se snažilo o pojmenování a charakteristiku hlavního nepřítele, proti němuž měla být zaktivizována rolnická většina. Sám Gottwald doporučil pro označení tohoto typu živlu výraz „boháč“. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-902-7, str. 59.

²⁷⁸ Výrazná kampaň se plně rozhořela roku 1951 a pokračovala téměř po celou éru 50. let, avšak ne celá společnost s touto akcí souhlasila a ne všichni se od kulaků drželi dál. Více viz BLAŽEK, Petr. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010. ISBN 978-80-87377-05-5.; JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2007.; Celkově o životě na venkově a změně na tomto území pojednává kniha Karla Kaplana, viz KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960) Část druhá: venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. ISBN 978-80-7285-155-3.

²⁷⁹ Lidé se neptali po vysvětlení, kdo je *kulak* a co dělá, povětšinou všichni drželi krok s pevným diktátem státu, jež jim kázal o špatnostech této skupiny bez udání rozumného důvodu, všichni byli přeci stejní: „*Kulak je ten, kdo neodvádí.*“ „*Kulaci jsou ti, kteří vykořisťují.*“ Byli to i ti s těžkou mechanizační technikou: „*Traktor se dá přisoudit jen kulakům.*“ Takto zlovolně se vyjadřovali zejména přední politici jako Antonín Zápotocký či Václav Kopecký. Nutno dodat, že i samotný původní výraz *kulak* se přeci jen dostal do českého i slovenského povědomí a důsledkem správného apelování propagandy získal i dostatečně hanlivý charakter, navíc cizáctví samotného termínu dávalo jasně najevo údajně úmysly a povahu škoditele. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2007, str. 61.

²⁸⁰ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 13.

²⁸¹ ARON, Raymond. *Demokracie a totalitarismus*. Vyd. 2., Brno: Atlantis, 1993, str. 44.

morálky, tj. „Vše pro člověka!“²⁸²; nacismus se naopak přikláněl k přírodnímu faktoru, právě samotná příroda ve spojení se „tvůrcem“ tj. Kristem chtěla, aby „vyšší plemeno“ neustále vyhrávalo.²⁸³

Pro výuku však bylo zapotřebí mít dostatek „učitelské síly“ a do čela postavit schopného „ředitele“, tj. vůdce.²⁸⁴ Tato nejvýše postavená osobnost se měla stát středobodem udávající směr a upravující podmínky pro zdárný postup vpřed, k ruce jí byl i příslušný kolektiv.²⁸⁵ Slovy Jörga Baberowského: „*Moci se má chopit jen ten, kdo si o ni nahlas řekne a má k dispozici instituce a lidi rozšiřující toto poselství dál.*“²⁸⁶

Vůdce musel být velmi vyspělým jedincem s mnoha přednostmi a charismatem. Vedoucí osobnost v totalitních režimech měla výsadní postavení absolutně ve všem, byl to obyčejný člověk z lidu, ale na druhou stranu i nedotknutelná entita, až bůh. Jestli něco měl správný vůdce vždy umět, tak ovládat dav a zajistit si podporu ve všech vrstvách společnosti.²⁸⁷ V Rusku „*režim zatoužil po někom, kdo má násilí v krvi, po někom, kdo o likvidaci nepřátel jen nemluví, ale také jej v praxi koná.*“²⁸⁸ Též v Německu se zrodil nový vůdce: „*Měl být tvrdý, nelítostný, rezolutní, nekompromisní a radikální, zničit starou privilegovanou a třídně rozdělenou společnost a přivodit nový začátek, sjednocující lidi v etnicky čisté a sociálně harmonické národní komunitě.*“²⁸⁹ Tento jasně vyprofilovaný představitel „nového myšlenkového impéria“ musel být dostatečně silný, aby mohl vést „revoluci“ proti všem odpůrcům, a zároveň „nedotknutelným zhmotněním“ nového řádu se symbolickým kapitálem, též i lidským příkladem, kterého budou všichni následovat a budou se mu chtít přiblížit.

²⁸² Podle marxismu-leninismu byl člověk nejvyšší bytostí a to nejen v řádu bytí (na světě není nic dokonalejšího než člověk), ale také v řádu hodnot (všechno má sloužit člověku). BOCHENSKI, Józef Maria. *Marxismus-leninismus: věda nebo víra*. Olomouc: Velehrad, 1994. ISBN 80-901614-5-6, str. 24.

²⁸³ Pro socialisty jedinec představoval neoddělitelnou součást společnosti a stavěl se na stranu výchovy a lidských zkušeností, ony totiž obecně formovaly lidský život. Naproti tomu Hitlerova idea měla více společného s přírodou. Už zde bylo zmíněno, že o zákony přírody se opíral v rámci svého „světového názoru“ o „nižších rasách“. „*Věčná příroda mstí nemilosrdně překročení svých zákonů. Proto dnes věřím, že jednám ve smyslu všemohoucího tvůrce: jestliže se bráním proti Židům, bojuji za dílo Páně.*“ ARON, Raymond. *Demokracie a totalitarismus*. Vyd. 2., Brno: Atlantis, 1993, str. 95.; BAUER, František. *Mein Kampf očima historiků*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008, str. 40, 79.

²⁸⁴ V případě NSDAP roli vůdce převzal do rukou Hitler, jen on vedl „svou ideologii“ a nikomu se nepodřizoval. Pro KSSS vůdce představoval Stalin, v případě KSČ nejvyšší pozici zastával Gottwald, ovšem pro jeho vůdcovství platila jistá omezení, stejně jako pro jiné podřízené země „východního bloku“, zkrátka nebyl „vůdce“ jako „Vůdce“.

²⁸⁵ Jedna strana si uzurpovala monopol na moc čistě pro sebe s vizí společenských změn, jež měly lámat odpor všemožných skupin a zároveň jasně zasahovat do jejich myšlenek a práv, a lidé této straně ještě zatleskali. Více viz ARON, Raymond. *Demokracie a totalitarismus*. Vyd. 2., Brno: Atlantis, 1993.

²⁸⁶ BABEROWSKI, Jörg. *Rudý teror: dějiny stalinismu*. Praha: Brána, 2004, str. 43.

²⁸⁷ K nástupu dopomáhaly i politické okolnosti, kdy se vymezil proti minulému režimu, slíbil mír, prosperitu a lepší budoucnost, to vše s podporou notně dávky násilí jako nutnosti, bez které by se „mírového“ stavu jinak nedosáhlo.

²⁸⁸ Lenin, ale také Stalin, Molotov, Kirov, Ježov aj. splňovali nadmíru tento potenciál. Prostota, odhodlání, sklon k násilí se jako atributy u funkcionářů vysoce cenily, nicméně to byl Stalin, který mezi nimi vynikl, ten „*skvělý Gruzínek*“, jak se o něm vyjádřil Lenin; BABEROWSKI, Jörg. *Rudý teror: dějiny stalinismu*. Praha: Brána, 2004, str. 40.

²⁸⁹ *Život ve třetí říši*. Praha: Naše vojsko, 2006, str. 70 – 71.

Propagace určitých myšlenek sama o sobě představuje specifický druh umění, jež vyžaduje pro správnou aplikaci zvláštní talent, tvorba propagandy proto odhalovala schopnosti vůdce. Um ovlivňování si mj. vyžaduje zkušenosti, znalost okolí, též „zdravý“ úsudek, co je pro posluchače „nejlepší“, spolu s tím by se mělo umět racionálně uvažovat a předpokládat reakce různých skupin a co od nich lze očekávat.²⁹⁰

Osoba vůdce spojila stát a stranu do jednoho komplexu, jenž se začal starat o obecnou budoucnost, tam totiž spatřoval „životní sílu“.²⁹¹ Vůdce a jeho přívrženci si skrze opatření diktovali podmínky zahalené do pozlacených vizí nadcházejícího života, aniž by obyčejný člověk tušil, kde se skrývá pravda a že se od té chvíle též stal „ovládaným“.

Postava vůdce musí v tomto směru zastávat i funkci nepřemožitelného řečníka, dostatečně houževnatého, aby dokázal veřejnosti vybraná hesla podat a vnutit do jejich každodennosti, tzn. řečnický umělec.²⁹² „Umění řečníka spočívá v tom, že vše, o co usiluje, shrnuje a prezentuje v heslech, která pomáhají vzniku a udržení masy. Řečník tvoří masu a udržuje ji při životě rozkazem shora.“²⁹³ Vůdce tím de facto vysílá mase rozkaz, co a jak dělat, pochopitelně opět zaobalen do pozlátka slibů. Svým postojem má probouzet pocit, že je jedním z davu, chce totéž co masa, ví, co lidé potřebují a navíc v nich vzbuzovat úctu a oddanost představou, že on jako „jediný z nich“ měl tu odvahu, vystoupit a veřejně se vyslovit nejen za práva svá, nýbrž všech jemu podobných.²⁹⁴ K takovému přesvědčení musí vůdce disponovat i hereckým talentem, a mnoho z nich

²⁹⁰ JOWETT, Gareth S., Victoria O'DONNELL. *Propaganda and Persuasion*, Thousands Oaks: SAGE Publications, 5 ed., 2012, str. 5.; Hitlerův řečnický um byl na velmi vysoké úrovni, proto o sobě v roli vůdce nepochyboval, na lidi působil přesně, jak on sám chtěl.; BAUER, František. *Mein Kampf očima historiků*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008, str. 111 – 112.

²⁹¹ Oba totalitní režimy apelovaly na víru v lepší budoucnost, lidé měli být přesvědčeni, že se budou mít lépe. Do karet jim nahrávalo už jen to, že oba přišly ve chvíli, kdy byl národ fyzicky i psychicky zlomený, potřeboval tedy znovu v něco věřit. Budoucnost se stala důležitým aspektem v rukou komunismu. Neustále se poukazovalo, jak dělníci za starých časů kapitalismu trpěli ve špatných podmínkách a jejich budoucnost naplňovala jen nejistota. Komunismus jim oproti tomu do budoucna nabízel jistoty a výsadní postavení.

²⁹² Hitler dával do proslovů vše, řečnický projev totiž považoval za mnohem důležitější a účinnější než tištěné slovo. Dle jeho názoru měl řečník na své posluchače stále zírat, čímž vznikl stálý psychologický styk. Kromě toho se měl řečník stále učit poznávat emoce posluchačů, proto napříště jen z pouhých gest a mimiky v obličeji poznal, jestli jeho řeč působí, nebo se míjí účinkem. Samozřejmě jedinec vždy potřebuje notnou dávku času, než se stane řečníkem prvotřídní úrovně. BAUER, František. *Mein Kampf očima historiků*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008, str. 112.

²⁹³ CANETTI, Elias. *Masa a moc*. Vyd. 2., Praha: Academia, 2007, str. 403.

²⁹⁴ Právě takový druh umění v sobě našel i Hitler, byl „hercem i režisérem“ vlastní ideologie. Sám sebe stylizoval do podoby „neznámého vojína“ z 1. světové války, jenž se náhle vynořil z davu a za každé slovo ručil vlastní životní zkušeností a hlasitě odsoudil všechny zločiny páchané na německém národu. Přišel, aby všem postiženým existenční krizí dal naději a ukázal cestu k novým jistotám. Nicméně charisma tohoto „proroka lidu“ bylo od počátku spojeno přímo s maniakální žádostivostí neomezené osobní moci. *Hitlerův Mein Kampf: Z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*. Praha: Dialog, 1993, str. 212.; Henry W. Steed mluví o fanatické víře v „árijský mýtus“, zdroj hojného násilí, nicméně se mnohými věřilo, že Hitler byl Vůdce, kterého seslal Kristus, aby spasil německou zemi. STEED, Henry Wickham. *Diktatura a demokracie: Adolf Hitler Mein Kampf vs. T. G. Masaryk Světová revoluce*. Praha: V. Kořínek, 2004, str 64, 70.

jej skutečně vlastnilo, profesor Peter Reichel např. Hitlera nazývá spojením „herec-politik“.²⁹⁵

Důležitý fakt představuje skutečnost, že postava vůdce má vlastní, vnitřní svět. Jednoznačně se jedná o člověka mazaného, velmi protřelého a rázného, ovšem překvapivě právě takoví „lidé moci“ propadají panice permanentněji než samotná masa. Vůdce musí navenek zastávat neatřesitelnou pozici bez sebemenšího náznaku možného ohrožení, a tím oddaluje nebezpečí namísto toho, aby se mu rázně postavil a skoncoval s ním v jedné chvíli.²⁹⁶ Bohužel a zcela paradoxně takový člověk v této pozici vlastní primární právo rozhodovat o životě a smrti jiných, kdy se rozsudek vykonává okamžitě, zatímco jemu se daří rozsudek odsouvat a plánovitě zajistit, aby vůbec nepřišel.²⁹⁷

Lidé vytváří masu a poslouchají vůdce zejména s vidinou nějaké „odměny“, ta by také po zdárném vyplnění úkolu měla aspoň na oko přijít, tím pádem by došlo k jistému menšímu uspokojení lidských duší, jelikož udělali další krok vpřed pro sebe i celou společnost. Avšak odměna jako taková s sebou nese v uskupení trochu odlišnou roli. Elias Canetti porovnal masu s lovicí smečkou hladových zvířat, kdy určitá rovnost mezi všemi náhle přestává platit, jakmile akce skončí a hodnota odměny se liší a všichni se musí nějakým způsobem podělit.²⁹⁸ Totalitní režimy měly také prototypy smeček. Všichni vyznavači ideologie se spojili v jednu skupinu, jež se hnala za slíbeným cílem. Celá akce se zakládala na aspektu spolupráce,²⁹⁹ avšak i přes fungující kooperaci se poměry po dosažení cíle změnily, při následném dělení odměny už stát a lid nebyly tak zcela zajedno. Zatímco státní zřízení požívali úspěchu a moci, která s dalším „lovem“ narůstala, zatímco lid byl konejšen pouhými sliby s pozitivním nábojem, moc jako takovou nikdy neuchopili.

²⁹⁵ REICHEL, Peter. *Svůdný klam Třetí říše: fascinující a násilná tvář fašismu*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-604-1.

²⁹⁶ Oddalování probíhá na základě vytvoření si vlastního prostoru kolem sebe, to dává vůdci do rukou schopnost pozorování a odhalení případného nebezpečí. Neustálé obavy o vlastní existenci z něho dělají paranoika se strachem z „obklíčení“, tj. možnost napadení metodou semknutí všech jeho nepřátel najednou kolem něho. Hrozbu proto očekává ze všech stran, nejvíce za zády. CANETTI, Elias. *Masa a moc*. Vyd. 2., Praha: Academia, 2007, str. 310 – 314.

²⁹⁷ Vůdce si tím obhajuje právo na násilí, které „musí“ šířit, jelikož si uvědomuje vlastní smrtelnost, i jeho smrt je možná, stejně jako její urychlení. Tamtéž, str. 311.

²⁹⁸ Jakmile smečka ukojí chťi, po lovu začíná dělení. Byť se na něm podíleli všichni, v nynější fázi už nepředstavují jednotu, mezi jednotlivci existují rozdíly. Vzniklá hierarchie se uplatňuje na všechny, první si smí odnést odměnu ten, kdo stojí mocensky nejvýše, a takto se postupuje dál a dál, níže a níže. Přestože ve smečkách funguje takový postup, existuje ale i spravedlnost, každý, kdo kolektivně loví, se musí dělit. „Každý má mít, co jíst, ale každý přispěje svým dílem k získání potravy.“ Tamtéž, str. 263 – 266.

²⁹⁹ Např. socialisté již na počátku vnímali lidi jako bytosti, mezi kterými je přirozený vztah i vztah spolupráce, vedoucí k obecnému blahu. Karl Marx toto vystihl v poučce „od každého podle jeho schopností, každému dle jeho potřeb“. V praxi komunismu lidé věnovali práci vše pro dobro společnosti, aniž by mysleli na osobní odměnu.; HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994, str. 97.

4.2.4 TEORIE VĚČNÉHO BOJE A OBĚTI

Vůdce nosí jakýsi „odznak zachránce“ a veřejnost cítí zejména vděčnost za možnost být se za práva ve jménu „spravedlnosti“, kterou jí právě on vložil do rukou. Na oplátku masa sama poskytne vůdci moc, který tak cítí povinnost „z moci jemu svěřené“, lidem ukázat, kdo je jejich nepřítel.³⁰⁰ Jakmile se definuje nebezpečný „živel“, uplatňuje se i pravá lidská povaha – žárlivost, pomluvy, udávání, pomsta a mnoho dalších negativních vlastností, které v této věci nabývají na síle a jsou zaměřeny proti „těm špatným“.³⁰¹ Paradoxem je, že akce se musí vykonávat neustále, proto i kdyby byl zneškodněn poslední Žid nebo kulak, našel by se další nepřítel, který by ohrožoval systém totality, v tomto ohledu moc nacházela v začarovaném kruhu „věčného boje Dobra a Zla“.

V souboji proti sobě vždy stojí dvě strany, jedna dobrá a jedna špatná. V totalitních dobách se pochopitelně za tu vlídnější označoval režim sám, de facto představoval „monopol dobra“ a snažil se i o zisk „monopolu na pravdu“, proto z jeho popudu vznikaly jen do puntíku promyšlené akce.³⁰² Boj však nepřinesl jen patřičné vymezení zápasících stran, ale také poskytl fenomén oběti.³⁰³ Pro existenci samotného totalitního režimu se staly tyto aspekty jeho nutnou součástí, mít svého oficiálního nepřítele v různých podobách³⁰⁴ a zároveň i „mučedníky“ bojující za „správnost“ ideologie, udávalo jasný směr režimu k propagandistickému úspěchu. Po veškerém vymezení zbývalo jen zahájit akci s úkolem naprosté destrukce, což plnily tzv. kampaně. Ottův slovník naučný definuje kampaň jako *válečnou výpravu*,³⁰⁵ což s přirovnáním k

³⁰⁰ Náhle vzniká všeobecné povědomí o tom, proč se v minulosti nedařilo, co se stalo „brzdou“ rozvoje, kde nastal problém apod. Od této chvíle začíná boj mezi dvěma stranami, resp. mezi „Dobrem a Zlem“.

³⁰¹ Nepřátelé jsou ti, kteří nevěří oficiálně přijaté ideologii, tím se stigmatizují jako potencionální zrádci do budoucna a jako takoví musí být zničeni, musí doslova prožívat pocit absolutní bezmoci.

³⁰² Zejména nechybělo hanění a pomluvy druhé strany a naopak chvalo zpěv na ně samotné. Vlivem takové formy propagandy občané nabývají mylného „uvědomění si pravdy“, a tím se mohou změnit na „štvoucí masu“, tedy na masu útočící s odhodlaností, zaslepenou vidinou útoku pro odstranění problému. CANETTI, Elias. *Masa a moc*. Vyd. 2., Praha: Academia, 2007, str. 94.

³⁰³ Pojem značí někoho, kdo padl za zájmy režimu a nikdy neztratil víru v ideologii, někdy dochází až k jeho „kanonizaci“, díky které bude jeho jméno navždy spojeno s politickou ideou a jeho neoplatitelnou službou pro ni. Poté sem patří také lidé, kteří byli režimem naopak potrestáni jako jeho nepřátelé. Za svoji troufalost vystoupit proti režimu následovaly tvrdé postihy, jež se vztahovaly na celou provinilcovu rodinu. Jako oběti je vidí především dnešní společnost s odstupem času a z jiného úhlu pohledu.

³⁰⁴ Režim si dokázal najít soka naprosto ve všem, konkrétní případ představovala kampaň konaná v 50. letech v Československu. Jednalo se o mandelinku bramborovou, tj. „amerického brouka“, jež napadala úrody brambor a zlověstně je znehodnocovala. To znamená, že nepřitelem KSČ se stál i obyčejný brouk, v porovnání s některými členy komunistické strany nevinné zvíře, a tedy také oběť. Více viz MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008.; Do tématické propagandy zasahovali nejen političtí stoupenci, ale také umělci, spisovatel Ondřej Sekora se pustil do tvorby na stejné téma pro děti, kde mandelinku vyobrazil přesně dle přání režimu. SEKORA, Ondřej. *O zlém brouku Bramborouku: o mandelince americké, která chce loupit z našich talířů*. Praha: SNDK, 1950.

³⁰⁵ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1898, str. 875.; Těž z franc. *campagne* neboli doba po kterou se nepřetržitě provádí nějaké řemeslo (...). *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1892, str. 83.

totalitám, které vedly boj na ostří nože za použití ideologických zbraní, představuje více než vystižné spojení.

V první skupině politických kampaní se jedná o ty, které mají vyzdvihnout úspěchy, provolávat slávu, prosperitu, držení moci atd. Ke zdůraznění těchto aspektů a vybraných jedinců, dochází v rámci nějakého svátku, výročí či vzpomínky, v takovém případě se má slavit, chodit do průvodů, vesele volat hrdinská jména, hesla atd. Prvořadým nositelem všech poct a uznání představuje samozřejmě vůdce. V této otázce se vyzdvihuje jeho velikost, moc, i úspěchy, kterých se s jeho pomocí dosáhlo, takové oslavy pomohly mj. ke vzniku tzv. kultu osobnosti.³⁰⁶

Vůdce představoval vrchol pomyslné „pyramidy moci“, proto musel být i náležitě uctíván. Ve smyslu propagandy měl vždy vypadat majestátně až nedotknutelně, k čemuž sloužily různé atributy, které zvýrazňovaly jeho moc, a to až takovou, že na něho nemohl zaútočit ani zub času, tzn., vůdcova tvář vždy vypadala mladě, svěže, bez známky vrásek či jiných „nedostatků“, které způsobuje pokročilý věk. Zároveň měl působit přátelsky, mírumilovně, proto se na jeho tváři objevoval často úsměv, kromě toho se s ním vyobrazoval též spokojený dav, tato funkce připadla zejména dětem.³⁰⁷

Další, komu se dostalo poct, byli „strážci ideologie“, v jejímž rámci vykonávali nějakou aktivitu ku veřejnému prospěchu, přičemž se jednalo i o jedince, kteří se nemuseli nutně pohybovat v úzkém okruhu člověka moci.

V blízkosti Adolfa Hitlera se nacházelo mnoho fanatiků, kteří mu pomáhali budovat Třetí říši, jedním z nich byl i Dr. Joseph Goebbels, tvůrce říšské propagandy a poslední kancléř říše.³⁰⁸ On sám nebyl zrovna vzorem „čisté německé rasy“, nicméně díky schopnostem se dokázal probíjet až do předních pozic osobností Třetí říše, pro kterou obětoval nejen vlastní život, ale i životy manželky a dětí.

³⁰⁶ Z lat. *cultus* = uctívání; jednalo se o nadměrné zveličování zásluh a vlastností vedoucí osobnosti typické už pro rané období vývoje lidstva, kdy se vůdcům i panovníkům připisovaly až božské, nadpřirozené schopnosti. Ve 20. století měl těchto atributů využívat sovětský vůdce Stalin, přičemž se tato vize začala užívat zejm. po projevu N. Chruščova na XX. sjezdu KSSS v roce 1956. ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. 2. vyd. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-75-3, str. 220.; Ve spojitosti s kultem osobnosti se objevily i zmínky o tzv. kultících – tedy o projevech mimořádného postavení některých vedoucích pracovníků na regionální úrovni či na úrovni jednoho pracoviště. KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 463.

³⁰⁷ Vidina mocného muže obklopeného malými dětmi, které mu „děkují za krásné dětství“ či za „vybudování spokojeného života“ samozřejmě evokovaly víru v jeho laskavost, dobrotu, pocit bezpečí a jistoty, že vůdci jde o opravu o blaho národa. Více viz BONNELL, Victoria E. *Iconography of Power: Soviet political posters under Lenin and Stalin*. University of California Press, 1999. ISBN 96-36252.; MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008.

³⁰⁸ Více viz DUFFACK, J. J. *Dr. Joseph Goebbels: poznání a propaganda: komentovaný překlad vybraných projevů*. Praha: Naše vojsko, 2009. ISBN 978-80-206-1009-6.; IRVING, David John Cawdell. *Goebbels: pán myšlenek Třetí říše*. Brno: Books, 1998. ISBN 80-7217-067-8.; REICHEL, Peter. *Svůdný klam Třetí říše: fascinující a násilná tvář fašismu*. Praha: Argo, 2004.

Za doby komunismu se do politiky zapojovali i obyčejnější lidé, takový byl i příklad Julia Fučíka, který představoval vše, čím by měl oplývat správný komunista – aktivní šířitel ideologie, zapálený propagátor přátelství se SSSR uznávající jedinou pravdu, komunistickou. Bohužel tento novinář byl roku 1943 popraven nacisty pro svoji účast v odboji, ovšem z vězení se dochoval jeho příběh zachycený na malých lístkách papíru, jenž se stal ideologickou zbraní v arzenálu komunistické propagandy.³⁰⁹ Pod tíhou doby se Fučík stal národním hrdinou, symbolem boje za svobodu a jeho žena Gusta vdovou po národním hrdinovi, strážkyní a ochránkyní manželova odkazu.³¹⁰ Kniha *Reportáž, psaná na oprátce* se stala nejpřekládanějším, českým titulem své doby.³¹¹

V této době dokonce i děti měly svůj „idol“, jehož odkaz se jim neustále připomínal, tím byl Pavlík Morozov, chudý a obyčejný chlapec, který pro blaho ideologie socialismu udal vlastního otce úřadům za utajení množství obilí, a jehož život skončil násilnou smrtí. Chlapec se stal sovětským hrdinou a vzorem pro všechny pionýry také v československých končinách.³¹²

Objevovaly se i politické kampaně s negativním podtextem, které směřovaly ve velké míře k likvidaci a zničení nepřátel, při nichž se veřejnost neustále popuzovala k organizování akcí proti stigmatizované straně. V této situaci propaganda zastávala silnou pozici při manipulaci s informacemi, které se jejím prostřednictvím dostávaly k lidem jako „pravda se vším všudy“. Za příklad lze uvést nejenom nacistickou nenávisť

³⁰⁹ Komunisté potřebovali dát najevo, jak aktivně působili během války, k čemuž potřebovali i nějaká svědectví, a právě Fučíkovy příběhy se k tomu skvěle hodily. Více viz PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006. ISBN 80-7243-284-2.

³¹⁰ Manželka Gusta Fučíková se zhostila dané role znamenitě, byla pověřena přípravou tisku Fučíkova rukopisu, vyslovovala se, co mohou a nemohou jiní autoři o Fučíkovi napsat, též dostávala zapláceno, že ve starých časopisech a archívech vyhledávala zmínky o Fučíkově činnosti, jeho články či svědectví, také pátrala po jeho spoluvězních a zaznamenávala jejich svědectví. Tamtéž, str. 43.

³¹¹ Gusta Fučíková napsala memoáry o manželství s Fučíkem, v roce 1961 vyšly její *Vzpomínky na Julia Fučíka*, viz FUČÍKOVÁ, Gusta. *Vzpomínky na Julia Fučíka: (okupace)*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.; o 10 let později kniha *Život s Juliem Fučíkem*, viz FUČÍKOVÁ, Gusta. *Život s Juliem Fučíkem*. Praha: Svoboda, 1971.; Specifické jsou tím, že se autorka samozřejmě snažila manžela vyličít jen v dobrém světle, jako dokonalý vzor všech ctností. PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006, str. 44.; Slavná reportáž se stala námětem pro další rozbory a studie a v posledních letech se dočkala i náležité kritiky. Příběh několikrát podrobil kritice třeba literární vědec Václav Černý ve svých pamětech, viz ČERNÝ, Václav. *Paměti 1945 - 1972*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1992, str. 148 – 149.; Dále viz FUČÍK, Julius. *Reportáž, psaná na oprátce*. První úplné, kritické a komentované vydání. Praha: Torst, 1995. ISBN 80-85639-46-7.; *Julek Fučík - věčně živý!*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-436-1.

³¹² V originálním ruském jazyce jeho příběh převyprávěl třeba Vitalij Gubarev, viz GUBAREV, Vitalij Georgijevič. *Pavlik Morozov*. Moskva: Izdatel'stvo detskoj literatury, 1950., či Stepan P. Ščipačev, jehož práce byla přeložena do češtiny ve veršované formě, viz ŠČIPAČEV, Stepan Petrovič. *Pavlik Morozov*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1952.

k židovské komunitě,³¹³ nýbrž také zášť ke komunismu a celému Rusku kdy v této souvislosti Hitler používal asociace jako „židobolševismus“ a „říše zla“.³¹⁴

Ke komunistické éře lze zmínit politické soudní procesy, mnohé označené jako monstrprocesy, které se konaly v SSSR i v Československu zejména na počátku 50. let. V soudních lavicích bylo tehdy odsouzeno nespočet lidí včetně generálního tajemníka Rudolfa Slánského nebo doktorky Milady Horákové. Kampaň, která propukla ve spojitosti s jejím procesem, se stala doslova masovou.³¹⁵ Všechny podobné „akce“ měly vést zejména k obezřetnosti, stejně tak k uvědomění, jak se trestá „Zlo“. Kromě „domácích nepřátel“ jedním z hlavních protivníků komunismu byl „imperialistický západ, zejména USA, se svým kapitalismem“. Co se omývalo stále dokola, byly připomínky dětské práce, degenerace skupin obyvatelstva, nízká duševní úroveň tamních lidí, a k tomu „vykořisťovatelští kapitalisté, kteří pevně věří v Bohem daný řád, stát, který policejní mocí chrání bohaté.“³¹⁶

Mnohé záležitosti na první pohled neměly s politikou co dočinění, nicméně i zde se našel politický podtext, vše se v té době podřizovalo politice státu, proto existovalo jisté „právo“ do nich zasahovat.³¹⁷

Na konec se musí poznamenat, že o propagandě minulých režimů sice existuje řada publikací, nicméně děl zabývajících se propagandou jako takovou se na trhu nachází poměrně málo, většinou specifické výzkumy z konkrétní kulturní oblasti, kde se reflektuje vývoj, změny a důsledky. Lze se tak dozvědět mnoho informací o kultuře v nacistické Třetí říši stejně jako v sovětském Rusku a v zemích, které pod tyto mocnosti spadaly. Propaganda představuje stále živoucí téma, jež se stává námětem nejen poučných knih, nýbrž i obsahem či jedním z aspektů stejně zajímavých exkurzí,

³¹³ „Židé jako věční parazité na tělech jiných národů a jako každý parazit zničí každý národ, který je hostí“. Hitlerův *Mein Kampf: Z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*. Praha: Dialog, 1993, str. 134.

³¹⁴ Rusko kdysi k civilizovanosti přivedla germánská panská vrstva, jenže poté byla vyvražďena židobolševickou vládní „smečkou“, proto sovětský režim představoval pokus Židovstva o nadvládu nad světem. Tamtéž, str. 206.

³¹⁵ Po celé zemi měly být denně vyvěšovány zprávy o přelíčení, tzv. „rychlé plakáty“, vyráběné novinovými redakcemi, v podnicích vznikla propagační a aranžérská oddělení, zajistil se hromadný poslech rozhlasu, besedy s účastníky procesu apod. Národní výbory stále hlásily, jak u nich kampaň probíhala a co pro agitaci udělaly, zkoumalo se veřejné mínění o procesu mezi obyvatelstvem. Manipulace se zkoušely i na děti, které pomáhaly vylepovat plakáty a ve školách naslouchaly tematickým přednáškám. Nevyhnuly se tomu ani v dětských časopisech, které tak do dětských duší zanášely nenávisť. Navíc na rodiče donášely, tzn., měly se doma vyptávat, co si rodiče o procesu myslí a žádaly je, aby se vyjádřili ke stanoviskům školy. FORMÁNKOVÁ, Pavlína. „Vypořádali jsme se s Horákovou, vypořádáme se s americkým broukem!“: Kampaň provázející proces s JUDr. Miladou Horákovou. *Paměť a dějiny: Revue pro studium totalitních režimů*. 2007, (1), 20 - 41.; Více viz KOUROVÁ, Pavlína

a Petr KOURA. *Žádáme trest smrti!: propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol. : (historická studie a edice dokumentů)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-03-8.

³¹⁶ BOCHENSKI, Józef Maria. *Marxismus-leninismus: věda nebo víra*. Olomouc: Velehrad, 1994, str. 63.

³¹⁷ Známou se stala aféra s hokejisty československého týmu, ti se roku 1949 stali mistry světa, o rok později však titul v Londýně neobhájili z důvodu podezření, že hokejisté touto cestou chtěli prchnout ze země a zůstat v Anglii. Zatčení se týkalo 10 členů, kdy byl do čela „protistátní skupiny“ postaven sám brankář Modrý, ten si také vysloužil nejtvrďší trest, 15 let vězení. JÁNSKÝ, Petr. *Totalita slovem, písní a obrazem: (dějiny hrůzovlády KSČ)*. Cheb: Music, 2004, str. 81.

přednášek či konferencí. Za důkaz tohoto tvrzení lze považovat nejnovější vydání knihy *Mein Kampf*³¹⁸ nebo tematické konference a přednášky v Ústavu pro studium totalitních režimů, ty nesly názvy jako „Filmová propaganda“, „O nacistické a sovětské filmové propagandě“, „Historie versus propaganda. Vztah k minulosti v současném Rusku“ a mnoho jiných.³¹⁹

³¹⁸ HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. Praha: Naše vojsko, 2016. ISBN 978-80-206-1595-4.

³¹⁹ *Archív akcí* [online]. Webové stránky www.ustrcr.cz. [cit. 2017-012-02]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/archiv-akci/>.

5 ROZVOJ JIHLAVY V BĚHU DĚJIN, VE 2. POLOVINĚ 20. STOLETÍ A JEJÍ KULTURNÍ STŘEDISKA

*A v tento kraj chodívám za krásou
po loukách, po kopcích a jako v snách.*

(...)

*A jaká zem, i lidé tady jsou –
po kvítí prostí, drsní po sosnách,
jak celý život náš.³²⁰*

Těmito slovy vyjádřil český básník Oldřich Mikulášek krásy Vysočiny stejně jako další tzv. básníci Vysočiny ve sbírce poezie věnované právě tomuto kraji, jež byla vytvořena k 50. výročí vzniku Československé republiky. Její lyrický obsah poukazoval na Vysočinu jako na neodmyslitelnou součást státu, ale také upozorňoval na její přírodní krásy a „píli lidí zde žijících“. *„Vysočina je kouzelný kraj. Zdaleka ne všední, jak se na prvý pohled třeba zdá. Přes všechny rozdíly jednotlivých částí tvoří podivuhodnou jednotu a harmonii přírodní, národopisnou, kulturní i historickou. Kraj samostatný, svérázný, nedílný. Připravený pro všechny.“³²¹*

Jihlava má za sebou skutečně bohatou minulost,³²² toto území se stalo známým především díky stříbrné rudě, která způsobila přímo „stříbrnou horečku“, a z obyčejné osady vytvořila královské horní město, jež zaplavovaly davy obyvatel hledající nový domov. Nutno zmínit, že mnoho přistěhovalců pocházelo z německy mluvících zemí, což mělo za následek vytvoření „Jihlavského jazykového ostrova“ (něm. Iglauer Sprachinsel).³²³ Hádky mezi národnostně smíšenými obyvateli na sebe nenechaly dlouho čekat, tyto tahanice se vlekly většinou společně s tím, co se na území českých zemí dělo. Se vznikem samostatného Československa 1918 spory vyvrcholily. Německého obyvatelstva zde žilo podstatně více, což v oné době počátku nového státu Jihlavsko uvrhlo do složité situace. Pro tuto nejednotnost třeba oslava vzniku republiky proběhla až nadcházející 29. října.³²⁴ Poté se věci vyvíjely již trochu jiným směrem,

³²⁰ *A v tento kraj chodívám za krásou: básníci Vysočiny: Otokar Březina, Miloslav Bureš, Jakub Deml, Petr Kříčka, Oldřich Mikulášek, Vítězslav Nezval, Jan Zahradníček.* Jihlava: Okresní dům kultury a vzdělávání, 1968, str. 3.

³²¹ Tamtéž, nestr. část.

³²² Více o vzniku i historii okresu a města viz PÁTEK, Alois Josef. *Vlastivěda moravská. II, Místopis Moravy. Díl IV. místopisu, Jihlavský kraj.* Čís. 28, Jihlavský okres. Brno: Musejní spolek, 1901.

³²³ *Památka místa revolučních bojů na Jihlavsku.* Jihlava: Muzeum Vysočiny Jihlava, 1984, str. 11.

³²⁴ Tamtéž.

nutno však dodat, že první český starosta města byl zvolen až roku 1925,³²⁵ po dlouhém „německém“ období tak konečně přišli na řadu i Češi.

V době meziválečné se Jihlava architektonicky rozrůstala, město zaplňovaly nové ulice, domy, vily i veřejné budovy, v této souvislosti je dobré poznamenat, že necitlivý zásah do historické zástavby Jihlava poznala už ve 30. letech minulého století.³²⁶

V další etapě 30. let nastala pro město další nová éra pod oficiálním velením Adolfa Hitlera a jeho „duchaplné“ nacistické ideologie, tehdy německá národnost v Jihlavě dostala opět hlavní slovo. Sudetoněmecká strana se zde začala ostře prosazovat v roce 1937 a příznivce si našla prakticky okamžitě. Následující rok 1938 znamenal téměř totální převzetí moci nad československým národem, třeba na 1. máje se v Jihlavě zdravilo již dle nacistického vzoru, tj. zdviženou pravicí, stejně tak většina jihlavských, židovských rodin zažívala tvrdou perzekuci.³²⁷ Se vznikem Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 i Jihlavu ovládly německé jednotky a započalo období ještě větší germanizace. Čeští obyvatelé však nezůstávali nečinní, v tajných organizacích rozvíjeli „nelegální“ aktivitu na odpor proti nacistickému režimu, důsledkem toho se tady začaly zakouřovat právě skupiny komunistů,³²⁸ ale byli zde i jedinci zapojení do skupin Obrany národa či Petičního výboru Věrní zůstaneme. Ne všechny skupiny vydržely tlak ze strany německé tajné policie, nicméně existovala alespoň nějaká snaha o vzdor.³²⁹ S koncem války se do Jihlavy začaly stahovat civilní i vojenské úřady z Brna, proto se město stalo v jednu dobu terčem partyzánské činnosti. Toho času se ve městě ustavily z řad místních dobrovolníků tzv. revoluční gardy,³³⁰ právě ty začaly v květnových dnech vyhánět Němce z továren, úřadů i domovů, resp. z celé Jihlavy za znovuuplatnění české „nadvlády“ nad městem.

³²⁵ *Historický atlas měst České republiky, sv. č. 8, Jihlava*. Praha: Historický ústav AV ČR; Muzeum Vysočiny Jihlava; Státní okresní archiv v Jihlavě, 2000, nestr.

³²⁶ Tamtéž.

³²⁷ Jihlavských Židů přežilo holocaust z 1 200 jedinců jen 32. Tamtéž.

³²⁸ Jak si v Jihlavě a okolí budovala pozici KSČ od 1. poloviny 20. století až do roku 1949, pojednává kniha místních autorů, viz LINHART, Ctimír, Karel KŘESADLO a Zdeněk JAROŠ. *Z dějin Komunistické strany Československa na Jihlavsku do roku 1949*. Jihlava: Socialistická akademie, 1986.

³²⁹ O poměrech, které v Jihlavě panovaly v době dohledu gestapa a nacismu, ve zkratce vypráví Martin Herzán v knize HERZÁN, Martin. *Jihlava ve spárech StB: historie tajné policie KSČ v Jihlavě 1945 – 1990*. Jihlava: Jiří Vybíhal, 2011. ISBN 978-80-260-0026-6.

³³⁰ Nejednalo se o jednotlý útvar se stejnými lidmi, naopak gardy představovaly velkou „směs“ lidí, kteří zkrátka chtěli pomoci - partyzáni, vlastenci, naštvaní obyvatelé a oběti nacistů anebo jednotlivá individua bez nějaké patrné minulosti. Do řad revolučních gard se ale bez skrupulí přidali i bezpečnostní přísluhovači nacismu a gestapa, kteří ze strachu před možnými postihy radikálně změnili zaměření a v prvních dnech nového režimu mu vyšli vstříc. Gardy byly rozpuštěny v červnu 1945 a mnoho jedinců ihned přešlo do služeb StB. Tamtéž, str. 6, 12.

Již mnoho nechybělo, hned 5. května 1945 po složitých rozhovorech dostal Revoluční národní výbor (RNV),³³¹ nyní již vystoupený z ilegality a tvořený z větší části komunisty, do rukou správu města, následující den ovládl i jihlavskou radnici. Plnou moc však mohl vykonávat až po oficiálním osvobození Rudou armádou 9. května 1945.³³² Tento den zůstal památečním nejenom pro osvobození z okupace, ale také protože zde toho dne položilo život několik vojáků i civilistů. Jmenujme případ dvou Jihlavanů Oldřicha Nováka a Filipa Bartáka, kteří v opojení od nadcházející svobody nasedli na sovětský tank, aby mu ukázali cestu směr Pelhřimov, bohužel tank se stal obětí zákeřného útoku ukrytého, nacistického tanku, po němž Novák a Barták zemřeli spolu s dalšími 6 rudoarmějci.³³³ Tato smutná událost bezpochyby také přispěla ke značnému zhoršení chování vůči Němcům po okupaci, ti byli v nemilosti u městských úřadů i obyvatel a vedla se proti nim poměrně tvrdá celorepubliková akce odsunu.³³⁴ V prvních poválečných letech muselo z Jihlavy odejít několik tisíc obyvatel, dokonce se tvrdí, že vystěhovaná část tvořila až polovinu obyvatel města.³³⁵ Kromě změn ve vedení města se rozvíjely např. masové organizace jako Revoluční odborové hnutí (ROH), Svaz české mládeže (SČM) aj., které se lišily od dřívějších zejména aktivitou, sdružováním všech členů i napojením na politické konexe.

V květnu 1946 se konaly první poválečné parlamentní volby, za Jihlavu tehdy dostala KSČ 41,7% hlasů, nejvíce ze 4 možných stran, od toho se následně odrazilo složení místního národního výboru (MNV).³³⁶ Pokud někdo ještě váhal, na čí stranu se přiklonit, o jeho smýšlení v mnohém rozhodla krajská slavnost KSČ konaná roku 1947, kdy ke třicetitisícovému davu promluvil sám Klement Gottwald.³³⁷ Většina Jihlavanů se

³³¹ Tyto RNV vznikaly již na sklonku okupace, konkrétně v Jihlavě k ustavení došlo na konci roku 1944, v první polovině roku nadcházejícího již finálně. JAROŠ, Zdeněk – KŘESADLO, Karel. *Jihlavská radnice: Kulturně historická studie*. Jihlava: Městský úřad, 1994, str. 39.

³³² RNV se v červnu 1945 změnil na místní národní výbor (MNV) a zastoupení politických stran se v něm začalo více vyrovnávat. *Historický atlas měst České republiky, sv. č. 8, Jihlava*. Praha: Historický ústav AV ČR; Muzeum Vysočiny Jihlava; Státní okresní archiv v Jihlavě, 2000, nestr.

³³³ *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce*. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 5.; JAROŠ, Zdeněk. *Historie a současnost podnikání na Jihlavsku*. Žehušice: Městské knihy, 2001. ISBN 80-902919-6-1, str. 145.

³³⁴ Z věznic gestapa se stalo toho času místo pro uvěznění a týrání německých příslušníků. Vydávala se i různá prohlášení o nejvyšším potrestání těch Němců, kteří budou jen podezřelí z nějaké akce proti novému systému. Např. „Bude-li ze strany německého obyvatelstva nebo banditů v lesích a mimo obec ohrožován život a zdraví českého obyvatelstva, budiž za každého Čecha odstřeleno 10 německých příslušníků té obce, kde byly uvedené činy spáchány.“ HERZÁN, Martin. *Jihlava ve spárech StB: historie tajné policie KSČ v Jihlavě 1945 – 1990*. Jihlava: Jiří Vybíhal, 2011, str. 8.

³³⁵ Starší publikace uvádí, že tehdy v Jihlavě žilo skoro 40 000 obyvatel a po německém vysídlení zde zůstalo necelých 20 000. Novější poznatky uvádí cca 13 000 vystěhovaných Němců. *1945 – 1970: 25 let života a práce města Jihlavy*. Jihlava: Městský národní výbor, 1970, str. 5.; HERZÁN, Martin. *Utajené dějiny Jihlavy 20. století: Dějiny, které žalem žalují...* Jihlava: Martin Herzán, 2014. ISBN 978-80-260-6928-7, str. 23.

³³⁶ JAROŠ, Zdeněk – KŘESADLO, Karel. *Jihlavská radnice: Kulturně historická studie*. Jihlava: Městský úřad, 1994, str. 40.

³³⁷ *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce*. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 11.

pak postavila na stranu komunistů, tato náklonnost se značně projevila v únorových dnech 1948 v podání mohutné manifestace 22. února, v rezolucích závodů, úřadů i škol, též i v jednohodinových generálních stávkách 24. února a vytvoření jednotek Lidových milicí na závodech.³³⁸

Právě s únorem 1948 se situace v republice opět změnila, všechny záležitosti se řešily tzv. třídně a měly se vyvíjet podle sovětského vzoru výstavby socialismu, jehož provedení se zhostily do počátku 50. let akční výbory Národní fronty (AV NF) všech stupňů, místní akční výbor se v Jihlavě ustavil 26. února 1948 a jeho první činností bylo odvolání všech členů MNV, až v dubnu byl tento výbor doplněn o pověřené členy KSČ a další. V obcích okresu se další AV zřizovaly postupně s přelomem února a března.³³⁹ Pro připomínku tyto výbory stály na počátku velké perzekuce všech nepohodlných lidí, kteří se nějakým způsobem provinili proti režimu, nebo byli zkrátka jen podezřelí. Následné období politických procesů se nevyhnulo ani Jihlavě, asi nejznámějším činem té doby se stal „případ Babice“,³⁴⁰ lokálně známou se stala i tzv. „Ku-Klux-Klanová aféra“, ta začala klukovinou, ovšem komunistická propaganda jí dodala lesk zrady, násilnosti, dokonce i rasismu.³⁴¹

Roku 1949 se Jihlava stala krajským městem, tím se narušila zemská hranice mezi Čechami a Moravou, nicméně Jihlava k sobě tehdy připojila sousedící vesnice, čímž patričně zvětšila územní rozložení, Jihlavský kraj se skládal z 13 okresů. Od roku 1949 také došlo z úspor k ustavení nového nevoleného správního orgánu Jednotného národního výboru (JNV), jenž zahrnoval kompetence dosavadních národních výborů, tj. okresního a místního (ONV; MNV). Uvnitř JNV platil tzv. referentský systém, tzn., členové rady vystupovali jako referenti zodpovídající za jednotlivé oblasti práce a každý z nich měl též aparát svých referátů.³⁴² Nicméně pro nefunkčnost tohoto orgánu se roku 1954 zase zrušil. Z prvních přímých voleb do národních výborů 16. května 1954 vzešel

³³⁸ KŘESADLO, Karel. *Jihlava 1233 – 1983*. Jihlava: Městský národní výbor, 1983, str. 42.

³³⁹ JAROŠ, Zdeněk – KŘESADLO, Karel. *Jihlavská radnice: Kulturně historická studie*. Jihlava: Městský úřad, 1994, str. 40.

³⁴⁰ Jednalo se zde o zastřelení 3 funkcionářů KSČ v babické škole během schůze místního národního výboru. Proces k tomuto případu se konal v Jihlavě a konečný verdikt byl více jak krutý, padlo 11 trestů smrti. O případu Babice více viz ZEJDA, Radovan. *Babice: věnováno 50. výročí všech obětí*. Třebíč: Akcent, 2001. ISBN 80-7268-149-4.; O dalších procesech a perzekuci na lidech z armády, církve, selského stavu, umění aj. na Vysočině viz *Komunismus na Vysočině: stalo se v době nespokojenosti a třídní nenávisti III*. Jihlava: Parolaart, 2001. ISBN 80-238-7522-1.

³⁴¹ Příklad se udál v roce 1959 a týkal se místního jihlavského gymnázia. Na bramborové brigádě založila hrstka chlapců pro zábavu skupinu „K-K-K pro potírání mohamedánů“, jenomže jeden z nich v kině ztratil peněženku i s ručně vyrobenou legitimací KKK, ta se dostala do rukou StB. Jihlavské stranické orgány z banální klukoviny vykonstruovaly obrovský skandál a obvinily školu z výchovy rasistů, násilníků a spiklenců. Samozřejmě žáci byli následně vyloučeni stejně tak i učitelé, ti si pak museli hledat zcela jinou práci, neodpovídající jejich kvalifikaci. *Komunismus na Vysočině: stalo se v době nespokojenosti a třídní nenávisti III*. Jihlava: Parolaart, 2001, str. 119.

³⁴² Plénium mělo 48 členů, z toho 32 pocházelo z KSČ, rada měla členů 11. Komise JNV měly funkci organizátorskou a poradní. JAROŠ, Zdeněk – KŘESADLO, Karel. *Jihlavská radnice: Kulturně historická studie*. Jihlava: Městský úřad, 1994, str. 41.

nově zvolený městský národní výbor (MěNV) s kompetencemi ONV a přímo podřízen krajskému národnímu výboru (KNV).³⁴³ Jeho jednotlivé komise se začaly více podílet na řízení města a též došlo k vytvoření tzv. uličních výborů pro menší městské části.³⁴⁴

Jihlava se začala v krajském postavení rozmáhat zejména po stránce průmyslové, lze zmínit podniky: ze strojírenství Motorpal³⁴⁵ a Jihlavan,³⁴⁶ z elektrotechniky Tesla,³⁴⁷ z textilního odvětví Modeta³⁴⁸ a mnoho dalších. Za zmínku stojí také aktivita místních žen ve výrobě, ne nadarmo se posléze konaly sjezdy „Budovatelek Vysočiny“.

Poté co kultura zažila v období okupace poměrné ochromení, v čase komunismu měly být „uvolnění a svoboda“ v této oblasti dostatečně citelné, samozřejmě ale na základech socialistických principů. Od roku 1945 se Jihlava stala sídlem Horáckého divadla, s počátkem 50. let se začal budovat rozsáhlý amfiteátr pro kulturní příležitosti, toho času začaly fungovat plnohodnotné instituce místního muzea, galerie i archivu, přestavba Domu kultury byla též důležitým počinem. Pro sportovní fanoušky se vystavěla nová budova Horáckého zimního stadionu v roce 1956 a mnoho dalšího, v mnohém se pozměňovalo hlavní náměstí Jihlavy i město samotné uvnitř i vně.

„Budovatelským úsilím“ se Jihlava stala typickým socialistickým městem, její velkolepé historické jádro se započalo zastíňovat šedí vysokých a unifikovaných bytových domů de facto od počátku roku 1954, což pokračovalo i v dalších desetiletích, největší jihlavské sídliště Březinovy sady, známé jako Březinky, se dostavělo roku

³⁴³ *Historický atlas měst České republiky, sv. č. 8, Jihlava*. Praha: Historický ústav AV ČR; Muzeum Vysočiny Jihlava; Státní okresní archiv v Jihlavě, 2000, nestr.; Vrcholným orgánem nového MěNV bylo plénum o 111 členech (79 členů z KSČ), výkonným orgánem byla rada. JAROŠ, Zdeněk. *Čestní občané Jihlavy 1825 – 2015 a nástin dějin samosprávy města*. Jihlava: Statutární město Jihlava, 2016. ISBN 978-80-88003-15-1, str. 10.

³⁴⁴ Jejich úkolem bylo předávat rozhodnutí NV mezi občany, to samé mělo fungovat i opačným směrem, podněty občanů předávat NV, z těchto výborů se později staly občanské výbory. JAROŠ, Zdeněk – KŘESADLO, Karel. *Jihlavská radnice: Kulturně historická studie*. Jihlava: Městský úřad, 1994, str. 41.; Jejich dalšími úkoly bylo zajišťování pozvání na schůze členů MěNV, zajištění účasti na 1. májích, prošetřovaly bytové žádosti či vyřizovaly některé kádrové posudky a charakteristiky branců, pomáhaly při sběru mandelinky bramborové, při jarním úklidu města a v akci Z zvelebovaly město. Jejich činnost se i nadále rozmáhala. *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce*. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 16.

³⁴⁵ Firma na výrobu vstříkovacích čerpadel pro naftové motory vznikla v roce 1946 pod názvem n. p. Pal, o 3 roky později se osamostatnila a od roku 1950 nesla název Motorpal. KŘESADLO, Karel. *Jihlava 1233 – 1983*. Jihlava: Městský národní výbor, 1983, str. 45.; Více viz také *1945 – 1970: 25 let života a práce města Jihlavy*. Jihlava: Městský národní výbor, 1970, str. 33 – 35.

³⁴⁶ Firma, původně pobočný provoz Motorpalu, samostatně vznikla v roce 1952 a zaměřovala se na výrobu letecké hydrauliky. Tamtéž, str. 46.; Více viz *1945 – 1970: 25 let života a práce města Jihlavy*. Jihlava: Městský národní výbor, 1970, str. 35 – 37.

³⁴⁷ Závod nahradil v roce 1958 původní tabákovou továrnu a specializoval se na výrobu svitkových kondenzátorů a další elektrotechnické části a přístroje. Od roku 1968 se vyráběly konstrukční prvky pro elektroniku. KŘESADLO, Karel. *Jihlava 1233 – 1983*. Jihlava: Městský národní výbor, 1983, str. 55.

³⁴⁸ Do podniku Modeta se v roce 1948 začlenila řada menších pletářských provozů v Jihlavě i v blízkém okolí, od té doby nabýval na důležitosti. Modeta býval závod na výrobu svrchního pleteného ošacení jako vesty, dámské šaty, pulovry, rukavice aj. Tamtéž.; Více viz *1945 – 1970: 25 let života a práce města Jihlavy*. Jihlava: Městský národní výbor, 1970, str. 37 – 39.; Modeta se stávala i „sponzorem“ pro sportovní týmy, kterým poskytovala třeba tepláky se její značkou. V tomto směru na Modetu vzpomíná i pamětník Bohumír Musil: „V některých místech, kam jsme jako hostující házenkářský tým zajížděli, o naši textilní továrnu nevěděli nic. Pletli si nás s tehdejší známější sýrárnou a někdy jsme museli poslouchat během utkání pokřik domácích fanoušků: Nenajdete na světě sýry jako v Madetě.“ MUSIL, Bohumír. *O Jihlavě a Jihlavanech s humorem i vážně*. Jihlava: B. Musil, 2009, str. 75.

1986.³⁴⁹ Stavbou nových sídlišť se chtělo předejít katastrofě v nedostatku bytů, jako tomu bylo za okupace, kdy si mnoho obyvatel byt nemohlo dovolit a ti, kteří přeci jen v nějakém žili, museli přežívat stísnění s dalšími spolubydlicími ve špatných podmínkách.³⁵⁰ V roce 1950 se napočítalo 21,82% bytů s koupelnou, 38,82% bytů se splachovacím záchodem, 57,73% bytů s vodou či 2,99% bytů s ústředním topením, do výsledků se počítaly právě i starší byty, ty nově postavené tedy měly představovat úplně jiný komfort s plným vybavením všeho, co starší „doba kapitalismu“ neposkytla.³⁵¹

50. léta se víceméně zdála pro Jihlavu úspěšná, mnohé úkoly, které byly městu zadány, se dočkaly naplnění, samozřejmě ne všechny a do puntíku, nicméně hojné množství se k cíli dovedlo a nadšení, které se ventilovalo na veřejnost, dávalo pocit jistého „naplnění“. V rámci toho se v roce 1960 prohlásil verdikt: *„Úspěchy, kterých bylo v budování socialismu dosahováno, se projevovaly nejen ve zvyšování životní úrovně obyvatel, ale i v jeho politické vyspělosti.“*³⁵²

Roku 1960 přestala být Jihlava krajským městem, nýbrž se stala městem okresním Jihomoravského kraje, proto skončilo i její vyšší postavení jako města i MěNV, jenž se v nové situaci musel podřídit ONV pro okres Jihlava. I přesto stále pokračoval územní rozvoj, od poloviny 70. let až po polovinu 80. let se k městu připojilo 23 menších městských částí a vesniček.³⁵³

Město získalo v roce 1982 statut městské památkové rezervace, kde se na ploše 30 ha situovalo 582 budov, z nichž 70 objektů se zařadilo k památkám první kategorie s mimořádným historickým významem, dnes je takových objektů 214.³⁵⁴

Jihlava byla v roce 2000 určena jako sídlo vyššího samosprávného celku tvořeného okresy Jihlava, Havlíčkův Brod, Pelhřimov, Třebíč a Žďár nad Sázavou.³⁵⁵

Na začátku kapitoly byla citována slova slavného „básníka Vysočiny“, ti však nebyli jedinými, kteří pěli ódy na zdejší okolí, Vysočina byla a je domovem mnoha

³⁴⁹ *Historický atlas měst České republiky, sv. č. 8, Jihlava.* Praha: Historický ústav AV ČR; Muzeum Vysočiny Jihlava; Státní okresní archiv v Jihlavě, 2000, nestr.

³⁵⁰ Podobné životní podmínky však také provázely lidi žijící v sovětských komunálních bytech tzv. komunálkách či koldomech, kam se muselo vtěsnat množství i cizích lidí, koupelna a kuchyň byly vedeny jako společné prostory.

³⁵¹ *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce.* Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 53.; Od konce roku 1945 do konce roku 1969 bylo v Jihlavě ve všech formách bytové výstavby postaveno 4954 bytů, což představovalo téměř 50% celkového bytového fondu města. *1945 – 1970: 25 let života a práce města Jihlavy.* Jihlava: Městský národní výbor, 1970, str. 23. Více o jihlavské bytové výstavbě v letech 1945 – 1969 viz tamtéž.

³⁵² *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce.* Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 17.

³⁵³ *Historický atlas měst České republiky, sv. č. 8, Jihlava.* Praha: Historický ústav AV ČR; Muzeum Vysočiny Jihlava; Státní okresní archiv v Jihlavě, 2000, nestr.

³⁵⁴ Památkovou rezervací se město stalo již v 50. letech, proto se též vedly spory mezi ochranáři a radnicí o výstavbě obchodního domu Prior v 70. letech. Roku 1982 se jihlavská privilegia na památkovou rezervaci novelizovala. JAROŠ, Zdeněk. *Historie a současnost podnikání na Jihlavsku.* Žehušice: Městské knihy, 2001, str. 152.

³⁵⁵ *Historický atlas měst České republiky, sv. č. 8, Jihlava.* Praha: Historický ústav AV ČR; Muzeum Vysočiny Jihlava; Státní okresní archiv v Jihlavě, 2000, nestr.

významných i méně známých umělců, kteří se zde narodili, zemřeli nebo jen prožili část svého života, avšak Vysočina v nich zanechala jakousi nesmazatelnou stopu, kterou zvětčnili ve svých dílech. Takovými osobnostmi byli např. spoluzakladatelé Osvobozeného divadla režiséři Jiří Frejka a Jindřich Honzl, architekt Josef Hoffmann, či spisovatel Josef Věromír Pleva a mnoho dalších.³⁵⁶

5.1 KULTURNÍ STŘEDISKA JIHLAVY

5.1.1 MASARYKOVO NÁMĚSTÍ

Náměstí patřilo už od prvopočátku mezi dominantní části města nejen pro jeho rozlohu,³⁵⁷ ale také kvůli architektonicky provedeným budovám, které lemovaly okraje a zdobí jej dodnes. Ve své historii vystřídalo mnoho pojmenování, mimo jiné také neslo název císaře Františka Josefa či od roku 1939 německého vůdce Adolfa Hitlera.³⁵⁸ To se změnilo roku 1945, kdy opět získalo jméno po prvním československém prezidentovi Masarykovi. V 50. letech náměstí dostalo název, který spíše odpovídal podmínkám režimu, náměstí Míru. Na tomto místě se konala velkolepá kulturní vyžití vždy s masami obyvatel nejen z Jihlavy, ale i širokého okolí. Na přelomu 50. a 60. let prošlo náměstí rekonstrukcí, při které se měla opravit zejména zdejší komunikace, aby odpovídala vysokým požadavkům na dopravu i do budoucna. Estetický vzhled se měl také vylepšit s upozorněním, že nebude „porušena jeho starobylost“, nicméně vše, co se nově zbudovalo, se mělo zřídit moderně.³⁵⁹

Náměstí se i přes jeho dějinný ráz stávalo obchodním dějištěm, takový ruch nikde jinde ani nebyl možný. Po této stránce se náměstí v 50. letech zmodernizovalo, starší krámký zmizely a okolí vyplnily modernější vkusné výlohy a opravené fasády. Zadal se také podnět ke vzniku nových obchodů a služeb, které měly zákazníkům zpříjemnit den. *„V poslední době byla zde otevřena prodejna n. p. Modeta a prodejna elektrospotřebičů. Byla dokončena prodejna samoobsluhy zeleniny a potravin, která má přes 200 m² prodejní plochy. Byla adaptována kavárna „Pasáž“; kromě bufetu byla zde zřízena denní kavárna a večerní klub, které jsou příkladem moderního, kulturního*

³⁵⁶ Více osobností Vysočiny a jejich stručný životopis v knize GÖBL, Luboš. *Osobnosti Vysočiny*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 2005. ISBN 80-86391-15-9.

³⁵⁷ Náměstí tehdy patřilo rozlohou k největším ve střední Evropě, zde se mohly shromažďovat skutečně masy lidí, a to byl i důvod, proč jihlavské slavnosti vždy měly nádech velkoleposti. Dnes se rozloha náměstí počítá na 36 653 m² a celkově se tak řadí k největším historickým náměstím v ČR. *Masarykovo náměstí* [online]. Webové stránky www.jihlava.cz. [cit. 2017-13-03]. Dostupné z: <http://www.jihlava.cz/masarykovo-namesti/os-43709>.

³⁵⁸ JAROŠ, Zdeněk. *Jihlavské ulice a vývoj jejich pojmenování*. Jihlava: Městský úřad, 1993, nestr. Více viz tamtéž.

³⁵⁹ Městská památková rezervace byla nad městem vyhlášena v roce 1951 (v novém znění až roku 1982). *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce*. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 20.

*prostředí a důstojně reprezentují jihlavské pohostinství. Známý a oblíbený se stal i mléčný bufet.*³⁶⁰

Dopravu na náměstí a po něm zprostředkovávaly trolejbusy na třech linkách. Trolejbusová doprava se začala rozmáhat hned od konce roku 1948, kdy nahradila dřívější způsob – tramvaj – tato tzv. „elektrika“ v Jihlavě zahájila svou činnost od roku 1909. *„Tramvaj jezdila po jedné trati. Svě si odsloužila, ale nemohla stačit očekávanému rozvoji města. Spojovala náměstí s nádražím, což je pěkný kus cesty. Asi v polovině trati a ještě na několika málo místech byly koleje na krátkém úseku zdvojeny. To proto, aby se dva vozy, vyjíždějící proti sobě z konečných zastávek, měly kde vyhnout,*“ vzpomíná pamětník Bohumír Musil.³⁶¹ Trolejbus se měl stát známkou pohodlného a rychlého cestování bez drobných potíží, proto se neustále připomínaly složité a nepohodlné jízdy starou, drkotající tramvají. *„Oblíbeným a rozšířeným sportem bylo nastupování, případné naskakování do rozjíždějících se vozů nebo vyskakování z nich ještě před zastavením. (...) Průvodčí, tehdy zvaný konduktér, procházel stále tramvajovým vozem s brašnou na peníze a na jízdenky. (...) Řidič dostával od konduktéra znamení k odjezdu zvonkem ovládaným koženou šňůrou, vedoucí těsně pod stropem vozu po celé jeho délce. Zájemci menšího vzrůstu se tedy o toto místo ucházet nemohli. Teprve zavedení trolejbusové dopravy s vozy, v nichž u vstupních dveří seděla průvodčí (většinou to byla žena), odstranilo tuto diskriminaci.*³⁶²

70. léta jsou pro Jihlavu příznačná zejména proto, že v období 1974 – 1976 prožila další „šok“ v podobě bezostyšného zásahu do historického nitra. V daném období se zboural komplex středověkých budov tzv. Krecl,³⁶³ na jehož základech přímo ve středu náměstí se v následujících šesti letech realizoval a postavil „památný“ obchodní dům Prior, slavnostně otevřen roku 1983.³⁶⁴

³⁶⁰ Tamtéž, str. 22.

³⁶¹ MUSIL, Bohumír. *O Jihlavě a Jihlavanech s humorem i vážně*. Jihlava: B. Musil, 2009, str. 65.

³⁶² Tamtéž, str. 69.

³⁶³ V pramenech a publikacích znám také jako „Grecl“ čili „Špalíček“. Jednalo se o soubor domů, postavených těsně na sobě konkrétně ve 13. století. Svoji slávu si komplex zajistil zejména pro vyhlášení Basilejských kompaktát v jeho prostorách. Následující staletí se stavby mnohokrát architektonicky upravovaly a propojovaly, před svým zbouráním v 70. letech byly již ve velmi zchátralém stavu. HERZÁN, Martin. *Utajené dějiny Jihlavy 20. století: Dějiny, které žalem žalují...* Jihlava: Martin Herzán, 2014, str. 75.

³⁶⁴ Základní kámen byl položen roku 1978, kdyby tehdejší architekt projektu Zdeněk Sklepek tušil, jakou averzí budou (nejenom) místní obyvatelé trpět vůči této budově, zřejmě by se stavba neuskutečnila. Tamtéž, str. 73.

5.1.2 BŘEZINOVY SADY

Hned druhým nejvíce kulturně vytiženým venkovním místem v Jihlavě byly tou dobou Březinovy sady, resp. Park kultury a oddechu (PKO).³⁶⁵ Tyto prostory, dříve známé pod názvem Heulos,³⁶⁶ v 19. století přebudované na park, začaly vznikat od roku 1949 jen díky brigádnické práci, která se zejména podílela na stavbě tohoto komplexu. „V příštích pěti letech vyroste zde obrovský park kultury a oddechu. Tak jsou stavěny jihlavským občanstvem letos první základy k mohutnému dílu, které si krajské město opravdu zaslouží. Až dosud nebylo v Jihlavě místa, kde by mohla být pořádána veřejná shromáždění, není dosud dětských parků, není přírodního kina apod. Tímto způsobem si vybudují občané Jihlavy takové místo, které bude střediskem kultury a oddechu celého našeho kraje.“³⁶⁷ I další léta (1952 – 1956) probíhaly ve znamení stavební práce, jednak k regulaci potoka, protékajícího hned vedle parku, k vybudování tanečního parketu, k pokračování ve stavbě samotného amfiteátru, dětského koutku a dalších částí, aby prostory splnily všechna očekávání návštěvníků od parku kultury a oddechu. Vrcholem bylo vystavění projekce na širokoúhlý film s plastickým zvukem, toto plátno se v těch letech stalo největším ve střední Evropě. Březinovy sady se jako PKO staly bezkonkurenčním místem pro velkolepé kulturní akce pod širým nebem jednorázového i každoročního charakteru, např.: filmový festival pracujících, oslavy 1. máje, program na Mezinárodní den dětí nebo slavnosti československo-sovětského přátelství.

Vedle parku začal být v letech 1952 - 1957 budován také zookoutek, pro jeho oblíbenost se postupně rozrůstal na velikost několika hektarů a započal přebírat podobu právoplatné zoologické zahrady s expozicí ptactva, následoval medvědinec, rybník pro vodní ptactvo i ohrady pro kopytníky, s rokem 1960 zoo dále zvětšovala „sortiment“ např. o pavilon opic či pavilon šelem. „V současné době je v zookoutku 65 druhů zvířat, mimo jiné čtvero druhů opic, pár velbloudů, lam, medvědů i párek lvů.“³⁶⁸ Ovšem

³⁶⁵ Parky kultury a oddechu sloužily jako komplexní osvětová zařízení, která byla ve městech budována dle sovětského vzoru od roku 1952, a dle místních přírodních podmínek se v nich měla uplatnit celá škála zařízení: jeviště, knihovny, kina, sportovní hřiště, stadiony, plovárny aj. Parky měly být „nejen místem veselí a zábavy, kulturního života, ale také všestrannou lidovou univerzitou a školou státněpolitické výchovy.“ KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 660.

³⁶⁶ Ve starších publikacích uváděn také jako „Hajlos“, v ještě starším jazyce „Hierlas, Heyrlos, Heuerlas, Heierles“ atd. Název měl označovat pusté místo, nicméně od 50. let 20. století Jihlavané rozhodli jinak a pro tuto část města slovo „pustá“ rozhodně neplatilo. „Březinovým sadům kynou nové a opravdu rušné doby.“ *Jiskra*, Kus historie Březinových sadů. č. 32, str. 5, 12. srpna 1950.

³⁶⁷ *Jiskra*, Tisíce občanů Jihlavy buduje ke krajské slavnosti velký park kultury. č. 32, str. 5, 12. srpna 1950.

³⁶⁸ *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce*. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 25.; Lvi se v Jihlavě ocitli zcela kuriózně, zůstali zde totiž jako odčinění dluhu cirkusákům, kteří do města přijeli s představením, jenže zůstali městu dlužní, proto se dohodli s městem i vedením zookoutku na řešení, cirkus odjel bez dluhu a koutku zůstal párek lvů i s maringotkou. JIROUŠEK, Vladislav Tomáš. *ZOO Jihlava aneb Cesta od kolébky k dokonalosti*. Jihlava: Madagaskar, 2004. ISBN 80-86068-37-4, str. 7.

nenadálou smrtí vedoucího zookoutku se jeho stav stále zhoršoval a na obnovení chybělo snad úplně všechno, zoo se tak roku 1966 ocitla ve skutečně velké krizi. V. T. Jiroušek vzpomíná na své začátky v ZOO roku 1967: „*Stáli jsme nahoře u Jakubského kostela, a já jsem poprvé viděl to nádherné údolí. Lepší lokalitu pro ZOO neznám. Nemohl jsem se dočkat, až sejdem dolů, ale tam však moje nadšení rychle opadlo. Více než rok bezvládní bylo znát. Všude nepořádek, největší bída byla druhová skladba zvířat. Starý lev, třínohá puma, zebu,³⁶⁹ poníci, nějaké opice, papoušci. Zkrátka co se komu nehodilo, bylo pro Jihlavu dobré.*“³⁷⁰

Hned o rok později se rozhodlo o likvidaci neprosperujícího zookoutku, na poslední chvíli se tamním pracovníkům ve spojení s médii podařilo rozhodnutí zvrátit. Ihned poté, co byl koutek roku 1969 ušetřen, se začalo s revitalizací - rekonstruovaly se stávající objekty, přibýly nové druhy zvířat. Lze tedy říci, že zoo na přelomu 60. a 70. let zažívala „obrození“ a úspěch na poli návštěvnosti i chovatelství na sebe nenechaly dlouho čekat. Zoo se od té doby ve svých počínech výrazně snažila, tj. neustále vylepšovala prostředí, pro návštěvníky chystala programy a se stala ještě atraktivnější, konečně roku 1982 získala statut plnohodnotné zoologické zahrady a pan V. Jiroušek se stal jejím prvním ředitelem, na tomto místě zůstal až do roku 2004.³⁷¹

5.1.3 DĚLNICKÝ DŮM, DŮM KULTURY

V prostorách Dělnického domu byl původně zřízen hostinec, v 60. letech 19. století přebudovaný na honosný hotel Czap, slavnostně otevřen roku 1869. Movitý jihlavský podnikatel Czap, dle něhož se hotel pojmenoval, si nechal zbudovat tuto stavbu jako chloubu, pyšnila se zejm. největším slavnostním sálem ve městě, kde se většinou pořádaly velkolepé koncerty, plesy i divadelní představení, v této souvislosti se budova stala věhlasnou, jelikož v ní ještě jako student koncertoval sám slavný jihlavský skladatel Gustav Mahler.³⁷² Jako hotel se Czap stal též nepřekonatelným, moderně zařízené a vytápěné pokoje, velký sál i přístupný hostinec představovaly věhlasnou

³⁶⁹ Název pro skupinu asijských a afrických plemen skotu, která se vyznačují nápadným hrbem na hřbetě. *Zebu* [online]. Webové stránky www.zoozlin.eu. [cit. 2017-07-02]. Dostupné z: <http://www.zoozlin.eu/zebu/>.

³⁷⁰ JIROUŠEK, Vladislav Tomáš. *ZOO Jihlava aneb Cesta od kolébky k dokonalosti*. Jihlava: Madagaskar, 2004, str. 10.

³⁷¹ *Historie jihlavské zoo* [online]. Webové stránky www.zoojihlava.cz. [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <http://www.zoojihlava.cz/cz/vse-o-zoo/historie>.

³⁷² *Historie Dělnického domu Jihlava* [online]. Webové stránky www.delnak.cz. [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <https://www.delnak.cz/>.

dominantu města. Ovšem tato „zlatá éra“ skončila za nacistické okupace, kdy stavba posloužila jako místo setkávání nacistů s označením Deutsches Haus.³⁷³

Po roce 1945 budova připadla KSČ a ta z ní vytvořila Dělnický dům pro kulturní potřeby, roku 1954 se přejmenovala na Dům osvěty, tento název měl ještě více podtrhnout význam stavby jako jedné z kulturních středisek města. Krátce nato toto středisko převzalo jiný odpovídající název - Krajský dům osvěty. Ten až do roku 1957 vykonával funkci metodického zařízení kraje, koordinoval ale i kulturní život ve městě. Právě roku 1957 byl Dům osvěty delimitován a zřízen i Okresní a Městský dům osvěty (MDO či MěDO), ty se staly vedoucími orgány kultury ve městě i v okrese, a zastávaly tak funkci hlavního kulturně osvětového střediska s velmi vysokou návštěvností. Pracovníci MDO se ve vysoké frekvenci věnovali hudbě, vydatně spolupracovali s dětmi a mládeží, pořádali přednášky na různá témata, kurzy mnoha zaměření aj.,³⁷⁴ lze tedy jejich činnost označit jako mnohostrannou. Nutno mít však na paměti, že takový zájem o občana nepocházel ani tak z hloubi nitra zaměstnanců jako z nitra politiky, která si tímto programem chtěla zajistit vliv na výchovu „nového člověka“ socialistické společnosti.³⁷⁵

Poměrného rozmachu kulturního života se nedalo nijak bránit, proto brzy vznikla potřeba mnohem příznivějších prostor pro další „rozkvět“ této činnosti, na tento popud se rozhodlo o výstavbě zcela nového objektu – Domu kultury a techniky ROH. Tento „moderní palác“ skrýval v útrobách inovativní vybavení pro kulturní činnost, tím se měl stát dalším, ba největším, centrem kulturního a společenského života v Jihlavě. Stavba započala k roku 1957 a zakončila se v roce 1961, kdy v prosinci proběhlo slavnostní otevření. Dům měl díky architektonickému řešení sloužit jihlavské veřejnosti jako městské osvětové zařízení: „*Moderní prostředí s nejnovějším technickým vybavením umožňuje všem občanům města i širokého okolí všestranné kulturní vyžití, od vzdělávacích přes zájmovou a uměleckou činnost až po bohaté možnosti společenské zábavy.*“³⁷⁶ Prorocství o službě domu městu se, dá říci, vyplnilo, i v 21. století se prostory Domu kultury plní početným množstvím návštěvníků.³⁷⁷

³⁷³ *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce.* Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 39.

³⁷⁴ V tomto ohledu se rozmáhaly tzv. lidové akademie s kurzy např.: šití, malování, propagace, tance a společenského chování, hry na hudební nástroje atd., vše mělo prospívat k vývoji všeobecného i odborného vzdělávání. Tamtéž, str. 86.

³⁷⁵ Tamtéž, str. 40.

³⁷⁶ *1945 – 1970: 25 let života a práce města Jihlavy.* Jihlava: Městský národní výbor, 1970, str. 61.

³⁷⁷ *Historie a současnost společnosti DKO s.r.o.* [online]. Webové stránky www.dko.cz. [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <http://www.dko.cz/89-o-nas.html>.

5.1.4 HORÁCKÉ DIVADLO

Divadelní kultura v Jihlavě zakořenila od 16. století, kdy patřila zejména mezi školní záležitosti. Následující staletí divadlo spadalo pod režii náboženství - od roku 1625 se v Jihlavě usadil jezuitský řád, který divadelní činnost značně podporoval. Zasluhou vhodně situovaného města Jihlavu navštívilo během 18. století nespočet kočovných divadelních společností, které těšily zdejší veřejnost připravenými programy. Divadelnictví se samozřejmě rozvíjelo i v obyčejnějších kruzích, tj. v místních hostincích, nicméně lidi přeci jen táhlo konzervativnější prostředí a hlavně chtěli mít pouze jedno místo, kam budou moci chodit zhlédnout představení.

V 1. polovině 19. století probíhaly snahy, najít vůbec vhodnou budovu divadla, což se nedařilo, teprve až v roce 1850 vzniklo Městské divadlo v Jihlavě, které město odkoupilo v roce 1856.³⁷⁸ Avšak i přes touhu společnosti po divadelním vyžití, divadlo se už v 1. polovině 20. století ocitlo v nesnázích. Fakt, že spadalo pod německé vedení, se také mohlo stát „hřebíčkem do rakve“, k tomu špatná návštěvnost i finanční situace vše si vyžádalo své a ve 30. letech se divadlo už nepodařilo udržet při životě.

Nutné si uvědomit však fakt, že divadlo patřilo k jedněm z mála institucím, které se během války zachovaly. Za okupace se jejich provoz povoloval pro využívání divadelní činnosti jako prostředku propagandy, zejména Jihlava se stala jedním center šíření německých nacistických myšlenek. Započalo se sice s jistou divadelní rekonstrukcí, avšak na vnitřní prostory se již nedostalo, stejně tak se nepodařilo odstranit krizi, která divadlo stále pohlcovala i přes spolupráci s divadlem ve Znojmě. Díky hojnému počtu divadelních nadšenců tato činnost na Vysočině nevyhasla, i přes značná omezení v době Protektorátu, kdy byla jejich cesta dosti trnitá.

Dějištěm všech nových scén se stalo Horácké divadlo, které vzniklo roku 1940 v Třebíči, jelikož dle jeho zakladatelů „by v německé Jihlavě fungovat nemohlo,“ Třebíč tak jako druhé největší město regionu přebralo statut „divadelní Mekky“. Hned v prvním roce si prošlo krizí a neshodami, díky kterým divadlo přišlo o ředitele, jeho pozice však byla rychle vyplněna a pokračovalo se v sezóně, tentokrát jako Družstvo Horáckého divadla.

³⁷⁸ Vzniklo na místě odsvěceného kapucínského kláštera, jenž měl ve vlastnictví jeden jihlavský podnikatel. V roce 1849 zveřejnil záměr zde vystavět divadlo a pro zisk financí vydal akcie, z nichž menší část koupilo město, bylo tedy již v počátcích menšinovým vlastníkem. Nakonec odkoupilo celou budovu v roce 1856 a stalo se jediným vlastníkem i provozovatelem.

Profesionalizace souboru stoupala, s tím rostla i oblíbenost divadla, které tentokrát cestovalo i po okolí.³⁷⁹ Slunného místa si Družstvo neužívalo dlouho, roku 1944 byl soubor rozpuštěn kvůli totálnímu válečnému nasazení, nicméně na divadlo čekaly ještě lepší časy.

Po ukončení války se členové souboru opět setkali v Třebíči a na pokyn ROH zvolili závodní radu, jež převzala vedení, hlavním úkolem se jí v této chvíli stalo divadlo znova oživit. Ve stejné době se rozhodlo i o přemístění sídla do Jihlavy do budovy tehdejšího městského divadla.³⁸⁰ Soubor se sestával sotva z 30 herců a podobný počet měl také technický personál, v těch letech se ale začala rýsovat pro divadlo slibná kariéra zejm. díky omladině, která čerstvě přicházela z konzervatoří, čímž si inscenace dokázaly získat pozornost. Nutno upozornit, že v této době na prknech divadla působily takové osobnosti jako Jiří Sovák (1943 – 1946) či Jan Skopeček (1946 – 1948), pohybovali se zde režiséři jako Svatopluk Skopal, otec stejnojmenného herce Svatopluka Skopala (1945 – 1948) či Eugen (Evžen) Sokolovský (1947 – 1954).³⁸¹ Hry byly velmi ceněny pro kvalitní zpracování, chválila se zájezdová činnost také mimodivadelní aktivity vznikající z podnětu umělců, kteří je také pořádali např.: koncerty, výstavy, recitační či diskusní večery, práce s dětmi. S novým divadelním zákonem z 20. března 1948 oblastní divadla přebraly do správy národní výbory, proto 1. října 1948 ukončilo činnost Družstvo Horáckého divadla a divadlo převzalo samotné město.

Hned po zřízení kraje (1949) divadlo povýšilo na oblastní pro všech 13 okresů, kdy jej do správy dostal KNV v Jihlavě. Funkci nevykonával soubor jen v sídelním městě, nýbrž se svým repertoárem opět hojně jezdil po okresních městech a nejen tam, de facto kde se zjistily vhodné podmínky, tam mohlo divadlo inscenovat - za dobrého počasí tedy nebylo problémem uspořádat představení v přírodním divadle pod širým nebem. Zřídka se zajelo i mimo kraj třeba do Znojma či Náměšti. Divadelní činnost v té době měla skutečně široké působení, stejně tak se všude a rychle dokázala vytvořit poměrně bohatá a nadšená návštěvnická obec. Ne nadarmo se divadlo označovalo na přelomu 40. a 50. let jako nejvýznamnější kulturní instituce. Zřídily se dokonce i autobusové svozy,

³⁷⁹ Hrály se takové hry jako např.: *Vojnarka*, *Noc na Karlštejně*, *Naši furianti* aj. Provoz divadla byl také ovlivněn válečnou dobou, zejména protektorátní úřady mnohokrát napadaly divadelní prostor, ale útočily i různé protičeské skupiny např. v září 1941 narušil vpád fašistické skupiny premiéru hry *Loupežník*, do Velkého Meziříčí, kde se představení konalo, skupina dorazila až z Brna.

³⁸⁰ Družstvo Horáckého divadla však nadále zůstalo v Třebíči.

³⁸¹ SKÁLA, Antonín. *Deset let Horáckého divadla: příspěvek ke kronice naší první oblastní scény*. Praha: Nákladem Umění lidu, 1949, str. 64 – 68. U Horáckého divadla dohromady působil nespočet známých tváří, např. zde jako herec začínal i budoucí režisér Otomar Krejča (1940 – 1942). Více o dalších osobnostech viz *Členové uměleckého souboru od roku 1940* [online]. Webové stránky www.hdj.cz. [cit. 2017-13-03]. Dostupné z: http://www.hdj.cz/08_historie/soubor.htm.

kteří umožnily hlavně obyvatelům venkova poznat krásy divadla.³⁸² V sezóně 1949/1950 byl zřízen i divadelní orchestr k uspokojení těch náročnějších diváků, kteří prahli po představení se spojením hudby a tance, fungovalo též maňáskové divadlo, opera, balet atd. I tak se našly nedostatky, zejména v uměleckém souboru nebylo tolik profesionálů, také chyběla výrazná režisérská osobnost, v neposlední řadě budova divadla začínala chátrat hlavně uvnitř, jeho rekonstrukce trvala v letech 1952 – 1953. Velikou změnu udělalo divadlo, když zmizela místa na stání, což samozřejmě způsobilo značný úbytek míst, na druhé straně se zvýšil počet představení, takže lidé o zážitek nepřišli, s tím souvisí i zvýšení počtu umělců a technického personálu. Hry v repertoáru byly z velké části tvořeny tématy, která se stala pro společnost aktuální, ze života.

Lze říci, že téměř po 1. polovinu 50. let byl divadelní svět v Jihlavě nevyrovnaný, de facto na okraji krize, a to nejen kvůli adaptaci divadelní scény, ale i vnitřnímu vedení divadla samotného. Jihlavský kraj platil stále za oblast se silnou religiozitou, místo, kde herci museli být „zdatní a obětaví“, z toho důvodu se měl do čela místního divadla postavit osvědčený kulturní pracovník a schopný organizátor z nejlepších kádrů, což se však nestalo, místo toho se v čele divadla roku 1951 ocitl naprostý nováček, který takové schopnosti „neměl ani zdaleka“, což se odrazilo i na kvalitě chodu divadla: „(...) v roce 1952 bylo zjištěno, že HD má velmi nízké procento soběstačnosti. Stát doplácel ve staré měně na jednu vstupenku návštěvníka HD v té době 119 Kčs.“³⁸³ V roce 1953 tento nepříliš populární vedoucí odešel a na jeho místo se dostal zběhlejší umělecký ředitel, se kterým se začalo opět tzv. od Adama. Tento počín odstartovalo ukončení přestavby divadelní budovy, nicméně se divadlo opět ocitlo v nezdárné době, kdy se o něm šířily poměrně negativní zvěsti.

S počátkem sezóny 1957/1958 a příchodem dalšího nového ředitele L. Panovce se podařilo divadlu najít jeho ztracenou rovnováhu. „Špatná pověst HD, která se už pár let traduje mezi divadelníky, nevyrostla snad ze vzduchu. Rozhodně se však vzduchem dneska žíví. Snad se tu hrálo špatně a hospodařilo ještě hůř (...). Nebudu tvrdit, že spásu přinesl jen a jen nový ředitel. I kdyby to byla pravda, nebyl jsem při tom. Ale ať už ten obrodný proces začal před rokem nebo dříve, dneska je v plném proudu.“³⁸⁴

S rozvojem technického pokroku lidé přestávali být věrnými návštěvníky divadelních představení, a divadlo o ně muselo „bojovat“ s „nakažlivým“ sledováním televizorů z pohodlí domova, k tomu měly dopomáhat cílené a kvalitní hry. To se projevilo zejm.

³⁸² Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 82.

³⁸³ FLÍČEK, Jiří. 20 let Horáckého divadla: 1940-1960. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1960, str. 52.

³⁸⁴ Napsal v hodnocení kritik Jindřich Černý po návštěvě Horáckého divadla v sezóně 1958/1959. Tamtéž, str. 65.

v 60. letech, kdy se televizory hojně rozšířily po domácnostech a staly se běžným vybavením. I přes tento nešvar si divadlo dokázalo vydobýt postavení a obyvatelé Jihlavy i dále bavit množstvím představení, lákající na tisíce lidí už pro jejich národní či komediální podtext.³⁸⁵ Divadlo získalo roku 1965 vyznamenání *Za zásluhy o výstavbu* za mimořádné pracovní výsledky od samotného prezidenta republiky Novotného.

Ředitel Panovec na postu vydržel 30 let, během kterých se pod jeho vedením divadlu podařilo udržet přední pozici v městské kultuře. Na celkovou inovaci si budova počkala na konec éry komunismu, roku 1989 byla stará stavba divadla zbořena a vystavena kompletně nová, slavnostní otevření proběhlo v roce 1995.³⁸⁶

5.1.5 MUZEUM A GALERIE

Muzeum, místo shromažďující vzácné předměty a informace z historie, se v Jihlavě zbudovalo v 19. století pod vlivem německého jazykového ostrova. Ke slavnostnímu otevření došlo v roce 1895 v chlapecké měšťanské škole, kde se veřejnosti zpřístupnilo jen několik místností s dochovanými sbírkami. Muzeum se dostalo pod českou správu až v roce 1921, kdy jej zřizoval národní výbor. Postupně se špatné stavební podmínky školy staly ohrožením, v takto nevyhovujících podmínkách muzeum svou činnost provozovat nemohlo, proto se roku 1953 přestěhovalo do nově zrekonstruovaných budov přímo na tehdejší náměstí Míru, konkrétně se jednalo o 2 renesanční domy.³⁸⁷ Muzeum se tak po dlouhé době existence dočkalo vlastních prostor pro expozice,³⁸⁸ právě tehdy se začalo honosit přídomek „krajské“. Po celou dobu existence v socialistické době měly budovy muzea jediný a zásadní úkol, připomínat krátkodobými výstavami významná jubilea, slavnosti a jiné příležitosti, díky čemuž návštěvníkům neustále „vtloukaly“ do paměti pro tehdejší dobu důležitá data, osobnosti, politické počiny aj. Muzejní prostory se těmito aktivitami staly dalším stavebním

³⁸⁵ 21. září 1968 měla premiéru hra *Matka* od Karla Čapka, ve vypjaté situaci spojené s okupací Československa armádami Varšavské smlouvy bylo představení diváky vnímáno velmi intenzivně. Oblíbencem sezóny se stala hra *Hrátky s čertem*, která přinášela smích zejména množstvím narážek, ale také i vizuálních inovací, např.: vládce pekel připomínal J. V. Stalina. U normalizačních kádrů hra pochopení nenašla a stala se tak zdrojem neshod a problémů s divadlem.

³⁸⁶ Po dobu rekonstrukce divadelní soubor stále fungoval, využilo se totiž nabídky vedení Psychiatrické léčebny v Jihlavě, kdy umělci Horáckého divadla inscenovali představení právě v sále léčebny, v Divadle „Na Kopečku“.

³⁸⁷ Měšťanský dům s dvoupatrovou vnitřní síní z let 1580 – 1590 a cechovní dům soukeníků z 60. let 16. století. *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce*. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 21.

³⁸⁸ Toho času mělo muzeum expozici pravěku, zoologie, feudalismu, kapitalismu, dělnického hnutí a chystala se též i expozice budování socialismu. Tamtéž, str. 21.; Více viz na stránkách muzea *Historie muzea* [online]. Webové stránky www.muzeum.ji.cz. [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: http://muzeum.ji.cz/str.php?id=61&&parent_id=42&&lang=cz.

kamenem při výchově „nového socialistického člověka“, který je v 50. letech mohl navštěvovat denně (mimo pondělí) od 9 – 12 hodin a od 14 – 19 hodin.³⁸⁹

Druhé patro stejné budovy v 50. letech využívala ještě Krajská galerie Vysočiny (KGV), ta vznikla roku 1946 z podnětu dárcovství od místní sběratelky³⁹⁰ pod vedením osvětové rady, avšak v roce 1948 se rozhodlo o přičlenění galerie pod správu městského muzea. Hned na počátku 50. let se muzeum i galerie přestěhovaly do nově zrekonstruovaných prostor přímo na hlavní náměstí, zde městské galerie také získala nový přídomek, Krajská galerie Vysočiny, kdy též spadala pod KNV.³⁹¹

Následující rok (1954) v čele s novou ředitelkou V. Doupníkovou se KGV stala samostatnou institucí s řádem,³⁹² nicméně obě instituce zůstaly ve stejné budově ještě dalších 10 let až do roku 1964. Samozřejmě se o přemístění galerie přemýšlelo už dříve, ředitelka Doupníková si byla jista, že přesunutím do jiné budovy se galerie mohla v budoucnu ještě více rozrůstat, na její plány ale nebyla příznivá finanční situace.

S rokem 1960 změnila galerie svůj název na „oblastní“, ten začíná aktivně používat roku následujícího, aby se odlišila od okresních a městských galerií. Toho stejného roku z Jihlavy odchází i V. Doupníková. Roku 1964 se galerie přestěhovala „o ulici vedle“, do ulice Komenského, kde měla opět připraven zrekonstruovaný dům.³⁹³ Činnost galerie se věnovala nejen regionálnímu umění, ale též i vývoji českého malířství obecně.³⁹⁴

³⁸⁹ Svou existencí v historických objektech se i muzeum počítalo a počítá mezi vzácné památky města.

ŠAMÁNKOVÁ, Eva, Vladimír VOLDÁN a Jaroslav VESELÝ. *Jihlava: městská rezervace Státní památkové správy*. Praha: Státní turistické nakladatelství, 1955, str. 35.

³⁹⁰ Galerie vznikla víceméně na popud jihlavských obyvatel, kteří po MNV chtěli důstojnou obrazovou galerii. Objevily se ale problémy jednak se sháněním vhodných prostor a jednak s materiálním obsahem, díla umělců z 20. století ve sbírkách chyběla. Zásluhou paní M. Kovařikové, která spolu se manželem vlastnila téměř 80 děl, mohla vzniknout právoplatná místní galerie. Paní Kovařiková věnovala svou celoživotní sbírku umění galerii po smrti manžela k uctění jeho památky, ale i k uctění Jihlavy jako takové, sama si vysloužila v roce 1948 čestné občanství. PAŽOUTOVÁ, Kateřina. *OGV: 50 let Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě*. Jihlava: Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě, 2003. ISBN 80-86250-07-5, str. 13.

³⁹¹ Tento název galerii zůstal až do územní změny v roce 1960. Tamtéž, str. 15.

³⁹² V. Doupníková zavedla zcela jiný režim, zjistila skutečný stav sbírkových předmětů s pomocí univerzitního profesora a historika umění V. V. Štecha, díla přemístila do vhodných depozitářů, zaběhla vedení řádného katalogu a inventáře. Tamtéž, str. 16.

³⁹³ Detailnější popis renesanční stavby nynější galerie popisuje tehdejší správce městského muzea Arnošt Kába, viz KÁBA, Arnošt. *Oblastní galerie Vysočiny*. Jihlava: Oblastní galerie Vysočiny, 1982.

³⁹⁴ *Historie galerie* [online]. Webové stránky www.ogv.cz. [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <http://www.ogv.cz/historie-galerie/>.

5.1.6 JIHLAVSKÉ BIOGRAFY

S biografy a filmy obecně se v prostředí Jihlavy začalo velmi brzy, de facto hned rok poté, co francouzští bratři Lumiérové uvedli na veřejnost své „pohyblivé obrázky“,³⁹⁵ se tento zázrak prezentoval i v Jihlavě (1896), kde sklídl velký úspěch, proto další promítání na sebe nenechala dlouho čekat, na letáku se jedna taková událost označila jako „Vorführung lebender Bilder“ (Demonstrace živých obrazů).³⁹⁶ Od té doby město začalo ožívat filmovou tvorbou prezentovanou buď kočovnými kinematografickými společnostmi, nebo v prostorách jednotlivých kin, která začala vznikat s nástupem 20. století. Důležitou roli měla kina s filmovými programy splňovat zejm. po únoru 1948. V té době se staly oblíbenou zábavou zejména pro mladé, kteří tak trávili volný čas, avšak film nebyl brán pouze jako prostředek zábavy, ale taky jako výchovný prostředek. Filmové pásy naplňovala propaganda s příměsí cenzury stejně jako např. tisk a kina se stávala místy, kde se k lidem tato „pravda“ dostávala. I přesto že zmizela místa na stání a z programu bylo vyřazeno množství adaptací, kupodivu prostory kin stále více zaplňovali filmuchtiví lidé.

S počátkem 1. světové války v Jihlavě vyrostlo kino *Reform*, které zahájilo provoz v roce 1915 a spadalo pod majetek města. V jeho čele stál vedoucí, který měl na starosti provoz, a též šly do jeho kapsy výtěžky z představení. Po válce město pověřilo vedením Městský osvětový výbor (1923 – 1930), jemuž se podařilo kino zrekonstruovat a ještě rozšířit na 500 míst. Kvůli tíživé hospodářské situaci rada města převzala budovu zpátky a správu svěřila vytvořené šestičlenné skupině. V té době byl už na světě zvukový film, proto zanedlouho tato vymoženost dorazila i do kina Reform, kam se nakoupilo značně drahé vybavení k promítání moderního snímku. První zvukový film se mohl navštívit v červenci 1930, a o několik týdnů později si diváci mohli užít i první český zvukový film *Tonka Šibenice*.³⁹⁷ Od roku 1942 fungovalo kino pod NSDAP, následujícího roku ale opět přešlo pod městskou správu. Po nástupu komunistů bio získalo nové jméno *Stalingrad*, během 40. a 50. let střídal správní vedení, nicméně

³⁹⁵ Auguste a Louis Lumiérové jsou považováni za první filmové tvůrce, roku 1895 promítali veřejně své krátké záběry, které způsobily senzaci.

³⁹⁶ *Kinofikace Moravy: Bruntál, Bystřice pod Hostýnem, Bzenec, Havířov, Holešov, Jihlava, Kroměříž, Luhačovice, Nový Jičín, Šumperk, Uherské Hradiště, Zlín*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0820-1, str. 56 – 57.

³⁹⁷ *Tonka Šibenice* [film]. Režie Karel ANTON. Československo, 1930.

s rokem 1957 jej převzal městský národní výbor. V roce 1962 se naposledy obměnil název na kino *Dukla*, což mu zůstalo dodnes.³⁹⁸

Od roku 1915 až do 30. let promítalo pro veřejnost kino *Edison*, samostatně stojící vila v okrajové městské části, které sice střídalo majitele, nicméně vždy se snažilo naplnit program nejlepšími filmy, někdy i za cenu velkých nákladů. Filmy se zvukem se zde poprvé uvedly v roce 1932, v té době se navyšovala kapacita na neuvěřitelných 794 míst. Kino se stalo jednou z obětí okupace, kdy se přejmenovalo na *Deutsches Volkskino*, po osvobození převzalo název – kino (bio) *Spojenců*, nicméně jeho činnost se roku 1946 ukončila.³⁹⁹

Další známé kino neslo název *Adria* a obyvatelům Jihlavy se otevřelo roku 1929 v sále tzv. Legiodomu⁴⁰⁰ pod vedením Československé obce legionářské. O budově, kterou obývali tzv. legijáci, se vyjádřil pamětník Bohumír Musil: „*Legiodům byl pro nás nedobytnou pevností. Při pohledu z letadla nebo na plánek města byste zjistili, že jeho půdorys opravdu vypadá jako pevnost. (...) V Legiodomě bydleli skuteční legionáři z ruské, italské i francouzské fronty. Měli doma různé relikvie z 1. světové války jako bodla, sumky, opasky, někteří kompletní uniformy a dokonce i důstojnické šavle.*“⁴⁰¹

V dané době patřilo vybavení kina k nejlepším, sál měl i ústřední topení a dovnitř se vešlo přes 600 diváků (rozděleno na přízemí a galerii). Avšak ani toto všechno nestačilo a následovala krize, od roku 1932 se bio *Adria* nacházelo pod správou vedení kina *Reform* a sál *Legiodomu* se využíval alespoň ke kulturním účelům. S rokem 1945 se kino přejmenovalo na *Praha*, více se na něj vzpomíná ovšem pod názvem kino *Oko*. Roku 1967 se moderně adaptovalo nejmodernějším vybavením, a změnilo název na bio *Vysočina*. Moderna však vyšla vniveč, jelikož kino v 90. letech zaniklo.⁴⁰²

Prostory kina *Stadion* se nacházely v místní jihlavské sokolovně, kde se začalo promítat v roce 1935 filmem *Maryša*.⁴⁰³ Do sálu mohlo usednout přes 500 lidí, hned pod hledištěm a v mezipatře byla umístěna tělocvična, dokončená toho roku. Biograf si také prošel etapami přejmenování, v roce 1942 *Viktoria-Kino*, poté kino *Svět* a od roku 1957 se ustálilo kino *Panorama*, o němž se na přelomu 50. a 60. let říkalo, že je to

³⁹⁸ *Kinofikace Moravy: Bruntál, Bystřice pod Hostýnem, Bzenec, Havířov, Holešov, Jihlava, Kroměříž, Luhačovice, Nový Jičín, Šumperk, Uherské Hradiště, Zlín*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, str. 60 – 67, 70.

³⁹⁹ Tamtéž, str. 64 – 67.

⁴⁰⁰ Župní legionářský dům postavený československým státem pro vysloužilé legionáře jako částečné splacení dluhu za jejich obětavost a zásluhy o vznik republiky.

⁴⁰¹ MUSIL, Bohumír. *O Jihlavě a Jihlavanech s humorem i vážně*. Jihlava: B. Musil, 2009, str. 109.

⁴⁰² *Kinofikace Moravy: Bruntál, Bystřice pod Hostýnem, Bzenec, Havířov, Holešov, Jihlava, Kroměříž, Luhačovice, Nový Jičín, Šumperk, Uherské Hradiště, Zlín*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, str. 67 – 68.; *Historie biografů v Jihlavě* [online]. Webové stránky www.starajihlava.cz. [cit. 2017-13-03]. Dostupné z: <http://www.starajihlava.cz/clanek/historie-biografu-v-jihlave/>.

⁴⁰³ *Maryša* [film]. Režie Josef ROVENSKÝ. Československo, 1935.

„nejmodernější jihlavský biograf, jenž byl roku 1958 přebudovaný na širokoúhlý film.“⁴⁰⁴

Od roku 1950 bylo v provozu i kino *Mír* v městské části Bedřichov, která se k Jihlavě připojila o rok později, toto bio se nacházelo v prostorách místního hostince a mělo přes 200 míst.⁴⁰⁵

Nelze opomenout ještě jedno významné jihlavské kino, a to letní kino v areálu Parku kultury a oddechu v Březinových sadech. Díky své velikosti se zde v roce 1951 poprvé konal Filmový festival pracujících, snímky se tehdy promítaly na plátno o velikosti 10 x 8 m, s postupným nabýváním na důležitosti a velikosti festivalu (návštěvnost až 5 000 lidí) se v roce 1959 rozhodlo o vybudování promítací stěny 27,5 x 11 m, jedné z největších ve střední Evropě. Kino ukončilo svůj provoz v 90. letech.⁴⁰⁶

5.1.7 DALŠÍ INSTITUCE: HORÁCKÝ ZIMNÍ STADION, KNIHOVNA, ARCHIV

Dříve se v prostoru zimního stadionu rozprostíralo sokolské cvičiště. Z důvodu velkého zájmu o hokej v Jihlavě a okolních městech se již před 2. světovou válkou zvažovala výstavba umělého kluziště, jenže přišla válka, až po ní tedy začaly náruživé snahy o vybudování ledové plochy. Jednání probíhala hlavně v roce 1947, avšak plán se schválil až roku 1953.

Od září 1954 se začalo s výstavbou nové budovy pod dohledem speciálního výboru, který na celý projekt dohlížel po 2 roky. Co se týkalo stavebních prací, tak to byli zejména sami občané, kteří se o budovu z velké části zasloužili, jelikož na výstavbě odpracovali desetitisíce brigádnických hodin, ne nadarmo se v různých publikacích psalo, že „brigádníci pracovali na stavbě ve dne v noci“, jelikož to byla zřejmě pravda. „*Horácký zimní stadion dokumentuje tvůrčí úsilí, nevšední obětavost a nadšení desítek a stovek známých i neznámých občanů a pomoc jihlavské sportovní veřejnosti.*“⁴⁰⁷ Díky takto „usilovné práci“ se stadion s umělou lední plochou mohl otevřít na samotném konci roku 1955, byť ještě nebyl finálně dokončen a stále se připravovalo mnoho architektonických plánů (hledišť, zastřešení aj.). Stadion se stal útočištěm sportovních

⁴⁰⁴ *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce*. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 24.; *Kinofikace Moravy: Bruntál, Bystřice pod Hostýnem, Bzenec, Havířov, Holešov, Jihlava, Kroměříž, Luhačovice, Nový Jičín, Šumperk, Uherské Hradiště, Zlín*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, str. 68.

⁴⁰⁵ *Historie biografů v Jihlavě* [online]. Webové stránky www.starajihlava.cz. [cit. 2017-13-03]. Dostupné z: <http://www.starajihlava.cz/clanek/historie-biografu-v-jihlave/>.

⁴⁰⁶ Tamtéž.; *Kinofikace Moravy: Bruntál, Bystřice pod Hostýnem, Bzenec, Havířov, Holešov, Jihlava, Kroměříž, Luhačovice, Nový Jičín, Šumperk, Uherské Hradiště, Zlín*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, str. 70 – 71.

⁴⁰⁷ VONDRÁK, Emil. *Horácký zimní stadion a aktuality 1956/57*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1957, str. 7.

aktivistů, v zimním období sem zápasy přilákaly na tisíce povzbuzujících fanoušků, v letních měsících stadion sloužil zase sportovním podnikům. O největší využití stadionu se postaralo mužstvo týmu *Dukly Jihlava*, mistři světa v ledním hokeji.⁴⁰⁸

Místní knihovna vznikla jako jedna z prvních kulturních institucí v Jihlavě. Samozřejmě nacistická okupace provedla s knihovnou svoje a její činnost se po tu dobu ocitla ve stagnaci. Ihned po okupaci se začaly nahrazovat vzniklé škody, mezitím v republice započal komunistický režim, který literaturu sice podporoval, nicméně se muselo jednat o četbu pečlivě vybranou a schválenou, proto bylo mnoho knižních fondů v rámci tvrdé cenzury označeno za nevhodné a zlikvidováno.

S 50. léty přišel nový název pro knihovnu, Krajská lidová knihovna, jež se na 10 let stala „knihovnickým centrem“ pro širé okolí, a také se zasloužila, aby i po menších územních celcích vznikaly okresní lidové knihovny, ty se měly více přiblížit venkovskému čtenáři a pracovat s ním. Dále se rozvinula bohatá ediční činnost či osvětová činnost s knihou. Od roku 1957 fungovala knihovna jako tzv. knihovna smíšená, zastávala tedy funkci knihovny studijní i lidové a její fondy se značně rozrostly.⁴⁰⁹ S tímto rozšířením se začaly zakládat i věcné katalogy, tj. katalog systematický a předmětový, jež informovaly o stručném obsahu knihovny i samotných knih. Pro bádání v knihovně se později otevřela i studovna vybavená encyklopediemi, slovníky aj., též i funkční čítárna s množstvím revue, deníky, týdeníky. Počet čtenářů se od roku 1945, kdy knihovní služby využívalo „jen“ 1 276 občanů, zvedl k poslednímu roku 50. let (1959) na 4 099.⁴¹⁰ Hojně se též rozšířilo „pěstování“ vlastní domácí knihovničky, či využívání odborných knihoven v ústavech, podnicích či závodních knihoven ROH.

Roku 1960 knihovna získala opět status *okresní*, nicméně stále pokračovala ve stejné výpůjční i vzdělávací činnosti a v metodickém vedení knihoven v regionu. Budovu v 60. letech čekala rekonstrukce zasahující i do 70. a 80. let. S počátky normalizace 1970 knihovna otevřela první pobočku a zpřístupnila volný výběr knih v oddělení pro dospělé. Druhá pobočka knihovny zahájila činnost až na samém konci vlády komunismu roku 1989. Třetí si na otevření počkala až do 21. století, na rok 2013.⁴¹¹

⁴⁰⁸ O cestě tohoto hokejového týmu ke slávě se lze více dočíst v publikaci VRBECKÝ, Dušan. *Dukla Jihlava 1956-2006: půl století legendy*. Jihlava: Parola, 2006. ISBN 80-903282-2-9.

⁴⁰⁹ V roce 1957 měla knihovna již 67 000 svazků. *Minulost a současnost Městské knihovny v Jihlavě: sborník materiálů k 110. výročí české veřejné knihovny*. Jihlava: Městská knihovna Jihlava, 2004, str. 2.

⁴¹⁰ *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce*. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 81.

⁴¹¹ Tamtéž. Více viz: *Z historie knihovny* [online]. Webové stránky www.knihovna-ji.cz. [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <http://www.knihovna-ji.cz/20-data-z-historie.html>.

Komunistický režim chtěl zejména působit jako „ochránce“ starých a cenných hodnot v hmotné nebo třeba i písemné podobě, takovou roli v 50. a 60. letech splňoval Městský a okresní archiv. Jeho cesta nebyla jednoduchá, konec války přečkaly materiály na zámku v Brtnici,⁴¹² následně v jihlavském muzeu, od něhož se roku 1950 archiv oddělil a našel si sídlo na Masarykově náměstí pod názvem archiv JNV.⁴¹³

V 50. letech se uvedlo, že se v depozitáři nacházely písemné památky od založení Jihlavy (od 1. poloviny 13. století), např. velmi cenné pergameny s městskými privilegii, až po materiál z doby 1945. Součástí archivu byla i odborná, vědecky vybavená knihovna se svazky o Jihlavě, historii, vlastivědě atd., a stejně tak i krajská archivní studovna, kde badatelé mohli studovat vypůjčené archiválie.⁴¹⁴ Archiv se znovu přestěhoval v roce 1960 – 1961 a změnil název na Okresní archiv Jihlava. V jeho působení zavládla jedna novinka: „*Na rozdíl od dřívější doby, kdy byla věnována pozornost především písemným památkám ze starších období, zaměřuje se dnes archivní úsilí k podchycení dokladů k dějinám moderním a k dokumentaci přítomnosti, aby archiv byl skutečnou pamětí města a okresu.*“⁴¹⁵ Ve spolupráci s archivem se sepsaly různé publikace z dějin Jihlavy, např.: o dělnickém hnutí, průmyslu či architektuře. Naposledy se archiv přestěhoval v roce 1999.

5.1.8 MÉDIA PRO JIHLAVSKO

Tisk i rozhlas se v Jihlavě a okolí uplatnily stejně jako všude jinde po republice v „době nesvobody“, kdy měly splňovat určitou roli v „komedii“ propagandy, kde se jasně stanovila pravidla „dobré a špatné“ strany.

Hlavní tiskovinou v Jihlavě se stala *Jiskra*, jež sice vznikla v Třebíči za 1. republiky, nicméně roku 1946 se spojila s tehdejšími komunisticky orientovaným periodikem *Kladivo a srp* a o 2 roky později se redakce přestěhovala do Jihlavy, kde již setrvala. *Jiskra* se stala stěžejní „zprostředkovatelkou informací“ ve chvíli, kdy kolem mizelo množství časopisů, novin, krajských deníků nekomunistických stran i publikací regionálních zájmových organizací, cenzura byla samozřejmostí. Hlavním úkolem *Jiskry* i tisku obecně se stalo vedení československého lidu „vpřed za budováním socialismu v zemi“ po všech stránkách, k tomu jasně dopomáhaly články psané dle

⁴¹² Menší město 13 km od Jihlavy.

⁴¹³ Po ustavení JNV v roce 1949 začal archiv vykonávat okresní funkci, převzal tedy po výboru i název. *Státní okresní archiv v Jihlavě*. Jihlava: Okresní úřad Jihlava, 1999. ISBN 80-238-5132-2, str. 3.

⁴¹⁴ Více viz ŠAMÁNKOVÁ, Eva, Vladimír VOLDÁN a Jaroslav VESELÝ. *Jihlava: městská rezervace Státní památkové správy*. Praha: Státní turistické nakladatelství, 1955, str. 35 – 38.

⁴¹⁵ *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce*. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 85.

pokynů a v duchu blahobytu a štěstí, tedy „nyní se máme dobře, avšak zítra se můžeme mít ještě lépe“. V době komunismu se o nějakých „šablonách pro tisk“ nemohlo mluvit, vše se komentovalo slovy: „*Celý redakční kolektiv Jiskry byl levicového zaměření, proto se nikdo nemusel dohadovat s druhým o názorech, na stránkách listu se objevovalo to, co bylo přesvědčením všech.*“⁴¹⁶ Do jisté míry to lze považovat za pravdu, na druhé straně mnoho redaktorů bylo „nuceno“ psát podle daného vzoru. Tato snaha předkládat jihlavské společnosti jen „pravdivé informace“ nakonec sklidila ovace, ke 40. výročí daroval tehdejší prezident Antonín Novotný Jiskře *Řád práce* za zásluhy o uskutečňování socialismu v naší vlasti.⁴¹⁷

O všech aktivitách se na vesnici dávalo veřejnosti vědět z nástěnných novin, některé vesnice si vydávaly i vlastní místní noviny, též fungoval i místní rozhlas a pomalu se v tomto prostředí začal rozšiřovat do nedávna vzácný fenomén televize.

5.2 PAMÁTNÁ MÍSTA KOMUNISMU V JIHLAVĚ

Jihlava bezesporu patřila mezi města, která uznávala sovětskou koncepci bez většího náznaku odporu a oddanost vyjadřovala i skrze památkové objekty, jež měly připomínat sovětský, „šlechtný čin“ osvobození republiky od nacismu v květnu 1945 a vyjadřovat onen pomyslný vztah mezi Československem, potažmo Jihlavou a SSSR. Město vybudovalo několik pomníků k připomínce tohoto „silného přátelství“, dnes bohužel i bohudík některé již v Jihlavě nenajdeme, jelikož na ně zapůsobila doba antikomunismu a snaha o rychlé vyrovnání a zúčtování se minulým režimem, čemuž se nevyhnuly mnohé „památky“ po celé republice. Pro příklad si uvedeme několik takových míst v Jihlavě.

Památník „T-34“ ztvárňoval skutečný starý vyřazený tank T-34, jež se veřejnosti odhalil roku 1975 a měl připomínat místo posledního boje několika sovětských tankistů a jihlavských občanů proti německé posádce z 9. května 1945.⁴¹⁸ Pouze s tankem se vedení města nespokojilo, proto se vybudoval celý komplex, který se opatřil dlážděním, ozdobnými prvky a velkým záhonem s pěticípou hvězdou, to vše o velikosti

⁴¹⁶ *40 let bojů Jiskry: sborník*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1959, str. 15.; Více viz: *Historie JI* [online]. Webové stránky www.jihlavske-listy.cz. [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <http://www.jihlavske-listy.cz/6-historie-ji.html>.

⁴¹⁷ *40 let bojů Jiskry: sborník*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1959, str. 144.

⁴¹⁸ *Památná místa revolučních bojů na Jihlavsku*. Jihlava: Muzeum Vysočiny Jihlava, 1984, str. 37.; Původně se zamýšlelo postavení tanku uprostřed náměstí, tam totiž jiná města stavěla podobné pomníky, v Jihlavě ale již pomalými kroky na tomto místě vznikala OD Prior, na jedno náměstí by toho už bylo moc, proto se rozhodlo o místě, kde se událost přímo stala. HERZÁN, Martin. *Utajené dějiny Jihlavy 20. století: Dějiny, které žalem žalují...* Jihlava: Martin Herzán, 2014, str. 84.

fotbalového hřiště.⁴¹⁹ Hlaveň tanku se natočila směrem na město, aby k němu lidé přicházeli důstojně zepředu a nemuseli jej obcházet. Právě tento skutek se stal terčem posměchu, když se totiž tank otočil k městu, otočil se také na východ, tedy na Sovětský svaz. S tímto posměškem zde tank vydržel stát až do pádu režimu, kdy se vedly dlouhé diskuze, co s ním dál. Nakonec se roku 1990 rozhodlo o jeho odstranění.⁴²⁰

Uctění sovětských osvoboditelů se ale přeci jen dotklo středu města, na menším náměstí Rudé armády (dnes náměstí Svobody) vyrostl v tamním parku pomník rudoarmějců, který se slavnostně odhalil už roku 1951.⁴²¹ Jihlavští občané na stavbu pomníku v letech 1945 – 1947 uspořádali veřejnou sbírku a vyhlásila se soutěž, v roce 1950 bylo již vše připravené. Možná právě proto, že vznikl z podnětu občanů jako řádný symbol osvobození od okupace, zde stojí tento pomník dodnes.

Připomínání si „zakladatelského období“, komunisté nikdy neopomněli, důkazem toho bylo odhalení sochy Klementa Gottwalda v únoru 1978,⁴²² čímž se potvrzovalo, že česká forma „znormálovaného“ komunismu stále lpěla na konzervativním provedení režimu s odkazem na 1. dělnického prezidenta,⁴²³ avšak bez připomínky Stalina. Jihlavským komunistům se opět podařil úsměvný paradox, když bronzovou sochu o výšce 4 metrů postavili před budovou okresního soudu. Soudruzi vše vysvětlovali tak, že se jednalo o místo, kde Gottwald v roce 1947 hovořil k občanům Jihlavy, a též měl pomník „*připomínat všem, hlavně mladé generaci, osobní účast nejvýznamnějšího představitele Komunistické strany Československa v bojích dělnické třídy na Jihlavsku.*“⁴²⁴ Mezi obyvateli se ale spíše říkalo, že „*konečně postavili masového vraha Gottwalda před soud*“.⁴²⁵ Osud sochy se též zpečetil po pádu režimu, stalo se tak paradoxně zase v únoru 1990, kdy občané při jejím odstraňování symbolicky Klementa Gottwalda „oběsili“.⁴²⁶ Socha nakonec skončila ve slévárně, kde se z Gottwaldova těla

⁴¹⁹ HERZÁN, Martin. *Utajené dějiny Jihlavy 20. století: Dějiny, které žalem žalují...* Jihlava: Martin Herzán, 2014, str. 84.

⁴²⁰ Tvzení spisovatele Martina Herzána je takové, že kdyby byl památník postaven před rokem 1968, patrně by v Jihlavě stál dodnes jako symbol osvobození od nacismu, nicméně byl vystavěn až po srpnové okupaci, kdy nikdo nevěřil, že se jednalo o záchranu národa. Tamtéž, str. 86 - 87.

⁴²¹ *Památná místa revolučních bojů na Jihlavsku.* Jihlava: Muzeum Vysočiny Jihlava, 1984, str. 43.

⁴²² Tamtéž, str. 47.

⁴²³ Klement Gottwald od města Jihlavy obdržel v listopadu 1946 čestné občanství, tato „čest“ mu byla odebrána in memoriam v září 2001. JAROŠ, Zdeněk. *Čestní občané Jihlavy 1825 – 2015 a nástin dějin samosprávy města.* Jihlava: Statutární město Jihlava, 2016, str. 10.

⁴²⁴ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 659, inv. č. 3902, 1976. Pomník Klementa Gottwalda 1976, Bez názvu, listopad 1976, nestr.

⁴²⁵ HERZÁN, Martin. *Utajené dějiny Jihlavy 20. století: Dějiny, které žalem žalují...* Jihlava: Martin Herzán, 2014, str. 88.

⁴²⁶ Aktivisté mu kolem krku uvázali lano a s pomocí jeřábu jeho mohutné tělo zvedali, akce se musela dělat dvakrát, jelikož při prvním pokusu se lano utrhlo.

odlily 3 bronzové sochy dětí v životní velikosti na pomník v Lidicích,⁴²⁷ zůstala po něm pouze hlava, což se stalo kovoliteckým pravidlem, „hlavy soch by se neměly ničit, at' znázorňují kohokoliv“,⁴²⁸ a tak v roce 2014 díky M. Herzánovi doputovala hlava Klementa Gottwalda zpátky do Jihlavy.⁴²⁹

Přidejme ještě jednu kuriózní událost v souvislosti se SSSR z roku 1957, tehdy hlášení potvrzovalo, že v okolí Jihlavy by měly spadnout kousky z ruské družice Sputnik 1. Celá StB byla v pohotovosti a každý den se čekalo na daný předmět. Tato akce měla obrovský význam, jelikož se jednalo o ruské prvenství v astronomii a výzkumu vesmíru, kdyby se něco dostalo do rukou „záškodníkům“, vše by mohlo být ztraceno. Nakonec stejně žádný kus družice v Jihlavě ani v okolí nespádl, ale až na vzdálené Aljašce.⁴³⁰

Zakončeme tuto kapitolu do jisté míry věrnými, avšak stejnou měrou demagogickými slovy vyjadřující zhmotnění budování socialismu v Jihlavě, jež sice byla zasazena doby 80. let, nicméně stejnou měrou vyjadřují „úsilí“ celé éry komunismu: „*Lidé pracovali na úpravách okolí svého bydliště, budování a údržbě veřejné zeleně, postavili školky, jesle, sportovní areály, kulturní zařízení, upravili a uklidili komunikace, položili vodovody, zkrátka přiložili ruce k dílu všude tam, kde to bylo třeba. Přispěli tak podstatně k rozvoji a zkrášlení svého města. A právě tato široká iniciativa zůstává nejcennější devizou i pro budoucnost. Na ní je možno stavět další smělé perspektivy, světlé a krásné příští naší Jihlavy, našeho socialistického domova.*“⁴³¹

⁴²⁷ Nutno jen poznamenat, že jihlavský Gottwald byl z tak špatného bronzu, že se musel převézt do jiné slévárny, aby mohl být rozbit a směs upravena na použití zmíněných odlitků. Nehledě na fakt, že ani nebyl jednotlý, ale pouze špatně „sešroubovaný“ z jednotlivých bronzových kusů dohromady, jednotlivé části tedy mohly kdykoli někomu ublížit.

⁴²⁸ HERZÁN, Martin. *Utajené dějiny Jihlavy 20. století: Dějiny, které žalem žalují...* Jihlava: Martin Herzán, 2014, str. 90.

⁴²⁹ Autorovo vyprávění o soše a o dovezení hlavy zpátky do Jihlavy si lze přečíst v jeho knize *Utajené dějiny Jihlavy 20. století...* či v internetovém článku, viz LAUDIN, Radek. Hlava čtyřmetrové sochy Klementa Gottwalda se dostala zpět do Jihlavy. In: *jihlava.idnes.cz* [online]. 12. 10. 2014 [cit. 2017-02-05]. Dostupné z: http://jihlava.idnes.cz/hlava-sochy-klementa-gottwalda-v-jihlave-ffr-/jihlava-zpravy.aspx?c=A141008_2106032_jihlava-zpravy_mv.

⁴³⁰ HERZÁN, Martin. *Jihlava ve spárech StB: historie tajné policie KSČ v Jihlavě 1945 – 1990*. Jihlava: Jiří Vybíhal, 2011, str. 75.

⁴³¹ KŘESADLO, Karel. *Jihlava 1233 – 1983*. Jihlava: Městský národní výbor, 1983, str. 131.

6 FESTIVITY VE MĚSTĚ JIHLAVA V PRŮBĚHU 50. LET 20. STOLETÍ

Od chvíle, kdy Sovětský svaz pomohl vyhrát 2. světovou válku, prezentoval se jako „absolutní vítěz“. Lidé tehdy vytvořeného „východního bloku“, nejlépe celého světa, se měli shromáždit „pod praporem SSSR“, a stejně tak se i ztotožnit s komunistickými idejemi, následně měli společnými silami bojovat za úspěchy a vítězství, za udržení trvalého míru ve světě a za celkový státní rozvoj. „*Rudý prapor vítězství vyzdvihneme ještě výše, protože jsme si konečným vítězstvím jisti.*“⁴³² Myšlenka „hrdinného praporu“ dala podnět k tomu, aby slova přešla do praxe, každá festivity ve městě či na vesnici tak měla mít charakter „boje za ideály komunismu“, tj. mír, rovnoprávnost a spravedlnost, podporovat KSČ ve snaze o lepší budoucnost a v neposlední řadě měla obyvatelstvo, jak se patří, zabavit. Výše se mluvilo o akcích, které masa potřebuje ke správné funkci, pokud by se hledaly konkrétní příklady, byly to právě níže zmíněné festivity (a nejen ty), které odpovídaly konceptu socialistických slavností, jež hýbaly celým městem, ba dokonce krajem či snad národem. Ceremonie se konaly na základě mnoha hledisek – měly oslavovat významná výročí událostí, připomínat důležité dny a osobnosti, podporovat spojenectví, vyzdvihovat určité skupiny společnosti apod., avšak stále obsahovaly politický podtext, proto pokud režim pořádal podobné vyžití, žádal také něco na oplátku, povětšinou věrnost, podřízenost a plnění daných instrukcí. Festivity tedy nesloužily jen k pobavení veřejnosti, ale i k její slepé náklonnosti.

Následně si shrňme, jaké podmínky obecně musely splňovat, aby dosáhly požadovaného „úspěchu“. 1) Konající se svátky se prováděly masově, společnost tím měla nabýt větší soudržnosti: „*Společenská soudržnost je jedním z nejdůležitějších aspektů naší práce. Její důležitost nelze ani jasně zdůraznit.*“⁴³³ Tomuto aspektu odpovídala organizace a průběh oslav, vyjádřeno slovy – pompéznost, honosnost, krása, velikášství a mnoho dalších synonym, popisujících charakter většiny ceremonií, právě pro zlákáni masy. 2) Oslavy měly oficiální pořadatele, kteří jasně definovali jejich náplň, ovšem musel zde být ještě někdo, kdo šířil informace a opakoval ona velká slova

⁴³² Věta jednoho z mnoha dopisovatelů jihlavských novin *Jiskra* názorně ukazuje využití abstrakce *vítězství*, zhmotňující se v rudém praporu, tedy v praporu SSSR, z čehož vyplývá, že naše Československá republika se musí držet Sovětského svazu, aby došla vítězství a tedy i cíle socialismu. *Jiskra*, Nové závazky dělníků a rolníků Vysočiny k 1. máji, č. 15, str. 1, 15. dubna 1950.

⁴³³ Tvrdil v 70. letech Zoltán Rác, maďarský tvůrce příručky *Rodinné a společenské svátky*, která byla v našich poměrech vydána s podtitulem „Příručka pro aktivisty NV a společenských organizací“, tedy jakýsi „návod k aktivitě“. RÁCZ, Zoltán. *Rodinné a společenské svátky*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1973, str. 5, 35.

o slibované okázalosti a velkoleposti, zkrátka prostředník mezi dvěma stranami. Takové úkoly nesli na bedrech většinou informátoři, agitátoři, propagátoři, agitační či desítkoví důvěrníci,⁴³⁴ kteří ještě před samotnými oslavami seznamovali veřejnost s pořádanou akcí, organizací a měli oslovit obyvatelstvo, aby se přidalo k chystané slávě. Bez řádné agitace by komunismus zkrátka nemohl fungovat, proto tyto osoby zastávaly velmi důležité postavení, zároveň se na ně kladly vysoké nároky, jelikož platily za pomocné síly rozvoje myšlenek marxismu-leninismu. „(...) kde nejsou schopní soudruzi, aby funkci propagandisty vykonávali, je třeba, aby okresní výbor nadále zajišťoval schopného propagandistu, nebo prováděl jednotlivé lekce formou přednášek a diskusí.“⁴³⁵ Důkladné provedení „práce“ si vyžadovalo i správné kontakty: „Informátoři znali důkladně úkoly a možnosti, vždy musí vědět, kde sehnat informace o těch, pro něž se oslavy připravují.“⁴³⁶ Nicméně agitace ve městě i na vesnici nebyla nikdy stoprocentní, na každé konferenci, při shromáždění vedoucích orgánů či organizací se vždy řešily nedostatky v této oblasti. V konečných výsledcích neuspokojivé aspekty měly dvě strany mince, na té jedné se takových výsledků dosáhlo skutečně chybným výběrem pověřených osob, které úlohu zkrátka nezvládly, na druhé straně tak fungoval zastírací manévr – nedostatky se vždy sváděly na špatně provedenou agitaci, než aby se skutečně přiznalo, že na racionální myšlení některých lidí byli mnohdy i komunisté krátkí. 3) K šíření informací o festivitech využívat všemožné prostředky, zejm. prostředky masové komunikace, tedy rozhlas, tisk, film, později také televizi, avšak Rác tvrdil, že stále nejúčinněji platila tzv. osobní agitace: „(...) osobní přesvědčování je stále nejúčinnější, nejaktivnější, nejkonkrétnější způsob přesvědčování, blízkost k člověku, bezprostřední osobní argumentace je umocněna, je-li přesvědčující dobře znám a je-li v blízkém vztahu k tomu, kdo má být přesvědčen.“⁴³⁷

Nyní přichází na řadu, představit si jednotlivé vybrané festivity, jenž se organizovaly v rámci města Jihlavy pro tamní občany, ale také pro všechny z blízkého okolí.

⁴³⁴ Desítkový důvěrník byl vybrán v rámci jeho organizace jako nejschopnější, jemu se přidělilo kolem 10 dalších členů strany, o jejichž výchovu se měl starat, několik z nich se poté také mělo stát desítkovými důvěrníky. Aby důvěrníci dělali jejich práci správně, byly vydávány pomocné brožury s popisem jejich činnosti, např. *Co má vědět desítkový důvěrník: příručka pro desítkové důvěrníky*. Praha: Ústřední výbor KSČ, 1947.

⁴³⁵ SOKA Jihlava, fond KSČ - Okresní výbor Jihlava 1948 - 1989, kar. č. 2, inv. č. 6, 1954 - 1958. Protokol z okresní konference KSČ 20. – 21. 3. 1954, Zpráva vedoucího tajemníka OVKSČ na okresní konferenci KSČ, 20. – 21. března 1954, str. 26.

⁴³⁶ Tzn. pracující závody, podniky, instituce, úřady, závodní výbory, organizace mládeže, na sídlištích od společenských organizací, od pracovníků NV, matrikářů apod. RÁCZ, Zoltán. *Rodinné a společenské svátky*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1973, str. 37, 38.

⁴³⁷ Tamtéž, str. 42.

6.1 VÍTĚZNÝ ÚNOR

Asi žádný jiný svátek nepodtrhoval moc KSČ jako právě oslavy výročí února 1948: „(...) vítězný Únor je pro všechny naše pracující nejvýraznější událostí v naší vlasti.“⁴³⁸ Toho roku téměř na konci druhého měsíce se komunisté chopili moci v Československu, byť se tento počin prezentoval jako „uchopení moci do rukou pracujícího lidu ve státě“. Mnoho občanů tento akt chápalo jako příslib lepší budoucnosti v čele se stranou, která chce pro všechny v republice stejné a lepší podmínky, jejich omyl brzy na to poznali, nicméně již nikdy za éry komunismu se pohled na tuto událost nezměnil – jednalo se o „Vítězný únor“.⁴³⁹

6.1.1 VÝZNAM, IDEJE

Tyto oslavy lze považovat za velebení československého komunismu, jež vévodily počátku každého nového roku (pokud se nepočítá výročí úmrtí V. I. Lenina 21. ledna), sovětský komunismus se oslavoval zase s koncem roku (od listopadu do prosince) v rámci oslav „říjnové revoluce“ a tzv. Měsíce československo-sovětského přátelství (více viz níže).

V těchto tzv. únorových dnech 1948 OV KSČ v Jihlavě „chopil věci do vlastních rukou“ a hned 21. února se svolala mimořádná schůze všech předsedů místních národních výborů na ONV v Jihlavě, kde se podrobně referovalo o vzniklé státní situaci, o tom, kdo chtěl „rozvrátit“ republiku, kritizovali se „zrádčí“ ministři a též se dodávalo, že komunisté rozvrat nedopustí. Jednomyslně se hlasovalo o odvolání oněch ministrů, tento výsledek se odeslal ve formě telegramu k rukám prezidenta Beneše a předsedům vlády. V té spojitosti se dále vyvíjela mobilizace „pracujícího lidu“ na Jihlavsku, třeba na závodech se toho času rozvíjely první lidové milice, vyvrcholením se poté stala známá stávková 24. února, kdy „reakční síly“ ztrácely energii i odvalu, a proto „to nebyli oni – udeřili jsme my!“ „Vítězství je teprve tehdy vítězstvím, až jsou jeho úspěchy upevněny a naše odpovědnost, odpovědnost komunistů na upevnění výsledků února byla

⁴³⁸ SOKA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 – 1959, kar. č. 3, inv. č. 27, 1958. Oslavy Vítězného února, Směrnice komise pro výzdobu při předsednictvu MV NF v Jihlavě, b. d. 1958, str. 1.

⁴³⁹ Díky „únorovým dnům“ se lidé dokonce měli přestat obávat zimy, jelikož i ta byla socialismem poražena v únoru 1948. Od té doby únor nebyl pokládán za zimní měsíc, ale zkrátka za „vítězný“. MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008, str. 29 – 30. Více o tématu únorových dnů v roce 1948 pojednávají knihy ČAPKA, František a Jitka LUNEROVÁ. *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. Brno: CPRESS, 2012. ISBN 978-80-264-0089-9.; VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-941-6.

*stále zřejmější. Únor teprve znamenal práci. Práci odpovědnou, těžkou, ale radostnou. My, komunisté, jsme se této práce nebáli.*⁴⁴⁰

6.1.2 ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE

Pořadatelem akce sice byly organizace KSČ, nicméně NF zastávala též mnoho úkolů a všechny její složky ve městech i na vesnicích úzce spolupracovaly při zajištění únorových oslav, proto se MV NF a jeho předsednictvo počítaly za „hlavní pořadatele“. V tomto ohledu lze ony složky NF označit za takové „včelky dělnice“, které se účastnily všech etap oslav února. Podílely se na přípravě předvečerů 24. února, kulturního pásma s místní osvětou a také při zajišťování účasti na oslavách, měly na starost vyhlášení závazků ke sjezdu KSČ i vyznamenání nejlepších pracovníků. Lze dozajista říci, že se organizace vkládala plně do rukou společenským organizacím NF. K tomu dopomáhaly výbory u všech těchto organizací, jež dostaly určitou dobu, do kdy se jejich členové měli seznámit s významem a obsahem výročí, a následně dle stanov vytvořit plány přípravy a zajištění akcí. Sehnat dostatečnou účast na nadcházející oslavy bylo úkolem nejen daných výborů, ale zejm. jejich proškolených členů, kteří měli přivádět účastníky z vlastních řad i okolí. Samotný okresní výbor se staral o uzavírání závazků jednotlivci i kolektivny, úderkami SČSP, Svazarmu, ČSM a dalších.⁴⁴¹ Pro lepší zvládnutí propagandy a agitace se vytvořily komise přednášková a agitační.

6.1.3 PŘÍPRAVY, ÚKOLY

Slavný únor se oslavoval každoročně od památného roku 1948.⁴⁴² Hned od prvního výročí se dbalo na přípravy s velkou péčí a za mnohých opatření, aby oslavy probíhaly skutečně důstojně. K tomuto účelu se konaly v příslušných obcích instruktáže, aby se místním akčním výborům dostatečně vyložil význam února a jejich úkoly v tomto ohledu, jako pojistka se všem AV posílal příslušný materiál k přípravě na jejich úlohu.

Mimo to všechny společenské organizace dostaly za úkol sestavit vlastní plán možných akcí, které by byly schopny zajistit, ten poté předkládaly místnímu výboru NF a na těchto základech se zrodil společný jednotný plán pro celé oslavy, jež nejprve

⁴⁴⁰ SOKA Jihlava, fond KSČ - Okresní výbor Jihlava 1948 - 1989, kar. č. 1, inv. č. 1, 1949 - 1953. Protokol z V. okresní konference KSČ 9. – 10. 4. 1949, Vpřed k socialismu! V. okresní konference KSČ v Jihlavě, 9. – 10. dubna 1949, str. 11 – 12.

⁴⁴¹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 54, 1958. Zápisy z POV-NF rok 1958, Návrh na usnesení ze schůze předsednictva OV- NF, 7. ledna 1958.

⁴⁴² V pramenné základně se mnoho informací o oslavách února nevyskytuje, nejbohatší je materiál až k 10. výročí února 1958.

muselo schválit předsednictvo okresního výboru (POV NF). Plány obsahovaly program s přednáškami, besedami apod., ale také se tam zahrnovala povinnost masových organizací k zajištění a nahlášení počtu členů, kteří se měli v určitý termín účastnit zájezdu do muzeí Klementa Gottwalda a V. I. Lenina v Praze.⁴⁴³

ÚAV – NF v Praze si ještě roku 1949 zažádalo o denní zasilání zpráv o průběhu příprav na oslavy „Vítězného února“, proto se zadaly pokyny okresům, které měly dennodenně posílat zprávy tohoto typu s případným upozorněním na možné překážky na OV, odtud se přeposílaly na KAV NF a následně pak na příslušný ústřední výbor.⁴⁴⁴ Roku 1958 už toto hlášení platilo s týdenním intervalem, kdy musel okresní výbor podávat zprávu na krajský výbor. V tomto ohledu se stalo nutností, tzv. stahovat materiál i z místních akčních výborů NF na vesnicích a obcích ke kompletnosti příslušných zpráv, ovšem se stahováním materiálu byl mnohdy problém.⁴⁴⁵

Předsedové výborů jako klíčové postavy měli za úkol svolávat místní společenské organizace a hovořit s nimi o smyslu oslav, OV NF si pak na obcích následně kontroloval, zda se vše správně plnilo, a jak se kde oslavy února zajišťovaly. „V řadě obcí se sice zjistilo, že příprava na únor se projednala, ovšem chybí zprávy o provádění agitace na obcích za uzavírání závazků, v tomto směru bude potřeba více kontroly a aktivity OV celé NF, aby nebylo občana, obce, závodů bez závazku k XI. sjezdu KSČ.“⁴⁴⁶

V rámci úkolů ke splnění se rozhodovalo i o výzdobě, tu měly na starosti masové organizace, které ji zajišťovaly dle předem dohodnutého plánu. Pozornost se měla zejména ubírat na náměstí Míru a jeho význačné budovy. Zajišťovat se měly slavnostní tribuny, slavobrány i výkladní skříně spolu s výzdobou. Hlavním aspekt celkové výzdoby představoval obraz Klementa Gottwalda. Přípravy na výzdobu a její jednotlivé fáze se pravidelně kontrolovaly a zhodnocení výsledků z těchto kontrol se následně probíralo na konaných zasedáních.

Počítalo se s masovostí dané akce, proto se musela zabezpečit přítomnost pořadatelů „v terénu“, jež budou dohlížet na oslavy přímo na místě, většinou se jednalo o jedince také z masových organizací. V rámci masového charakteru únorových dní se podotýkalo, že oslavy se připravují také na obcích, proto se mělo zařídit, aby oslavy

⁴⁴³ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 54, 1958. Zápisy z POV-NF rok 1958, Návrh na usnesení ze schůze předsednictva OV - NF, 7. ledna 1958.

⁴⁴⁴ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 19, inv. č. 47, 1949. Situační zprávy 1949 - 1951, Příprava zprávy o činnosti Národní fronty v okrese od ustavení, 14. února 1949.

⁴⁴⁵ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 54, 1958. Zápisy z POV-NF rok 1958, Zápis ze schůze POV-NF, b. d. 1958.

⁴⁴⁶ Tamtéž, Zpráva pro členy OV - NF, 18. února 1958.

nebyly narušené a všichni zaměstnanci ze závodů bydlící na vesnici se účastnili akce v Jihlavě.

6.1.4 AGITACE

V rámci agitace se hlásalo: „*Celou akci oslav Února je třeba zaměřit na vysvětlování významu Národní fronty, na zlepšení práce NF, rozvoj socialistické soutěže a závazků k XI. sjezdu KSČ, na rozšíření členské a půdní základny, upevnění zhospodárnění JZD, plnění zvýšené výroby, plnění programových plánů a zkvalitnění práce NV.*“⁴⁴⁷ Ideje ceremonie se sjednotily do jedné jediné věty charakterizující dění roku 1958, a to heslo: „*Pod vedením KSČ kupředu za dovršení socialistické výstavby.*“⁴⁴⁸ S únorem jsou spjati také referenti, kteří burcovali obyvatele nejen během samotných dnů oslav, ale také před nimi: „*Zde je nutno zhodnotiti a vysoko vyzdvihnouti obětavost soudr. referentů, kteří neznali oddechu a veškerý svévolný čas věnovali svým referentským povinnostem (...).*“⁴⁴⁹

Pro rozvoj uvědomělosti se konaly různorodé přednášky (např. pod organizací ČSM, Svazarm aj.), besedy (např. besedy mladých se starými členy KSČ), schůze (zejm. pro podniky či závody), i aktivity funkcionářů a pracovníků (na školách, osvětoví pracovníci), perličkou se staly dokonce besedy s filmem pro neslyšící a jinak postižené. Všude se ústředním tématem stal samozřejmě „Vítězný únor“, kde mohli vystupovat příslušní referenti s referátem.⁴⁵⁰ Účast na tyto agitační akce pomáhaly zajišťovat společenské organizace, které se staly „pojícím tmelem“ v agitační práci. „*Svaz požárníků vydal k zajištění února bleskovku, provádí besedy o významu oslav výročí, organizuje závazky, které jsou zapojeny do kolektivních závazků celé obce.*“⁴⁵¹

Svou roli zde sehrály také agitační dvojice (většinou ze společenských organizací), které se ustavily v předposledních dnech před začátkem oslav. Dvojice navštěvovaly

⁴⁴⁷ Tamtéž, Zápis ze schůze POV-NF, b. d. 1958.

⁴⁴⁸ SOkA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 – 1959, kar. č. 3, inv. č. 27, 1958. Oslavy Vítězného února, Směrnice předsednictva MV-NF k 10. výročí Února 1948 vydané pro Jihlavu, b. d. 1958, str. 1.

⁴⁴⁹ SOkA Jihlava, fond KSČ - Okresní výbor Jihlava 1948 - 1989, kar. č. 1, inv. č. 1, 1949. Protokol z V. okresní konference KSČ 9. – 10. 4. 1949, Vpřed k socialismu! V. okresní konference KSČ v Jihlavě, 9. – 10. dubna 1949, str. 27.

⁴⁵⁰ V této souvislosti se v pramenech mluví o tzv. kampani přednášek a besed, která měly „*vysvětlovat zásadní ideologické, politické a hospodářské otázky a měly pomoci k tomu, aby se měsíce leden a únor staly pro všechny společenské organizace nástupem k dalšímu rozvoji budovatelské práce a ku zlepšení jejich organizačních činností.*“ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 15, inv. č. 28, 1958. Směrnice, Správy – usnesení KV – NF r. 1959, Zpráva pro předsednictvo KV – NF v Jihlavě o zajištění oslav X. výročí únorového vítězství, 3. ledna 1958.

⁴⁵¹ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 54, 1958. Zápis z POV-NF rok 1958, Zpráva pro členy OV - NF, 18. února 1958.

rodiny a v nekonečném rozhovoru je přesvědčovaly k uzavření závazku na počest 10. výročí února a XI. sjezdu KSČ.

Samozřejmě pomocí se pro komunisty stal tisk, přinášející informace o chystané akci hned na počátku nového roku, a s příchodem února se četnost zpráv mnohonásobně zvýšila. „Únor – měsíc pracovního nadšení a obětavosti všech pracujících Jihlavského kraje,“ hlásilo se v jihlavské Jiskře,⁴⁵² nicméně nelze nepoznamenat, že většina oslavných nadpisů spíše seznamovala s pracovními závazky, ke kterým se upsaly určité závody či jedinci.⁴⁵³

Jistou agitací oslav února se staly i poznatky o příjezdu sovětské delegace, která měla navštívit Jihlavu na hlavní oslavy „výročí vítězství“, což také do jisté míry evokovalo přátelství se SSSR a vyjadřovalo kladný náboj ceremonie.⁴⁵⁴

6.1.5 OSLAVY ÚNORA

Samotné oslavy se sestávaly jako samotný únor 1948 z několika samostatných dnů počínajíc 22. únorem,⁴⁵⁵ kdy se na program dostal krajský aktiv funkcionářů KSČ a NF, kde zazněly tematické referáty a kromě toho se na programu objevily vhodně vybrané kulturní vložky na rozptýlení, mj. se zde vyznamenali zasloužilí a nejlepší funkcionáři. Rozdíl přinesl článek v novinách, kde o tomto dni roku 1953 informovala titulní stránka jako o pořádané přehlídce lidových milicí, bezpečnosti, armády, pohraniční i vnitřní stráže, veřejnost se toho dne dočkala z úst komunistů dehonestace prezidenta Edvarda Beneše.⁴⁵⁶ 22. února se též položily věnce k uctění památky rudoarmějců na ústředním hřbitově a na náměstí Rudé armády. Následující den 23. února se pořádaly aktivity za účasti funkcionářů MV KSČ a MV NF masových organizací. Den nato, 24. února, se uspořádaly oslavy na závodech ve formě schůzí, kde byly jednotky LM, dostalo se jim příslušného vyznamenání, tento den se nazýval předvečerem oslav – slavnostní

⁴⁵² *Jiskra*, Únor – měsíc pracovního nadšení a obětavosti všech pracujících Jihlavského kraje, č. 6, str. 3, 11. únor 1950.

⁴⁵³ *Jiskra*, Dělníci a rolníci v Jihlavském kraji slaví druhé výročí únorového vítězství zvýšeným pracovním úsilím a socialistickými závazky: V únoru vyrobí 22 958 párů obuvi navíc č. 8, str. 1, 25. února 1950.; *Jiskra*, Práci slavíme výročí Února, č. 8, str. 1, 23. února 1952.

⁴⁵⁴ SOKA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 – 1959, kar. č. 3, inv. č. 23, 1958. Bez názvu, Zápis z předsednictva MV-NF v Jihlavě, 28. ledna 1958, str. 2.

⁴⁵⁵ Dne 21. února ještě proběhlo setkání OV KSČ, kde se přítomní věnovali tomuto aktuálnímu únorovému tématu, několik členů strany bylo při té příležitosti vyznamenáno „Za zásluhy o výstavbu“, „Za vynikající práci“ či „Za obětavou a příkladnou práci v LM“. SOKA Jihlava, fond KSČ - Okresní výbor Jihlava 1948 - 1989, kar. č. 13, inv. č. 35, 1957 - 1960. Zápis ze zasedání pléna OV KSČ Jihlava – venkov 21. 2. - 19. 3. 1958, Zápis ze zasedání slavnostního zasedání OV - KSČ, 21. února 1958.

⁴⁵⁶ Na tomto shromáždění se značně urážela vláda Edvarda Beneše, označená jako reakční, a sám Beneš byl nazván nejen jejím vůdcem, ale i zrádcem. *Jiskra*, Páté výročí vítězného Února: Ze slavnostní přehlídky armády, bezpečnosti a Lidových milicí, č. 16, str. 1, 24. února 1953.

shromáždění. V jihlavské Jiskře se roku 1956 píše zmínka o tomto předvečeru, tehdy se občané měli dostavit do kina Svět, kde si vyposlechli připravené projevy, zároveň zhlédli premiéru filmu *Rudá záře nad Kladnem*⁴⁵⁷ dle románu prezidenta Zápotockého.⁴⁵⁸ Konečně v den 25. února byla na náměstí Míru v Jihlavě svolána veřejná manifestace pracujících, s přehlídkou útvarů LM, armády a ministerstva vnitra, kde se též provedlo vyznamenání nejlepších jednotlivců.⁴⁵⁹

6.2 MEZINÁRODNÍ DEN ŽEN

...
*Ach, což ta láska mateřská,
přes časy, přes hrob hoří,
neumraziš ji na horách,
neuhasíš v moři.*⁴⁶⁰

Jan Neruda

Velkou průkopnicí tohoto slavného dne se stala „fanatická zastánkyně komunismu“ původem z Německa Clara Zetkin (viz Klára Zetkinová),⁴⁶¹ ta na konferenci socialistických žen v Kodani roku 1910 podala podnět k zorganizování dne, který měl připomenout světu úlohu ženy. Tento svátek se spojil s levicí a socialismem komunistů, nicméně prvopočátky „Dne žen“ se objevily nejprve v USA, zde byl takový den poprvé připomenut 28. února 1909.⁴⁶² Teprve poté přišla Zetkinová, na její popud se svátek žen připomněl následujícího roku 1911 nejen v USA, ale také v Německu, Rakousku-Uhersku i jinde. Snahy o prosazení ženských práv se toho roku silně projevíly také

⁴⁵⁷ *Rudá záře nad Kladnem* [film]. Režie Vladimír VLČEK. Československo, 1955.

⁴⁵⁸ *Jiskra*. Dnes oslavíme osmé výročí únorového vítězství, č. 16, str. 1, 24. února 1956.

⁴⁵⁹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 54, 1958. Zápis z POV-NF rok 1958, Zpráva pro předsednictvo Okresního výboru NF, 7. ledna 1958.

⁴⁶⁰ KOLÁŘOVÁ, Miluše. *Mezinárodní den žen: metodický materiál*. Pardubice: Vzorová okresní knihovna, 1974. str. 4.

⁴⁶¹ O Kláře Zetkinové se říkalo: „*Neobyčejně nadaná a vzdělaná Klára, vynikající pedagožka, talentovaná spisovatelka, žena bystrého rozumu, mimořádné aktivity a životního elánu, představovala silnou vůdčí osobnost.*“ Klára Zetkinová. Praha: Horizont, 1977, str. 5. Více také viz ŠTVERÁK, Vladimír. *Klára Zetkinová, revolucionářka a pedagožka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.; Co však žádná monografie z minulé doby neuvedla, byl fakt, že ačkoli se o Zetkinové mluvilo jako o zakladatelce MDŽ, vzoru pro ostatní ženy, a o přítelkyni samotného Lenina, pozapomnělo se na fakt, jak Zetkinová v 1. pol. 30. let 20. století přišla při útěku z Hitlerova Německa o svůj život – tolik důvěřovala komunistické straně i Stalinovi, který ji dlouho v sovětské „říši snů“ nenechal, byla zavražděna pro její všetečnou a mnohou kritiku. ANDRLE, Petr. Společnost. Pokud jde o MDŽ, není co slavit. In. *neviditelnypes.lidovky.cz* [online]. 13. 3. 2015. [cit. 2016-11-25]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/spolecnost-pokud-jde-o-mdz-neni-co-slavit-fpo-p/spolecnost.aspx?c=A150311_172234_p_spolecnost_wag.

⁴⁶² Komunistické publikace se zmiňují o spojení MDŽ s hrdinným vystoupením dělnic carského Petrohradu, které vyšly do ulic na „protest proti hladu, imperialistické válce a carskému útlaku“, jejich demonstrace se změnila ve všeobecnou stávkou. Neupozorňuje se zde však, že stávkovaly už i newyorské švadleny roku 1908 za základní práva žen, jim se tedy víceméně má přisuzovat prapůvod počátku oslav MDŽ. Tamtéž; KOLÁŘOVÁ, Miluše. *Mezinárodní den žen: metodický materiál*. Pardubice: Vzorová okresní knihovna, 1974, str. 2.

v českých zemích. Pevné datum prozatím stanoveno nebylo, stalo se tak až po 1. světové válce, tedy v den 8. března. Mezinárodní den žen (MDŽ) se v Československu poprvé slavil roku 1920.⁴⁶³

6.2.1 VÝZNAM A IDEJE

V totalitních dobách se tyto slavnosti výrazně soustředily na matky – dělnice,⁴⁶⁴ kdy se navenek koncipovaly tak, aby se každý v tento slavný den zamyslel, „kdo je matka, žena v jeho životě, a jakou hraje úlohu“. V zákulisí se však vytvářel mnohem složitější konstrukt,⁴⁶⁵ cílem akcí totiž bylo sjednotit všechny ženy do jednoho okruhu a v něm je držet zfanatizované, zapálené pro věc, která se jim uměle podsouvala, z toho popudu vznikaly od 50. let např. Výbory žen.⁴⁶⁶ KSČ odhadla situaci správně, právě ve chvíli, kdy v Koreji zuřila válka,⁴⁶⁷ „přecitlivělé“ ženy v Československu se měly spojit k podpoře režimu, a tím zavrhnout a odsoudit tuto válku – boj za mír zejm. kvůli dětem se stal jedním ze stmelujících prvků.⁴⁶⁸

V socialistické společnosti platilo, že žena = matka a toho se využívalo, nicméně se musí zdůraznit, že „matka“ v této pozici stála až na 3. místě v komunistickém žebříčku hodnot nejen k MDŽ. Žena socialismu musela být zejména na 1. místě schopnou pracovnící, poté uvědomělou občankou, a teprve pak až matkou, ale ne leda jakou, pokud chtěla jít příkladem, své děti předala pod ochranná křídla jeslím či jiným zařízením pro děti, aby mohla správně vykonávat funkce číslo 1 a 2. Denisa Nečasová ve své knize tvrdí, že prototyp „správné matky“ skutečně tkvěl v principu, „vzdát se svých dětí a jít budovat socialismus“, „*taková žena nebyla vnímána jako krkavčí matka*

⁴⁶³ Tamtéž.

⁴⁶⁴ „Nesmrtelný pomník“ těmto ženám postavil ruský spisovatel Maxim Gorkij (1868 – 1936) ve své knize *Matka*, tím byl složen hold ženám – matkám, které jako bezejmenné hrdinky a bojovnice usilovaly o prosazení socialismu a věrně stály po boku mužů. Tamtéž.

⁴⁶⁵ Tento konstrukt v kostce popsala Jana Burešová ve své studii, jež se stala součástí knihy Zdeňka Kárníka a Michala Kopečka, viz KÁRNÍK, Zdeněk, Michal KOPEČEK a spol. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek II. Praha: Dokořán, 2004. ISBN 80-86569-77-2.

⁴⁶⁶ Výbory žen vznikaly zejm. při MNV a zaměřovaly se na vytváření nové socialistické společnosti, neměly cíle, místo toho oplývaly výčtem mnoha úkolů, které se musely splnit. Skrze úkoly byly VŽ vedeny, např.: československé ženy měly bojovat proti válce, pracovat v průmyslu a zemědělství, účastnit se 1. máje, následovat vzoru sovětských žen apod. NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno: Matice moravská, 2011. ISBN 978-80-86488-82-0, str. 290.

⁴⁶⁷ Korejská válka (1950 – 1953) - uvozující konflikt Studené války mezi demokratickou Jižní Koreou (podpora OSN) a komunistickou Korejskou lidově demokratickou republikou na severu (podpora SSSR a Čínské lidové republiky). Po ukončení 2. světové války se Korea rozdělila na 2 části pomyslnou hranicí 38. rovnoběžky, napnuté vztahy mezi oběma rozdílnými režimy však vyeskalovaly do podoby další války.

⁴⁶⁸ Dle Denisy Nečasové se jednalo o záměrné výběry hrůzných scén z války, které se následně publikovaly a ženy, jako ta citlivější polovička populace, na ně reagovaly svou filantropií, resp. se v nich měly probudit mateřské, ochrannářské pudy, např. se na stránkách časopisů pro ženy objevovaly zubožené korejské děti. NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno: Matice moravská, 2011, str. 256 – 257.

či kariéristka, naopak svým podílem práce na budování socialismu vytvářela jediný opravdový základ pro šťastnou budoucnost svých dětí.“⁴⁶⁹

V podstatě se mluvilo o ženských právech, jejich svobodě a neomezenosti, nic se však nezměnilo, ženy byly využívány jako „objekty“ potřeb komunistického režimu, jako autonomní subjekty neexistovaly, neměly cíle, žádné požadavky. Dočkaly se sice vlastního dne, nicméně ten se koncipoval tak, aby právě ženy děkovaly komunistické vládě za možnost pomáhat v budování, což povětšinou okazovaly uzavřením nějakého budovatelského závazku. Socialistická žena tedy byla uměle vytvořená ikona symbolizující pozitivní změny v jejím postavení pod vládou režimu.⁴⁷⁰

Každoroční MDŽ se konal v již známých šablonách, v den 8. března⁴⁷¹ měly ženy celého světa bojovat za udržení a upevnění míru mezi všemi národy, doslova se mluvilo o „nejvýznačnější mírové akci“ nebo o „bojové manifestaci“⁴⁷² milionů žen za „jejich“ cíle - „*Hlas žen a matek za mír dnes v zemích celého světa.*“⁴⁷³

6.2.2 ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE

K realizaci této akce se vytvořila speciální komise pro MDŽ, složená ze zástupců složek NF, VŽ i větších závodů. Ta se hned v počátku shodla, kdy a kde se bude scházet, od toho se poté odvíjely schopnosti členů, zajišťovat věci a plnit úkoly, pokud se jednalo o pilnou komisi, scházela se dokonce každý týden, nicméně tak tomu nebylo vždy. V rámci příprav spolupracovala se zmíněným VŽ, NV a celou NF a závody.

6.2.3 AGITACE

Také MDŽ se každoročně musel konat pod nějakým ústředním heslem, které obsahovalo výstižná slova a vzbuzovalo bojovnou a slavnostní náladu, v jeho znění se též sestavovaly plány na program akcí daného dne. V roce 1955 slavila Jihlava 8.

⁴⁶⁹ Tamtéž, str. 369.; Lze za tím hledat i jistou formu vydírání, všechny proslovy mluvené či tištěné v sobě obsahovaly dětský element: „Sláva našim ženám za udržení světového míru na celém světě a za štěstí našich dětí!“ Ženy taková slova přirozeně nutila k většímu zápalu do práce. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Bez názvu, 20. února 1953.

⁴⁷⁰ Tamtéž, str. 354.

⁴⁷¹ MDŽ se však neslavilo pouze jen v daný den, s oslavami žen-budovatelek se začínalo několik dní dopředu, a také po 8. březnu trvalo asi ještě 2 dny, než se oslavy oficiálně ukončily.

⁴⁷² Ukázkový příklad protiřečení si, ženy jako „bojovnice míru a socialismu“, tzn., míru se dá dosáhnout zase jen bojem a násilnostmi. Období klidu a bezstarostnosti se víceméně stalo abstraktním a utopickým pojmem.

⁴⁷³ *Jiskra*, č. 10, str. 1, 8. března 1952.

březen s heslem: „*Za radostnou práci, za štěstí rodin, za mír a bezpečnost vlasti,*“ další rok: „*Za šťastný život v míru, za nové úspěchy v budování socialismu.*“⁴⁷⁴

Svoji úlohu potvrdily i agitační dvojice, ty spadaly do programu příprav dané komise a AV NF. Tyto dvojice, vytvořené ze složek NF, musely v daném časovém období podstoupit příslušnou agitaci, tedy přípravu - instruktáž, aby poté mohly zodpovědně navštěvovat rodiny ve městě i v obcích a seznamovat občany s významem takto důležitého dne i dalšími věcmi spojených s republikou: „*Hovořit o politickém poslání žen dříve a nyní, objasňovat mezinárodní situaci, hovořit o socialisaci vesnice.*“⁴⁷⁵ Dvojice chodily po rodinách a okolí v tzv. agitační neděle, které se konaly v neděli týden před samotnou ceremonií, dle potřeby třeba i vícekrát např. v neděli 14 dní předem, nicméně se agitace nemusela nutně vztahovat jen na určitý den, mohlo se jednat i o několik dní za sebou. Jejich úkolem bylo občany, hlavně ženy, zlákat k přítomnosti na oslavě a k uzavření budovatelského závazku. V roce 1955 na takové agitační neděle bylo přislíbeno 10 000 hodin na úpravu jeslí, školek, parků i čistotě města – „...není u nás jedné ženy, která by neměla závazek jednak na závodě nebo získaný při agitační neděli při návštěvě rodin.“⁴⁷⁶ V tomto ohledu se připravovali také referenti z řad VŽ, MNV, NF, osvětových a školských pracovníků, připravené referáty následně obcím zaslal OV NF po ujasnění, kdo z občanů bude vystupovat jako referent.⁴⁷⁷

Na počátku roku 1953 se ještě nevědělo, že důvodů k oslavám mnoho nebude, během dokončujících se příprav na MDŽ 5. března zemřel Stalin, 14. března Gottwald, mezi úmrtími těchto dvou mužů, ženy neměly šanci slavit, už to nebyl ani den jim patřící, spíše chvíle, kdy ženy vzdávaly hold generalissimu Stalinovi a následně Gottwaldovi.⁴⁷⁸ Jen ve stručnosti se v novinách představilo 8 nejpilnějších pracovníků Vysočiny, které se

⁴⁷⁴ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 78, 1955. MDD 1955, Bez názvu, 22. února 1955.; Roku 1956 se vedení zabíralo hlavně otázkou prohloubení práce mezi ženami a jejich další aktivizaci. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 53, 1957. Zápisy z POV-NF 1957, Zpráva pro členy předsednictva OV – NF v Jihlavě, 21. února 1956, str. 1.

⁴⁷⁵ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 53, 1957. Zápisy z POV-NF 1957, Zápis ze schůze předsednictva Okresního výboru Národní fronty v Jihlavě, 12. února 1957.

⁴⁷⁶ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 78, 1955. MDD 1955, Zpráva o přípravě a hodnocení oslav MDŽ, 15. března 1955.

⁴⁷⁷ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 54, 1958. Zápisy z POV-NF 1958, Zápis ze schůze POV – NF v Jihlavě, 4. února 1958, str. 1.

⁴⁷⁸ Tamní noviny Jiskra v den 7. března vytiskly speciální číslo, jež informovalo o smrti Stalina, o Dni žen nic. Stejně tak tomu bylo i v Jiskře, vydané 10. března, až ta ze 13. března přinesla alespoň malou zmínku o tom, že se roku 1953 nějaký Den žen opravdu slavil. *Jiskra*, zvláštní vydání, 7. března 1953.; *Jiskra*, č. 20, 10. března 1953.; *Jiskra*, č. 21, 13. března 1953.

zúčastnily mírové manifestace v Praze s důrazem, že všechny přítomné ženy navenek projevovaly radost, „v jejich srdcích bylo však veliké hoře.“⁴⁷⁹

Kromě instruktáží a agitačních nedělí se před MDŽ konaly besedy v přílehlých částech Jihlavy, tj. ve Starých Horách, Bedřichově, Sasově, tj. v místech, kde sídlily osvětové besedy (více viz níže). Tyto besedy se spojovaly s kulturními večery, které chystaly povětšinou školy ve spojení s VŽ. V besedování nezapomněly ani městská zařízení a podniky (např.: místní nemocnice či podnik Modeta) většinou tam, kde byl větší počet žen, ty pořádaly celozávodní schůze, na kterých se opět probíral význam MDŽ, ale také politické záležitosti odkazující na soudobou situaci. Závody během besed udělovaly ocenění ženám za vynikající práci, ty zase na oplátku uzavíraly závazky. U větších závodů se šlo ještě dále, když se pořádaly zábavné besedy pro děti zaměstnanců, které byly navíc odměněny dárkem. U příležitosti MDŽ se hrály také pečlivě připravené divadelní hry s odpovídající tematikou, např. v roce 1955 hra *Ženský zákon*⁴⁸⁰, značně obliby se dostalo i promítání „vhodných“ filmů, např. v roce 1956 v obci Brtnice přítomní mohli zhlédnout snímek *Velká rodina*, v Jihlavě film *Po noci den*.⁴⁸¹ Nutno poznamenat, že vždy před jednotlivým „uměleckým zážitkem“ vystoupil pověřený referent s projevem o daném svátku.

Důležitou součástí celých oslav byly děti, které se ve školách nabádaly, aby pozvaly na MDŽ své rodiče, samozřejmě se žádala hlavně přítomnost matky. Školy také vyráběly dárky pro ženy účastnící se ceremonií: „*Tyto menší dárky vyhotoví ruce našich dětí ve školách a přinesou je pionýři, kteří je pak věnují našim ženám v průběhu oslav.*“⁴⁸²

V městském prostředí se uzavíraly budovatelské závazky hlavně k příslušnému podniku, avšak např. v roce 1955 se připomínalo desetileté výročí osvobození republiky sovětskou armádou, závazky se tedy vztahovaly zvláště k tomuto jubileu, jelikož „*osvobození naší vlasti Sovětskou armádou přineslo našim ženám skutečné zrovnoprávnění.*“⁴⁸³ Ženy se většinou upsaly k výpomoci úklidu města a obcí, také ke zlepšení jejich vzhledu – opravy budov, sázení nových stromů apod. Nezapomnělo se v tomto ohledu ani na ženy na vesnicích, i zde VŽ seznamovaly s okolnostmi týkající se

⁴⁷⁹ *Jiskra*, Nejlepší ženy Vysočiny v čele mírového budování, č. 21, str. 3, 13. března 1953.

⁴⁸⁰ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 78, 1955. MDD 1955, Plán zajištění MDŽ, 9. února 1955.

⁴⁸¹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 53, 1957. Zápisy z OV-NF 1957, Zápis ze schůze předsednictva OV - NF, 21. února 1956, str. 3.; *Velká rodina* [film]. Režie Josif CHEJFIC. Sovětský svaz, 1954.; *Po noci den* [film]. Režie Jaroslav MACH. Československo, 1955.

⁴⁸² SOKA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 - 1959, kar. č. 3, inv. č. 31, 1955 - 1958. Oslavy Mezinárodního dne žen, Zápis ze schůze komise pro oslavy MDŽ, 5. března 1956.

⁴⁸³ *Jiskra*, Mezinárodní den žen - nástup za uhájení světového míru, č. 19, str. 1, 8. března 1955.

MDŽ a snažily se lákat ženy - družstevnice k uzavírání závazků zejména v zemědělském odvětví jako zakládání JZD atd.

Na oslavy se zvaly zahraniční delegátky na důkaz podpory, že i jiné národnosti jsou s námi ve spojení při takových oslavách, zároveň v tom mohla být i touha „předvést se“. Ne vždy to ovšem vyšlo, např. v roce 1955 se zajistila účast delegátek, které však musely náhle 8. 3. odjet do Prahy, jejich přítomnost se alespoň zajistila na zmíněných besedách.⁴⁸⁴ Na zahájení v Domě osvěty se ukázaly delegátky z Německa, včetně zástupkyně ze Západního Německa,⁴⁸⁵ a přednesly zde referáty, vyjadřující kontinuitu s naší Československou republikou, o rok později poctila Jihlavu na oslavách Dne žen svou přítomností polská delegace.⁴⁸⁶

6.2.4 OSLAVY MEZINÁRODNÍHO DNE ŽEN

Tento den představoval velkou manifestaci žen a matek za mír i přehlídku úspěchů ženské práce v továrnách, na polích i ve školách při budování socialismu. Zahajoval se oficiálně dne 8. března v Domě osvěty (DO) kolem 8 hodiny večer, výjimkou se stal rok 1959, kdy se oslavy konaly ve spojených uličních výborech, jelikož DO v té době nebyl k dispozici.⁴⁸⁷ Celá tato akce se honosila slavnostním programem, kde nechyběl začátek se slavnostní Internacionálou, oficiální zahájení od předsedy NF a projevy jejích členů, stejně tak se zde odměňovaly nejlepší pracovnice,⁴⁸⁸ akci ve druhé půli vyplnila kulturní vložka např. pěvecký soubor, vše se poté zakončilo závěrečným poděkováním a písní práce.⁴⁸⁹

Ženy byly v tento den odměňovány různě, při slavnostním večeru zahájení MDŽ si jako odměnu odnášely knihy, nicméně větší odměnou se mělo stát pozvání na návštěvu (rozhovor) k předsedovi MěNV, tak se ovšem dělo jen u těch „lepších“, např. v roce

⁴⁸⁴ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 53, 1957. Zápisy z OV - NF 1957, Zápis ze schůze předsednictva OV - NF, 21. února 1956, str. 3

⁴⁸⁵ Tato delegátka měla mluvit o počínání armády USA v přípravě na válku, jak bylo zacházeno s německými občany, a jak ženy i mládež bojovaly pro mírovou otázku. V následujících letech nebyly návštěvy delegátek západních zemí ničím zvláštním.

⁴⁸⁶ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 78, 1955. MDD 1955, Zpráva o přípravě a hodnocení oslav MDŽ, 15. března 1955.; SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 53, 1957. Zápisy z POV-NF 1957, Zápis ze schůze předsednictva OV - NF, 21. února 1956, str. 3.

⁴⁸⁷ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 21, inv. č. 55, 1959. Zápisy ze schůze předsednictva OV NF, z konferencí NF, ze zasedání výborů oslav 1. máje a 14. výročí osvobození, slov. nár. povstání a VŘSR, Zápis z předsednictva Okresního výboru Národní fronty v Jihlavě, 27. ledna 1959, str. 2.

⁴⁸⁸ V roce 1959 se čestné zahájení konalo s podporou uličních výborů, proto se toho roku vyznamenalo na 200 žen v těchto výborech, získaly řád III. stupně, 20 žen bylo odměněno řádem II. stupně od MNV, řád I. stupně byl udělen od KNV, kolika ženám to však v pramenech uvedeno nebylo. Tamtéž.

⁴⁸⁹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 78, 1955. MDD 1955, Plán zajištění MDŽ, 9. února 1955.

1955 jich bylo rovných 10,⁴⁹⁰ v roce 1959 takto ocenili dokonce 20 žen.⁴⁹¹ Ty ještě vyvolenější, v Jihlavě zvoleny průměrně 2, byly vyslány na KNV, aby navštívily kancelář samotného předsedy KNV a skutečně „elitní“ pracovnice, z Jihlavy vybrána průměrně 1, se mohly účastnit besedy dokonce u samotného prezidenta na Hradě.⁴⁹² Postavení této „elitní ženy“ bylo pohyblivé, takže se k prezidentovi během 50. let dostávaly ženy z různých koutů Jihlavského kraje, aby se okresy vystřídalily, tam totiž „byly také dobré pracovnice“.⁴⁹³

Do agitačního materiálu patřil speciální odznak k oslavě MDŽ, jeho distribuce se prováděla přes závody či přímo na obce, a také při konání agitačních nedělí.

MDŽ se v tehdejším Jihlavském kraji slavil nejen v centru, tedy v Jihlavě, nýbrž tuto slávu pořádaly i další menší obce povětšinou tam, kde byla škola, např. v roce 1957 se jich napočítalo na 50,⁴⁹⁴ počty však ustálené nebyly a každý rok se měnily.

6.2.5 DOZVUKY OSLAV

Jakmile oslavy skončily, přišla na řadu další povinnost, sepsat zprávu o průběhu celé akce na OV NF, ta se musela v co nejkratší době odeslat na KV NF. Již při přípravách se definovaly body, podle kterých mělo být závěrečné hodnocení koncipováno, tzn., jaká hlediska zde mají být zohledněna. Kromě zodpovězených otázek (např. roku 1956 bylo zapojeno 172 dvojic, navštíveno 1 433 rodin a získáno 8 353 brigádnických hodin)⁴⁹⁵ se zde objevovaly výkazy o počtu lidí přítomných na oslavách, např. v r. 1955 bylo na zahájení MDŽ v Domě osvěty přítomno 900 občanů.⁴⁹⁶

Všechny oslavy se povětšinou hodnotily dobře z hlediska organizace i zajištění, stejně tak se pozitivně hodnotilo vše, co oslavy přinesly. Největší procento zde vyplňovaly nové závazky, nad jejichž počtem komunistické vedení „pělo chválu“ na konci každého hodnocení a oceňovalo snahu žen „bojovat za udržení míru“ právě na pracovištích.

⁴⁹⁰ Tamtéž.; Následujícího roku tomu bylo obdobně.

⁴⁹¹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 21, inv. č. 55, 1959. Zápisy ze schůze předsednictva OV NF, z konferencí NF, ze zasedání výborů oslav 1. máje a 14. výročí osvobození, slov. nár. povstání a VŘSR, Zápis z předsednictva Okresního výboru Národní fronty v Jihlavě, 27. ledna 1959, str. 2.

⁴⁹² SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 78, 1955. MDD 1955, Zpráva o přípravě a hodnocení oslav MDŽ, 15. března 1955.

⁴⁹³ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 53, 1957. Zápisy z POV-NF 1957, Zápis ze schůze předsednictva Okresního výboru Národní fronty v Jihlavě, 12. února 1957.

⁴⁹⁴ Tamtéž.

⁴⁹⁵ SOKA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 - 1959, kar. č. 3, inv. č. 31, 1955 - 1958. Oslavy Mezinárodního dne žen, Celkové hodnocení oslav MDŽ, 16. března 1956, str. 3.

⁴⁹⁶ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 78, 1955. MDD 1955, Zpráva o přípravě a hodnocení oslav MDŽ, 15. března 1955.

6.3 PRVNÍ MÁJ – SVÁTEK PRÁCE

Asi nejočekávanějším a jedním z nejmonstróznějších svátků města se stal 1. máj. Masovější zejména v tom smyslu, že se týkal všech obyvatel bez rozdílu věku a pohlaví. Tento den patřil přímo „dělnické třídě“, však to byla právě ona, která stála u jeho zrodu téměř na konci 19. století.

Původ tohoto svátku našel kořeny, opět v USA, kde vše začalo u jedné velké stávky, ovšem prvotní myšlenka „pracovního oddechu“ měla ještě o trochu starší kořeny, vznikla v Austrálii, kde se již v roce 1856 tamní dělníci usnesli na pořádání dne pracovního klidu společně se shromážděním a zábavou, tímto dnem si určili 21. duben.⁴⁹⁷ Na svůj pravý význam však „dělnický“ den čekal až do roku 1886, kdy se v květnovém Chicagu rozhořela generální stávka amerických dělníků, jejichž požadavkem bylo snížení pracovní doby na 8 hodin.⁴⁹⁸ Výsledkem stávky se však stalo 9 zadržených dělníků, čímž se následně rozhořela „soudní komedie“⁴⁹⁹ s verdiktem 7 poprav. Nesmrtelná se stala slova jednoho z dělníků, který s oprátkou kolem krku pronesl prorocky: „*Přijde doba, kdy naše mlčení v hrobě bude mocnější jako naše řeči!*“⁵⁰⁰ Američtí dělníci se v návaznosti na tuto událost rozhodli od roku 1888 každoročně uctívat památku padlých soukmenovců⁵⁰¹ manifestacemi a demonstracemi, jež se měly organizovat 1. května. Rok na to (1889) se konal mezinárodní socialistický sjezd v Paříži,⁵⁰² jehož jednání započalo v den 100. výročí dobytí Bastily, tj. 14. července, a na kterém se 20. července přijalo datum 1. května za mezinárodní dělnický svátek⁵⁰³ s připomínkou, že „*každý socialista si musí pamatovat toto datum jako jedno z nejdůležitějších v historii mezinárodního dělnického hnutí.*“⁵⁰⁴

První máje se v této základní etapě měly slavit v pracovním pokoji a v atmosféře veřejné dělnické manifestace. Už v roce 1890 se mohutně slavilo na mnoha územích,

⁴⁹⁷ VANČURA, Jiří. *Proč První máj*. Praha: Práce, 1965, str. 12 – 13.; Více viz *1. Máj: sborník k oslavám 1. mája*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1950.

⁴⁹⁸ Důvodem stávky byl především fakt, že se továrníci zkrácení pracovní doby neustále vyhýbali, proto se dělníci rozhodli vzít věc do vlastních rukou a vyvolali stávku 1. května 1886. Zastavili práci a vyrazili se do ulic, avšak zpočátku „pokojná“ demonstrace se brzy změnila v roztržku s policií, kde byly použity také zbraně. DRŠKA, Pavel. *Revolučné prvé máje*. Praha: Naše vojsko, 1971, str. 5.

⁴⁹⁹ Termín užitý v knize Antonína Boučka, kde autor popisuje stávku dělníků a jejich následné odsouzení, které mělo být pouhou fraškou, vše ale skončilo smrtí 7 neviných. BOUČEK, Antonín. *První máj - jeho vznik, historie a význam*. Praha: Svoboda, 1946, str. 14.; Autor Jiří Vančura se ve své knize vyjádřil, že soud v Chicagu nesl všechny znaky „zaujatého kapitalistického soudnictví“. VANČURA, Jiří. *Proč První máj*. Praha: Práce, 1965, str. 15.

⁵⁰⁰ Nutno celou dramatickou akci brát s patřičným nadhledem. DRŠKA, Pavel. *Revolučné prvé máje*. Praha: Naše vojsko, 1971, str. 5. Nutno celou dramatickou akci brát s patřičným nadhledem.

⁵⁰¹ S odkazem na popravené dělníky se v komunistických knihách užívají termíny jako „umučení soudruzi“ či „chicagští mučedníci“.

⁵⁰² Viz také mezinárodní kongres dělnických organizací, mezinárodní dělnický sjezd.

⁵⁰³ Více o sjezdu viz BOUČEK, Antonín. *První máj - jeho vznik, historie a význam*. Praha: Svoboda, 1946.

⁵⁰⁴ DRŠKA, Pavel. *Revolučné prvé máje*. Praha: Naše vojsko, 1971, str. 5.

masové ceremonie sice zažívalo i Rakousko-Uhersko,⁵⁰⁵ současně s tím ale platila vysoká obezřetnost - četnictvo stále čekalo v pohotovosti. V dalších letech policejní příslušníci byli též připraveni zasáhnout, což mnoho dělnických komunit vnímalo negativně s myšlenkou, že jim Vídeň naschvál brání v jejich svátku, dokonce na 1. máj 1901 se údajně vyhrožovalo ztrátou práce těm dělníkům, kteří by se opovážili účastnit prvomájových oslav a manifestací.⁵⁰⁶

S počátkem 20. století změny v dění Ruska poměrně značně působily i mimo jeho hranice, jako prvopočátek revolučních tendencí té doby lze počítat ruskou revoluci roku 1905.⁵⁰⁷ S příchodem 1. světové války se májová shromáždění v účasti poněkud zúžila, početně se jich objevovalo také minimum, nicméně toto poněkud ještě klidné májové období skončilo s rokem 1917. Revoluční hnutí v Rusku (VŘSR)⁵⁰⁸ poměrně silně ovlivnilo příslušníky nižších tříd v jiných státech, popuzovalo je proti vládnoucí dynastii a státním úřadům. Právě strach vládnoucích institucí se stal hlavní potřebnou přísadou pro povolení pracovního klidu na tento den toho roku, proto 1. máj 1917 možno považovat za klidný svátek „z donucení“,⁵⁰⁹ stejně tomu bylo i dalšího roku 1918. Rostoucí stávký, demonstrace, hladové bouře apod., vyplňovaly poslední měsíce válečného běsnění, a ani státní moc s armádou nic nezmohly, vláda se navíc dalších oslav 1. máje natolik bála, že kromě již povoleného klidu, schválila i veřejná shromáždění a průvody.

Rok 1918 přinesl vítězství nejen na bojišti. Hned v prvních letech existence nového Československa, které se rozvíjelo jako „buržoazní“, se vedení dělnických demonstrací ujala KSČ,⁵¹⁰ ta poté zastávala funkci jediného nositele „revoluční proletářské tradice“ Prvního máje, v tomto období opět ožívající.⁵¹¹ Avšak usnesením ministerské rady ČSR ze dne 27. března 1919 byl 1. květen prohlášen za všeobecný národní svátek,⁵¹² v jistém

⁵⁰⁵ Tamtéž, str. 3.; Rakousko – Uhersko bylo označováno za „žalář národů“, od toho se pak odvíjely domnělé, špatné životní podmínky dělníků v této zemi. Tamtéž, str. 8.

⁵⁰⁶ BOUČEK, Antonín. *První máj - jeho vznik, historie a význam*. Praha: Svoboda, 1946, str. 70.

⁵⁰⁷ V Rusku v roce 1905 vypukla velká demonstrace dělníků za zlepšení pracovních i sociálních podmínek, pochodovali až k carskému paláci, kde však byly jejich řady napadeny vojáky, výsledkem bylo několik mrtvých i raněných, den se dostal do dějin jako „Krvavá neděle“. Toto však ještě nebyl konec dělnickým manifestacím.

⁵⁰⁸ Velká říjnová socialistická revoluce.

⁵⁰⁹ *První máje na Jihlavsku 1890-1960*. Jihlava: OV KSČ, 1960, str. 19 – 20.

⁵¹⁰ Fakticky KSČ vznikla v roce 1921.

⁵¹¹ DRŠKA, Pavel. *Revolučné první máje*. Praha: Naše vojsko, 1971, str. 3 – 4.; Zatímco kapitalistický stát ve snaze zbavit První máj revolučností přeměnil jej v úředně slavený Svátek práce a měšťácké strany tomuto úsilí vydatně napomáhaly, pouze komunisté udržovali původní prvomájovou myšlenku bojového, mezinárodního dne dělnictva. VANČURA, Jiří. *Proč První máj*. Praha: Práce, 1965, str. 73.

⁵¹² První máje v této podobě byly sice úředně povolené, avšak doplněné o policejní směrnici, ve které se jasně uvedlo, že národní svátek má probíhat v klidu. Tamtéž, str. 61.

smyslu to znamenalo snahu jinak interpretovat vznik tohoto svátku.⁵¹³ V prvorepublikovém období se navíc vedly spory o přítomnost dětí na májových průvodech. Úřady v tomto zastávaly nekompromisní postoj – jasný zákaz mladistvých na této akci s odkazem na „ochranu jejich duší“, ovšem marxistická teorie měla jasno, tato rádobý „ochrana“ byla výmysl, „nešlo o dětské duše, ale o udržení monopolu, který si vládnoucí kapitalistická společnost osobovala na výchovu mladé generace.“⁵¹⁴

Od chvíle, kdy ozvěny ruské revoluce pronikly i k československému dělnictvu, rostly sympatie ke KSČ a Gottwaldovi, který roku 1929 stanul v čele strany, čímž jako by zpevnil její postoj. Jan Šverma k vzrůstajícímu politickému vlivu komunistů ve svém projevu v máji 1930 řekl: „ (...) Široké proletářské masy ukázaly, že chápou, že Komunistická strana Československa jest jedinou dělnickou stranou v tomto státě, jediným obhájcem dělnických zájmů, jediným nositelem velikých cílů socialismu... 1. máj je úspěchem strany!“⁵¹⁵

Československé obyvatelstvo si však ještě muselo projít nejtěžší zkouškou své existence,⁵¹⁶ nastala 2. světová válka. Nelze ale tvrdit, že by „zapálená srdce všech dělníků jen tak vyhasla, 1. máj a jeho odkaz v nich hořel i nadále“ - od roku 1938 se svátek slavil v tzv. době nesvobody - a nebyla by to KSČ, kdyby touhu po oslavách nepodpořila. Strana ještě před válečným běsněním v polovině dubna 1933 vydala k tomuto dni prohlášení s propagací hesla Komunistické internacionály k 1. máji - „Proletáři, spojte se proti hladu, fašismu a válce“ - a zároveň si zadala získat k prvnímu květnovému dni 10.000 nových členů, s tím Rudé právo uveřejnilo na prvomájové stránce kresbu dělnické pěsti drtící hákový kříž.⁵¹⁷ Během této války se situace mnohonásobně ztížila, lidé se bály o své životy v zázemí i na frontě, oslavy v tehdejší době rozhodně nepatřily mezi hlavní prožitky každodennosti, ovšem že by si nikdo nevzpomněl, nelze označit za správný závěr - Jiří Vančura ve své práci dával za příklad československé vojáky na bojišti nebo vězně v nacistických věznicích a koncentračních táborech, ti všichni si uměli zříditi vlastní 1. máj v primitivních podmínkách.⁵¹⁸ Nacisté, ač byli sebevíce mocní, tyto oslavy zničit nedokázali, proto jich alespoň využili ve svůj

⁵¹³ 1. máj se vysvětloval jako pradávňý zvyk, při kterém byl oslavován konečný příchod jara. V socialistických kruzích kolovalo, že buržoazie tomuto dni zkrátka musela dát jiný význam z obav před silou proletariátu. *První máje na Jihlavsku 1890-1960*. Jihlava: OV KSČ, 1960, str. 23.

⁵¹⁴ VANČURA, Jiří. *Proč První máj*. Praha: Práce, 1965, str. 79. Více také FRANĚK, Otakar, Antonín VERBÍK a Antonín ŠEVČÍK. *Pod rudými prapory Prvního máje: 1. máj v Jihomoravském kraji v dokumentech a vzpomínkách*. Brno: Blok, 1980.

⁵¹⁵ BOUČEK, Antonín. *První máj - jeho vznik, historie a význam*. Praha: Svoboda, 1946, str. 126, 128.

⁵¹⁶ VANČURA, Jiří. *Proč První máj*. Praha: Práce, 1965, str. 91.

⁵¹⁷ FRANĚK, Otakar, Antonín VERBÍK a Antonín ŠEVČÍK. *Pod rudými prapory Prvního máje: 1. máj v Jihomoravském kraji v dokumentech a vzpomínkách*. Brno: Blok, 1980, str. 26.

⁵¹⁸ VANČURA, Jiří. *Proč První máj*. Praha: Práce, 1965, str. 95.

prospěch s novým obsahem a formami, čímž vznikl Den národní práce s řádným seznamem opatření vůči „podřadnému“ národu a rase.⁵¹⁹

Následoval květen 1945, který se stal oslavou, byť první den tohoto měsíce se ještě nedal označit za vítězný s májovou pompou, nadcházející dny se však staly přelomem ve světových dějinách. Po osvobození Československa Rudou armádou a ukončení války celkově měly nastat pro státy a prvomájové festivity lepší časy. Hned od roku 1946 začala KSČ s předběžnou agitací, prvomájové oslavy zkrátka již neměly vyjadřovat jen pouhý pojem se zašlým leskem kdysi se odehrávajících dělnických oslav, jejich velikost se musela obnovit, proto i první máje v letech 1946 a 1947 patřily k takovým, „jaké dosud neměly v dějinách Československa obdoby“.⁵²⁰ Především cílevědomý boj KSČ představoval „hnací motor májového kolosu“ soustředící kolem sebe „pokrokové síly“, což vyústilo ve střet s „buržoazií“, která však byla „porážena“ v roce 1948. Za zcela nových podmínek se 1. máj stal „nádhernou přehlídkou úspěchů, skutečným svátkem pracujících“ – Svátkem práce.⁵²¹ Od 1. května 1948 nastala linie vítězných socialistických prvních májů,⁵²² kdy se dokořán otevřely perspektivy šťastné budoucnosti českého a slovenského obyvatelstva. Ve společnosti se zrodila tradice oslavující dělnický lid a také jeho zásluhy o budování socialismu.⁵²³

Jihlava a okolí v prvomájových počátcích 19. století představovaly v tomto dělnickém uvědomění spíše zaostalejší území, k žádnému hnutí dělníků nedocházelo a v prvotním roce máje 1890 město nemělo žádnou progresivní dělnickou organizaci k agitaci májových slavností. Důvodem se kromě jiného stala i nacionální nevráživost, ke které přispívala dle tvrzení zejména česká i německá „buržoazie“.⁵²⁴ I přes tyto těžkosti se však toho roku revoluční závan do Jihlavy přeci jen dostal skrze tamní průmysl, když se počátkem dubna v tamní tabákové továrně rozšířily letáky s výzvou k májové

⁵¹⁹ 1. května se přenášel projev A. Hitlera, konaly se srazy organizací, lidé se měli těšit z příslušnosti k říši, avšak český hlas městem nezněl. 1. máj zůstal dnem pracovního klidu, ale bez oslav. V roce 1940 se zakázala výzdoba domů a ulic, nesměly se vyvěsit ani prapory. Vše se soustředilo na pracující, ale ve smyslu větší výroby, více munice, více zbraní. Svátečnímu dni dodávala lesk jen divadelní představení, koncerty, sportovní utkání, filmová představení apod. *První máje na Jihlavsku 1890-1960*. Jihlava: OV KSČ, 1960, str. 47 – 48.

⁵²⁰ VANČURA, Jiří. *Proč První máj*. Praha: Práce, 1965, str. 98.

⁵²¹ DRŠKA, Pavel. *Revolučné první máje*. Praha: Naše vojsko, 1971, str. 4.

⁵²² VANČURA, Jiří. *Proč První máj*. Praha: Práce, 1965, str. 99.

⁵²³ DRŠKA, Pavel. *Revolučné první máje*. Praha: Naše vojsko, 1971, str. 43.; Tento den byl nazýván svátkem práce už v době předmnichovské, avšak „práce v kapitalistické společnosti nemůže být upřímně slavena, když nikoli dle vykonané práce se měří hodnota a společenský význam člověka.“ Do kalendářů se převzal termín Svátek práce a dalo se mu plně oprávnění, tzn., od r. 1951 byli slavnostně k tomuto dni vyznamenáváni nejlepší pracovníci, a tím se zdůraznil význam příkladné práce pro socialistickou společnost. VANČURA, Jiří. *Proč První máj*. Praha: Práce, 1965, str. 99.

⁵²⁴ Ve vzduchu se nesla šovinistická, nacionalistická hesla, která mnohdy vedla až ke krvavým srážkám mezi příslušníky. *První máje na Jihlavsku 1890-1960*. Jihlava: OV KSČ, 1960, str. 6.

demonstraci.⁵²⁵ Bohužel, jak obsah výše vypovídá, chyběly patřičné síly, které by se úkolu zhostily, proto v Jihlavě 1. května 1890 nedošlo k žádné aktivitě oslavující 1. máj. Jediné oslavy v okrese toho roku pořádala vesnice Kamenice u Jihlavy, toho času zde totiž působil jediný „pokrokový“ dělnický spolek - Dělnický vzdělávací spolek Rovnost.⁵²⁶

Tyto okolnosti zřejmě vedly k jistému „probuzení“ jihlavské potřeby, mít patřičnou organizaci schopných lidí bojujících za ideály společnosti, proto již o několik měsíců později 12. srpna 1890 vznikla v jihlavském prostředí Dělnická beseda *Barák* s 96 členy, a za pomoci Třebíčských⁵²⁷ roku 1891 Dělnický spolek *Pokrok* v Třešti,⁵²⁸ což znamenalo utváření předpokladů pro příští májové ceremonie.⁵²⁹ Kupodivu však prý nejsou žádné zprávy o tom, že by se v následujících letech 1. máj slavil, což platí nejen pro Jihlavu, ale také pro zmíněnou Kamenici a okolí. Kolovaly průpovídky, že se tradice oslav prvního květnového dne držely jen v úzkém kruhu nejuvědomělejších dělníků, a očividně právě dělnický spolek *Barák* pokračoval v této tradici i přes výhrůžky ze strany státní moci, byť k tomu také nejsou žádné jasné důkazy.⁵³⁰

První přímá zpráva o oslavě 1. května pocházela z roku 1893, akce však nabrala jiný smysl vlivem zhoršujících se životních podmínek dělníků, proto tehdejší máj představoval spíše „volání o pomoc“ a také po uvědomění.⁵³¹ Následně sice docházelo k postupnému oslabování dělnické iniciativy, ale 1. máj se jako takový nezrušil, stále platil ten samý program jako dříve – dopoledne přednáška s diskusí, odpoledne a večer zábava s hudbou a výstupy nebo výletem do nejbližšího okolí, nicméně účast byla poměrně nízká, proto se zřejmě 1. máj považoval spíše jen za menší, nepříjemnou záležitost, kvůli které se nemuselo zařizovat žádné zvláštní opatření.⁵³²

Dělnické hnutí opět nabralo na intenzitě s nástupem 20. století, v té době byl v Jihlavě založen Sociálně demokratický volební spolek *Vorwärts* (Vpřed), nepochybně právě on

⁵²⁵ Jihlavské vedení se toliko obávalo případných stávek, že z toho důvodu hrozilo pracovníkům, aby se nenechali strhnout podobným pokušením a práci nezastavovali. Tamtéž, str. 7.

⁵²⁶ V Kamenici tento spolek vznikl teprve v březnu 1890 kolem tamních obuvnických dělníků a již v květnu byl schopný uspořádat oslavy máje. 1. května se zde konala schůze s diskusí o otázkách a potřebách dělnického hnutí. Tamtéž, str. 6.; *Památná místa revolučních bojů na Jihlavsku*. Jihlava: Muzeum Vysočiny Jihlava, 1984, str. 53.

⁵²⁷ Třebíč byla v té době centrem dělnického hnutí v kraji.

⁵²⁸ Město ležící 14 km od Jihlavy.

⁵²⁹ V následujících 4 letech se formují další české i německé odborové spolky vzdělávacího i podpůrného charakteru. *První máje na Jihlavsku 1890-1960*. Jihlava: OV KSČ, 1960, str. 8.; *Památná místa revolučních bojů na Jihlavsku*. Jihlava: Muzeum Vysočiny Jihlava, 1984, str. 8.

⁵³⁰ *První máje na Jihlavsku 1890-1960*. Jihlava: OV KSČ, 1960, str. 10.

⁵³¹ Tuto zmínku však lze brát jako konání 1. máje, mj. se totiž podnikl výlet, konala se schůze, hrálo se a zpívalo atd. Tamtéž, str. 10 – 11.

⁵³² *První máje na Jihlavsku 1890-1960*. Jihlava: OV KSČ, 1960, str. 14.

pořádal v prvním desetiletí 20. století první máje v Jihlavě.⁵³³ V roce 1903 se přivítaly oslavy 1. máje shromážděním, na kterém se rozebral význam 1. máje a témata jako všeobecné hlasovací právo, osmihodinová pracovní doba aj., odpoledne se pak konal koncert a večer lidová zábava.⁵³⁴ O konání dalších oslav tohoto svátku nebylo až tolik informací. Spolek Vpřed následně roku 1909 ukončil činnost a na jeho místě se objevil další spolek *Einigkeit* (Jednota) o 123 členech.⁵³⁵ Nutno zmínit, že přelomové roky 1917 a 1918 značně zapůsobily i v Jihlavě. Vedení města mělo z oslav máje obavy, proto nemělo otevřených námitek proti shromáždění a průvodům, jež měly probíhat v nastoleném dni klidu, ale i tak s „neviditelným pozorovacím okem“.⁵³⁶

Po znovunabytí svobody 1918 se jen na krátko probudila prvomájová tradice, o rok později již jako všeobecný národní svátek se měl jeho průběh odehrávat důstojně se slavnostní náladou, avšak bez větších projevů, které by jej narušily, z těchto důvodů přítomnost četnických oddílů a vojenské pohotovosti byly více jak nutností.⁵³⁷ Jeden takový máj za 1. republiky popsala pro komunistickou Jiskru pamětnice: „Četníci sateliti ztratili trpělivost. Vrhli se do našich řad jako rozžutí psi. Začali kolem sebe rozdávat rány hlava nehlava, staří, mladí. Nešetřili nikoho, tloukli každého, kdo jim přišel do rány.“⁵³⁸ V té době se také začaly radikalizovat mnohé problémy s částí německého obyvatelstva, s mnohými stranami, které si pořádaly vlastní prvé máje, avšak s tradicí založenou v Paříži 1889 nic společného neměly, s hospodářskou krizí, jež udeřila ve 20. letech, a vše doplňovaly neustálé spory o přítomnost dětí v průvodech. V roce 1929 se pak do čela ÚV KSČ postavil Klement Gottwald, tím následně rostla nejen aktivita, ale také jistá „agresivita“ máje,⁵³⁹ nebylo pochyb, že se s Gottwaldem postavily pevné základy nejen pro prvomájové dny, ale i pro mnoho dalších „svátků“.

Politika appeasementu provozovaná západními státy vůči Německu a Hitlerovi se podepsala i na oslavách máje. Od roku 1935 to byla právě Henleinova SDP, která

⁵³³ Tamtéž.

⁵³⁴ Poměrně stejný průběh měl i máj o rok později v roce 1904. Tamtéž, str. 15.

⁵³⁵ Dle mnoha domněnek spolek vznikl ze zbytků spolku Vpřed. Tamtéž, str. 16 – 17.

⁵³⁶ Vládní složky zůstávaly ve střehu, jihlavský hejtman si nechával posílat zprávy, co se dělo v obvodě ještě před 1. májem v rámci příprav. Vlastní průběh 1. května byl obsahem dalších 2 zpráv (první v den 1. 5. a druhá hned den následující 2. 5.), které odcházely s informacemi o tom, zda se vše vrátilo do normálu, resp. zda se lidé vrátili do práce. Většina zpráv referovala o klidném průběhu akce. Tamtéž, str. 20 - 21.

⁵³⁷ V zásadě platilo, pokud se objeví výtržnictví a nebude o tomto svátku klid, bude rázně zakročeno! Mnozí doboví autoři užívali k této situaci přirovnání, kdy dělnická třída byla držena v „otročtí“ různých opatření. Tamtéž, str. 23.

⁵³⁸ Nelze se však domnívat, že by výpověď zůstala bez zásahu „vyšší moci“. Je více než pravděpodobné, že se podobné příspěvky upravovaly dle stylu, který se komunistické straně hodil, zvláště v novinách. *Jiskra*, Dnes vidíme, že dělnická krev nebyla prolita nadarmo, č. 17, str. 3, 29. dubna 1950.

⁵³⁹ Obraceli se směrem k masám, prostorem zněly projevy komunistických řečníků z tribuny na náměstí na téma: „Jak je to v ČSR doopravdy“ – hrozba Německa, podvod v pozemkové reformě, nová agrární šlechta, aj. Lidé, kteří byli povětšinou z práce propuštěni, tak se odhodlaně stavěli k boji za svá práva, 1. máj již nepředstavoval slavnost plnou úsměvů a radostí, nyní to byla příležitost ke svedení zápasu o vlastní budoucnost. *První máje na Jihlavsku 1890-1960*. Jihlava: OV KSČ, 1960, str. 32.

pořádala tyto oslavy v Jihlavě, následně s rokem 1938 v Jihlavě poprvé vlály vlajky s hákovými kříži, a co se týkalo 1. máje, tak platil zákaz předmájových veřejných schůzí a manifestací.⁵⁴⁰

Obyvatelstvo celé republiky včetně Jihlavy muselo čekat dekádu (1938 – 1948), než opět mohly zaznít „pravé“ oslavy máje. Tomu předcházel rok 1945, konec 2. světové války a Hitlerova smrt, symbolicky oznámena v den 1. května, obyvatelstvo nyní už jen odpočítávalo vteřiny od vysvobození z nacistického područí, a tak se i v následujících květnových dnech 1945 také stalo. Hodnotný máj se v republice konal až o rok později, 1. května 1946, v čele s KSČ. Konkrétně v Jihlavě se začalo slavit již den předem 30. dubna formou různých kulturních programů, následujícího dne proběhla slavnostní manifestace a vyšel též průvod směrem od Dělnického domu na náměstí se spoustou vlajek a praporů. Večer se též v Dělnickém domě konal taneční májový večírek.⁵⁴¹ Nutno podotknout, že tento vzorec jihlavskému máji zůstal s několika menšími obměnami i do dalších let.

6.3.1 VÝZNAM A IDEJE

Májové oslavy také zaštitilo pokaždé trefně vymyšlené heslo, jakýsi startovní „motor“ lidské aktivity v rámci pořádané akce. S rokem 1948 uzrála jednota československého lidu a nikde jinde tento fakt nebyl tolik výrazný jako právě na 1. máje pod heslem: „*Jednota dá národu sílu, štěstí, svobodu!*“ Tehdy se jasným cílem KSČ stalo upevnění její pozice a sjednocení lidu „pod ochranná křídla“. Hesla máje 1952 již hlásala vzhledem k jiné politické situaci (i ve světě) něco odlišného: „*At' sílí nerozborné přátelství s naším osvoboditelem Sovětským svazem – mocnou záštitou světového míru.*“, „*Pevně semknuti kolem strany a vlády v čele s prezidentem Gottwaldem za mír a socialismus.*“⁵⁴² Tato hesla nebyla skandována bezúčelně, význam tkvěl v jejich odkazu na období čistek a soudních procesů s „nepřítelem“, stejně se připomínala i Korejská válka se svou hrůzností. „*(...) každé naše vítězství na poli budování pomáhá a posiluje*

⁵⁴⁰ Tamtéž, str. 41.; Z patřičných záznamů však bylo patrné, že se manifestace i přes zákazy konala, byly to oslavy legionářů a československých a německých sociálních demokratů, strany národně socialistické, lidové a komunistické pod heslem „*Za bezpečnost republiky, demokracii a mír.*“ V jejím rámci se konal průvod na Masarykovo náměstí, poté se na programu objevily jednotlivé projevy včetně starosty města a nutno zmínit, že i projevy v němčině „za věrnost republice a za mír“, což německé obyvatelstvo přísahalo, nicméně mnoho jedinců z německého lidu brzy podlehl svodům SDP. Poprvé se zde projevíly první opravdové protesty a nepokoje, např. cihla v okně, stržení říšské vlajky apod. „*Republika se pak hanebně zaprodala Hitlerovi.*“ Tamtéž, str. 42.

⁵⁴¹ Shromáždění se již nepořádalo ukrytě na dolní části náměstí, nýbrž v jeho horní části, kam „vítězně“ předstoupili komunisté před tisíce příznivců a hostů. Nelze opomenout, že tato akce měla posloužit též jako chytrá předvolební kampaň s heslem „*Republice více práce, to je naše agitace.*“ Tamtéž, str. 50 – 51.

⁵⁴² SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. Máj 1952. 1. máj 1952 v Jihlavě, b. d. 1952.

naše soudruhy, dělníky, rolníky a pracující lid v Koreji, Vietnamu, Itálii, Řecku a všech kapitalistických zemích v jejich boji za konečnou porážku kapitalistického panství.“⁵⁴³ Máj 1953 byl zahalen do smutku nad odchodem obou komunistických vůdců, toho režim využil a máj uspořádal ve vzpomínkovém stylu na jejich počest, v těchto dnech se mluvilo jen o „nesmrtelném vůdci a učiteli dělnické třídy celého světa J. V. Stalinovi a věčně živému jeho žáku, budovateli KSČ, vítězi Února, tvůrci první pětiletky a nejlepším příteli Sovětského svazu, Klementu Gottwaldovi“ a jejich odkazu,⁵⁴⁴ to celé promítnuto do hesla: „Pod praporem Lenina a Stalina, věrní dílu Klementa Gottwalda – vpřed socialismu“.⁵⁴⁵ Dostí značným opakem se stal 1. máj 1956, pod vlivem výsledků XX. sjezdu KSSS, ten vytyčil sovětskému lidu další úspěšné budování socialismu a splnění cílů již šesté pětiletky, totéž se mělo stát i perspektivami československého lidu, stejně jako odhalení zločinů a svržení „kultu osobnosti“ J. V. Stalina. Tyto události se opět přetavily do vedoucího hesla: „Pod praporem leninismu k novým vítězstvím v boji za mír a socialismus.“⁵⁴⁶

6.3.2 ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE

Tento svátek se měl slavit za každou cenu důstojně, i pro tento důvod Akční výbory Národní fronty (AV NF) zřídily speciální sbor, konkrétně okresní májový výbor v počtu kolem 8 osob, který zastal vůdčí roli v organizaci kolem oslav. Pod jeho kompetenci ještě spadaly další tematické pomocné komise,⁵⁴⁷ se kterými byl v neustálém spojení. Počet komisí se během let různě měnil většinou dle potřeby, např. v roce 1952 se zřídily

⁵⁴³ *Jiskra*, Pod praporem Lenina a Stalina za lepší budoucnost, č. 18, str. 1, 1. května 1952.; Hesla jasně definovala semknutost všech příznivců komunistické ideologie, která prosazovala světový mír, za něhož „bojovala“.

⁵⁴⁴ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Rady a pokyny – Oslavy Svátku práce a Státního svátku ČSR, b. d. 1953.

⁵⁴⁵ Tamtéž. Pozvánka k 1. máji 1953, b. d. 1953.

⁵⁴⁶ Ve světě stále hrozilo zbrojení, východní blok se jmenoval hlavním „nositel míru“ a 1. máj toto postavení měl doložit. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 70, 1956. Máj 1956. Směrnice městského a okresního výboru NF, závodům, obcím okresu Jihlava k zajištění oslav 1. máje a 9. května 1956, b. d. 1956, str. 1.

⁵⁴⁷ Počet komisí se různě měnil, a také se během příprav mohlo stát, že vznikly ještě jiné, menší komise, které měly na starost specifický aspekt např. tisková komise (na starosti tisk a jeho distribuci, zejm. *Jiskra* a Rudé právo) nebo komise finanční (finance vyložené i vydělané v průběhu 1. máje). Komise se tvořily z „nejlepších a osvědčených pracovníků ze všech politických stran a masových složek Národní fronty“. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. Hodnocení 1. máje r. 1951, b. d. 1951.

komise - agitační,⁵⁴⁸ výzdobová,⁵⁴⁹ patronátní,⁵⁵⁰ průvodová,⁵⁵¹ na předvečer 1. máje,⁵⁵² organizační.⁵⁵³ Naproti tomu třeba v roce 1954 se schválily jen 4 komise (organizační, propagační a agitační, soutěžní, hospodářská).⁵⁵⁴ Specifikem máje 1955 byla existence samostatné dopravní komise.⁵⁵⁵ V každé jednotlivé komisi zasedalo 7 - 9 členů, všichni dostali jasný úkol, naplánovat a zařídit vše v rámci určitého úseku. Svůj zevrubný plán pro daný sektor musely předávat ke kontrole, aby se vedení ujistilo, že skutečně přípravu nezanedbávají. Zprávu předával vždy předseda, k tomu docházelo na schůzích okresního májového výboru právě s předsedy jednotlivých komisí. Ze všech těchto menších plánů se měl následně vypracovat hromadný obecný plán celého máje⁵⁵⁶ a jeho průběhu, komise si následně mohly „odškrtávat“ splněné úkoly během dalších schůzí.

6.3.3 AGITACE

V rámci agitace platila již řečená hesla, vyjadřující každoroční charakter oslav. Úkoly agitace, jak se již také zmínilo, měla „pod palcem“ agitační komise, která se zpravidla starala o práci v agitačních střediscích, pořádala propagační večery s filmy a vystoupeními, ale mezi její kompetence patřily také relace v rozhlasu a zveřejňování

⁵⁴⁸ (Propagačně) agitační komise držela v rukou jeden z nejdůležitějších úkolů, na jejích bedrech stálo, kolik občanů města se zúčastní oslav máje, starala se o relace v rozhlasu, stejně tak i o zajištění rozhlasového vozu na akci, o výběr nejlepších pracovníků ze závodů a zajištění jejich promluvy k ostatním lidem, aby se neobávali uzavření závazků, podílela se na tvorbě předmájových kulturních programů pro občany, též na distribuci plakátů a letáků.

⁵⁴⁹ Výzdobová komise měla jasný úkol, zkrášlit město, zejména náměstí, kde se konala největší a nejhonosnější sláva. Opatřovala svoz chvojí, dávala dohromady výzdobu a tedy celkový vzhled hlavní tribuny, výzdobu domů, náměstí, ulic i výkladů, stavění sloupů, stožárů aj.

⁵⁵⁰ Patronátní komise se vesměs starala o rozvoj kulturní stránky v obcích okresu, na 1. máje šlo o to, aby se závody postaraly o své patronátní obce, zejm. se jednalo o odvoz lidí z těchto obcí na oslavy máje a zpět (každý člen komise si vzal určitý počet obcí, tam pak zajistil dopravu). Všechny závody však neměly auto k dispozici, proto se zřídily spoje, které pro obyvatele měly zajet přímo do vesnice s výhodou, že na 1. máj mohli dělníci jezdit na dělnické jízdenky, žáci na žakovské a ostatní to měli za polovičku. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. Máj 1952. Zápis ze schůze okresního májového výboru a předsedů komisí k přípravě 1. máje, b. d. 1952.

⁵⁵¹ Průvodová komise se zabývala samotným průvodem a jeho ideologickou náplní (tzn. transparenty, hesla, obrazy, karikatury, prapory, alegorické vozy, zpívání písní apod.), různě do průvodu zasahovala a dle pokynů shora jej měla měnit dle potřeb. Svěřen jí byl celý program průvodu 1. máje tj. od „budičku“ až po rozchod manifestačního průvodu, také zařízení hudby či rozhlasu na tribuně aj.

⁵⁵² Komise na předvečer 1. máje zajišťovala zejm. kulturní akce, které měly vyplnit čas před slavným „dnem D“. Do její kompetence spadalo zařizování hudby, divadelního představení apod., mimo jiné také ohňostroj.

⁵⁵³ Podobného ražení jako komise průvodová byla i komise organizační, právě ta dávala dohromady sestavu samotného průvodu - řazení, v úkolech měla též stavění hlavní tribuny na náměstí, také určovala tzv. pořadatele, kteří si měli město rozdělit na jednotlivé části a o svůj úsek se následně starat, mj. třeba organizovat průvod na jednotlivých nástupištích, tito „hlavní pořadatelé“ si k výpomoci mohli sehnat ještě další spolupracovníky, všichni ale museli projít instruktáží. Komise také korigovala rozchod průvodu a pověřovala své členy, aby sčítali účastníky průvodu i celých oslav.

⁵⁵⁴ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 68, 1954. Máj 1954. Usnesení ze schůze P KAV NF v Jihlavě, 2. 4. 1954.

⁵⁵⁵ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 69, 1955. Máj 1955. Směrnice k zajištění oslav 1. máje a 10. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou, b. d. 1955, str. 2.

⁵⁵⁶ Nejvíce se pohlíželo na to, aby plán měl dostatečně rozpracovanou manifestaci na hlavní den 1. května, na toto téma se mohl vypracovat i samostatný plán. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. Zápis ze schůze okresního májového výboru, 22. dubna 1952.

vhodných informací v tisku. Komisi však také pomáhaly i další jihlavské organizace a zařízení, což bylo i trochu jejich povinností. Díky dobré agitaci se máje mohlo využívat k ještě prospěšnějším důvodům, např. k volbám.⁵⁵⁷

Svoji práci zde odváděly opět agitační dvojice, podporovaly účast i navyšování podaných závazků. V této otázce však ne vždy platilo pravidlo hromadné účasti, nedostatečné množství dvojic řešili zejména na vesnicích, se kterými se obvykle hůře spolupracovalo: „*Na vesnicích se v neděli sešlo ag. dvojic málo, některé vesnice nebyly vůbec připraveny k provedení agitace k účasti 1. máje.*“⁵⁵⁸ Problémy takového typu se však nevyhnuly ani městu samotnému. Málo dvojic znamenalo slabou agitaci, která nedokázala postihnout všechna místa a části města.⁵⁵⁹ V takovém případě se apelovalo, aby se doposud prováděná propagace s cílem náboru ještě dále zesílila. Na druhou stranu, pokud oslovení lidé byli dobře „uvědoměli“, mohlo se počítat s jedinci v řádu několika stovek většinou příklad města. Nic se však nemění na faktu, že lidé tuto práci vykonávali kromě vlastního přesvědčení také z důvodu, který však nelze označit zrovna za „dobrovolnost“, nutily je k tomu okolnosti. Dvojice tvořili členové různých jihlavských jednotek (Jednota, Čsl. strana lidová, zaměstnanci závodů⁵⁶⁰ aj.), zapojit se měly i složky NF (Československý červený kříž, ROH, ČSM aj.).

Před samotným „putováním za ziskem závazků a účasti“ agitátoři prošli nutným školením od vedoucích skupin či aktivistů. Základním bodem se stala dovednost, vysvětlit všechny politické otázky a zároveň je spojit s celostátním i mezinárodním kontextem, samozřejmě v předepsané formě, přičemž se poukazovalo, aby účast „nebyla vynucována“, u „vesnických boháčů“ žádná agitace neprobíhat neměla. Agitátorským velkým dnem byla agitační neděle, při které se měly využít nabyté znalosti ze školení - ve dvojici se vydat do předepsaného úseku nebo závodu, navštívit určitý počet rodin a přemlouvat, argumentovat, lákat k účasti a k uzavření budovatelského závazku. Agitační neděle se konala povětšinou poslední neděli v dubnu, termínů mohlo být ale i víc, v předmájovém období roku 1953 agitační dvojice vyšly

⁵⁵⁷ V roce 1954 posloužila předmájová agitace jako předvolební agitační kampaň a stejně tak jako podpora chystaného X. sjezdu KSČ. Závazky v tomto období uzavřené vyjadřovaly úctu a loajalitu k tomuto sjezdu i KSČ.

⁵⁵⁸ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. Máj 1952, Zápis ze schůze okresního májového výboru, 21. dubna 1952.

⁵⁵⁹ Ve zprávě o 1. máji 1952 se konstatovala situace ve střediscích, kam měly dorazit dvojice na instruktáž, do jednoho střediska dorazilo ani ne 10 lidí, což bylo málo na 12 ulic, které měly dvojice obsadit, další středisko si též stěžovalo, že přišlo jenom 6 dvojic, opět chudý počet. Tamtéž, 22. dubna 1952.

⁵⁶⁰ Závodům se poskytovaly směrnice o podobě agitace - jak má probíhat, co k ní využít, kde ji provádět atd., působit měly zejména na vesnicích. To samé se týkalo provedení výzdoby nejen na závodech, ale taky na budovách, které dostaly na starosti, měly též vytvořit májové poutače. SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Směrnice závodům a obcím okresu Jihlava k zajištění oslav 1. máje a osvobození naší republiky sovětskou armádou, 22. dubna 1953.

19. a 26. dubna.⁵⁶¹ Později se přešlo k rozšíření a vznikl agitační týden (od neděle do neděle) vždy poslední dubnový týden, v němž probíhaly nejen instruktáže, ale též samotná agitace dvojic. Vesměs platilo, koho nepřesvědčily propagační materiály, toho měly udolat „vycvičené“ dvojice. Často bylo možné vidět agitační dvojice ještě v samotný den 1. máje na vesnicích, snažící se získat pár posledních potvrzení o účasti či závazků. „(...) *proti předešlým létům, kdy byly před agitátory zavírány dveře, a v mnoha případech byli vykazováni, je až překvapivé, jak roste politické uvědomění lidu, o čemž svědčí řada krásných závazků.*“⁵⁶² Kdo se kromě účasti upsal i k závazku, ještě v květnu mohl očekávat kontrolu jeho plnění. Ve spisech jsou na druhou stranu také uvedeni lidé, u kterých došlo „*k nepochopení k největšímu svátku v roce a naprosté lhostejnosti k přímo občanské povinnosti a cti. (...) Pozvaní jedinci se nedostavili ani po osobním pozvání.*“ Udivovat může hlavně fakt, že i mnoho rádob zapálených komunistů se rozhodlo sabotovat svou „povinnost“.⁵⁶³

Agitace se konala v určené části města či vesnice, tedy ve „středisku“, kde se pořádaly „agitky“ či propagační večery většinou ve stylu posezení s kulturním programem (krátký film, soubory atd.). Každý člen agitační májové komise byl pověřen k tomu, aby převzal starost nad určeným počtem středisek, kde měl následně sledovat a kontrolovat patřičnou agitaci občanů. Zde se také vytvářely známé agitační dvojice a probíhalo jejich školení. V máji 1952 v Jihlavě existovalo 15 takových středisek na 7 členů komise.⁵⁶⁴ Ne vždy školení vypadalo dle předepsaných představ: „*Soudruh P. N. se do agitačního střediska dostavil, ale byl tak neslušný, že nadával předsedkyni agitačního střediska, že to nedovede zorganizovat a kdesi cosi zkrátka jako člen KSČ jí vůbec v agitaci neporadil. (...)*“⁵⁶⁵ Malými agitátory se stávaly mnohokrát i děti. Školy měly za úkol žákům náležitě vysvětlit tento svátek, dále třeba se ve vyučování napsala psaníčka rodičům k účasti na 1. máje.

V tomto okamžiku se využívala nejenom lidská síla, pomocníkem v agitaci se také stal rozhlas, který informoval o průběhu příprav na oslavy v tzv. okénku k oslavám, kdy

⁵⁶¹ Tamtéž. Rady a pokyny – Oslavy Svátku práce a Státního svátku ČSR, b. d. 1953.

⁵⁶² Tamtéž. Celkové hodnocení masově pol. práce agitačních středisek k 1. máji 1953, b. d. 1953.

⁵⁶³ Seznam byl poměrně obsáhlý, čítal 183 osob, které si dovolili nepřijít. U každého jedince byla uvedena adresa a zaměstnání. Bonusem bylo červené podtržení, které označovalo členy KSČ, kterých také nebylo zrovna málo.

Tamtéž. Celkové hodnocení masově pol. práce agitačních středisek k 1. máji 1953, b. d. 1953.

⁵⁶⁴ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. Máj 1952. Zápis ze schůze májového výboru, 17. dubna 1952.

⁵⁶⁵ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Seznam osob, které byly pozvané do agitačního střediska č. 8 na Nám. Míru a tito všichni se bez omluvení nedostavili, b. d. 1953.

nechával promlouvat i „příkladné úderníky“.⁵⁶⁶ V tomto směru se zapojil i rozhlasový vůz, který agitoval zejm. poslední dny před májem (i 30. dubna) včetně vesnic. Stejně efektivními se stávaly různé plakáty⁵⁶⁷ a letáky,⁵⁶⁸ které plnily obsah mnohých nástěnek po městských zařízeních, ale také venkovní prostory, které zejména vytvářely stěžejní bod pro střetávání větších davů, a tedy i k lepší a účinnější agitaci.⁵⁶⁹ S nástěnkou se spojovaly i tzv. bleskovky podávající informace o chystaných akcích formou letáku.⁵⁷⁰ Kromě toho se cenným zdrojem podpory stal i tisk samotný, vydáván v tisícových nákladech, v Jihlavě konkrétně tamní Jiskra a Rudé právo. Celkově se propagační materiál tohoto charakteru (transparenty, plakáty, slovo agitátora, pozvánky) rozděloval v určitém množství do jednotlivých obcí. Cestou médií se nezapomínalo průběžně zveřejňovat závazky, které uzavíraly závody, skupiny nebo jedinci, roku 1953 k tomuto bodu vznikla dokonce samostatná tříčlenná komise, která si vzala na starost jen zpracovávání a uveřejňování závazků.⁵⁷¹

Svou „rolí“ se zde střihl i film, nejenže se v agitačních střediscích pouštěly naučné filmy, ale speciálně v kinech (v Jihlavě např. kino Svět) samotnému promítání⁵⁷² předcházelo řečnění vybraných pracovníků, nejlepších v oboru, kteří k sálu diváků pronášeli proslovy o předmájových závazcích a účasti na 1. máji, mj. se k takovým „vystoupením“ využívalo Pionýrů a obecně svazáků.⁵⁷³ Zřizovala se však i pojízdná filmová představení. S rozmachem televizní zábavy se ke konci 50. let objevují televize

⁵⁶⁶ Rozhlas měl denně informovat o činnosti jednotlivých komisí, např. o májové výzdobě, též denně „přicházely desítky závazků k 1. máji“, což mělo posluchače nabudit, udělat to samé a např. na závodech, kde se rozhlas poslouchal i při práci, se tento způsob agitace stal velice účinným. Rozhlas vyhlásoval i různé soutěže jako „o nejlépe vyzdobenou ulici k 1. máji“ aj.

⁵⁶⁷ Plakáty sice nebyly až v tak masivním nákladu jako letáky, nicméně jejich počet též často dosahoval několika stovek, které následně mířily do měst i vesnic. Obsahovaly navíc ucelené informace o máji.

⁵⁶⁸ Letáky byly snadno vyrobiteľnou propagační pomůckou, vozily se do patronátních závodů, tím se dostaly i do vesnic, další se dávaly do agitačních středisek. V posledních dnech dubna chodili malí žáci a rozdávali letáky s natisknutým programem májových dní.

⁵⁶⁹ Nástěnka se stala velmi využívanou formou agitace téměř všude – ve školách, závodech i na ulicích. Sloužily k informačnímu sdělení, ale zejm. k agitaci. Vedle výrazu nástěnka se používal také název *nástěnné noviny* původně z ruského *stěngazety*. Přidávání tiskového materiálu na nástěnky zastával nástěnkář a dosti často se pořádaly též soutěže o nejlepší nástěnku. KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 587 – 588.

⁵⁷⁰ Bleskovky byly druhem speciální názorné agitace na pracovišti v letákové podobě, ve kterých se reagovalo na aktuální záležitosti. Důraz se kladl na pracovní úspěchy, obsahem byla ale taky kritika, též se objevovaly prvky nátlaku na konkrétní pracovníky k uzavření budovatelského závazku. Tamtéž, str. 589.

⁵⁷¹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Zápis ze schůze hlavního májového výboru, 28. dubna 1953.

⁵⁷² Vždy se pečlivě doporučovalo, jaké filmy se mají na předmájovou agitaci divákům pouštět, např. v roce 1952 tak bylo u filmu *Rytíř zlaté hvězdy*, promítán v kinech v Havlíčkově Brodě, Jihlavě, Třebíči a Mor. Budějovicích. S propagandou filmovou cestou pomáhala i osvěta. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. 1. máj 1952. Pomoc osvěty k oslavám 1. máje, 8. dubna 1952.; *Rytíř zlaté hvězdy* [film]. Režie Julij RAJZMAN, Sovětský svaz, 1951.

⁵⁷³ „Svazák“ bylo dobové označení pro člena Československého svazu mládeže, které režim prezentoval jako mladé budovatele socialismu a budoucí členy KSČ. KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2019-2, str. 903.

třeba i ve výkladních skříních jako „pohyblivá reklama“. Ve spojitosti s filmovým představením vypomáhaly i Horácké divadlo a závodní kluby ROH.

Dostatečnou agitací se vždy stávalo, pokud na 1. máj dorazila nějaká výraznější osobnost, roku 1952 měla na 1. máje v Jihlavě vystoupit ministryně výživy Ludmila Jankovcová.⁵⁷⁴

Agitace se komentovala v průběžných zprávách, nicméně celkové hodnocení agitace se objevilo v závěrečné zprávě.

6.3.4 PŘEDMÁJOVÉ PŘÍPRAVY A ÚKOLY

Oslavy máje sice znamenaly veselí, nicméně jednotlivé komise i celý májový výbor měly plné ruce práce a tváře jejich členů ne vždy zdobil úsměv. Starosti se objevovaly všude okolo, množství věcí bylo třeba zařídit.

Důležitými se staly instruktáže, ty se nevyhnuły jednak dvojicím, ale také předsedům komisí, každý článek v tomto řetězci měl chápat svou úlohu dostatečně jasně. Instruktáže dostávali dokonce i domovní důvěrníci, aby věděli, jak správně vyzdobit domy nebo ředitele závodů a předsedové závodních rad. Na druhé straně samostatnou otázkou bylo také sehnání odpovědného instruktora, vždy do každého střediska jednoho.⁵⁷⁵ Po školení přicházela praxe. Komise pak jedna vedle druhé řešily konkrétní problémy ve svém oboru zájmu a pro hladký a úspěšný průběh 1. máje se s nimi musely vypořádat.

Výzdoba bezpodmínečně patřila mezi důležité elementy, o to více překážek se zde vyskytovalo, např. postavení stožárů. Jejich zapůjčení a stavba se však v mnohých případech staly zádrhelem po finanční stránce, roku 1952 k této otázce navrhli pomoc brigádnickou.⁵⁷⁶ Bez výhrad lze označit zdobení ulic, náměstí i domů za problematické. Výzdoba se jako aspekt předmájových příprav v mnohém sešla s nekompetentností lidí, kteří dostali určitou věc na starosti a z nevysvětlitelných důvodů tak neučinili. Výjimkou nebyly ani případy, kdy některé závody nebo instituce řešily otázku výzdoby až na poslední chvíli a co se nestalo, materiál již nebyl k poskytnutí, mnohdy instituce ani nevěděly, jak a kde jej sehnat. S výzdobou též pomáhala organizovaná osvěta či závody, těm komise předkládala nákresy jednotlivých částí výzdoby – stožáry, sloupy,

⁵⁷⁴ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. Máj 1952. Zápis ze schůze okresního májového výboru a předsedů komisí k přípravě 1. máje, b. d. 1952.

⁵⁷⁵ V pramenech z roku 1952 se podal seznam 15 instruktorů, kteří měli působit ve stejném počtu středisek. Tamtéž. Zápis ze schůze okresního májového výboru, 21. dubna 1952.

⁵⁷⁶ Tento návrh padl ihned, co se výbor dozvěděl cenu zálohy za zapůjčení stožárů, ta činila 20.000 Kčs. Tamtéž, 22. dubna 1952.

povětšinou ještě s krátkým návodem, jaký materiál použít, jak nejlépe konstrukci sestavit apod.⁵⁷⁷ „Na náměstí Míru v Jihlavě bude postaveno celkem 35 dvojsloupů, na kterých bude zavěšeno celkem 35 vlajek Čsl. a 35 vlajek SSSR. Mezi těmito sloupy na latění bude provedena výzdoba girlandy, obrazy státníků, hesla a obrazy nejlepších pracovníků. Závody pověřeny touto výzdobou obdrží přesné směrnice s uvedením rozměrů. Mezi těmito dvojslovi budou postaveny úhledné májky 5 m vysoké.“⁵⁷⁸

K zajištění obrazového materiálu zde sloužila tzv. obrazová služba, která poskytovala daný materiál pro předmájovou agitaci, oslavy 1. máje, výročí osvobození sovětskou armádou, a souhrnně na celý rok. Výzdoba se samozřejmě netýkala jen náměstí, kráslit se měly i budovy různých organizací, závodů či škol, kdy hlavní podíl účasti na tom měli právě jejich členové, zaměstnanci či v případě škol žáci.

Co se průvodu týče, vypracovaly se plány s jasně daným složením májového průvodu, která skupina půjde za kterou, co si které oddíly ponese s sebou, resp. kdo ponese které obrazy státníků, transparenty či vlajky a hlavní výbor musel dopředu vědět, kteří jedinci to konkrétně budou. Osobnosti, jejichž tváře měly být znázorněny na májových obrazech a nesený v průvodu, představovaly velice klíčovou roli, lze tyto atributy považovat za jakési „modly“, které se uctívaly během 1. máje, a měly lidu ukázat, že i když ne fyzicky, tak v přeneseném významu státníci z ČSR i z jiných spřátelených zemí jsou přítomni na tomto důležitém svátku mezi „věrnými příslušníky dělnické třídy“. Obrazy s tvářemi⁵⁷⁹ se ale staly i ožahavou záležitostí, zejm. roku 1956 se v rámci okresu naznačily obavy z projevu „kultu osobnosti“, když se v průvodu ponese portréty členů politbyra a státníků lidových demokracií, načež jim bylo odpovězeno: „(...) jde o nesprávné domněnky, neboť politická byra vyjadřují kolektivní vedení a rovněž portréty představitelů bratrských zemí jsou symbolem našeho přátelství, a ne pěstování nějakého kultu osobnosti.“⁵⁸⁰

Krásnou kulturní ukázkou a jistým druhem představení se stávaly alegorické vozy zobrazující metaforické jevy v zemi – mohl se tak objevit vůz vyjadřující výstavbu

⁵⁷⁷ Příprava výzdoby se stále kontrolovala, mimo nákresů závody dostávaly instrukce, jak výzdobu provést, kam zajet pro materiál apod.

⁵⁷⁸ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 69, 1955. Máj 1955. Směrnice výzdobové komise k 1. máji a 10. výročí osvobození 1955, b. d. 1955.

⁵⁷⁹ Obrazové materiály zobrazovaly většinou zakladatele myšlenky komunismu Lenina, zakladatele socialistické myšlenky Marxe a Engelse, samozřejmě Stalina též i Gottwalda, nebyly však sami, dále se k nim připojili tváře členů politbyra ÚV KSČ (v roce 1955 např. Barák, Čepička, Kopecký, Zápotocký aj.), členové ÚV KSSS (1955 – Bulganin, Chruščov, Molotov aj.), poté i portréty státníků lidových demokracií z ciziny (Mao Ce-tun, Rákosi, Ho-Či-Min aj.). SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 69, 1955. Máj 1955. Směrnice k zajištění oslav 1. máje a 10. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou, b. d. 1955, str. 3.

⁵⁸⁰ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 70, 1956. Máj 1956. Informační zpráva 1. máj č. 4, b. d. 1956, str. 4.

průmyslu a úkoly v pětiletce, vůz představující svazek dělníků a rolníků a rozvoj nových JZD, vůz vyjadřující růst životní úrovně či takový znázorňující kolektivizaci zemědělství.⁵⁸¹ Tyto „ozdoby“ průvodu vytvářely opět místní závody, některé se dostaly až do čela celé skupinky. Mnohokrát měly město zdobit i slavobrány, též zhotovené „z pilné práce“ místních závodů (Modeta, Jihlavan aj.), jejich počet se pohyboval kolem 10 kusů.

Z důvodu snahy o splnění požadované výzdoby se vyhlašovaly soutěže o nejlepší výzdobu a to v mnoha „disciplínách“ – o nejlepší dům, nejlepší ulici či nejlepší výlohu. Informace o probíhajících soutěžích měl podávat rozhlas v tematických relacích. Hodnotnými cenami se povětšinou stávaly knihy.

Problémy se nevyhnuly ani organizační stránce, jednalo se o podobu průvodu – sestavování čela průvodu povětšinou zařizovala organizační komise ve spolupráci s vybranými závody, ale ne vždy se všichni shodli na stejném závěru, např. na máj 1952 se jasně definovalo, aby v čele průvodu šli svazáci pletářského závodu, později se prosazovalo, aby na čelo byli dosazeni spíše vyspělejší jedinci, než aby vlajky nesli 15letí chlapci. Roku 1956 se spíše než skladba průvodu řešila ideová otázka, kdy bylo třeba zdůraznit velký význam KSČ, „učitelky a vůdkyně našeho lidu,“ s dodatkem, že *„v našich májových průvodech a oslavách nelze připustit žádné projevy kultu osobnosti.“*⁵⁸² Do celého májového „kolotoče“ se měly zapojit i školy, resp. školní mládež a učitelé, ti jednak tvořili součást májové průvodu, jednak pomáhali vyplňovat program se svými vystoupeními většinou právě hned po průvodu, a také se mnohdy hodili jako „pomocná síla“ při přípravách materiálu pro průvod atd.

Řešila se otázka omezení trolejbusové dopravy, provedeno už v předvečer máje, v den oslav trolejbusy ani jiné dopravní prostředky neměly mít vůbec přístup do města, což poté blokovalo včasný příchod mnohých účastníků na slavnost.⁵⁸³ Padla též dohoda, aby obchody (hlavně potraviny) na náměstí měly 1. května normálně otevřeno, také se sháněly projektory na promítání filmů atd. Řešily se však i nezvyklé problémy – v roce 1954 došlo k dohodě mezi ředitelem cirkusu Humberto a KNV o časové změně

⁵⁸¹ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 71, 1957. Máj 1957. Pokyny pro závody k organizačnímu zajištění oslav 1. máje 1957, b. d. 1953, str. 4.

⁵⁸² SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 70, 1956. Máj 1956. Směrnice městského a okresního výboru NF, závodům, obcím okresu Jihlava k zajištění oslav 1. máje a 9. května 1956, b. d. 1956, str. 2.

⁵⁸³ Příkladem může být rok 1953, kdy náměstí bylo uzavřeno moc brzy, autobusy proto vykládaly cestující jinde, lidé se rozešli a dobrá polovina se tak průvodu neúčastnila. SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Zápis ze závěrečné schůze hlavního májového výboru, 11. května 1953.

cirkusového představení v době máje.⁵⁸⁴ Vznikaly též nepříjemnosti, když několik závodů nechtělo poskytnout organizační komisi své lidi jako pořadatelé pro jednotlivé úseky ve městě, stejně tak se závody postavily na odpor, když nechtěly zdobit alegorické vozy.

Mimo jiného do předmájových příprav patřilo i zaslání pozvánek jako takových, zajímavostí roku 1958 se stalo speciální pozvání příslušníků německé národnosti na 1. máj i na další program. Stěžejními pozvánkami byly ty na „čestnou tribunu“, kam se mohli dostat jen skutečně „vyvolení“,⁵⁸⁵ avšak dostat se mezi takové nemělo být v tehdejší době až tak nesnadným úkolem, k máji 1952 se na tuto tribunu pozvalo téměř 100 osob různého zaměstnání a postavení. Pozvánka měla specifickou podobu, kdy dotyčného oslovovala jako „vzorného pracovníka“, který si zasloužil stát na tribuně.

Do agitačního materiálu též patřil májový odznak, který si bylo možné koupit jako patřičnou památku na tento slavný den.

V neposlední řadě se musely zajistit jednotky zdravotnické, hasičské i lidové milice nejen pro účely výpomoci s předmájovými úkoly v otázkách technických příprav a agitace, ale zejména pro jejich pravý výkon práce, ve společnosti několika tisíců lidí se mohlo stát vše. Ve zkreslených domněnkách se skutečně počítalo všemi občany města – *„Všichni občané půjdou v májovém průvodu manifestovat za mír, za vlast, za socialismus!“*⁵⁸⁶ – po racionální úvaze je však jasné, že ne všichni do města přijeli (o přibližném počtu účastníků věděla s pravděpodobností jako první organizační komise).

Během příprav chodily po okrese kontroly, které dohlížely, jak si závody, vesnice aj. počínají s přípravami, a pokud se něco nezdálo, věc se řešila na schůzi hlavního výboru s komisemi nebo bez nich. Nicméně ne všechny kontroly probíhaly skutečně poctivě, jinak by po skončení oslav nebylo nalezeno tolik pochybení. *„Nestačí jen vyzývat k zajištění úkolů telefon, ale osobně projednat na závodech, aby zajistily svoje úseky výzdobou a stále být se závody ve spojení a kontrolovat, jak se připravují a jak jsou daleko s celou přípravou.“*⁵⁸⁷

Konečně se nemělo zapomínat zaslat průběžnou zprávu od okresních akčních výborů Národní fronty (OAV NF) na Krajský akční výbor Národní fronty (KAV NF) v Jihlavě.

⁵⁸⁴ V tomto ohledu měl cirkus buď změnit datum svého představení, nebo ponechat stávající datum, avšak začátek představení odložit na pozdější hodinu, na 21 hodin. SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 68, 1954. Máj 1954. Návrh na usnesení hlavního výboru pro májové oslavy, 20. dubna 1954.

⁵⁸⁵ Mezi takové patřili vzorní pracovníci ze závodů a členové OV KSC, též např. i matky chlapců, kteří pracovali v hornických dolech nebo se na toto řemeslo učili.

⁵⁸⁶ *Jiskra*, č. 16, str. 1, 22. dubna 1950.

⁵⁸⁷ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 70, 1956. Máj 1956. Zápis ze schůze hlavního výboru pro oslavy 1. a 9. května, 20. 4. 1956, str. 1.

Vždy se nejprve zaslala zpráva s definicemi otázek, na které se mělo odpovědi, např. Jak kontroluje předsednictvo přípravy; Kdy byly v okrese ustanoveny pomocné komise; Kolik bude agitačních středisek v okrese atd.⁵⁸⁸

6.3.5 PŘEDVEČER 1. MÁJE

První máj, to nebylo jen datum 1. května, byl to též jeho předvečer, poslední dubnový den, který sice byl ve znamení velkých kontrol připraveného materiálu, ale také měl občany města nabudit na velkolepé oslavy, již tehdy začínal program.⁵⁸⁹

V roce 1948 na Masarykově náměstí zazněly slavnostní fanfáry z věže místního kostela na počest zahájení májových oslav,⁵⁹⁰ den zakončila slavnostní akademie v městském divadle.⁵⁹¹ S dalšími lety rostl význam těchto dní, které postupně obsahovaly výrazně bohatší program. Na máj 1952 se připravovala kulturní vystoupení na Masarykově náměstí (ČSM, Pionýr), dále akce jako promítání májových, budovatelských filmů, promítané přímo na náměstí, divadlo (včetně loutkového), hudba, tanec či dětský koutek, večer měl zpestřit ohňostroj⁵⁹² a následně se pokračovalo v Horáckém divadle a Dělnickém domě s dalšími připravenými vystoupeními. Roku 1953 se konal podobný program, byť ne ve veselém období, nicméně Jihlavu též ohromil ohňostroj stejně jako roky následující.⁵⁹³ Další léta přinesla i další formy zábavy pro všechny věkové kategorie jako různá sportovní utkání, tělovýchovná vystoupení nebo lampionový průvod.⁵⁹⁴ Programy se vždy chystaly do venkovních

⁵⁸⁸ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. Máj 1952. Všem okresním akčním výborům NF v Jihlavském kraji, 8. dubna 1952.

⁵⁸⁹ Užívalo se termínu „společné májové oslavy“ pro označení termínu 30. 4. – 1. 5. Tyto oslavy se v roce 1948 konaly dopoledne v Jihlavě a okolních obcích Třeštní, Batelově a Brtnici, odpoledne poté měl 1. máj vypuknout v Jihlávce, Lukách nad Jihlavou a Kamenici.

⁵⁹⁰ Nebyla zde ještě úplná shoda, jestli fanfáry budou hrát z věže kostela sv. Jakuba nebo sv. Ignáce.

⁵⁹¹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 64, 1948. Návrh na oslavy 1. Máje 1948 v Jihlavě, b. d. 1948.

⁵⁹² Původně se v pramenech mluví o tom, že ohňostroj nebyl od ministerstva bezpečnost povolen, z toho důvodu měla být sestavena posádka, která měla již zakoupený ohňostroj vypálit. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. 1. máj 1952. Zápis ze schůze okresního májového výboru a předsedů komisí k přípravě 1. máje, b. d. 1952.; Následně se však ohňostroj na vyištěných plakátech s programem objevil.

⁵⁹³ Toho roku se provedla objednávka ohňostroje za obnos 4.000 Kčs. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 68, 1954. Máj 1954. Objednávka, 24. 4. 1954.

⁵⁹⁴ S lampionovým průvodem si též pořadatelé „užili“ mnoho starostí, např. roku 1955 se stalo, že část průvodu odešla bez pokynu, bez hudby i bez nosičů pochodní. Průvod se tak musel zastavit a doplnit o vše, co mu chybělo. Chybu způsobil zřejmě nedostatek pořadatelů. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 69, 1955. Máj 1955. Zhodnocení průběhu májových oslav a výročí osvobození ČSR v roce 1955 v úseku programové komise, 14. května 1955.

prostor, avšak mohla nastat i situace, kdy počasí zrovna neodpovídalo pořadatelské představě, proto se veškeré aktivity měly přesunout pod střechu Dělnického domu.⁵⁹⁵

6.3.6 DEN 1. MÁJE

Samotný den máje měl předem daný vzorec, který se víceméně v mnohém dodržoval. Hned prvním v pořadí byl tzv. budiček, v roce 1948 tento započal v 6 hod ráno, kdy městem hrála hudba vojenské posádky, městské organizace KSČ a železničních zaměstnanců.⁵⁹⁶ Budiček se pozměnil s rokem 1953, kdy se rozhodlo, aby „*soudruzi hráli budička zadarmo*,“ minulá léta se tato služba platila.⁵⁹⁷ Následovaly dílčí srazy jednotlivých účastníků májového průvodu, kteří se dělili do tzv. proudů dle toho, kde bydleli, zkrátka menší části jihlavského okolí se spojovaly, až vytvořily hlavní proudy (celkem 5), každý v čele s vedoucím a zodpovědným pořadatelem. V plánech se jasně vymezil čas, do kdy se mají jednotlivé proudy vytvořit, jak na sebe mají navazovat, resp. jak se řadit, a též se stanovil čas setkání všech proudů na hlavním seřadišti v přilehlých ulicích u Dělnického domu, tzn., každý proud měl přidělenou ulici, kam se měl v daný čas dostavit. Do průvodu se zapojovaly též stejnokrojované skupiny, útvary i milice.⁵⁹⁸ Asi o 15 minut později celý manifestační průvod⁵⁹⁹ pochodoval ulicemi až na náměstí, kam se dostal asi o půl hodiny později, zde se konal „tábor lidu“ s projevem na téma významu 1. máje na řečnické tribuně.⁶⁰⁰ Po ukončení manifestace se konal rozchod do výchozích nástupišť.⁶⁰¹ Rozdílný byl máj v roce 1952, kdy se tento hlavní průvod sešel mimo hlavní náměstí, ale měl se vtěsnat přímo do ulic města, na určeném

⁵⁹⁵ V roce 1956 se program předvečera pro deštivé a chladné počasí nekonal, promítal se jen jeden film pro asi 300 občanů, nicméně se už nic jiného nepořádalo ani v Domě osvěty. SOkA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 – 1959, kar. č. 3, inv. č. 25, 1955 – 1958. Oslavy 1. máje a výročí osvobození, Hodnocení oslav 1. a 9. května 1956 město Jihlava, 23. května 1956, str. 1.

⁵⁹⁶ Tyto hudby měly v časovém rozmezí od 6 – 7 hodin ráno projít po městě dle předem stanoveného plánu. SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 64, 1948. Návrh na oslavy 1. Máje 1948 v Jihlavě pro akční výbor okresu Jihlava, 14. dubna 1948.

⁵⁹⁷ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Zápis z hlavního výboru pro přípravu 1. máje, 21. dubna 1953.

⁵⁹⁸ Stejnokrojované skupiny představovaly např. armáda, SNB, Sokol, Sbor dobrovolných hasičů, SČM aj. Milice se skládaly ze zaměstnanců jihlavských fabrik např.: Pal, Spojené pletarské závody, Spojené ocelárny ad.

⁵⁹⁹ Návrh na provedení 1. máje 1948 obsahuje náskres toho, jak měl vypadat prvomájový průvod, jednotlivé části jsou rozděleny, jak šly skupiny za sebou s popisem, o koho se jednalo. Lze se domnívat, že průvod byl v tomto směru velkolepý, však několik prvních skupin vjíždělo na náměstí na koních. SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 64, 1948. Návrh na oslavy 1. Máje 1948 v Jihlavě pro akční výbor okresu Jihlava, 14. dubna 1948.

⁶⁰⁰ Na toto téma měl v Jihlavě 1948 hovořit Josef Frank, tehdejší člen předsednictva ÚV KSČ, ve straně vydržel do roku 1952, kdy byl v politických procesech odsouzen a následně i popraven.; Kdo chtěl vstoupit na tuto tribunu, musel se prokázat platnou vstupenkou. K projevu zazněly známé melodie – Píseň práce a státní hymny ČSR a SSSR).

⁶⁰¹ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 64, 1948. Návrh na oslavy 1. Máje 1948 v Jihlavě, b. d. 1948.

místě se postavila tribuna, odkud se pronesl slavnostní májový projev zástupce vlády.⁶⁰² Obecně projevy k lidem měly obrovský potenciál všechny radikalizovat a nabudit, bohatý slovní obsah se tomu „šil na míru“.⁶⁰³ Po rozchodu průvodu se chystal kulturní program. Zajímavou podívanou byla přehlídka alegorických vozů, vše pak ukončila estráda. Máj 1953 se také lišil, oslavy se zase vrátily na hlavní náměstí, v tomto roce se již mluvilo o náměstí Míru, tentokrát se však hlavní tribuna měla přemístit z horní části na dolní. Program na rok 1954 opět překvapil, když mělo v den máje nad jihlavské náměstí vzlétnout letectvo Svazarmu s vlajkami a transparenty a po nějakou dobu kroužit nad náměstím.⁶⁰⁴ Rok 1955 nebyl až tolik programově výjimečný, spíše se zde jednalo o posvěcení aktu oficiálního přejmenování již známého náměstí Míru.⁶⁰⁵

Od toho roku se program máje víceméně ustálil ve spodní části náměstí, kde probíhal projev zástupce vlády, následně propukl manifestační průvod městem, kdy se procházelo určenými ulicemi zpátky na náměstí, kde se konala samostatná přehlídka průvodu, tehdy přesně na 1. máj došlo též k předání nově vystaveného Domu zdraví městu.⁶⁰⁶

Zajímavostí prvomájového průvodu se stalo jeho dokumentování, totiž průvod a celý den se mohl filmovat a fotografovat pouze osobami k tomu vybranými, tito jedinci si však museli zařídit písemné povolení a být dohodnuti s organizační komisí.

Samostatný program měly např. školy, to znamenalo, že májového průvodu a veselí se samozřejmě účastnily, nicméně ve školních budovách se po vyučování měly konat ještě besedy s účastníky bojů dělnické třídy za 1. republiky. Účastnit se měli nejen žáci, ale také jejich rodiče a veřejnost. O pravém studentském majálesu se ale v pramenech o májových slavnostech nikdo nezmiňuje.

6.3.7 ODPOLEDNÍ PROGRAM MÁJE

Tímto však den nekončil, následně platil odpolední program s kulturními akcemi, např. v roce 1948 se konala lidová veselice pro mládež i dospělé od 15 – 18 hodin

⁶⁰² SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. 1. máj 1952. Směrnice pro organizační zajištění 1. máje v Jihlavě, b. d. 1952.

⁶⁰³ Návrh na projev k 1. máji 1953 vyplnil hned 9 stránek.

⁶⁰⁴ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 68, 1954. Máj 1954. Zápis ze schůze hlavního výboru pro přípravu 1. a 9. května, 30. dubna 1954.

⁶⁰⁵ Tento „mírový“ název zmíněné městské části se používal již v dokumentech ve 2 předchozích letech, oficiálně se však uvádí počátek „nového“ náměstí od roku 1955. Důvodem, proč se o přejmenování náměstí mluvilo již takto v předstihu, může být víceméně fakt, že se v té době hojně rozšířil „masarykismus“ a postava prezidenta Masaryka nebyla nikde žádoucí.

⁶⁰⁶ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 69, 1955. Máj 1955. Směrnice k zajištění oslav 1. máje a 10. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou, b. d. 1955.; O Domu zdraví viz tamtéž. Kulturní program májových oslav od 28. 4. do 20. 5. 1955 v Jihlavě, b. d. 1955, str. 2.

v Dělnickém domě a večer od 20 hodin májové věnečky, tentokrát se vstupem (20 Kčs, vojsko 10 Kčs).⁶⁰⁷ Na 1. máje 1952 odpolední program vyplňovalo sportovní odpoledne a poté májová veselice v Lidovém domě trvající až do půlnoci.⁶⁰⁸ Máj 1954 měly zpestřit odpoledne a večer nejlépe na volných prostranstvích lidové veselice, taneční zábavy, májové věnečky se stavením májek apod., doporučilo se uspořádání výstavek, na kterých by národní podniky, výrobní družstva (JZD) či státní statky ukázaly výsledky své práce a též odhodlání za zlepšení životní úrovně do budoucna.⁶⁰⁹ Pro podobné aktivity se využívaly i dalších kulturních míst než jen náměstí, programy se konaly v Lidovém i Osvětovém domě, tak i v Březinových sadech (Park kultury a oddechu), kde se konal většinou nabitý program s vystoupením pěveckých a divadelních souborů, děti si našly zábavu v dětském koutku, např. roku 1955 se zde toho času předvedla ukázka nácvičku na Spartakiádu.⁶¹⁰

6.3.8 DOZVUKY MÁJE

Mezi dozvuky 1. máje patřilo celkové zhodnocení předmájového veselí, kdy se mnohokrát vyslovila slova s výzvou na zlepšení, stejnou měrou se hodnotily i samotné oslavy 1. května. Ve zprávách padaly poznámky většinou na účet organizování, např.: větší pódium, lepší souhra při vystoupení hudebních těles, nutnost postarat se o malé děti, které bez dozoru dělaly neplechu, zlepšit slyšitelnost rozhlasu, vydávalo se zvláštní upozornění týkající se ohňostroje, mj. se musely řádně prošetřit schopnosti odstřelovačů, aby nedošlo k průtahům při vypálení a mnoho dalšího.⁶¹¹

Třeba v máji 1953 se kritizovala nedostatečná agitace na vesnicích, veřejné večerní schůze vyplněné agitací zely prázdnotou, „*je třeba více vysvětlovat 1. máj.*“ Další stížnosti přicházely na průvod: „*Žádný rok nebylo v průvodě tak málo lidí jako letos!*“ Chválu nesklidil ani májový výbor: „*Hlavní májový výbor byl příliš široký, schůze se*

⁶⁰⁷ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 64, 1948. Návrh na oslavy 1. Máje 1948 v Jihlavě, b. d. 1948.

⁶⁰⁸ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. 1. máj 1952. 1. máj 1952 v Jihlavě, b. d. 1952.

⁶⁰⁹ Večerních veřejných aktivit se měly zúčastnit pokud možno všechny vesnické i závodní kluby, soubory lidové tvořivosti, soubory ČSM a vojenské, výkonní umělci, osvětoví pracovníci, učitelé atd. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 68, 1954. Máj 1954. Směrnice k oslavám 1. máje a 9. výročí osvobození naší republiky Sovětskou armádou, 5. IV. 1954.

⁶¹⁰ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 69, 1955. Máj 1955. Kulturní program májových oslav od 28. 4. do 20. 5. 1955 v Jihlavě, b. d. 1955, str. 2.

⁶¹¹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. 1. máj 1952. Závěrečná zpráva komise pro přípravu předvečera 1. máje 1952, b. d. 1952.

*táhly moc dlouho. (...) někteří soudruzi přicházeli na schůze pozdě ...nechalo se tak.*⁶¹² Přes trochu více zdrcující kritiku se však v jihlavské Jiskře v jejím pomáajovém čísle psalo o velkoleposti průvodu a kráse výzdoby, zkrátka ani slovo o něčem nepovedeném – denní tisk, navíc stranický, taková „hanebná slova o nedostacích“ zkrátka nemohl obsahovat.

V samostatných zprávách se též hodnotila činnost jednotlivých komisí. Příkladem zhodnocení průvodové komise k máji 1952: *„Zhostila se úkolu dobře až na zajištění čela průvodu, jejím hlavním úkolem bylo zajištění pestrého a veselého průvodu, což se jí podařilo. Problémy se zajištěním čela nastaly z důvodu nezodpovědnosti mnohých soudruhů k vážnosti 1. máje a jeho organizace (někteří soudruzi nepřišli, nedodal se materiál apod.), tak se stalo, že čelo průvodu nebylo úplné a nemohlo vyjít včas.*⁶¹³ Další rok byla komise za sestavení čela naopak chválena, doslova *„lepší než minulý rok“*, jediným zádrhelem se stalo opoždění některých sportovců, kteří se nedostavili včas na místo, proto museli obcházet náměstí, aby se mohli dostat na stanoviště.⁶¹⁴

Výzdobová komise nesklidila mnoho ohlasu s výzdobou pro máj 1953, kritizovalo se především její hýření materiálem, kterým se mělo spíše šetřit zejména v rámci akce „úspory lesů“, výzdoba tomu ani trochu neodpovídala: *„Soudruh B. slyšel kritiku mezi lidem, že se nešetří mladými stromky.*⁶¹⁵

Programová komise ovace nesklidila na májové oslavy roku 1955, kdy zejména předvečer 1. máje *„byl mrtvý, nic se nepřineslo pro tak velkou účast občanů,*“ čímž se jednoduše myslelo, že věci v plánech vůbec neodpovídaly realitě.⁶¹⁶ Toho roku nebyla sama, pranýřování se nevyhnulo ani ostatním komisím, jediná s pochvalou odešla komise výzdobová.

Do hodnocení patřila i práce agitačních dvojic, zpráva o nich vždy obsahovala nespočet čísel, kdy se uváděl přesný počet agitačních dvojic, kdy provedly náležitou instruktáž, od kdy do kdy byla prováděna agitace, kolik rodin celkem navštívily atd.

⁶¹² SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Zápis ze závěrečné schůze hlavního májového výboru, 11. května 1953.

⁶¹³ K takovému pochybení se pak připsaly ještě připomínky, aby se na příště chybám předešlo, zejm. se vlajky a obrazy musely shromáždit včas před 1. májem, v nadcházejícím čase měla hned za čelem průvodu jít hudba, aby navodila veselejší náladu. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. 1. máj 1952. Zpráva průvodové komise, b. d. 1952.

⁶¹⁴ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Hodnocení činnosti průvodové komise, b. d. 1953.

⁶¹⁵ Tamtéž. Hodnocení 1. máje, b. d. 1953.

⁶¹⁶ Ve zprávě se jasně poukázalo na to, že nic nefungovalo, jak mělo, jelikož se některé stěžejní věci nezařadily, např. taneční parket měl být k dispozici natěšeným tanečnicím, bohužel nebyl včas zajištěn, proto nebyl položen, nebo promítání filmů probíhalo na 2 místech, ovšem jednalo se spíše o filmy bližší dětem, a jelikož se z důvodu nezajištění jiných programů ke sledování připojili i dospělí, děti pak přes ně nic neviděly a též měly po zábavě. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 69, 1955. Máj 1955. Zápis ze schůze hlavního májové komise, 4. května 1955, str. 1.

Příklad ke srovnání: roku 1952: 790 agitačních dvojic navštívilo 7 860 rodin,⁶¹⁷ roku 1956: 606 agitačních dvojic navštívilo 6 052 rodin.⁶¹⁸ Agitace se ale ne vždy chválila, např. k máji 1953 agitace probíhala nedostatečně z hlediska propagace na vesnicích a z hlediska její spolupráce s rozhlasem, kromě toho „většina agitačních dvojic jenom dala do rodiny pozvánku na 1. máje, ale jinak žádná agitace prováděna nebyla.“⁶¹⁹ Agitační komise se napříště třeba v roce 1955 bránila slovy: „Kromě uvedených nesplněných úkolů byly všechny úkoly obsažené v plánu splněny.“⁶²⁰

Následně se posoudila i celková práce a zapojení jednotlivých složek do příprav k májovým dnům. Navíc se reflektovaly i závazky, kterých se podařilo v předmájové agitaci získat od závodů či jednotlivců.

Za zhodnocení lze považovat i tzv. sčítací kartu jednotlivých „sčítačů“, které tímto úkolem pověřila organizační komise - do nadepsaného políčka měli zapisovat jednotlivé počty účastníků 1. máje – např. na máj 1956 bylo na náměstí i přes deštivé počasí přítomno 20 000 osob, 7 000 lidí se účastnilo průvodu,⁶²¹ roku následujícího hlavní májový den oslavilo 35 000 lidí, v průvodu bylo necelých 6 000 účastníků.⁶²²

Vše zakončilo odeslání děkovních dopisů všem, kteří se zasloužili o zdárný průběh májových oslav. „*Jelikož letošní 1. máj byl velkou manifestací našeho pracujícího lidu, která vyzněla jak po stránce organizační tak i svojí výzdobou. Na celkové přípravě jsi se zasloužil i Ty soudruhu svoji pomoci při této akci a proto jménem Hlavního výboru a celé Národní fronty Ti soudružsky děkujeme za tvoji obětavou pomoc a doufáme, že nám i v dalších přípravách budeš napomáhat. S pozdravem Práci čest.*“⁶²³

Pečlivě se mělo dbát i na časně odstranění tematické májové výzdoby, jejíž pozůstatky se mohly vidět i několik měsíců po oslavách, což se mnohými kritizovalo, a proto se tato věc likvidace připomínala v závěrečných zprávách.

Máj se však nekonal pouze uprostřed Jihlavy, oslavovalo se i v jiných okolních obcích jako v Brtnici, Lukách nad Jihlavou, Kamenici aj. U všech, kde se konal samostatný 1.

⁶¹⁷ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. 1. máj 1952. Hodnocení 1. máje 1951, b. d. 1951.

⁶¹⁸ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 70, 1956. Máj 1956. Hodnocení oslav 1. a 9. května 1956 město Jihlava, 23. května 1956, str. 1.

⁶¹⁹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Zápis ze závěrečné schůze hlavního májového výboru, 11. května 1953.

⁶²⁰ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 69, 1955. Máj 1955. Hodnocení práce agitační komise a průběhu oslav 1. máje a 10. výročí osvobození, b. d. 1955.

⁶²¹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 70, 1956. Máj 1956. Hodnocení oslav 1. a 9. května 1956 město Jihlava, 23. května 1956, str. 1.

⁶²² SOKA Jihlava, fond Místní výbor Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 - 1959, kar. č. 3, inv. č. 25, 1955 - 1958. Oslavy 1. máje a výročí osvobození, Hodnocení oslav 1. a 9. května 1957 v Jihlavě - město, 22. května 1957, str. 1 - 2.

⁶²³ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 69, 1955. Máj 1955. Bez názvu, 31. 5. 1955

máj, byl ustaven výbor pro přípravu a průběh oslav se zástupci NF, zřízeny byly také některé komise. Jejich počin a celkový průběh se pak také následně zhodnotily na závěr. Ve zkratce řečeno se máj v menších obcích nemohl rovnat tomu ve městě, nicméně jen fakt, že se zde propagovaly „vášnivé“ ideje komunismu, bohatě postačilo. V roce 1953 se na pozvánce k 1. máji objevily vedle Jihlavy všechny zmíněná 3 městečka pod výzvou: „*Pojďte s námi na 1. máj*“.⁶²⁴ Nicméně máj 1953 byl ve všech směrech do té doby zřejmě jeden z nejhorsích, ve zprávě se konstatovalo, že i „*v Lukách a Brtnici byla nálada mrtvá, neživá, účast menší než loni,*“ možná také proto se doporučovalo, aby se oslavy 1. máje v Lukách a Brtnici již nekonaly.⁶²⁵ Skutečně následující roky se o májích v těchto obcích nemluví, teprve až roku 1956 se opět objevila zmínka o svátku na zmíněných místech. Na jejich samostatné oslavy se bral zřetel i v rámci vydání celkového programu, kdy se 30. dubna konal lampionový průvod, 1. května manifestace a májový průvod, 8. května slavnostní akademie a 9. května sportovní odpoledne, k tomu všemu měly též zařízené samostatné referenty z okresu.⁶²⁶

6.4 OSLAVY 9. KVĚTNA

6.4.1 VÝZNAM A IDEJE

Co se týče května, tak nelze opomenout, že souběžně s přípravami na 1. máj se připravovalo vše k oslavě 9. května, dne osvobození naší vlasti sovětskou armádou.⁶²⁷ Tento den byl významný jako 1. máj, šlo zde především o uvědomění, že za „svobodu“, ve které se běžný československý občan v 50. letech již pohyboval, vděčí „bojovné“ armádě ze SSSR. „*Každý den svobodného a tvůrčího života v naší lidově demokratické vlasti nám ukazuje stále jasněji, co pro nás znamenal 9. květen 1945, jak jsme všichni zavázáni Sovětskému svazu a jeho hrdinné armádě – osvoboditelce za to, že rozbila jeho fašistického hitlerovského útlaku.*“⁶²⁸

⁶²⁴ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Pozvánka bez názvu, b. d. 1953.

⁶²⁵ Tamtéž. Zápis ze závěrečné schůze hlavního májového výboru, 11. května 1953.

⁶²⁶ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 72, 1958. Máj 1958. Program májových oslav 1958 v Jihlavě, b. d. 1958.

⁶²⁷ Též se užíval přídomek „hrdinná“ sovětská armáda.

⁶²⁸ *Jiskra*, Ať žije 8. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou! Ať žije Sovětská armáda – naše osvoboditelka! č. 37, str. 1, 8. května 1953.

6.4.2 ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE A ÚKOLY

Slavnost se konala nejen v Jihlavě, ale i v dalších obcích okolo, obecně vzato, „kde se nacházely pomníky rudoarmějců, tam byly položeny věnce.“

Tato akce se ocitla znovu v režii hlavního výboru i komisí pro máj, které povětšinou zůstaly ve stejném složení se stejnými úkoly na přípravu. Do organizačního zajištění se pověřily nejvíce složky NF, např.: ČSM, Svazarmu aj., armády, a dokud existoval JNV, byl také na seznamu.⁶²⁹ Většinou se odstraňovaly z ulic pouze májky, jinak zůstávala výzdoba ulic či domů i stejná ústřední hesla, která se skandovala na 1. máj. Na tyto dny se chystaly ozbrojené složky, v určitých městech mělo dokonce dojít k vojenským přehlídkám (Praha, Bratislava, Plzeň), v jiných se předvedly pouze lidové milice.⁶³⁰

V rámci celých „květnových“ oslav se 9. květen spíše upozadoval, přeci jen to byl až druhý významný den v měsíci, na jeho oslavu se využívalo všeho, co se použilo na 1. květen. Avšak třeba 10. výročí osvobození roku 1955 se stalo pompézní událostí, vymezenou slovy „Deset let svobodné vlasti“⁶³¹ spolu s výzvou: „*Manifestujte svou účastí na slavnostech za upevnění míru ve světě, za zákaz atomových zbraní, za jednotné demokratické Německo, za šťastný život všech lidí,*“⁶³² na jejíž počest vznikla třeba i samostatná výstava v jihlavském muzeu s názvem „10 let budování ČSR.“⁶³³

6.4.3 AGITACE

Slavit vysvobození vlasti „bojovným“ Sovětským svazem se stalo další „kulturní tradicí“ v komunistickém kalendáři a další příležitostí k propagandě socialistických idejí. Agitace tohoto dne probíhala v dobře známých agitačních střediscích, odkud schopní lidé sháněli účastníky na oslavy a vysvětlovali důležitost této ceremonie, podobný úkol padl i na známé dvojice, kdy v rámci agitačních neděl/týdnů získávaly závazky nejen k 1. máji, ale i výročí osvobození. Celkově se osobní i názorná agitační činnost v rámci těchto oslav zaměřovala na to, aby každý občan pochopil význam, pocítil vděčnost za osvobození a svou přítomností v den 9. května svůj vděk i názorně ukázal.

⁶²⁹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 68, 1954. Máj 1954. Hodnocení oslav 9. května 1954, b. d. 1954.

⁶³⁰ Prameny se však nezmiňují, kdy se tyto přehlídky měly konat, zda v předvečer oslav, nebo přímo v den 9. května.

⁶³¹ *Jiskra*. Deset let svobodné vlasti, č. 36, str. 1, 6. května 1955.

⁶³² SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 69, 1955. Máj 1955. X. výročí osvobození naší vlasti (leták/pozvánka), b. d. 1955.

⁶³³ Tamtéž. Kulturní program májových oslav od 28. 4. do 20. 5. 1955 v Jihlavě, b. d. 1955, str. 3.

Tento den patřil víceméně také armádním záležitostem, proto i samotní vojáci přijali role agitátorů a navštěvovali školy, závody nebo JZD, kde probíhaly tematické besídky. Obrazová propaganda byla jednou ze samozřejmostí – plakáty a publikace bylo možné vidět po celém městě, stejně jako bleskovky povzbuzující k rozvoji soutěže, nebo články v místních novinách. V příslušném období bylo tohoto svátku využíváno jako příležitosti k předvolební propagaci.

6.4.4 PŘEDVEČER OSLAV

Předvečer 8. května se měly konat v krajských i okresních městech a obcích slavnostní veřejná zasedání NV s hojnou účastí občanů, projev zde měl předseda NV. Druhá část večera pak měla patřit kulturnímu programu. Výjimku tvořil rok 1954, kdy se v předvečer oslavy osvobození konal po pracovní době Běh vítězství (viz níže) sportovních organizací a následovalo slavnostní zasedání pléna JNV a KNV spolu s občany, v jehož rámci se odměnili nejlepší pracovníci kraje.⁶³⁴ O rok později byl předvečer vyplněn kromě zasedání i lampionovým průvodem (roku 1956 se ho účastnilo 6 000 dětí a dospělých)⁶³⁵ s rozhlasem, který se ovšem potýkal s technickými problémy.⁶³⁶ Roku 1957 na 5 000 občanů přihlíželo ukázkám zásahu útvarů civilní obrany v akci na náměstí Míru.⁶³⁷ Následující léta se program obohacoval o další kulturní program situovaný zejm. v Březinových sadech, pořádaly se také divadelní hry nebo ohňostroj.

6.4.5 OSLAVY 9. KVĚTNA

Stěžejním bodem celého 9. května se stala pietní akce v dopoledních hodinách z organizace národních výborů, kdy utvořený průvod vzdával hold u hrobů rudoarmějců a bojovníků za svobodu, kam se následně kladly věnce a květiny,⁶³⁸ stejně tak tomu bylo u pomníků připomínající toto slavné výročí, kromě toho se měly ozdobit květinami

⁶³⁴ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 68, 1954. Máj 1954. Hodnocení oslav 9. května 1954, b. d. 1954.

⁶³⁵ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 70, 1956. Máj 1956. Hodnocení oslav 1. a 9. května 1956 město Jihlava, 23. května 1956, str. 2.

⁶³⁶ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 69, 1955. Máj 1955. Zhodnocení průběhu májových oslav a výročí osvobození ČSR v roce 1955 v úseku programové komise, 14. května 1955.

⁶³⁷ SOkA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 - 1959, kar. č. 3, inv. č. 25, 1955 - 1958. Oslavy 1. máje a výročí osvobození, Hodnocení oslav 1. a 9. května 1957 v Jihlavě - město, 22. května 1957, str. 2.

⁶³⁸ Věnce si měly objednávat jednotlivé závody a organizace samy, poté se dopravily na MěNV či ONV, odkud se v den akce vyzvedly. K tomu se psal pro přehled seznam závodů, které si věnce objednaly. Tyto věnce pak k hrobům a pomníkům pokládaly delegace nejméně o 3 lidech ze závodů, škol, úřadů, veřejných a politických organizací. Věnců bylo vždy početně kolem 100.

pomníky J. V. Stalina a K. Gottwalda, zvláště v roce 1953. V roce 1954 9. květen odstartoval cyklistický závod vítězství na 155 km a po něm hned aktiv žen budovatelek Vysočiny.⁶³⁹ Následně se konala ona pieta na Rudém náměstí, průvod se pak ještě přesunul na místní hřbitov. S rokem 1956 vznikly 2 proudy, první směřoval na zmíněné náměstí (500 osob a 75 věnců), druhý na hřbitov (210 osob a 21 věnců) k nim se přidali další přihlížející lidé.⁶⁴⁰ Pietní akci doprovázely většinou tematické citace vybraných jedinců a hudby.⁶⁴¹

Odpoledne se na volném prostranství konal připravený kulturní program, kde účinkoval nespočet hudeb a souborů, k mání přišlo i vystoupení Svazarmu s vlastním branným vystoupením v Březinových sadech⁶⁴² později i na letišti v Henčově, toto vystoupení mělo zejména přispět k rozvoji branné výchovy a větší zájem o ní ze strany veřejnosti. Postupně se přidávaly další aktivity k zaplnění tohoto odpoledne, třeba roku 1958 se konal tělovýchovný program na stadionu Spartak. Večerní plán tradičně vyplnila taneční veselice většinou v Domě osvěty, která měla završit celodenní radovánky.

Stalo se však také, že se oslavy 9. května nekonaly vůbec vlivem špatného počasí, konkrétní příkladem se stal rok 1953, kdy skvěle připravený venkovní program dopoledne i odpoledne musel být zrušen, avšak naplánovalo se jeho pozdější nahrazení na den 7. června ve spojitosti s „Dnem dětí“. Zrušení hlavního programu se ale neobešlo bez následných problémů, kdy „na žádném plakátu k 9. květnu nebylo oznámení, že se koná večer 9. května veselice. Přišlo jen 14 lidí, protože o tom nikdo nevěděl.“⁶⁴³

6.4.6 HODNOCENÍ OSLAV

Tyto oslavy se stejně jako májové zhodnotily z mnoha úhlů, ve zprávách se nešetřilo chválou stejně jako kritikou. V roce 1954 se májový výbor musel kát za pozdní kontroly

⁶³⁹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 68, 1954. Máj 1954. Hodnocení oslav 9. května 1954, b. d. 1954.

⁶⁴⁰ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 70, 1956. Máj 1956. Hodnocení oslav 1. a 9. května 1956 město Jihlava, 23. května 1956, str. 2.

⁶⁴¹ Konkrétní pietní program z roku 1956: 1) vzpomínkový projev zástupce NV NF 2) kladení věnců 3) kulturní vložka 4) hymny. Při kladení věnců měla hudba hrát pochod revolucionářů. Při hraní hymen armáda ukončila slavnost výstřely z pušek /samopalů. Tamtéž. Směrnice městského a okresního výboru NF, závodům, obcím okresu Jihlava k zajištění oslav 1. máje a 9. května 1956, b. d. 1956, str. 15.

⁶⁴² K této akci byl vydán samostatný plakát s programem. Vše započalo ve 14 hodin hymnami, následovaly překážková dráha, závod hlídek (členové Svazarmu), gymnastika (odborář. tělovýchova), kynologický klub Svazarmu: výcvik psa, aeroklub Svazarmu: výcvik výsadkářů, plachtění, boxerské a zápasnické vystoupení atd. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Branné odpoledne k výročí osvobození ČSR Sovětskou armádou (plakát), 9. května 1953.

⁶⁴³ Špatné počasí zřejmě zaskočilo všechny tak nečekaně, že nikoho nenapadlo dát veřejnosti vědět, že se ruší pouze venkovní, denní akce. Tamtéž. Zápis ze závěrečné schůze hlavního májového výboru, 11. května 1953.

příprav jednotlivých složek, proto se některé úkoly z nedbalosti řešily na poslední chvíli, proto nemusely odpovídat plánované představě, a to se také následně projevilo na samotných oslavách.⁶⁴⁴ O rok později se 9. květen podařil o poznání lépe, jediné potíže dělal rozhlas, který byl v podobných dnech velmi podstatným nástrojem, příště se tedy mělo dbát na důkladném včasném prozkoušení. Samotný pietní akt pokládání věnců se i jako nejdůležitější část dne dal pokazit: „*V první řadě je třeba říci, že byla špatná kvalita zhotovení věnců.*“⁶⁴⁵ „*Nebylo připraveno zahájení ani organizovaný odchod k hrobům a pomníku.*“⁶⁴⁶ Připomínky se týkaly i následujícího programu, který se mnohokrát také nezaručoval dostatečnou připraveností. K roku 1954 by se dalo konstatovat, že se 9. květen po této stránce zkrátka nepovedl: „*Ani jedna z těchto složek nesplnila úkoly, které jim byly přiděleny k dobrému zajištění programu.*“⁶⁴⁷ Tedy i v přísných přípravách se našel někdo, kdo nevykonal úkol a měl „tu drzost“ mylně informovat o své připravenosti, takových nebylo málo. V roce 1957 se kritizoval program Svazarmu v Henčově, který sice proběhl, účastnilo se jej na 10 000 občanů, avšak „*(...) na hlavním letišti se nic neprovádělo, tímto byli účastníci nespokojeni a nic si z tohoto branného odpoledne neodnesli.*“⁶⁴⁸

6.4.7 ZÁVOD MÍRU A BĚH VÍTĚZSTVÍ

S těmito dny se pojily dva sportovní okamžiky – Závod míru P-B-W a Běh vítězství.

Závod míru Praha-Berlín-Varšava (P-B-V, či W), označen i jako „největší amatérský mírový závod“, se povětšinou konal po 1. máji, konkrétně pro Jihlavu v rozmezí 2. – 4. května.⁶⁴⁹ Jednalo se o cyklistický závod, jehož propagace se připravovala zejména skrze relace v rozhlasu a plakáty, tento materiál se uplatňoval spíše na vesnicích, kudy závod probíhal. Stejně probíhala propagace a mobilizace ve složkách NF ke spolupráci

⁶⁴⁴ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 68, 1954. Máj 1954. Hodnocení oslav 9. května 1954, b. d. 1954.

⁶⁴⁵ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 71, 1957. Máj 1957. Provést zhodnocení oslav 1. a 9. května 1957, b. d. 1957, str. 2.

⁶⁴⁶ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 68, 1954. Máj 1954. Hodnocení oslav 9. května 1954, b. d. 1954.

⁶⁴⁷ Těmito složkami se myslelo ty, které se podílely na organizaci 9. května, tedy Pionýr, ČSM, Svazarm, armáda aj. Tamtéž, str. 2.

⁶⁴⁸ SOKA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 – 1959, kar. č. 3, inv. č. 25, 1955 – 1958. Oslavy 1. máje a výročí osvobození, Hodnocení oslav 1. a 9. května 1957 v Jihlavě – město, 22. května 1957, str. 2.

⁶⁴⁹ Závod probíhal ve dnech 1. – 5. května devíti kraji republiky. Nebylo to ale vepsaným pravidlem, roku 1955 se tento závod pořádal 4. května, roku 1958 dokonce až 14. května. Start se konal v Brně, odtud pak přes Velkou Bíteš, Velké Meziříčí, Jihlavu a Havlíčkův Brod do Prahy. Roku 1953 probíhal Jihlavou od 12:45 – 13:30 hod. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Směrnice k oslavám 1. máje, 8. výročí osvobození naší republiky sovětskou armádou a závod míru Praha-Berlín-Varšava, 28. března 1953, str. 5.

na zajištění závodu, informace se dále šířily závodními rozhlasy, závodními časopisy, nástěnkami atd. Pro tento účel byla krajem zřízena zvláštní komise pro organizaci závodu, stejně tak v okresech okresní komise, kde měly zastoupení ze složek NF.

V roce 1953 proběhl závod velmi dobře, dokonce s větší účastí než minulá léta, počítáno v řádech tisíců. Výzdobou se mnohdy obyvatelé zabývali i v den konání závodu, kdy zdobili trať, zkrášlovali silnice – psali na zem nápisy „mír“, ale též malovali i bezpečnostní značky pro závodníky. „Mír“ byl ústředním heslem celého závodu, a opravdu vše okolo bylo „mírové“, na stromech, sloupech, plotech, na vozovce, nad tu se ještě postavily slavobrány a transparenty aj. Důležitou roli zde sehrála mládež, jí byly dány praporky, hůlky a fáborky, kterými dětské ruce zběsile mávaly, jakmile se kolem mihli závodníci.

Následovalo též zhodnocení celé akce, Jihlava v roce 1953 celkově skončila na 3. místě ve výzdobě a organizaci, předstihly ji Havlíčkův Brod (nejlepší) a Velké Meziříčí.⁶⁵⁰ Důležitá v tomto ohledu byla přítomnost hlavně zdravotníků, stejně tak hasičů a SNB, jejichž práce se význačně cenila.

Běh vítězství jako druhý závod, který probíhal kolem oslavy 9. května, v rozmezí 7. - 10. května v ranních hodinách. Označoval se jako „*tradiční hold sportovců a tělocvikářů i širokých mas pracujících naší osvoboditelce – slavné sovětské armádě.*“⁶⁵¹ Závod probíhal na celém území státu. Organizátorem bylo OVTVS⁶⁵² ve spojení s NF, v místech a obcích pak s NV. Tyto složky měly provést širokou kampaň k mobilizaci členstva i ostatních občanů, „*aby se stal bojovým výrazem jednoty našeho lidu.*“⁶⁵³ Běhu se účastnily všechny složky tělovýchovy a sportu i složky NF (každý od 12 let výš), avšak objevili se i zástupci pracovních závodů nebo škol. To se stalo problémem roku 1956, kdy špatnou agitací se závody běhu skoro vůbec neúčastnily, a ten byl proto označen za neúspěšný.⁶⁵⁴ Jednotlivá tělovýchovná centra se řídila dle předložených pokynů a hromadila své příslušníky jako zástupce do běhu. „*Běh vítězství není žádným*

⁶⁵⁰ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Zhodnocení průběhu Závodu míru 1953, P-B-W Jihlavským krajem, b. d. 1953.

⁶⁵¹ Tamtéž. Směrnice k oslavám 1. máje a Běhu vítězství, b. d. 1953.

⁶⁵² Okresní výbor tělovýchovy a sportu.

⁶⁵³ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Směrnice k oslavám 1. máje, 8. výročí osvobození naší republiky sovětskou armádou a závod míru Praha-Berlín-Varšava, 28. března 1953, str. 4.

⁶⁵⁴ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 70, 1956. Máj 1956. Zhodnocení Běhu vítězství, 17. května 1956.

*závodem, ale důstojnou sportovní manifestací,*⁶⁵⁵ proto se taky nikomu neměřil čas, zkrátka šlo o pouhé symbolické proběhnutí tratě. Průběh tak měl být celkem jednoduchý, účastníci se shromáždili na seřadišti, vyslechli projev o významu běhu a následoval start. Pro všechny kategorie měla trať stejnou délku – 800 metrů. *„Trať je třeba vést nejživějšími ulicemi a částmi města, pokud možno po rovném terénu, aby se účastníci zbytečně nevyčerpali.*⁶⁵⁶ Pro zajištění plynulého tempa v čele formace běželi zkušení běžci tzv. vodiči, kteří udávali rychlost. Běžci měli na sobě cvičební úbor, ovšem za chladného počasí si mohli obléci i tepláky nebo občanský oděv.⁶⁵⁷ Jakmile běžci doběhli, vraceli se v útvarech za doprovodu budovatelských a revolučních písní do šaten.

Také v tomto případě se vše mělo pečlivě zaznamenat, nejen účast, ale hlavně výsledky, které později vyhlásil KVTVS.

6.5 MEZINÁRODNÍ DEN DĚTÍ

Děti, skupina, která představovala budoucí „elitu dělníků a rolníků socialistického státu, nositele srpu a kladiva, jež budou pochodovat hrdě vpřed za ideály komunismu“. Ke splnění vize se však muselo na tuto skupinu efektivněji apelovat, zahrnuto do zcela prostého vysvětlení – polarita dobra a zla. Tito mladí obyvatelé představovali „nepopsané listy papíru“, neposkvřené žádným postojem ani myšlenkou, jen čekaly, až jim někdo vtiskne tu „správnou ideu“. Pro komunisty to byla právě ta jejich, proto plánovali děti zainteresovat do připraveného programu a vytvořit z každého jednotlivce „nového člověka socialismu a držitele šťastné budoucnosti“.

6.5.1 VÝZNAM A IDEJE

Po nástupu komunismu se začalo s propagandou i pro nejmenší.⁶⁵⁸ Knihy, obrázky, písničky i říkanky se koncipovaly formou, aby dětské myšlení nenaplňovaly jenom hry a smích, ale také politické uvědomění, přemýšlení o možném pokroku, jak a čím nejvíce pomoci, jak být prospěšný lidové demokracii atd. V této chvíli dítě už nepatřilo jen

⁶⁵⁵ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Směrnice k oslavám 1. máje a Běhu vítězství, b. d. 1953.

⁶⁵⁶ Tamtéž. Směrnice k oslavám 1. máje a Běhu vítězství, b. d. 1953.

⁶⁵⁷ Zejména u těch, kteří nepatřili k tělovýchově, se razila formule, nechat je běžet v občanském oděvu. Tamtéž. Směrnice k oslavám 1. máje a Běhu vítězství, b. d. 1953.

⁶⁵⁸ Asi nejznámějším zásahem do dětského světa se stala naprostá dehonestace Ježíška coby nositele vánočních dáreků a vůbec celých svátků vánočních. Více o komunistických Vánocích viz KOURA, Petr a Pavlína KOUROVÁ. *České Vánoce: od vzniku republiky do sametové revoluce*. Praha: Máj, 2010. ISBN 978-80-7363-252-6.

rodičům, nýbrž se stalo, jak popisuje historik Jiří Knapík, „dalším hnacím článkem“.⁶⁵⁹ Stalo se tak každodenností od dětí slyšet věty například: „*Chceme se učit z těchto knih po vzoru sovětských komsomolců a pionýrů*“,⁶⁶⁰ obvykle by děti zajásaly nad knihami pro obrázky nebo oblíbenou postavu, děti socialismu z nich měly čerpat ideje a hledat ponaučení.

Reálný svět se měl co nejvíce přiblížit snovému, který mělo snad každé dítě, nicméně KSČ už předem určila, jaké ty sny budou. Zmíněné touhy dětí v mnoha případech nepatřily jim, nýbrž se jim vtěsaly do hlavy nenásilnou propagandou. Pro umocnění tohoto procesu se jedním z atributů stal právě Den dětí (Mezinárodní den dětí – MDD). „*V roce 1950 se obrátily ženy-matky z podnětu Mezinárodní federace žen ke všem poctivým lidem celého světa s výzvou, aby byly děti chráněny před nelidským vykořisťováním a hrozbou nové války. Od tohoto roku je 1. červen bojovým dnem za mírový život dětí celého světa. Stává se mohutnou manifestací míru, důvěry a bratrství mezi všemi národy světa.*“⁶⁶¹ Svátek však nebyl omezen jen na 1. červen, nýbrž se jednalo o rozsáhlejší oslavy na rozmezí května a června, např. v roce 1954 se MDD konal ve dnech od 30. května do 12. června,⁶⁶² o 2 roky později ve dnech od 27. května do 3. června.⁶⁶³

Propaganda těchto dětských dní měla v hlavičce mnohdy také příznačné heslo - 1954: „*Budováním socialismu a bojem za mír zajišťujeme šťastný život našich dětí.*“ 1955: „*Pro radostný život dětí bráníme mír!*“⁶⁶⁴ Heslo vždy mělo propojovat děti s elementy socialismu, v podstatě se jednalo o budování socialismu a ideologický boj za mír, však se také MDD stal součástí mírového hnutí ve světě.⁶⁶⁵

⁶⁵⁹ Výchova už nebyla doménou rodičů, děti jako „produkty socialistické dělnické třídy“ měly být odkázány k výchově politikům a školskému zařízení, jež zcela spadalo pod komunistickou vůli. Více o komunistických snahách působit na děti a jejich život v knize KNAPÍK, Jiří a kol.: *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava: SU, 2014.

⁶⁶⁰ Úryvek pochází z článku jihlavské Jiskry, kde samy děti měly reagovat na ceny, které dostaly za sběr lesních plodin. Soutěžení se vůbec stalo účinnou zbraní nejen u dospělých, přeci jen dětské duše chtěly více ztvitět a být nejlepší, ony by navíc pro výhru udělaly cokoliv. *Jiskra, Šťastný je život našich dětí*, č. 24, str. 7, 14. června 1952.

⁶⁶¹ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 77, 1954. MDD 1954. Osnova referátu k Mezinárodnímu dni dětí, b. d. 1954, str. 1.

⁶⁶² Na školách probíhaly oslavy od 30. května do 6. června, konkrétně se MDD slavilo na 5 školách a 4 závodech, tyto dny vyplnily besedy, kterých se účastnili i rodiče, celkem přišlo 3 065 rodičů. Tamtéž. Bez názvu, 15. června 1954.

⁶⁶³ SOkA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 – 1959, kart. č. 3, inv. č. 21, 1956. Bez názvu. Zápis ze schůze předsednictva MěV – NF v Jihlavě, 8. května 1956, str. 2.

⁶⁶⁴ Hesla k MDD představovaly složeniny stejných slov, k roku 1956 heslo „*Radost a mír dětem celého světa!*“, je obdobou hesla z minulého roku. SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 78, 1955. MDD 1955. Směrnice k Mezinárodnímu dni dětí, b. d. 1955, str. 1.; SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 17, inv. č. 40, 1956. Směrnice 1956. Všem předsedům MNV, všem předsedkyním VŽ jihlavského okresu, 5. května 1956.

⁶⁶⁵ Naproti tomu se o kapitalistických státech šířily zprávy, že místo budování škol, zdravotních středisek a sociálních zařízení vydávají miliardy na zbrojení. SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 77, 1954. MDD 1954. Osnova referátu k Mezinárodnímu dni dětí, b. d. 1954, str. 1.

6.5.2 ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE

Oficiálním pořadatelem byl československý výbor na obranu dětí a výbor československých žen za spoluúčasti AV NF, všech organizací NF, ministerstva školství a kultury.⁶⁶⁶ Organizováním této ceremonie ve všech ohledech se pověřila hlavní komise, která zaopatřovala slavnost v počtu kolem 11 lidí, nicméně počet členů se během let opěr měnil, např. v roce 1955 komisi tvořilo 13 osob⁶⁶⁷, poté existovala ještě užší komise, jež kontrolovala stanovené programy. Oficiální pořadatelé se kromě příprav plánů zapojovaly do činnosti také po organizační stránce ve spolupráci s komisí a dalšími organizacemi a zařízeními jako třeba se svazem ČSM, Horáckým divadlem, školami apod. Na vesnicích se o organizaci staraly výbory Národní fronty s masovými organizacemi, NV, VŽ a dalšími.⁶⁶⁸ Tyto složky měly seznamovat členy s důležitostí akce, a tím zajišťovat účast, postarat se o potřebné kulturní vsuvky, pomáhat s rozhlasem, výzdobou slavnostních míst atd.

6.5.3 AGITACE

V souvislosti se Dnem dětí se apelovalo zejména na ženy a jejich měkkošrdatost, osud žádného dítěte jim neměl být lhostejný, od toho se odvíjela i celková agitace. Velkou roli sehrál rozhlas s tematickými relacemi nejen v místním rozhlasu, ale i v tom závodním. K obrazové propagandě se využívalo převážně tiskovin a plakátů (i na vesnicích), stejně tak letáků s programem, které „přijdou do všech rodin“. Další formou se stalo zapojení samotných dětí, které ve škole symbolicky tvořily výtvary, ze kterých pak vznikaly tematické výstavy např. výstava dětských knih a jejich prací jako výkresů, sešitů, ručních výrobků aj. Na pořádání výstavy se měly podílet i další složky NF, jejichž úkolem bylo zajistit účast na její otevření, a též na celou dobu jejího trvání (většinou týden). Závody se školami přislíbily zaručenou účast, a právě ty se zejm. zasloužily o propagaci výstavy. Samotné zahájení probíhalo samo o sobě jako ceremonie se speciálně vytvořeným kulturním programem - k zábavě zpívaly pionýrské soubory a často se oceňovali nejlepší žáci jihlavských škol – k roku 1954 se

⁶⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁶⁷ Tamtéž. Návrh plánu krajské komise na zajištění Mezinárodního dne dětí v roce 1955 v kraji Jihlava, b. d. 1954, str. 1.

⁶⁶⁸ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 78, 1955. MDD 1955. Směrnice k Mezinárodnímu dni dětí, b. d. 1955, str. 1.

vyznameno 10 žáků, ocenění knižní odměnou, celkem se této události účastnilo 168 lidí včetně dětí.⁶⁶⁹

Kampaň probíhající před oslavami, měla za úkol všechny seznámit s významem dne včetně významu obrany dětí, kdy se jednalo o zlepšení výchovy a zároveň se neopomínalo poukázat na „špatné prvorepublikové časy“. Veřejnost si měla uvědomovat možné nebezpečí, a též protestovat proti všemu, co by ohrozilo život dětí, např. právě k tomuto účelu měli pracovníci škol a zdravotních středisek uzavírat závazky zaměřené ke zkvalitnění péče o děti. S dětským tématem se spojovaly i jisté významné osobnosti, např. roku 1954 měla 30. května promluvit do rozhlasu s. Marie Zápotocká s projevem a MDD oficiálně zahájit, to se opakovalo i v dalším roce, tato relace se vždycky kolektivně poslouchala.⁶⁷⁰

Tento čas měl patřit jen nejmladším „budovatelům“, ovšem zapojili se i jejich rodiče, ti se zvali na besedy a besídky s potomky, kde se probírala známá témata s tímto námětem. Svou zprostředkovatelskou roli v tom sehrávaly školy, od kterých děti dostaly za úkol pozvat maminky a tatínky na besedy, osobní agitace slavila větší úspěch. Úkolem dětí pak bylo ve spolupráci s učitelským sborem (zapojily se však také i VŽ, sdružení rodičů a přátel školy atd.) besídku připravit, aby program zaujal a byl přínosem pro všechny přítomné – zněly soubory, recitace, zpěvy i filmy.

Na akci se názorně připravovala mimo jiné i zdravotní a sociální zařízení, vše se mělo patřičně nachystat a vyzdobit⁶⁷¹ zejména pro pořádání besed.

6.5.4 OSLAVY DNE DĚTÍ

Náznaky velkolepých oslav se konaly již na konci května, v těch dnech některé vzorné děti mohly být vybrány, aby se účastnily exkurze za samotným prezidentem republiky do Lán. Roku 1958 pozval rezident na 2 500 dětí-pionýrů z celé republiky, „šťastné“ děti z Jihlavy měly odcestovat 31. května, ještě krátce před tím toho dne se s nimi konalo na náměstí Míru krátké rozloučení. *„Z našeho kraje pojede 37 delegátů – z toho 77 pionýrů a 10 vedoucích. Z jednotlivých okresů bude vybráno 5 – 6 pionýrů, kteří*

⁶⁶⁹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 77, 1954. MDD 1954. MDD - zpráva, 15. června 1954.

⁶⁷⁰ Tamtéž. Příprava k MDD od 30. 5. – 6. 6. 1954, Jihlava město, 20. května 1954.

⁶⁷¹ Vyzdobit se měly k této příležitosti např. také i čekárny zdravotníků.

*budou zvoleni na skupinových shromážděních.*⁶⁷²

První červen byl klíčovým dnem, kdy oslavy oficiálně začínaly a probíhaly programy besed jednotlivých zařízení. Právě besedy se staly stěžejním bodem těchto dní ve městě i na vesnici, měly posloužit jako názorná agitace, prostor k diskusi, ale také účastníky kulturně obohatit. V roce 1955 se program rozděloval na vlastní akce pro dospělé (přednášky, veřejné schůze) a pro děti (besedy, estrády), oboje však za stejným účelem – „uvědomějí rodiče měli mít uvědomělé děti“. Oslavy dětského dne se uskutečňovaly na závodech⁶⁷³ i ve školách,⁶⁷⁴ místo se však pro ně našlo i tam, kde by se oslavy moc neočekávaly, třeba v nemocničních zařízeních. Seznámit se se svátkem měly také děti upoutány na lůžka v nemocnici či v jiných zařízeních a „mělo na ně být pamatováno nějakým svátečním jídlem.“⁶⁷⁵ Například takovou akci pořádal Československý červený kříž ve Státní psychologické léčebně 30. května 1954 odpoledne⁶⁷⁶ nebo v Krajském ústavu národního zdraví Jihlava, kdy se podílel i ČSM.⁶⁷⁷ Oslav MDD se měly dočkat také jesle, mateřské školy i dětské domovy. Všude se program sestával z besed plných kulturních vystoupení různých souborů, občerstvení, tematických přednášek, výjimkou nebyl ani film, besedy se též stávaly příležitostí, kdy si rodiče mohli promluvit s učiteli o výchově, což byl mimochodem také jeden z účelů MDD. Rodiče si „museli uvědomovat, že i oni musí neustále zlepšovat péči a výchovu dětí, seznamovali se se správnými zásadami výchovy, více se radili s učiteli.“⁶⁷⁸ Výjimku netvořily ani vesnice a větší obce, kde se trvalo na agitaci formou seznání co největšího počtu osob, zájemců o nové poznatky v péči o děti a jejich výchově. Jak ve městě, tak i na vesnici se besed účastnili vychovatelé a zdravotníci, kteří rodičovské otázky objasňovali.

Den (dny) dětí se však neměly odehrávat jen za zdmi budov, plány měly rozkvétat, přímo košatět - roku 1955 se do programu zařadila např. i krajská spartakiáda a další

⁶⁷² Měly to být děti ze škol s nejlepšími výsledky v akci „Rok pionýrské pomoci republice“. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 17, inv. č. 42, 1958. Rok 1958. Mezinárodní den dětí a Dukelský závod branné zdatnosti, 19. května 1958. Více viz tamtéž Směrnice k Mezinárodnímu dni dětí, 15. května 1958.

⁶⁷³ Plány většinou dokumentovaly, co se v který den a v jakém závodě bude dít. Třeba plán k roku 1954: Motorpal – 10. 6. divadlo; Jihlavan – 1. 6. beseda, film a hra s maňásky atd.

⁶⁷⁴ Zde platily stejné plány, rok 1954: I. 8 letka - od 1. 6. do 6. 6. besedy a přednášky; II. 8letka – 1. 6. divadlo a přednáška atd. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 77, 1954. MDD 1954. Plán akcí k MDD v Jihlavě, b. d. 1954.

⁶⁷⁵ Tamtéž. Návrh na usnesení za schůze předsednictva jednotného akčního výboru NF, 25. května 1954.

⁶⁷⁶ Děti dostaly zákusek a limonádu, potěšily se hranou pohádkou, zpívaly se písně. Účinkujícími byly též děti a jako hosté byla pozvána mládež ze Zvláštní školy v Jihlavě a další, celkově 240 osob. Tamtéž. Bez názvu, 4. června 1954.

⁶⁷⁷ Kulturní program byl opět připraven z iniciativy dětí, které jím provázely, např. se zpívaly oblíbené písně zesnulého Klementa Gottwalda. Na děti též čekalo sladké pohoštění – kakao, dort a ruláda, stejnou svačinu dostala i mládež ležící na lůžkách, která na oslavy přímo nemohla. Podívat se přišli i dospělí pacienti a personál nemocnice. Program zakončovaly dva filmy. Tamtéž. Oslava Mezinárodního dne dětí v krajském ústavu národního zdraví v Jihlavě, 2. 6. 1954.

⁶⁷⁸ Tamtéž. Osnova referátu k Mezinárodnímu dni dětí, b. d. 1954, str. 4.

podobná cvičení v Březinových sadech, kde se toho času odehrával celý program MDD, tzn.: „V 8,15 se připravuje nástup dětí ze škol a občanů, kde půjdou průvodem přes náměstí do Březinových sadů, kde je připraven bohatý program a to vystoupení jihlavských škol, cvičení na I. CS, soubory umělecké tvořivosti, módní přehlídka, odpoledne další bohatý program.“⁶⁷⁹ O rok později se oslavy měly spojit s krajskou akcí „Majáles mládeže“ 3. června v PKO⁶⁸⁰ a v rámci MDD roku 1956 se ještě mluvilo o tzv. slavnosti květů.⁶⁸¹ Roku 1959 se v souvislosti s 10. výročím založení Pionýra uspořádal ve dnech MDD dětský festival, ten se měl stát vyvrcholením celkových oslav, hojně se zapojily i ozbrojené složky, takže na program se dostala třeba i prohlídka letadla či tanku.⁶⁸² Dalšími aktivitami obecně se stávaly lampionové průvody, karnevaly, následné průvody v maskách, promítání filmů, divadelní představení apod. Z toho jasně vyplývá, že plánování MDD dostávalo postupem času širší rozměry, nabitý program měl přilákat více zvědavých lidí s dětmi.

Referenty těchto dnů byli sami učitelé, dětská lékařka či jedinci z AV NF, jejich referáty se zabíraly mezinárodní politickou situací a také osudem a zařazením dětí, jež právě vycházely ze školy.

6.5.5 HODNOCENÍ AKCE

Tato akce se po ukončení opět pečlivě hodnotila. Nejsledovanější otázkou se stala agitace ve smyslu nalákání a získání co nejvíce lidí. Rafinovaně se na MDD zvali nejen rodiče, ale také další známí rodin, aby se celkově sešel na oslavách velký počet občanů, které díky tomu vyzněly mohutněji. Tito účastníci splnili „povinnost“, podpořili své potomky, stejně tak vyjádřili podporu režimu a boji proti zbrojení i další válce, mnoho z nich na zpečetění svého postoje uzavřelo nějaký závazek. Po provedení akce měla města a obce povinnost zaslat na OV NF (nejlépe ihned) zprávy s patřičnými

⁶⁷⁹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 78, 1955. MDD 1955. Zápis ze schůze komise pro přípravu oslav MDD, 24. května 1955, str. 2.

⁶⁸⁰ SOKA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 – 1959, kart. č. 4, inv. č. 32, 1955 – 1957. Oslavy Mezinárodního dne dětí a Světového týdne mládeže, O významu a organizaci Mezinárodního dne dětí.

⁶⁸¹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 17, inv. č. 40, 1956. Směrnice 1956. Všem předsedům MNV, všem předsedkyním VŽ jihlavského okresu, 5. května 1956.; Slavnosti květů se měly stát specifickou oslavou pro děti k MDD, jež se měla konat ve všech místech republiky 3. června. *Věstník ministerstva školství*, Zprávy – Mezinárodní den dětí, roč. XII. Sešit 12 – 13, str. 127, 10. května 1956.

⁶⁸² SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 21, inv. č. 55, 1959. Zápis ze schůzi předsednictva OV NF, z konference NF, zasedání výborů oslav 1. máje a 14. výročí osvobození, slov. nár. povstání a VŘSR. Zápis ze schůze předsednictva Okresního výboru Národní fronty v Jihlavě, 11. února 1959, str. 5.; Tamtéž. Zápis ze schůzi předsednictva OV NF, z konference NF, zasedání výborů oslav 1. máje a 14. výročí osvobození, slov. nár. povstání a VŘSR. Zápis ze zasedání předsednictva Okresního výboru Národní fronty v Jihlavě, 19. května 1959, str. 2.

informacemi a zhodnocením, ty se následně přeposílaly KV NF a ÚV NF, např. roku 1954 se uvedla účast na MDD v Jihlavě 3 541 lidí.⁶⁸³ Zpráva z roku 1957, kterou podal tehdejší tajemník OV NF, se věnovala MDD v části Jihlava – venkov, tedy obcím, kde se účast vyšplhala také do tisíců ze strany dětí i dospělých. Pozornost se měla věnovat počtu přítomných na přednáškách a besedách, vedoucím těchto akcí, organizaci besedy a třeba taky výzdobě prostoru, zapojení jednotlivých složek NF či všeobecné náladě během oslav. Nutno poznamenat, že jednotlivé části MDD se obešly bez větších komplikací, jediné větší negativum se shledávalo v nedostatečné agitaci u složek NF, ty se také mnohdy kritizovaly, „že ve výzdobě nepomohly. (...) ROH neudělalo pro MDD vůbec nic.“⁶⁸⁴ Oficiálně se však lze setkat s ohodnocením „velmi kladně“, „dobře“ ve spojitosti s účastí, referáty a diskusemi, nálada se povětšinou označovala slovem „radostná“.

6.6 DEN ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY

*„Čím silnější a zdatnější bude naše branná moc,
tím pevnější a silnější bude i světová fronta míru!“⁶⁸⁵*

Klement Gottwald

6.6.1 VÝZNAM A IDEJE

Armáda představovala jeden z elementů moci československého státu, zejména silové moci. KSČ si toho byla vědoma, proto už po 2. světové válce začala podnikat kroky k jejímu ovládnutí skrze velitelské důstojníky. Ne všichni se však dali zviklat, následkem toho se po roce 1948 uskutečnily v armádních řadách dalekosáhlé čistky, kdy právě tito odmítaví důstojníci museli svá místa opustit. S 50. léty se význam armády jako „opory“ komunistického režimu značně navýšil, mezi supervelmocemi vypukla studená válka na poli ideologickém a brzy se konflikty ocitly i na skutečném válečném poli (Korea, Vietnam, Střední východ aj.). V této době Československo a další země ze sovětského bloku musely zbrojit z obavy před vypuknutím 3. světové

⁶⁸³ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 77, 1954. MDD 1954. MDD - zpráva, 15. června 1954.

⁶⁸⁴ Rok 1953 představoval pohromu, jelikož dle hlášení se některé části programu ani nezajistily, navíc zavládla roztržitost, když na jedné straně probíhala tělovýchovná vystoupení na hřištích a zároveň program v Březinových sadech. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 19, inv. č. 50, 1953. Zápisy ze schůzí r. 1953 předsednictva OAV-NF. Zápis ze schůze předsednictva jednotného akčního výboru NF v Jihlavě, 16. června 1953.

⁶⁸⁵ *Jiskra*, č. 40, str. 7, 6. října 1951.

války z podnětu „západních imperialistů“.⁶⁸⁶ V 1. polovině 50. let zaplavila republiku rozsáhlá kampaň na válečné téma.⁶⁸⁷ Od roku 1955 se Československo stalo součástí tzv. Varšavské smlouvy, vojenského paktu zemí východního bloku, jenž vznikl v reakci na zrod NATO na západní straně.⁶⁸⁸ Samotné Československo okusilo moc tohoto paktu v srpnu 1968, kdy ve snaze nastolit jiný, přijatelnější druh socialismu, na území vkročily jednotky „spřátelených zemí“, jež měly za úkol zde zničit „reakční živly“ ohrožující zemi.

Funkci armády lze shrnout do několika činností – jako útvar chránit území mateřské země, jako „převodová páka“ komunismu bránit ideologii, pomáhat v ideové výchově ve spojení s vojenským výcvikem, podílet se na mnoha slavnostních akcích třeba vlastním samostatným programem, ale zejména pokud se vyskytl zárodek nebo větší projev nesouhlasu, tak jej potlačit, a to i silovou cestou.⁶⁸⁹

Nejen ženy a děti si tedy zasloužily uznání, nýbrž také statní muži, kteří bránili zemi před nepřáteli v jakékoliv podobě a době. „Československá armáda, odvážní vojáci, kteří riskovali životy pro bezpečnost republiky, pro udržení míru a zachování komunismu, ti si přeci zasloužili mít také vlastní den – Den československé armády (DČA).“

Tento den, 6. října,⁶⁹⁰ byl o to významnější z důvodu, že se v té době blížila připomínka vzniku samostatného Československa, kde armáda zastupovala důležitou součást historického aktu, oslavy na její počest tedy byly na místě. Roku 1957 se tak dělo slovy: „*V pevné jednotě s lidem za další úspěchy v budování a obraně naší vlasti.*“⁶⁹¹ O rok později se oslavy konaly pod heslem: „*Kupředu za dovršení socialismu*

⁶⁸⁶ V Jiskře se v tomto období objevila rubrika na pokračování s názvem „Proč potřebuji imperialisté války“, snažící se všemi prostředky poškodit západní svět u československých občanů.

⁶⁸⁷ V Jihlavě koloval leták s informacemi o 2 dívkách z ČSM, které se připojily do boje proti „bakteriologické válce amerických imperialistů“, zavázaly se k dárcovství krve pro bojující v Koreji a zřekly se nároku na finanční kompenzaci za tuto činnost. Tento leták měl působit na další členy skupiny, jednak aby změnili postoj, a také ke shromáždění množství kovového šrotu pro hutě na pomoc těžkému průmyslu, jehož rozvoj měl upevnit „tábor míru“. SOKa Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 66, 1952. Máj 1952. Bez názvu/leták, 27. března 1952.; V roce 1953 dokonce proběhla i sbírka na Koreu za pomoci agitačních dvojic. Více viz SOKa Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 81, 1953. Sbírká na Koreu 1953.

⁶⁸⁸ NATO jinak Severoatlantická aliance byla podepsána již roku 1949 zejm. na obranu proti SSSR. Svaz čekal až do poloviny 50. let s podobným paktem, do kterého „svázal“ všechny své dceřiné státy – Albánie, Bulharsko, Československo, Maďarsko, NDR, Polsko, Rumunsko, celkem 8 členů včetně Svazu. Nutno jen podotknout, že ne všechny země vydržely ve spolku až do jeho konce v roce 1991.

⁶⁸⁹ Zde lze zmínit případy nepokojů po zavedení měnové reformy z roku 1953 nebo roční výročí okupace

Československa v srpnu 1969, tehdy vojenský zásah představoval opravdu brutální zákrok proti vlastním občanům.

⁶⁹⁰ 6. října 1944 vojáci 1. československého armádního sboru překročili v rámci Karpatsko-Dukelské operace hranici a vstoupili na území Československa.

⁶⁹¹ *Věstník ministerstva školství a kultury*. Zprávy – Den československé lidové armády v roce 1957, roč. XIII. Sešit 26, str. 320, 20. září 1957.

*a upevnění obranyschopnosti naší vlasti!*⁶⁹² Těchto oslav se mělo využít k dalšímu uvědomění lidí, aby svou zem bránili, podporovali její obranyschopnost, chápali úkoly armády a také kromě jiného i politiku a rozhodnutí KSČ.

6.6.2 ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE

Organizátorem oslav byly oficiálně výbory Národní fronty, Svazarm, všechny složky NF (ČSM, ROH, ČSTV aj.) a přímá účast útvarů Čs. lidové armády, dokud existoval JNV, též se účastnil příprav. Tento den si vzal opět na starost vytvořený hlavní výbor s komisemi (cca 10 členů v hlavním výboru, komisí průměrně 5) a společně se podělily o jeho přípravu a organizaci. Čs. lidová armáda ve spolupráci právě s komisemi pak měla mobilizovat své příslušníky k pomoci na tomto dni.⁶⁹³

6.6.3 PŘÍPRAVY A ÚKOLY

Veškeré přípravy opět spadly do rukou komisím, které se s tímto úkolem musely náležitě poprat, každá na schůzi samostatně nebo s hlavním výborem předkládala plány a návrhy, následně se o nich rozhodovalo, zda ano či ne. Programová komise měla sestavit vrcholný program, jenž se poté uveřejnil na propagačních plakátech. K tomu byla ale dlouhá cesta, museli se zajistit lidé, místa, kulturní programy atd.

Z hlediska počtu lidí a pomoci i zde se měly zapojit masové organizace NF i samotná armáda a vůbec nejlépe celé město. Zajištění míst nepředstavovalo až takovou obtíž, náměstí Míru a Březinovy sady byly stále připraveny k nějaké akci. Každoroční postup sice platil pořád stejný, vše mělo být prakticky automatické, avšak stejně se musela dělat patřičná opatření, např. měla být na pár hodin zastavena doprava na horní části náměstí pro dopolední oslavy, což se řešilo se zástupcem dopravy a SNB. Zajištěním míst to ale nekončilo, protože se ještě tamní prostory musely nachystat a nazdobit. S celkovou dekorací a jejím stavěním mnohdy vypomáhala právě armáda, např. postavení tribuny a její výzdobu si armáda zajišťovala sama.

Programová komise měla skutečně napilno, v jejích plánech nechyběly výstavy, slavnostní večery ani vystoupení sborů a souborů. Též se mohlo stát, že se v daný den

⁶⁹² Nutno však mít na paměti, že oslavy samostatného Československa se neslavily tolik jako poté následující výročí VŘSR, komise připravující program na DČA měly počítat s plány zejm. pro oslavu VŘSR. SOKa Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 83, 1953. Světový festival mládeže 1953. Směrnice pro oslavy Dne československé lidové armády v roce 1958, 12. září 1958, str. 1.

⁶⁹³ Tamtéž, str. 2.

plánovala ještě jiná akce, která by však mohla množství lidí odlákat od oslav Dne armády, s tím se mělo počítat včas a případně druhou akci přeložit na jiný termín.

6.6.4 AGITACE

Bezpodmínečně tento úkol zastávala agitační komise. Prostřednictvím organizátorů a všech složek NF se hojně šířila široká agitačně propagační kampaň, která vrcholila poslední celé 2 týdny až týden před začátkem Dne armády. Zaměřovat se mělo hlavně na pochopení a uvědomělost občanů spolu s uzavíráním závazků.

Mezi agitaci lze zařadit funkci přednáškové komise organizující přednášky a besedy na závodech, školách, úřadech, ale také na vesnicích souhrnně pod názvem „Dny družby a přátelství pracujících s příslušníky armády“.⁶⁹⁴ Vzápětí v rámci kontroly vznikaly seznamy⁶⁹⁵ s celkovými údaji: „(...) proběhlo prozatím 47 přednášek a besed za účasti 1347 osob. (...) Tyto besedy i nadále pokračují.“; „(...) je dosti velká účast občanů při večerních besedách se zástupcem armády a potom na promítání filmu, obdobně je tomu tak i na školách kde pravda účast je všech žáků obdobným programem jako pro veřejnost.“⁶⁹⁶ Tyto aktivity se měly stále rozvíjet, proto je prováděly také masové organizace, agitační střediska aj., kdy se jejich obsah zabýval též brannou připraveností obyvatel (civilní obrana = CO). V prostorách závodů se tyto akce rozvinuly na besedy s pracujícími za přítomnosti zástupců armády. „(...) za živé diskuse dělníků s vojáky byly vytvořeny další velmi cenné závazky. (...) soudruzi z kotelny se zavázali, že splní třetí rok pětiletky do 23. listopadu 1951 a celý závod do 1. prosince 1951.“⁶⁹⁷ Dny družby se zakončoval 5. říjen.

Podobná agitace měla probíhat i v obcích okolo, kam armáda posílala své příslušníky, tady se víceméně narazilo na problémy, kdy „do některých obcí jsou vysílání nezodpovědní zástupci armády, že besedy provedou povrchně aniž by vysvětlili význam Dne armády...“⁶⁹⁸

⁶⁹⁴ Toto období družby trvalo cca 14 dní před 6. říjnem.

⁶⁹⁵ Vznikaly různé tabulky s přehledy kde, kdy se beseda koná, zda je tam zařízen referent a soubor, následně se doplnila účast. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 84, 1958. Oslavy Dne armády r. 1958. Plán besed ke Dni armády konané na závodech, školách, obcích, b. d. 1958.

⁶⁹⁶ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 75, 1957. 1957. Zápis ze schůze Hlavního výboru pro oslavy 40. výročí VŘSR, 21. září 1957, str. 2.; SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 53, 1957. Zápisy z POV – NF 1957. Zápis ze zasedání předsednictva OV – NF v Jihlavě, 1. října 1957, str. 1.

⁶⁹⁷ *Jiskra*, Besedy o Dni československé armády, č. 40, str. 7, 6. října 1951.

⁶⁹⁸ Případy se začaly řešit a místo nedůvěryhodných poddůstojníků a svobodníků přijížděli rovnou důstojníci, situace se velmi zlepšila. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 53, 1957. Zápisy z POV – NF 1957. Zápis ze zasedání předsednictva OV – NF v Jihlavě, 1. října 1957, str. 1.

Den armády měl ale i hlubší význam ve smyslu, že branná propaganda a agitace se vyvíjela na pracující převážně na mládež. Branná výchova se měla provádět s cílem správného pochopení psychické připravenosti pro obranu státu, s tím se získávala mládež pro členství v branných a sportovních organizací. Rozvíjet se také měla propaganda „revolučních a bojových tradic lidu a armády“, kterých získala československá veřejnost z historické minulosti poměrně dost, využívalo se zde zejména připomínky bojů proti „fašismu“. V neposlední řadě se rozvíjely patronáty vojenských útvarů se závody, JZD a školami. Objasňování významu tohoto dne i vítězství Velké říjnové revoluce patřilo k prvním bodům propagandistické kampaně, nezapomnělo se ani na hanobení americké imperialistické strany.⁶⁹⁹

K agitačně propagační práci se jako vždy využívalo rozhlasu včetně závodního,⁷⁰⁰ tisku (noviny, plakáty či letáky, ty měly být na město a okolí dokonce vyhazovány pomocí letadel) a filmu, např. pořadatelé oslav ve spolupráci s ředitelstvím kin zajistili filmové večery s brannou tematikou, dokonce i samotné besedy se mnohokrát konaly s filmovým doplňkem, ovšem k tomu se vždy muselo promyslet, kde se bude událost konat kvůli vhodně zařízeným prostorám. Příkladem lze uvést filmy, jež se ve dnech oslav promítaly na vesnicích: sovětský film *Hrdinové šipky*, či polské snímky *Posádka*, *Hodiny naděje*, *Nebezpečná hra* aj.⁷⁰¹ Pro mládež se zase chystala filmová odpoledne, která příslušníci Svazarmu doplňovali ukázkami výcviku. Příznačně se propaganda více zaktivnila, tzn., plánovaly se výlety mládeže na památná místa partyzánských, husitských a revolučních bojů, děti psaly pozdravné dopisy vojákům nebo se účastnily tematických besed, např. „Jak sovětská mládež bránila svou vlast“.⁷⁰² Instrukce dostávali samotní ředitelé škol, kdy žáci do žákovských knížek provedli zápis, který rodiče museli podepsat, čímž rádobý potvrdili souhlas s účastí (ne vždy to tak bylo). Konečně jako památky na tento den sloužily čestné odznaky ČSM, které se předávaly vojákům, členům ČSM při jejich soukromých oslavách v kasárnách.

⁶⁹⁹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 83, 1953. Světový festival mládeže 1953. Směrnice pro oslavy Dne československé lidové armády v roce 1958, 12. září 1958, str. 1.

⁷⁰⁰ Relace do rozhlasu lze označit jako za tehdejší reklamu na armádu, vyzdvihovaly se nejen přednosti a chabrost, také její úkoly, nutnost zemi bránit, ať už člověk vojákem byl či nebyl, tedy mít povědomí o civilní obraně.

⁷⁰¹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 17, inv. č. 42, 1957. Plán zajištění oslav DČA 1957, b. d. 1957.; *Hrdinové šipky* [film]. Režie Sergej VASILJEV. Sovětský svaz, 1955.; *Posádka* [film]. Režie Bronislav BROK, Jan FETHKE, Jan ROJEWSKI. Polsko, 1952.; *Hodiny naděje* [film]. Režie Jan RYBKOWSKI. Polsko, 1955.; *Nebezpečná hra* [film]. Režie Jan KOECHER. Polsko, 1955.

⁷⁰² SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 83, 1953. Světový festival mládeže 1953. Směrnice pro oslavy Dne československé lidové armády v roce 1958, 12. září 1958, str. 3.

6.6.5 DEN/ DNY ARMÁDY

Účastí na připraveném programu dnů armády obyvatelé Jihlavy vyjadřovali chápavost s možným ohrožením zároveň i uznání armádě. Předvečer se označoval jako „společný večer družby – slavnostní shromáždění“, který zakončoval dny družby.⁷⁰³ Tento večer se konal v posádkách armády za účasti dospělých pracujících, mládeže, NV, NF, zástupců závodů, školství, kultury, masových organizací a mnoho dalších osob.

Následujícího dne se konaly samotné oslavy Dne armády. Rok 1956 se jeví jako hodnotný ve výčtu programu: pořádaly se výstavky, přítomna byla letadla i tanky, kam děti mohly nahlédnout a ve společnosti vojáků se mohly třeba i projet, střelnice s cenami i tombola, střelecké závody Svazarmu a další ukázky doplněné koncerty. Tradičně probíhalo i kladení věnců, které obstaraly krajské složky NF a závody, k pomníku Rudé armády a ústřední hřbitov.⁷⁰⁴ Roku 1957 se provedla oficiální slavnost Dne armády na náměstí Míru, kam nastoupily vojenské útvary, ke kterým následně promluvil náčelník posádky a předseda MěNV, pak proběhlo vyznamenání důstojníků a vojáků. Odpoledne se pak odehrávalo v Březinových sadech, kde armáda s tělovýchovou a Svazarmem prováděly ukázky cvičení, následovaly kulturní záležitosti.⁷⁰⁵ Roku 1958 se na předvečerním programu objevily akce jako čepobití⁷⁰⁶ příslušníků vojenské posádky, malý ohňostroj na náměstí, vytvoření a odchod průvodu s hudbou, lampiony s pochodněmi do Lidového domu, kde byl od 20 hodin zahájen slavnostní večer, velitel posádky přednesl svůj projev, vystoupil svazácký soubor i pionýři a následně se pokračovalo lidovou veselí s vojenskou rytmickou skupinou. Druhý den se v aktivitách pokračovalo ještě více. 6. října ráno započalo slavnostním budíčkem dechové hudby MV se slavnostní přehlídkou příslušníků posádky na náměstí Míru. Po 3 hodinách přehlídky se předalo hlášení, pěly se hymny, následovalo čtení rozkazu ministra národní obrany, projev velitele posádky a zástupce KV KSČ, vyznamenání důstojníků a vojáků a poté slavnostní pochod opět s dechovou hudbou. Tehdy oficiální program doplnil dodatek, kdy v rámci oslav uspořádala Tělovýchova

⁷⁰³ v rámci předvečera měli pořadatelé organizovat „mítiny“, sportovní utkání mezi útvary, školami i závody za široké účasti mládeže zejm. předvojenského věku, koncerty vojenských hudeb, hojně návštěvy vojenských útvarů atd. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 83, 1953. Světový festival mládeže 1953. Směrnice pro oslavy Dne československé lidové armády v roce 1958, 12. září 1958, str. 4

⁷⁰⁴ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 17, inv. č. 40, 1956. Směrnice. Oslavy Dne československé armády dne 6. a 7. října 1956, b. d. 1956.

⁷⁰⁵ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 75, 1957. 1957. Oslavy „Dne armády ve městě“, b. d. 1957, str. 4.

⁷⁰⁶ Čepobití – pochod se zpěvem před večerkou k ukončení dne, ve význačných dnech s hudbou. *Čepobití* [online]. Webové stránky www.lidovyslovnik.cz. [cit. 2016-12-18]. Dostupné z: <http://lidovyslovnik.cz/index.php?dotaz=%E8epobit%ED>; čepobití se jinak objevilo i v programu k roku 1956.

cyklistický závod o „Velkou cenu města Jihlavy“ na ploché dráze na Stadionu TJ Spartak Jihlava od 14 hod. Ve večerních hodinách občany čekal v Domě osvěty estrádní koncert lidového orchestru z Bratislavy, hned poté přišla veselice a cimbálová muzika, obojí vstup zdarma.⁷⁰⁷

6.6.6 HODNOCENÍ DNE ARMÁDY

Následovaly děkovné dopisy všem, kteří se nějakým způsobem podíleli na přípravách tohoto slavnostního dne, ať se jednalo o samotné jedince, celé závody či organizace. Psala se také samostatná ohodnocení kampaně předcházející DČA, potom i samotné slavnostní ceremonie a zábavného programu v Březinových sadech. Agitační kampaň na území Jihlavy a okolí se hodnotila z mnoha hledisek a vedení města si chtělo z nedostatků brát jasné příklady a upozornění pro další ročníky. K agitaci se měli vybírat opravdu spolehliví jedinci, jelikož armáda v tomto nebyla stoprocentní. Filmy určené k promítání se měly obnovovat, některé starší se totiž při spuštění trhaly, čímž nepředstavovaly zrovna účelnou propagandu. Hodnotila se aktivita různých organizací, např. složky NF byly k roku 1957 za svou činnost pochváleny – každá ze složek si vzala 1 – 2 obce, kde zajistily účast svých členů, ale i členů z jiných organizací.⁷⁰⁸ „*I přes některé nedostatky, které se nám v průběhu oslav vyskytly, můžem hodnotit letošní oslavy kladně.*“⁷⁰⁹ Toto závěrečné zhodnocení možno aplikovat na většinu ročníků této ceremonie.

⁷⁰⁷ Ještě 5. 10. ve 20 hodin mělo být v Praze a Bratislavě na počest DČA vypáleno 20 dělových salv. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 83, 1953. Světový festival mládeže 1953. Oslavy Dne československé armády v Jihlavě, b. d. 1958, str. 1 – 2. 5. 10. ve 20 hodin mělo být v Praze a Bratislavě na počest DČA vypáleno 20 dělových salv.

⁷⁰⁸ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 53, 1957. Zápisy z POV – NF 1957. Zápis ze zasedání předsednictva OV – NF v Jihlavě, 1. října 1957, str. 1.

⁷⁰⁹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 17, inv. č. 40, 1956. Směrnice. Zhodnocení průběhu oslav Dne čsl armády, 15. října 1956.

6.7 OSLAVY VÝROČÍ VELKÉ ŘÍJNOVÉ SOCIALISTICKÉ REVOLUCE A MĚSÍC ČESKOSLOVENSKO – SOVĚTSKÉHO PŘÁTELSTVÍ

Od roku 1945 byla naše vlast neodmyslitelně spojena se Sovětským svazem a de facto celým východním blokem, jehož se stalo Československo součástí.⁷¹⁰ Pod vlivem velkého a mocného svazu v čele s jeho vůdcem měli Čechoslováci „pochodovat směrem k zářivé budoucnosti socialismu“ a následovat sovětský vzor, který právě díky „vlastní revoluci (VŘSR) dosáhl na vše, co si kdy přál“. Velká říjnová revoluce odstartovala v tehdejším Rusku ohromné změny, které dovolily dělnické třídě v čele s Leninem docílit nejvyššího postavení, a jelikož naše země byla se svazem spřátelenou zemí, a obyvatelé byli vlastně „bratři a sestry“, i Československo oslavovalo tuto historickou událost jako vlastní, v těchto dnech opět po republice zněla slova: „Proletáři všech zemí, spojte se!“ Nutno dodat, že oslavy revoluce byly předvojem k mnohem větší ceremonii, hned v těch samých dnech totiž započal celý Měsíc československo-sovětského přátelství (MČSP).

6.7.1 VÝZNAM A IDEJE

Tyto akce vyplnily víceméně téměř 2 poslední měsíce daného roku, tedy od 1. poloviny listopadu až po 1. polovinu prosince (od 6. 11. – 11. /12. 12.). V rámci této časové linie se mělo připomínat propojení se sovětskou Rudou armádou, která naši republika v minulosti „vydobyła svobodu“ a Československo střežila i nadále, ale hlavně „přátelství se Sovětským svazem na věčné časy“. S tím jak dlouho tyto oslavy trvaly, musel být program i přípravy mnohem propracovanější a plnější, aby se lidem vnutila náležitá myšlenka a odkaz, nemělo se zapomínat, že MČSP byl každoročně svátkem pro „všechny lid“. Roku 1956 se psalo: „*Snad nikdy v posledních letech jsme necítili pevnou oporu, kterou je nám Sovětský svaz, tak jako ji cítíme v těchto dnech. (...) nikdy se nevdáme toho velkého přítele, který nám umožnil vstoupit na tuto cestu, a*

⁷¹⁰ Nutno zmínit, že se s koncem října měl oslavovat „Den vzniku Československa“, tato sláva však postupně přecházela do pozadí zejm. díky přípravám na daný Měsíc přátelství. Ještě v roce 1950 se na 28. říjen vzpomínalo: „*Z revolučních bojů vedených pod vlivem vítězné socialistické revoluce v Rusku se zrodil samostatný československý stát (...)*“ Ukazuje se tak jasný případ, jak si komunisté dokázali dějiny „upravit pro sebe“. *Věstník ministerstva školství, věd a umění*, Oslavy státního svátku 28. října a výročí Velké říjnové revoluce na školách, roč. VI. Sešit 23, str. 293, 10. října 1950.

*který nám byl, je a bude (...) pevnou záštitou proti všem temným silám světa.*⁷¹¹

Pro oslavy se vymýšlelo opět příznačné hlavní heslo, jež stálo v čele VŘSR i MČSP, roku 1956: „*Se Sovětským svazem za vítězství socialismu a míru!*“⁷¹² 1958 se tak dělo pod heslem: „*V bratrské jednotě s lidem Sovětského svazu kupředu za dovršení socialistické výstavby v naší vlasti!*“⁷¹³

6.7.2 ZAJIŠTĚNÍ ORGANIZACE

Organizátory akce byl ÚV NF a ÚV SČSP,⁷¹⁴ oba orgány byly hlavními partnery v zařizování celého Měsíce přátelství, v jehož rámci vznikaly i programy na oslavu VŘSR. Na organizaci oslav se sestavil hlavní výbor MČSP a spolu s ním i příslušné komise starající se o vypracování jednotlivých plánů. Jejich návrhy se pak prodiskutovaly během schůzí, z jednání se následně vytvořil společný centrální plán spolu s oficiálním programem. Často se stávalo, že se na schůzi jedné konkrétní komise objevili členové z jiné komise, čímž se dodržoval přehled. Hotové plány se pak měly včas dostat k masovým organizacím NF, aby se dle nich mohly zařídit a zapojit. Hlavní výbor MČSP měl roku 1956 7 členů a 5 pomocných komisí (přednášková – 9 členů, knihy a tisku – 7 členů, kulturní a film – 5 členů, štafetová – 8 členů, lidových kurzů ruštiny – 8 členů).⁷¹⁵ Opět se počty komisí i jednotlivých členů v nich mohly každého roku měnit, např. v roce 1957 ve výboru zasedlo dokonce 15 členů, komise byly 4

⁷¹¹ Nad těmito slovy by se rozumný člověk mohl zamyslet jako nad silně duchovními, avšak všeobecně se ví, že komunismus zastával ateistický postoj. V jistém smyslu lze taková slova brát jako komunistickou formu „kázání“. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 74, 1956. 1956. Relace, b. d. 1956.

⁷¹² Tamtéž. Plán Městského výboru Měsíce československo-sovětského přátelství v Jihlavě 1956, b. d. 1956, str. 1.; De facto stejné heslo se objevilo o rok později 1957: „*Pod praporem října – za vítězství socialismu a míru.*“ SOKA Jihlava, fond KSČ - Okresní výbor Jihlava 1948 - 1989, kar. č. 13, inv. č. 34, 1957 - 1960. Zápis ze zasedání pléna OV KSČ Jihlava – venkov 11. 4. – 12. 10. 1957, Zápis ze zasedání pléna OV, 14. 6. 1957, str. 8.

⁷¹³ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 76, 1958. 1958. Pokyny pro výbory oslav 41. výročí VŘSR a 15. výročí smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi ČSR a SSSR, 23. října 1958, str. 1.

⁷¹⁴ Ústřední výbor Svazu československo-sovětského přátelství.

⁷¹⁵ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 74, 1956. 1956. Plán Městského výboru Měsíce československo – sovětského přátelství v Jihlavě 1956, b. d. 1956. str. 5 - 6.; V posledních týdnech před začátkem Měsíce došlo však ke spojení komisí přednáškové a knihy a tisku kvůli nedostatečné účasti na jednotlivých schůzích, tyto dvě se tedy spojily a zaměřily se na kontrolu průběhu a plnění plánu akcí a besed MČSP. Poté se i do budoucna doporučovalo jejich spojení. Tamtéž. Hodnocení Měsíce československo sovětského přátelství 1956 – Jihlava - město, b. d. 1956, str. 3.

(Kulturní, školská, rozhlasová, tisková a filmová – 7 členů, sportovní-štafetová – 7 členů, přednášková – 6 členů, LKR – 6 členů).⁷¹⁶

6.7.3 PŘÍPRAVY A ÚKOLY

Nutno se zmínit, že první roky 50. let se využívalo k akcím pouze náměstí Míru spolu s Dělnickým domem, v dalších letech se začaly využívat i nově vystavené Březinovy sady a program se ihned obohatil, oslavy se měly za každou cenu slavit „ve velkém“.

Opět se řešily ty samé problémy např. s dopravou, náměstí Míru se mělo 6. 11. uzavřít a doprava odklonit, nicméně dle zápisů veřejná doprava mohla být v průběhu oslav stále v provozu. Jedním z úkolů se stalo postavení tribuny, na které se setkali jen ti „nejlepší z nejlepších“ na základě předem odeslaných pozvánek, např. roku 1956 mělo být pozváno až 50 jedinců,⁷¹⁷ většinou se jednalo o nejlepší pracovníky na závodě, tehdy se jim dostalo titulu „čestní hosté“. Zajistit se musela samozřejmě i výzdoba této tribuny, kterou mnohdy navrhoval zkušený výtvarník, r. 1956 se sestávala výzdoba takto: 2 vlajky, bílé pozadí, 4 portréty státníků: Marxe, Engelse, Lenina a Gottwalda.⁷¹⁸

V této době se opět zkrášlovalo celé náměstí Míru, výzdoba trvalejšího rázu se měla zajistit hlavně na význačnějších budovách, např. úřady, ozdobné prvky ale měly patřit také Restauraci u Tří knížat, Zlaté hvězdě, Domu obuvi, Oděvnímu obchodu aj.⁷¹⁹ Výzdobu přívodových ulic na náměstí obstarávaly závody (Motorpal, Jihlavan, Modeta aj.), kterým jednotlivé ulice přidělovala samotná výzdobová komise, též do jejich zdobících kompetencí patřily i některé výkladní skříně. Výloh se v tomto směru mělo využít „*k popularizaci hospodářských výsledků, k růstu životní úrovně, socialistické soutěži, výsledku závodu, k popularizaci nejlepších pracovníků apod.*“⁷²⁰ Závody se také postaraly o vytvoření slavobran i o zkrášlení svých pracovišť, s tím samým se potýkaly také školy či úřady. Apelovalo se v tomto směru na důvěrníky obytných domů, aby v rámci schůze s nájemníky projednali výzdobu budovy, otevřela se jim samozřejmě

⁷¹⁶ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 53, 1957. Zápis z POV-NF1957. Schválený Okresní výbor k zajišťování oslav 40. výročí VŘSR na Okresním aktivu Národní fronty, 22. června 1957, str. 1 – 2.; Roku 1951 si oslavy rozdělily 3 komise – komise propagační, komise štafety a komise k oslavám Velké říjnové revoluce, postupem času si vedení stále uvědomovalo, že je třeba zvýšit počet přípravných sil ve všech směrech. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 19, inv. č. 48, 1951. 1951. Zápis ze schůze předsednictva okresního akčního výboru NF v Jihlavě, 23. října 1951.

⁷¹⁷ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 74, 1956. 1956. Zápis ze schůze hlavního výboru MČSP Jihlava – město, 27. října 1956.

⁷¹⁸ Tamtéž. Zápis ze schůze hlavního výboru MČSP, 20. října 1956.

⁷¹⁹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 76, 1958. 1958.

Pokyny pro výbory oslav 41. výročí VŘSR a 15. výročí smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi ČSR a SSSR, 23. října 1958, str. 4.

⁷²⁰ Tamtéž, str. 5.

široká nabídka ozdobného materiálu k důstojné výzdobě a konečně i obyčejné domy si měly zajistit výzdobu dle domovních zpráv nebo to zařídily dvojice. Zkrátka všichni a všechno se muselo odít do slavnostního „kostýmu“, který měl odpovídat vhodnosti daných oslav. K umocnění většího zapojení veřejnosti se vyhlašovalo několik soutěží s pomocí rozhlasu, které občany nabudily na lepší výkony a brigádnickou účast - lidé cítili nutnost, „být nejlepší“ a s „pílí a láskou“ zdobili i vlakové nádraží. Dokonce ani městská doprava s dekorací nezhálela, autobusy, trolejbusy a ostatní dopravní prostředky se v těchto dnech honosily slavnostní výzdobou.

Pro předvečer se nejdůležitějším úkolem stalo sehnání ohňostroje a hudeb, které měly doprovázet lampionový průvod, i zde se nemohlo počítat s jistou účastí, proto se musel nějaký ten počet lidí do průvodu obstarat.

Během měsíce se dostaly „ke slovu“ zejména filmové snímky, v polovině 50. let ještě všechny obce nebyly vybaveny vlastním kinem, proto se zorganizovaly zájezdy putovních kin Domu osvěty, v mnohém se ale setkaly s malým nadšením ze strany vesničanů, ale i lidí, kteří s tímto úkolem měli vypomáhat.

Mezi povinnosti dalších dní patřilo zajištění věnců pro pietní akt na náměstí Rudé armády a na hřbitově, r. 1956 se nechalo zhotovit celkem 105 věnců a 2 kytice,⁷²¹ ani v dalších letech se od toho neupustilo, každý rok se při pietním aktu položilo přes 100 věnců. K tomu se vázala nutnost účasti zvolených delegací ze závodů, složek NF, odboček SČSP a dalších jednotek, počítalo se s masovou účastí.

Během příprav na oslavy se dožadovalo neustálých kontrol, jejichž výsledky se dostávaly do kanceláří hlavního výboru ve formě důkladně vypracovaných zpráv.

6.7.4 AGITACE

Za hlavní cíle se v této oblasti v rámci Měsíce přátelství stanovilo: vysvětlení vztahů mezi ČSR a sovětským národem, interpretovat otázky mířící na mezinárodní politiku a její vývoj, stejně tak na mírovou politiku SSSR – k této otázce se připomínalo výročí podepsání smlouvy mezi ČSR a SSSR (12. prosince 1943).⁷²² Všechny následně pořádané akce se vztahovaly k těmto úkolům, tj. směřovat hlavně k posílení vztahů, zlepšení práce Svazu ČSP, pracující měli plnit závazky, poslouchat rozhodnutí KSČ,

⁷²¹ Na hlavním hřbitově se položilo 56 věnců a 2 kytice za účasti 500 osob, na Rudé náměstí 49 věnců za účasti 400 osob. Tamtéž. Zpráva o průběhu MČSP Jihlava město, b. d. 1958, str. 1.

⁷²² Tím se myslela „Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československem a SSSR“, podepsaná v prosinci 1943, platnost měla 20 let, následně se pak roku 1963 prodloužila. Více viz Vyhláška č. 11/1946 Sb. online Webové stránky [www.zakonyprolidi.cz](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-11). [cit. 2017-03-04]. Dostupné ve: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-11>.

realizovat pětiletku, řádná agitační práce se tedy nutně vyžadovala.⁷²³ „*Uprímný poměr k Sovětskému svazu se zajistí jen tím, když se příslušníci společenských organizací zapojí do socialistické soutěže a uzavře socialistický závazek a přihlásí se jako člen do organizace SČSP.*“⁷²⁴

V Měsíci přátelství se k propagandě využívaly zejména „úspěchy sovětského lidu“, tamní výstavba, neustále se kladl důraz na význam spolupráce ČSR se SSSR a jaký zdar toto spojení přinese do budoucna: „(...) je třeba, aby oba naše národy (...) poznaly, že největší posilou a oporou nám bylo a jest nezištné přátelství první socialistické země světa Sovětského svazu.“⁷²⁵ Příklad „zavázat se“, byl jednou z povinností, k čemuž byly „nuceny“ veškeré závody, a kdo nějakým způsobem dal slib k této festivitě, dříve nebo těsně před ní také musel plnění závazků nutně dodržet. Neochvějně se dbalo na to, aby závazky nebyly jen formalitou, nýbrž skutečností, proto se prováděla jejich nezbytná kontrola. Vypracoval se také celoměstský závazek, tzn., i když se lidé pod nic nepodepsali, závazek stejně měli, město jako takové se k nějaké akci zavázalo za ně. Mezi běžně slibované aktivity patřil úklid veřejných prostranství či úprava památných míst z doby revoluce.⁷²⁶

Za agitaci by se dal označit de facto celý program MČSP, jenž se koncipoval tak, aby lid patřičně zabavil a zároveň prováděl vhodnou propagandu – týkalo se to hlavně přednášek (v rámci přednáškové kampaně) a besed po celé trvání měsíce, ty se staly silnou agitační zbraní.

Ke splnění úkolu propagace se vyhlašovaly podpůrné soutěže např. o nejhezčí skříňku SČSP nebo výkladní skříň,⁷²⁷ v rámci akce se pořádaly i soutěže LUT⁷²⁸ či osvětových zařízení, jež se měly starat o propagaci a výzdobu v obcích aj. Do kampaně se zapojily závody se svými besedami na různá témata týkající se SSSR, kdy mezi cíle patřilo také

⁷²³ Téměř ve všech obcích se ustavily přípravné výbory ze zástupců orgánů státní moci, organizací KSČ a všech masových organizací NF, ty následně připravovaly „pevnou půdu“ pro konání oslav. SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 74, 1956. 1956. Plán Měsíce československo – sovětského přátelství – Jihlava město, b. d. 1956. str. 1.

⁷²⁴ Nešlo tedy jen o uzavření závazku a jeho splnění, člověk měl v nejlepším případě ještě vstoupit i do SČSP, pokud chtěl ukázat pravou loajalitu a obdiv k SSSR. SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 75, 1957. 1957. Usnesení ze zasedání hlavního výboru pro oslavu 40. výročí VŘSR, 13. července 1957.

⁷²⁵ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 54, 1958. Zápisy z POV-NF rok 1958. Zpráva pro členy POV-NF, 7. října 1958.

⁷²⁶ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 17, inv. č. 41, 1957. Pokyny a oběžníky OV NF a OV OM pro MV NF a jiné organizace, zprávy pro členy předsednictva OV NF, návrhy na usnesení. Zpráva pro členy POV-NF v Jihlavě, 3. prosince 1957.

⁷²⁷ Pro obchodní podniky platila pravidla nejen výlohu vhodně upravit, též měly propagovat sovětské výrobky, pokud ovšem byly na skladě. SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 76, 1958. 1958. Pokyny pro výbory oslav 41. výročí VŘSR a 15. výročí smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi ČSR a SSSR, 23. října 1958, str. 2.

⁷²⁸ Lidová umělecká tvořivost.

postupné osvojování si sovětské techniky v daném oboru, stejně tak zde fungovaly bleskovky, názorná agitace, nástěnky, vývěsní skříňky i rozhlas. O agitačních dvojicích se zmiňuje pouze materiál z 1. poloviny 50. let, ve 2. polovině se záznamy o dvojicích nevyskytují. Příkladem akceschopnosti dvojic se stala jejich aktivita při dvou agitačních nedělích roku 1953, kdy se nezískávaly jen závazky k VŘSR, též se tato agitace propojila se sbírkou na Koreu.⁷²⁹

Dále se využívalo samozřejmě rozhlasu i obecně tisku. Pro rozhlasové vysílání se připravovaly speciální a tematicky laděné relace, které se měly denně vysílat v místním rozhlasu: „*Budou to, přátelé, krásné a bohaté dny, dny vzájemné lásky, pevné důvěry a žulové jednoty! Budou to dny, v nichž manifestačně ukážeme celému světu, kde je naše místo.*“⁷³⁰ Na závody a do dalších organizací se dostávaly propagační plakáty k výzdobě skříněk, kanceláří a pracovišť, pozornost se ale neubírala jen dovnitř, ale také na vnější části budovy závodu. Jako pomůcka se dále využívaly všechny ve městě dostupné tabule a vývěsní skříňky, tím se mělo jasně naznačit, že „*naš lid s návštěvou Sovětské delegace žije.*“⁷³¹ Tisk měl v tomto čase úkol, získat další odběratele jednotlivých čísel prokomunistických tiskovin – Rudé právo, Jiskra, Svět sovětů aj. Vrcholem propagace ruské strany se stalo zakládání tzv. LKR – lidové kurzů ruštiny - tam měli obyvatelé nabýt patřičných vědomostí a především se naučit jazyk našich spojenců. K náboru dopomáhaly výbory ROH, ČSM, SČSP.

Celkově během let k tomuto výročí vycházely tematické brožury⁷³² zejm. pro učitele na školách, kteří měli textu využívat pro hodiny občanské nauky (rus. обществоведение [Obščestvovedenie]) a neustále si pro svou potřebu doplňovat informace o dané problematice a prohlubovat zájem svůj i u žáků.

⁷²⁹ Více viz SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 19, inv. č. 50, 1953. Zápisy ze schůzí r. 1953 předsednictva OAV-NF. Zápis ze schůze předsednictva jednotného akčního výboru NF v Jihlavě, 17. listopadu 1953.

⁷³⁰ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 74, 1956. 1956. Relace, b. d. 1956.; Do agitace se roku 1951 dostaly projevy Lenina a Stalina na gramofonových deskách, právě ty se staly „cenným doplňkem“ na besedy v rámci výchovy KSČ. *Jiskra*, Projevy Lenina a Stalina na gramofonových deskách, č. 44, str. 5, 3. listopadu 1951.

⁷³¹ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 75, 1957. 1957. Usnesení ze zasedání hlavního výboru pro oslavy 40. výročí VŘSR, 13. července 1957.

⁷³² KÁBRTOVÁ, Marie. *Velká říjnová socialistická revoluce a světový revoluční proces*. Praha: SPN, 1972. V brožurách se člověk dozvěděl, jak probíhal přechod od kapitalismu k socialismu, informace o světovém revolučním procesu, jaké byly vztahy mezi socialistickými zeměmi, co způsobil kapitalismus, jakou moc měla dělnická třída, samozřejmě význam VŘSR atd.

6.7.5 PŘEDVEČER OSLAV

Předvečery, 6. listopadu, vyplňovaly lampionové průvody, kde se zejména očekávala velká účast dětí a mládeže, zapojit se měly též sportovní složky nebo armáda. Pochodem se mělo dojít na náměstí Míru, kde se vyposlechly připravené výstupy souborů a následně se promítaly tematické filmy. Venkovní akce předvečera se ukončila vypálením ohňostroje. Na konci 50. let lampionový průvod směřoval rovnou do Březinových sadů, kde přítomní obdivovali zmíněný ohňostroj. Večer se ještě provedlo oficiální oznámení o začátku MČSP,⁷³³ toto zahájení na obcích uvedly pěvecké i hudební soubory a promítaly se též vhodné filmy. Většinou se k tomuto večeru využívaly prostory kulturního zařízení, roku 1956 se tak stalo v Horáckém divadle, kde byl v rámci „Večera sovětské hudby a poesie“ tento Měsíc přátelství vyhlášen zástupcem KV SČSP, vybraným referentem, jenž měl poté ještě krátký projev, hned nato následoval kulturní program divadla.⁷³⁴ Nutno zmínit, že v počátcích 50. let se průvody neprováděly, pouze večer se konala slavnostní akademie se soubory a vyhlášením nejlepších pracovníků v okrese.⁷³⁵ Roku 1954 se do předvečera 6. listopadu dokonce zapojila i samotná manifestace na náměstí, odpoledne se vyplnilo programem v Domě osvěty, a teprve až večer se konal lampionový průvod.⁷³⁶ O rok později tomuto průvodu předcházelo kladení věnců a květin k památníkům a pomníkům padlých vojáků, kde se měly účastnit zástupci všech složek NF, závodů, škol, armády atd.⁷³⁷

6.7.6 OSLAVY ŘÍJNOVÉ REVOLUCE A MĚSÍCE PŘÁTELSTVÍ

Jihlavské kulturní prostory k venkovnímu pobytu se se začínajícími 50. léty ještě dobudovaly a vylepšovaly, proto se i většina akcí v tomto období konala spíše v uzavřeném prostoru kromě samotné manifestace, která se stala stěžejní ceremonií následujícího dne, 7. listopadu odpoledne, které mnohdy ještě předcházela koncert.

⁷³³ Na tento večer měly pokud možno všechny závody vyslat svou delegaci, složenou z nejlepších pracovníků a funkcionářů. Plnili reprezentaci závodu, a zároveň rozšířili účast. Zdálo se však, že lidé brali více jako oficiální zahájení program na náměstí následujícího dne (7. 11.).

⁷³⁴ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 74, 1956. 1956. Plán Měsíce československo-sovětského přátelství – Jihlava město, b. d. 1956, str. 1.

⁷³⁵ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 25, inv. č. 67, 1953. Máj 1953. Přehledný plán všech akcí v Měsíci československo – sovětského přátelství, b. d. 1953.

⁷³⁶ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 15, inv. č. 38, 1954. 1954. Náš pracující lid zdraví 37. výročí Velké říjnové socialistické revoluce, 13. prosince 1954, str. 1.

⁷³⁷ SOKA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 – 1959, kart. č. 3, inv. č. 26, 1955 - 1958. Oslavy Měsíce čs.-sovětského přátelství. Plán MV Měsíce československo sovětského přátelství v Jihlavě 1955, b. d. 1955, str. 1.

V té době přicházely průvody občanů na náměstí Míru, aby tak uctily výročí VŘSR, odměnou se jim poskytl program, kde nechyběly hymny ani slavnostní projev. Speciálně se vyhlásily splněné závazky, ovšem závazky nově nasbírané se spolu s pozdravy na počest VŘSR a sovětského lidu předaly delegaci ústřední štafety, takto se odeslaly přímo do Sovětského svazu: „*I letos náš lid zasílá bratské pozdravy a závazky na počest VŘSR Sovětskému lidu, které budou předány na manifestaci delegaci ústřední štafety a odeslány do Sovětského svazu.*“⁷³⁸ Na oficiální konec zahrála Internacionála. V dalších letech se tento den omezil jen na samotnou manifestaci na horní části náměstí.

6.7.7 DALŠÍ PROGRAM MĚSÍCE

Dvěma listopadovými dny se teprve roztácel koloběh akcí připravených pro celý měsíc. Množství jednotlivých složek, které se do akce zapojily a vytvořily „z vlastní iniciativy“ nějakou akci, hojně přibývalo a program se obohacoval. V dalších dnech se další rozsáhlejší venkovní akcí stala hlavní štafeta, která se běhala v ulicích města spolu se štafetou okresní. Štafeta představovala nejvýznamnější sportovní okamžik celého Měsíce: „*Tak jako minulá léta i letos oslavíme uvedené výročí v rámci oslav Měsíce SČSP a uskutečníme na důkaz přátelství a díky sovětským národům Štafetu míru a přátelství, která bude uskutečněna opět ve dvou částích, a to okresní hvězdicová a celostátní.*“⁷³⁹ Štafeta míru a přátelství se např. v roce 1955 uvítala následujícím způsobem: „*Hned na kraji města ji čekaly děti s lampiony a na posledním úseku se přidal i vyzdobený tank.*“⁷⁴⁰ Konkrétně roku 1956 tak proběhl 9. listopad, kdy se přivítala „hvězdicová štafeta“ na Horáckém zimním stadionu, kde posléze následovalo hokejové utkání, o den později se Jihlava zase se štafetou rozloučila. Sport vystřídal opětovné vyjádření úcty, 11. listopadu proběhlo pietní kladení věnců, kdy průvod s vlajkovým čelem putoval k památníku na náměstí Rudé armády a na hřbitov k hrobům padlých sovětských vojáků.⁷⁴¹ O 2 roky později se sice též 9. listopadu přivítala

⁷³⁸ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 74, 1956. 1956. Svaz československo sovětského přátelství Jihlava - město, b. d. 1956.

⁷³⁹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 17, inv. č. 42, 1958. 1958. Směrnice k MČSP, 15. října 1958.

⁷⁴⁰ *Jiskra*. Štafeta „Poselství přátelství a míru“ veze i závazky lidu Vysočiny, č. 91, str. 1, 15. listopadu 1955.; Děti patřily ke štafetám jako jejich atribut, štafety přinášely mír, a ten byl vždy ve spojení s dětmi, proto ti nejmenší byli přítomni u vítání a předávání štafet, konečně symboly štafet měly být uchovány přes noc právě ve školách, odkud následujícího dne zase závodníci vybíhali.

⁷⁴¹ Program 11. 11. 1956: hymny, položení věnců, recitace člena Horáckého divadla (pokud možno přednes bez poznámek/knihy), salva ze samopalů, internacionála. Opět bylo v zájmu každého závodu, složek NF a jiných vyslat do průvodu delegaci s věnci a kyticemi. Mimo neměly zůstat ani děti – „*jednotlivci, mládež a děti položí aspoň malou kytičku na hroby.*“ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 74, 1956. 1956. Svaz československo – sovětského přátelství Jihlava - město, b. d. 1956.

hvězdicová štafeta tentokrát na ONV, kde se jí předaly závazky a pozdravy, tomu však ještě předcházela právě pietní vzpomínka s pokládáním věnců na hroby a památná místa. Celostátní štafeta se pak v ulicích města přivítala o pár dní později, 13. listopadu, kdy se slavnostně přijala na náměstí Míru a hned následující den Jihlavu opustila.⁷⁴² Jedna i druhá štafeta měly nést zdravotní a pamětní stuhly obcí a měst, jež se touto cestou dostaly až na hranice SSSR. Štafety a pietní akt s věnci tedy neměly žádný pevně daný termín.

Ani to však neznamenalo ukončení, celý měsíc byl nasycen akcemi, které měly občany města a okolí myšlenkově obohatit. K většímu přehledu se tiskly programy formou seznamů s konajícími se kulturními akcemi v různých časových termínech, které doplňovaly a agitovaly MČSP. V divadelním prostředí státním, oblastním či vesnickém se představovala díla ruských klasiků a sovětských dramatiků. U filmu se propagoval tzv. „Týden sovětského filmu“ (např. 16. – 22. 11. 1956 Jihlava), který se konal v krajských i některých okresních městech, za jiných okolností se konaly pouze „Dny sovětského filmu“ a v neposlední řadě se myslelo i na samotné děti, ty si užívaly „Dny sovětských dětských filmů“. Určitou součástí oslav se staly tematické výstavy, jež měly obyvatelům přiblížit život a práci sovětského lidu různými formami, k mání byly knihy v překladu i originály, klasický originální tisk, navíc celou atmosféru vyplňovali umělci s vystoupením či reprodukováná hudba. Tyto akce měly velký potenciál, proto se dbalo, aby na ně každý zavítal, jako například lze uvést výstavy pod názvy: „35 let KSČ“ nebo „Ruský folklór“, ty se veřejnosti zpřístupnily v muzeu a galerii ještě před oficiálními oslavami na počátku listopadu.

Sportovních okamžiků sice nebylo mnoho, ale zato patřily mezi zásadní nutnosti oslav, nejhlavnějšími body se staly již zmíněné štafety (z Prahy napříč celou republikou a dál až na sovětské hranice mířila hlavní štafeta, z obcí do okresů a z nich poté do krajských měst směřovaly hvězdicové štafety), kromě jiného se mohly ještě k tomu konat různé herní zápasy nebo cvičení.

Samozřejmě nejvíce se vsázelo na přímou agitaci, proto v programu nechyběly dobře připravené přednášky a besedy věnující se množstvím aktuálních témat.⁷⁴³ Příkladem se řešila mírová politika SSSR a vztahy se ČSR, dále se diskuse vedly o sovětské technice

⁷⁴² SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 17, inv. č. 42, 1958. 1958. Hodnocení podzimních oslav v okrese Jihlava, 13. prosince 1958.

⁷⁴³ Témata k přednáškám a besedám se měla vybírat, aby se na nich zodpověděly běžné otázky týkající se politických, hospodářských či kulturních potřeb. Po finálním sestavení se vydal samotný seznam přednášek, k němuž patřily i referentské texty, též ještě k tomu patřily seznamy vhodných doporučených pomůcek a filmů pro zpestření dané přednášky. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 74, 1956. 1956. Měsíc československo-sovětského přátelství 1956, b. d. 1956.

a přednášková činnost rozvíjela poznání o armádě, příkladem přednášky na téma: „Význam předvojenské výchovy ve Svazarmu“, „Význam a poslání ČSA“, „Zbraně hromadného ničení a ochrana proti nim a mnoho jiných“.⁷⁴⁴ Konečně tato sezení mohla být i na příjemnější téma, tzn., besedy o knihách, literárně-hudební besedy nebo večery poesie. Ke zpestření obecně mohli být přítomni i delegáti, jež navštívili „zemi zaslíbenou“, tj. SSSR, nebo přímo sovětsí delegáti, osobně pozváni ze Sovětského svazu.⁷⁴⁵

Po celý MČSP probíhaly i LKR,⁷⁴⁶ zahájení výuky ruštiny v kroužcích se mělo konat víceméně současně s vyhlášením Měsíce přátelství, náborů do těchto kroužků startovaly cca 2 měsíce dopředu, aby se zaručila co největší účast.⁷⁴⁷

Měsíc měl zakončit ples československo-sovětského přátelství 1. prosince, zakončení na všech závodech a vesnicích probíhalo formou slavnostních shromáždění, avšak oficiální ukončení proběhlo 12. prosince v den výročí podepsání smlouvy o přátelství a spolupráci, tento den vyplnily estrády, besedy, kulturní večery aj.,⁷⁴⁸ konala se však také shromáždění stranických organizací, tzn., 12. prosince se konalo slavnostní společné zasedání všech NV (KNV, MěNV a ONV) a složek NF.

6.7.8 DOZVUKY A HODNOCENÍ

Během celého MČSP se psaly zprávy ke zhodnocení příprav, ale také k již proběhnutému programu, hodnotil se předvečer i den listopadových oslav, také přednášky a besedy, k nimž došlo. Následné celkové zhodnocení od zúčastněných složek, měst a obcí však přicházelo později ve 2. půlce prosince těsně před Vánoci, obvykle 21. – 23. prosince ve formě zodpovězených otázek, které se příslušným osobám zasílaly dopředu (týkaly se nálady, výzdoby, hodnocení referenta, co rušilo oslavy atd.). Celkové hodnocení představenstva JAV NF či poté OV NF se objevilo ve zprávách až těsně u konce roku. „*Letošní Měsíc Čs.-sovětského přátelství byl mnohem lepší než minulá léta,*“ hlásalo se na schůzi předsednictva JAV NF roku 1953. Lze to

⁷⁴⁴ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 76, 1958. 1958. Plán agitace a propagace okresního výboru Svazarmu na IV. čtvrtletí 1958, 4. 10. 1958.

⁷⁴⁵ Nejvíce přítomných delegátů bylo z kulturní sféry – tanečníci, hudebníci, soubory, dokonce i herci účastníci se premiér sovětských filmů.

⁷⁴⁶ Tzv. LKR se pořádaly s původní myšlenkou, aby se všichni pracující seznámili alespoň se základy ruského jazyka a mohli si tak přímo ze sovětských pramenů číst a čerpat nejen pracovní zkušenosti tamních pracujících soudruhů, ale také poznávat život sovětského člověka obecně.

⁷⁴⁷ SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 74, 1956. 1956. Měsíc československo-sovětského přátelství 1956, b. d. 1956.

⁷⁴⁸ Tamtéž. Plán Městského výboru Měsíce československo – sovětského přátelství v Jihlavě 1956, b. d. 1956. str. 1 - 6.

pokládat za jedno z lepších hodnocení, jelikož se mnohdy odcházelo „pouze“ s výrazy „dobrý“, „kladný“, tento větší projev nadšení z roku 1953 může evokovat skutečně povedené oslavy, avšak po zpovědi zástupců členů složek NF se zjistilo, že to až tak idylické také nebylo.⁷⁴⁹ Stejně tak Měsíc přátelství chválil OV NF na konci prosince roku 1955: „MČSP k našemu slavnému 10. výročí vyzněl opravdu slavnostně.“⁷⁵⁰

Lampionový průvod s manifestací se kritizovaly víceméně pouze pro špatnou organizaci, avšak z hlediska účasti si jen zřídka mohl někdo stěžovat. Roku 1956 se účast na lampionovém průvodu i přes špatné počasí vyšplhala na počet 4 000 lidí, následně se přidali i lidé z ulic, takže se na náměstí Míru nakonec sešlo kolem 6 000 občanů. Na hlavních oslavách dne 7. listopadu se na to samé místo nahrnulo 15 000 občanů.⁷⁵¹ O 2 roky později se počítalo s většími čísly: 12 500 lidí na lampionovém průvodu a 17 000 občanů na manifestaci k oslavě VŘSR.⁷⁵²

Některé komise se dle OV NF málo scházely, proto nemohly zcela úplně splnit dané úkoly, nicméně jejich výkony se měnily každý rok, např. přednášková komise se pár let kritizovala za nepřipravenost a malou činnost, jejichž následkem se stala „nekoordinovanost“ plánovaných akcí, roku 1958 naopak sklídila velký úspěch, jelikož se jí podařilo dospět pravého opaku: „(...) letošním rokem komise přednášková sehrála svoji hlavní úlohu, že členové této komise dobře pracovali, podařilo se jim všechny akce zachytit, koordinovat a zároveň provádět kontrolu průběhu plánovaných akcí.“⁷⁵³

Některé masové organizace, které si v rámci programu připravily vlastní akci, o této záležitosti podávaly informace velmi opožděně, což se také vždy hodnotilo za negativní. Problémy se mnohdy objevily u tamních zařízení, které sice přislíbily aktivitu, jenže z neobjasněných důvodů jich nedodržely: „Horácké divadlo se letošního roku vůbec nezapojilo s přípravou divadelní hry, která by odpovídala těmto podzimním oslavám.“⁷⁵⁴ Nedostatky v komunikaci se zaznamenaly i s některými obcemi, zejm. se to týkalo zasílání hodnocení, což prováděly se zpožděním: „Celkem až do dnešního dne

⁷⁴⁹ Více viz SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 19, inv. č. 50, 1953. Zápisy ze schůzí r. 1953 předsednictva OAV-NF. Zápis ze schůze představenstva jednotného akčního výboru NF v Jihlavě, 15. prosince 1953.

⁷⁵⁰ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 19, inv. č. 51, 1955. Zápisy z předsednictva OV-NF z roku 1955. Zápis ze schůze předsednictva OV-NF, 28. prosince 1955, str. 3.

⁷⁵¹ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 74, 1956. 1956. Zhodnocení průběhu MČSP Jihlava město, b. d. 1956, str. 1.

⁷⁵² Jiné hodnocení zmiňuje číslo 12 000 občanů. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 26, inv. č. 76, 1958. 1958. Závěrečné hodnocení 41. výročí VŘSR, 15. výročí smlouvy ČSR – SSSR a MČSP za rok 1958, b. d. 1958.

⁷⁵³ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 54, 1958. Zápisy z POV-NF rok 1958. Zápis ze schůze předsednictva Okresního výboru Národní fronty v Jihlavě, 9. prosince 1958, str. 2.

⁷⁵⁴ Tamtéž.

*byly konány tyto oslavy ve 48 obcích s celkovou účastí 4 362 osob včetně dospělých i mládeže. Z 9 obcí se nám nepodařilo dosud získat zprávy a v 6 obcích, zejména se jedná o malé obce, nebyly oslavy konány.*⁷⁵⁵

Roku 1951 byla celkem velmi negativně zhodnocena štafeta: „(...) organizačně dobře zajištěná. Nepřinesla však ten politický účel, jaký jsme očekávali. Štafeta byla provedena povrchně, a nebyla výrazem lásky našeho lidu k Sovětskému svazu.”⁷⁵⁶

Konečně lze jen dodat, že přes značné nedostatky a připomínky k oslavám, jednotlivé výbory ukončily oslavy se slovy spokojenosti. „Přes to, že jsme se umístili na III. místě, musíme tento MČSP vidět jako dobře organisovaný s dobrým průběhem.”⁷⁵⁷

Závěrem lze konstatovat, že kromě výše zmíněných svátků socialistický rok obsahoval o dost více slavnostních okamžiků, jež glorifikovaly osoby, skupiny, státy, dokonce i vztahy mezi nimi atd. Např.: Dny invalidů, Světový festival mládeže, Mezinárodní družstevní den, Týden přátelství československého a německého lidu, Týden československého a polského přátelství, Týden boje proti fašismu atd., všechny slavnosti do jedné měly jasné cíle a každému se zdálo, že ví zcela přesně, proč se v daný den na daném místě nacházel, což taky bylo smyslem celé kulturní propagandy režimu, která, zdá se, v tomto ohledu získávala jasnou převahu. Slavnosti v jistém smyslu tvořily v životě člověka zvláštní okamžik, avšak s tím paradoxem, že na jedné straně se lidé veselili a chystali vše do slavnostního hávu, na straně druhé oslava představovala předepsanou povinnost, jež se musela splnit, a pod nátlakem vše muselo být perfektní.

⁷⁵⁵ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 17, inv. č. 41, 1957. Pokyny a oběžníky OV NF a OV OM pro MV NF a jiné organizace, zprávy pro členy předsednictva OV NF, návrhy na usnesení. Zpráva pro členy POV-NF Jihlava, 19. listopadu 1957.

⁷⁵⁶ SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 19, inv. č. 48, 1951. 1951. Zápis ze schůze předsednictva okresního akčního výboru NF v Jihlavě, 7. listopadu 1951.

⁷⁵⁷ Na konci akce přišlo i celkové umístění měst v rámci organizace, výzdoby, náboru nových členů, odběratelů tisku, LKR atd. SOKA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 – 1959, kar. č. 3, inv. č. 21, 1956. Bez názvu. Zápis ze schůze předsednictva MěV- NF, 3. ledna 1956, str. 2.

7 JIHLAVSKÁ KULTURNĚ-OSVĚTOVÁ ČINNOST V 50. LETECH 20. STOLETÍ

Jihlavskou kulturu 50. let netvořily jen festivity se slavnostním a masovým charakterem, ale také činnosti každodenních rysů v užších kruzích v rámci nějakého zařízení, tzn., kultura a její propagace fungovaly i za klidnějších dní, ale hlavně každý den. Hlavní roli v tom sehrávala kulturní a osvětová činnost, kterou prováděly jihlavské kulturní instituce a organizace z podnětu vedení města, konkrétně Odboru pro školství a kulturu rady MěNV v Jihlavě,⁷⁵⁸ dříve Odbor pro kulturu rady MěNV.

Osvěta, v jiném slova smyslu *ponaučení*, tvořila velmi důležitý úsek v rozvoji komunistického režimu a jeho ideologie. O jejích úkolech a účelech promluvil ke všem osvětovým pracovníkům již v roce 1950 tehdejší ministr informací a osvěty Václav Kopecký: „*S horoucím nadšením jsme oddáni svému poslání: státi v popředí boje proti všem pozůstatkům kapitalismu, ničiti zbytky reakce, potírati vlivy zahraničních nepřátel, vyhlazovati zradu, porážeti a vymycovati ve všech oblastech ideologii starého světa a vybojovávati plné vítězství ideologii a kultuře nové, socialistické.*“⁷⁵⁹ Osvěta nezůstávala jen městskou záležitostí, nýbrž měla zasahovat hlavně do venkovského prostředí, čímž se mnohonásobně rozvíjela. Následně ve spojení se složkami masových organizací a za užití vhodných prostředků kulturní a umělecké činnosti se stala základem pro ovlivnění všech oblastí lidského života. Právě osvěta si vzala za úkol zpřístupnit všechny zestátněné „nástroje“ kultury, tj. film, rozhlas, divadlo, hudbu, výtvarné umění atd., všem, a ty měly nyní sloužit lidu a produkovat novou kulturní tvorbu, nové umění i formy umělecké tvořivosti. „*To má důležitost nejen v tom, že si lidé svoje umění sami tvoří, ale taky z jejich řad vychází noví umělci.*“⁷⁶⁰

⁷⁵⁸ Tento odbor řídil Městský dům osvěty, Park kultury a oddechu, městská kina a osvětové besedy. U ostatních kulturních zařízení, pod vedením KNV, uplatňoval odbor požadavky přímo u vedoucích pracovníků pomocí kulturního aktívu, případně pomocí nadřazeného odboru rady KNV. Velice dobře se tedy spolupracovalo např.: s krajským muzeem, galerií, a po menších lapáličích i s knihovnou a Horáckým divadlem. SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 655, inv. č. 3881, 1954 - 1960. Kulturní a osvětová zařízení – hlášení o činnosti 1954 - 1960, Zpráva o stavu kulturních zařízení a kádrového obsazení, 16. srpna 1957, str. 1.

⁷⁵⁹ U příležitosti sjezdu českých kulturně osvětových pracovníků, který uzavíral regionální Výstavu jihočeského kraje v Soběslavi v prostorách výstaviště, dne 30. července 1950 ministr informací a osvěty Kopecký zde vytyčil úkoly kulturně osvětových pracovníků a vyhlásil plán kulturně osvětové činnosti na nejbližší období. KOPECKÝ, Václav. *Soběslavský plán kulturně osvětové činnosti*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1950, str. 3, 7 – 8.; Více viz KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 837 – 839.

⁷⁶⁰ KOPECKÝ, Václav. *Soběslavský plán kulturně osvětové činnosti*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1950, str. 8.

7.1 PROPAGANDA NA PRVNÍM MÍSTĚ

V Jihlavě v 50. letech nepanovala úplná spokojenost, i když kulturní zařízení a osvěta fungovaly víceméně obstojně, v horší situaci se nacházela propagace. Celkově se propaganda jihlavských kulturních akcí měla zlepšit, její horší provedení se kritizovalo např. k roku 1956, kdy díky malé pozornosti věnované propagaci, rapidně poklesl počet zájemců o poučné přednášky a i v dalších letech se stejný problém označoval jako „stálý nedostatek“. Zlepšení se týkalo zejména propagačních tabulí uvnitř města, o těch se však jednalo až v roce 1958, kdy se mělo objevit 5 takových tabulí pro osvětová zařízení, a další i pro závodní podniky, každá o velikosti 3 metry, s kovovou konstrukcí, stříškou i světly, „*takže budou hlavně večer dobře informovat občany o možnostech návštěvy některého kulturního podniku.*“⁷⁶¹ Lepení plakátů jakožto další efektivní šíření informací také pokračovalo, nicméně se muselo zvolit vhodnější uspořádání i organizace kvůli lepšímu celkovému dojmu i přehledu. Kulturní zařízení se měla více starat o propagaci svých akcí na závodech a v dalších podnicích, kde se shromažďovalo větší množství lidí. Dle návrhů se měla po vzoru velkých měst zřídit místnost, kde by se v příslušnou dobu zahájil předprodej na různé akce všech kulturních podniků s tím, že tato místnost by též posloužila jako prostor pro propagaci celkové kultury. Mimo to se větší péče věnovala výchově vyznavačů kulturní oblasti, okruh se měl rozšířit o další řady školní mládeže a pracovníků ze závodů různých oborů.

7.2 KULTURNĚ OSVĚTOVÁ ČINNOST V TEORII

V 50. letech výchova další generace „budovatelů socialismu“ – dětí a mládeže – stála na prvním místě tzv. budovatelského plánu. Samozřejmě se nemohlo počítat s tím, že by se všechny děti podařilo převést ke komunistické ideologii, nicméně o takových pochybách se nikdy veřejně nemluvilo, byť mnoha členům vedení byl tento fakt známý.

O dětskou výchovu se obecně starala škola, stranická výchova spadala do jejich osnov. Dalším výchovným elementem byli samozřejmě rodiče, pokud se ovšem nejednalo o zainteresované a prověřené jedince, tak se jim v tomto směru nedalo pořádně věřit. Nad těmi dětmi, které z nějakého důvodu neměly rodiče jako dozor nad patřičnou výchovou, stál dětský domov, jež se měl povinně postarat o to, aby tuto

⁷⁶¹ SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 655, inv. č. 3881, 1954 - 1960. Kulturní a osvětová zařízení – hlášení o činnosti 1954 - 1960, Hodnocení plánu práce na II. čtvrtletí 1958, b. d. 1958, str. 1.

„rodičovskou úlohu“ zastal a „dětské duše naplnil správnou ideologií“.⁷⁶² A též jako výchovný element působila i mimoškolní výuka zaměřená na zájmy mladých jedinců, na čemž se podílely pověřené organizace (pionýrské, svazácké), kdy účast v nich měla být pro mládežníka odměnou, a různé zájmové kroužky (mičurinské,⁷⁶³ technické, estetické, výrobní aj.), které mohly probíhat i v rámci školy pro zpestření výuky.

Postupně docházelo k tzv. spojení školy se životem, žáci tedy měli být zcela angažováni pro věc komunismu, avšak s pokročilejší dobou a uvolněnějšími poměry mladí přestávali poslouchat nejen rodiče, ale také „kádry“ na školách. Ve stranické výchově nastal zlom, který popisuje historik Jiří Knapík tak, že čím více se vzdaloval čas od komunistického převratu 1948, tím spíše se dalo mluvit o přesouvání zodpovědnosti na mládež, nicméně v jejich řadách propukla spíše pasivita a také nezájem o politické věci, což nešlo slovy režimu nijak pořádně vysvětlit. Důvody se hledaly všude, jen ne u samého zdroje moci. Obviněnými se stávali především rodiče, kteří dle mínění KSČ děti nechávali růst „jako dříví v lese“ a neměli zájem o jejich životy. Na jeden aspekt se však v této rovině zapomnělo – i komunisté „zastávali funkci“ rodiče. Jak tedy vysvětlit, že jejich dítě neuznávalo stranickou výchovu a chovalo se jako chuligán?⁷⁶⁴

Vina se přičítala i samotným učitelům, kteří dle tvrzení nebyli řádně „překádrovaní a převychovaní“,⁷⁶⁵ nelze to však vztahovat na všechny, někteří jedinci splňovali ideál socialistického učitele na výbornou, proto dostávali také hodnotná ocenění a slavil se „učitelský den“.⁷⁶⁶ Avšak ani vyznamenání učitelé-odborníci nic nezmohli s neřestí doby, kdy se individualita mládeže rozmáhala čím dál víc, ne vše ale lze svádět pouze na mladé, u množství lidí ve školství, v umění a jiných oborech na různých pozicích se

⁷⁶² Více o dětském domově v Jihlavě viz SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 653, inv. č. 3870, 1955 - 1959. Dětský domov 1955 - 1959, Organizační řád a plán práce Okresního dětského domova v Jihlavě, b. d. 1955.

⁷⁶³ Dobový název pro kroužky mladých pěstitelů a biologů, které fungovaly na školách a při pionýrských organizacích. Svě jméno přijaly od sovětského sadaře a pěstitele Ivana Vladimiroviče Mičurina, jehož kult se rozšířil po „spřátelených“ zemích. V rámci kroužků se mladí „mičurinci“ učili pěstovat a šlechtit rostliny. KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 556.

⁷⁶⁴ Slovem *chuligán* se v Československu označovali hlavně dospívající chlapi, kteří se sdružovali v tzv. partách, ve kterých prováděli drobné kriminální přestupky, zejm. výtržnosti, krádeže a loupeže. Tamtéž, str. 382.

⁷⁶⁵ KNAPÍK, Jiří a kol.: *Děti, mládež a socialismus v 50. a 60. letech*. Opava: SU, 2014, str. 111.

⁷⁶⁶ Mohlo se jednat „jen“ o čestné uznání či o mimořádnou (peněžní) odměnu za obětavou práci a pomoc, dále se udělovala uznání od MěNV, vyznamenání od KNV, či se jedinec mohl pyšnit rovnou titulem „Vzorný učitel“ nebo „Zasloužilý učitel“. Zvláště se pro vyučující pořádal „Učitelský den“ s programem od časného rána až do večera. Učitelský den se v roce 1955 konal 19. dubna v Domě osvěty od 8:30 hodin, čímž započal dopolední program s oficiálním zahájením, pozdravem, referátem a diskuzí, ukončen byl společným obědem a od 13:30 hodin následoval odpolední program už v uvolněnější formě s vystoupením místního souboru, komickým intermezem, učitelským orchestrem a následně i představením *Hrátky s čertem* v Horáckém divadle. Den byl ukončen společenským večerem od 19:30 hodin. SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 653, inv. č. 3871, 1955 - 1960. Učitelé – dislokace, vyznamenání 1955 – 1960. Program na Učitelský den, b. d. 1955.

začalo prosazovat tzv. jednostranné pojetí, tzn., že jedinec se snažil dodržet dané normy v co nejlepší kvantitě, ale bylo mu již lhostejné v jaké kvalitě, tedy jestli byly dostatečně splněny všechny aspekty ideové a morální výchovy občanů.

U dětí a mládeže bylo jasné, že ani škola, ani ČSM, pionýrské organizace aj. na tento úkol samy stačit nebudou. V rámci škol se mělo více dbát na učitelské a vychovatelské dovednosti, označováno jako „ideově-politický růst“, a jejich dalším školením a kurzy dopomáhat ke zlepšení a zkvalitnění výuky. Nejstěžejnější roli hrál třídní učitel, jež se měl se svými žáky nejvíce sblížit, být jim vzorem, vychovatelem, ba i přítelem, díky tomu mohl kontrolovat, jakého smýšlení byla která domácnost.⁷⁶⁷ Školení se však nevyhnuli ani samotní ředitelé školských zařízení. V neposlední řadě se všichni představitelé škol měli zapojovat do další kulturně osvětové práce, čímž byli opět názorným příkladem pro žáky. Kromě toho „*hlavní pozornost při plnění tohoto úkolu byla zaměřena na zkvalitnění práce družin mládeže. Jedním z jejich hlavních úkolů bylo zajistit zlepšení v pomoci při přípravě dětí na vyučování.*“⁷⁶⁸ Školy samotné se hodně angažovaly, aby mládež zapojily do veřejně prospěšných prací počínaje od sběru brambor či chmele⁷⁶⁹ v zemědělském sektoru, až po pomoc ve výstavbě některých budov ve městě. Spojení školy a života vedlo i k napojení na pracovní závody, aby žáci poznali „život zblízka“, z toho důvodu se v těchto prostorách pořádaly různé zájmové kroužky s menším osazenstvem, ale chodily tam i celé třídy v rámci „pěstování“ úcty k práci a pracujícím. Stejně tak si žáci měli udržovat kladný vztah k SSSR, hojně se ujalo dopisování si se sovětskými pionýry i s dětmi z jiných „spřátelených“ zemí.

Postaráno mělo být i o děti cikánského původu, které se měly zařadit do škol, nebo dětských domovů, pokud jejich výchova neodpovídala standardu. Roku 1954 byla speciálně pro takové děti zřízena Národní škola v Jihlavě, jež uplatňovala tento název na razítku či na vnějším označení budovy, nicméně pro vnitřní potřeby užívala označení Národní škola pro cikánské děti. Toto zařízení poskytovalo dětem všeobecné vzdělání od 1. – 5. ročníku (tzv. postupný ročník), kromě toho jim výchova měla dát i správné hygienické i společenské návyky. Po absolvování těchto pěti ročníků mělo být dítě dostatečně připraveno, aby se mohlo zařadit mezi ostatní děti do všeobecně vzdělávací

⁷⁶⁷ Děti se mnohdy mohly rozpovídat, ač bez špatného úmyslu, co se dělo u nich doma, a tak na své rodiče donášet, což učitelé jako zprávu posílali zase dál.

⁷⁶⁸ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3313, 1954 - 1960. Zápisy o plnění plánu MěNV a okresu 1954 - 1957, Zpráva o plnění plánu, stavu a vývoji hospodářství okresu Jihlava - město za rok 1957 – Školství a kultura, b. d. 1958, str. 2.

⁷⁶⁹ Obecně označováno jako bramborové a chmelové brigády, jež se obecně prezentovaly jako činnosti „dobrovolné“, resp. dobrovolně povinné.

školy.⁷⁷⁰ Město se v dalších letech snažilo prosadit i otevření mateřské školy pro tyto děti, „ježto tyto vykazují při vstupu do školy slabou zásobu slov a chybí jim návyky hygienické a kulturní.“⁷⁷¹ V roce 1960 se již konstatovaly jisté pozitivní změny v chování těchto dětí i jejich rodičů.

Ve výchově se nezapomínalo ani na „ty větší“, proto se kladl důraz na oblasti, kde se pohybovali dospělí, ať šlo o pracovní prostor nebo volný čas. Pro všechny obyvatele Jihlavy, zejm. pro dospělé, se konaly různé přednášky, besedy i kurzy pro lepší pochopení a znalost komunistických idejí, které probíhaly právě v osvětových zařízeních, ale mohly se konat i na závodech přímo v rámci závodních klubů. Postupně během 2. poloviny 50. let o takové akce zájem klesal, proto se na přelomu let 1957/1958 rozhodlo vedení MěNV zařídit věci jinak. „(...) vznikla myšlenka vázat přednášky v ucelené celky – cykly,“ a ve stejné časové sezoně vznikly přednáškové cykly s názvy: „O umění vychovávat“, „Jihlava dříve a její přínos české literatuře“, „Stěžejní otázky o současných mezinárodních vztazích“, „Žijeme na prahu atomového věku“.⁷⁷² Odnože těchto cyklů se pak mnohdy konaly i po osvětových besedách, nicméně samotné cykly jako takové tam prováděny nebyly. Obsah přednášek samozřejmě odpovídal potřebám režimu, pokud na veřejnosti rezonovalo nějaké téma či problém, beseda s povoláním člověkem měla občanům objasnit, jaká byla „skutečnost“.

Tematicky mohla náplň korespondovat s tím, co právě probíhalo ve státě i ve světě, aktuální záležitosti, např.: každoroční festivity (MDŽ, 1. máj, MDD, MČSP aj.), kdy se vysvětlovaly jejich významy, ale také například od doby, kdy se Sovětský svaz začal více zajímat o vesmírný prostor, se i na našem území konaly tematické přednášky a ve stejném duchu vycházely i články v časopisech pro malé i velké. Ve chvíli, kdy SSSR vypustil do vesmíru 1. umělou družici Sputnik a 1. živého tvora, psa Lajku (obě události roku 1957), se tyto „vesmírné aktivity“ ještě více rozšířily. V roce 1959 občané Jihlavy mohli navštívit: přednášku „Letíme na měsíc“, cyklus „Toulky vesmírem“, „Nejnovější představy o vesmíru“ atd.⁷⁷³

⁷⁷⁰ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 653, inv. č. 3865, 1954 - 1958. Národní škola pro cikánské děti 1954 - 1958, Organizační řád národní školy pro cikánské děti v Jihlavě, b. d. 1954 - 1958, str. 1.

⁷⁷¹ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3314, 1954 - 1960. Komplexní rozbor a hospodářské výsledky okresu Jihlava – město 1955 - 1959, Komplexní rozbor a hospodářské výsledky za rok 1958 – Školství, 28. 2. 1959.

⁷⁷² SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3313, 1954 - 1960. Zápisy o plnění plánu MěNV a okresu 1954 - 1957, Zpráva o plnění plánu rozvoje národního hospodářství okresu Jihlava - město za rok 1957 – Kultura, b. d. 1958, str. 1.

⁷⁷³ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 655, inv. č. 3881, 1954 - 1960. Kulturní a osvětová zařízení – hlášení o činnosti 1954 - 1960, Zhodnocení přednášek, konaných v Městském domě osvěty v I. čtvrtletí 1959 a ve III. čtvrtletí, b. d. 1959.

Nutno jen dodat, že se přednášky pro dospělé i pro mládež chystaly dopředu na dané téma, v určené části roku a vždy se v tabulkách s hodnocením daného úseku uváděly početní předpoklady a následná skutečnost (jednalo se zejm. o počet představení, návštěvnost atd.). To samé platilo i pro mnohé další kulturní akce (představení kin, divadel, festivaly atd.), tímto způsobem se sledoval rozdíl mezi odhadem a realitou, jelikož i připravené programy se mohly znenadání změnit.

Mimo to se Jihlavané mohli vzdělávat v tzv. lidových akademiích,⁷⁷⁴ které nabíraly své posluchače ze závodů, úřadů a dalších míst, zkrátka jejich osazenstvo mělo být rozmanité. Osnovy těchto akademií měly též svůj tematický plán a dbalo se na to, aby hodiny dávaly lidem všeobecně „něco navíc“, proto se ke každému tématu vytvořil doplňující program třeba výstavka. Tyto akademie se v polovině 50. let přeměnily na lidové akademie vědy, techniky a umění, a k nim přibýly navíc i lidové univerzity. Oboje zařízení se označovalo jako „jedna z nejdůležitějších forem“ mimoškolní výchovy a vzdělávání a součást „komunistické výchovy pracujících“.⁷⁷⁵

S koncem 50. let se stále více připomínala nutnost dosažení také vědecko-technické revoluce,⁷⁷⁶ k té byli zapotřebí skutečně zkušené pracovníci, z toho důvodu se začalo více lpět na jejich větší odborné kvalifikaci, kdy se jejich znalosti díky školení neustále prohlubovaly. „*Rozvoj společné družstevní velkovýroby, rozvoj mechanisace a její ovládnutí vyžaduje vyspělé kádry, které jsou s to řešit výrobní problémy a dobře řídit celé hospodaření.*“⁷⁷⁷ Jak se výše zmínilo, právě i na závodech či JZD se mohly konat přednášky a diskuze, tedy přímo v pracovním „kolotoči“ hospodářského sektoru, nebyly ale jediným výchovným elementem. Další mocnou zbraní se v tomto prostředí staly socialistické soutěže, kdy jedinci čelili výzvě, být nejlepší ve vyplnění daných úkolů za určitý časový úsek, a mnohdy byla lidská touha po vítězství skutečně obrovská. Též se v mnohém osvědčily zmíněné závodní kluby, na úseku JZD kulturní kluby, jež pro své členy a zaměstnance také pořádaly vybrané akce s kulturně osvětovým nádechem. Úplně nejlepší formou bylo, pokud závody spolupracovaly se školami, kterým umožňovaly exkurze do pracovních prostor, dávaly jim k dispozici materiál nebo

⁷⁷⁴ Tyto druhy škol se hojně zakládaly nejen ve městech, ale také v malých obcích, kdy k zahájení vyučování stačilo 10 posluchačů. Mezi předměty výuky patřila občanská nauka, výchova k umění, český jazyk, zeměpis, biologie, fyzika a kromě toho se nejdůležitějším a povinným předmětem stal ruský jazyk. KNAPIK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 506.

⁷⁷⁵ Tamtéž, str. 508.

⁷⁷⁶ Sama vědecko-osvětová propagace se měla stát hlavním nástrojem převýchovy občanů v duchu vědeckého a světového názoru. Měla být proto prováděna těmi nejlepšími proškolenými referenty-odborníky, kteří byli dostatečně znalí myšlenek marxismu. SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 655, inv. č. 3881, 1954 - 1960. Kulturní a osvětová zařízení – hlášení o činnosti 1954 - 1960, Směrnice rady KNV pro sestavení výhledového plánu kulturně-osvětové práce v Jihlavském kraji do r. 1960, 3. prosince 1957, str. 1.

⁷⁷⁷ *Jiskra*, Zvýšit odbornou kvalifikaci družstevníků, č. 8, str. 4, 28. ledna 1955.

polotovary pro ruční práce a nebylo výjimkou, když se pracovník ze závodu stal vedoucím nějakého zájmového kroužku. Tímto spojením se dospěli i mladiství vlastně vychovávali navzájem.

A konečně pracovníci se neměli vzdělávat a vychovávat jen a pouze jako „pomocná, budovatelská síla“ režimu, ale také jako rodiče svých ratolestí, kdy se trvalo na zavedení účinnější formy práce s nimi. Rodiče se měli o svá dítka jednak více zajímat, a jednak jejich pozornost měla patřit i samotným školním budovám, resp. měli spolupracovat při úpravě škol a jejich okolí v rámci Sdružení rodičů a přátel školy nebo „akcí Z“, občané se tak jako rodiče upsali k dalším závazkům.

Nelze zapomenou stále platící tezi 50. let, že člověk se měl vzdělávat nejen ve škole či v rámci práce, ale taky ve volném čase, samostudium se považovalo za samozřejmost. Jedinci si znalosti měli rozšiřovat ve svých aktivních (např. sport) i pasivních (např. sběratelství) „zájmech“ a kroužky či besedy, které navštěvovali, měly tuto činnost doplňovat a doprovázet tak člověka „správným“ směrem. Kromě toho nelze opomenou, že všechny v jejich zájmech utvrzovala masová média, zejm. stranický tisk (např. tematické časopisy) a rozhlas. Jedinci mohli své dovednosti předvádět při různých akcích - pro děti a mládež se chystala třeba „soutěž tvořivosti mládeže“ (STM),⁷⁷⁸ dospělí zase svůj um předváděli např. v „souborech lidové umělecké tvořivosti“ (LUT). Všechny generace se mohly potkat na okresní, krajské či celostátní spartakiádě, během sportovního utkání či v rámci dalších soutěží s kulturní tematikou. Takto se zdá, že kulturní obsah tehdejší doby představoval slova velkoleposti, nicméně na druhou stranu vznikala zcela pod dohledem KSČ a jakékoliv odchylky nebyly přípustné. Uzda k všeobecné zábavě se povolovala jen zlehka, proto i když se pořádaly různé veselice, taneční zábavy nebo tzv. gramo-diskotéky, vždy se v jejich rámci prováděla „prověrka“, tj. dohled, zda vše probíhalo v pořádku a nenacházel se zde narušující element.

I přes to všechno – aktivizaci jednotlivců a neustálé kontroly společenské zábavy - komunisté v Jihlavě nebyli se stavem výchovného procesu spokojeni. Co nejvíce viselo ve vzduchu jako „strašák“ KSČ, bylo náboženství, byť se jej režim snažil vymýtit z povědomí lidí od svého nástupu, dobral se jen letmých úspěchů.⁷⁷⁹ Jak se blížily roky do další dekády, tím více se „zakázané náboženství probouzelo“ a dle mínění komunistů

⁷⁷⁸ STM se mohla účastnit veškerá mládež a děti za škol všech stupňů, vesnic, závodů, učilišť a učňovských škol, armády a ozbrojených složek ministerstva vnitra. ČSM zvalo do soutěže všechny chlapce a děvčata bez ohledu na jejich organizaci v Pionýru nebo ČSM. SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 657, inv. č. 3895, 1954 - 1960. Lidová umělecká tvořivost – kapely, soutěže, programy vystoupení 1954 - 1960, Soutěžní řád Soutěže tvořivosti mládeže 1957 - 1958, b. d. 1957, str. 3.

⁷⁷⁹ Např. Vánoce byly jedny z těch svátků, které komunisté, ač by rádi, nedokázali zničit, ani vytlačit sovětskými náhražkami. Jasně to potvrzují zprávy, které reflektují situaci o Vánocích a přítomnost lidí na mších.

opět „lákalo další oběti do chřtánu“. Roku 1958 se rozebíral fakt, že „*je zarážející skutečnost, že ve výběrových třídách jedenáctiletky a na odborných školách se stále vyskytují případy projevů náboženského poblouznění.*“⁷⁸⁰ Jak lze vytušit, situace v 60. letech byla obdobná, ba ještě radikálnější. Dalším „ohrožením“ se pro komunisty stávalo malé povědomí mladých o „fašistické tradici“ na našem území, resp. o bojích proti fašismu z období 2. světové války. Pokračujícímu nezájmu se snažil zabránit Svaz protifašistických bojovníků (SPB) například tím, že vydával tematické brožury či knihy o „fašistickém nebezpečí“.⁷⁸¹ Toto téma se řešilo i v nadcházejících letech, jelikož se obecně hrozilo, že mladí nebudou vědět, jak vypadá „nepřítel“ a nebudou schopni svou vlast dostatečně bránit.

Celkově se lidem vtoukaly do hlavy různé druhy revolucí, kterých bylo nutno dosáhnout, jen teoreticky se však kladných výsledků nedosáhlo, na řadu tak přišla praxe v podobě aktivní činnosti mnoha organizací. Nutno říci, že Jihlava byla městem se zařízeními, kde se tato činnost mohla ve velké míře a na vysoké úrovni provádět.

7.3 KULTURNĚ OSVĚTOVÁ ČINNOST V PRAXI

Kulturní revoluce se mělo docílit právě onou výchovou uměním, čili hudbou, výtvarným uměním, divadlem, estrádami atd., to vše měli provádět opravdu zkušení, prověřeni jedinci, stejně důležité také bylo tzv. „potírání braku a kýče“ ve všech formách umění, resp. to, co neodpovídalo komunistickému standardu, muselo z programů zmizet. K uplatnění této výchovy přispívaly zejm. ve 2. polovině 50. let, pak i v 60. letech právě kultura s osvětou, kdy se právě v rámci masových organizací a kulturních zařízení mělo přiklánět k lepšímu a spolehlivějšímu provedení osvětové práce, tzv. kulturně osvětová činnost, která vycházela z konkrétních podmínek okresu či města.⁷⁸²

Co se týče kulturně-osvětových zařízení jako takových, tak v 1. polovině 50. let hlavní roli v těchto záležitostech plnil Dům osvěty (DO), později znám jako Krajský dům osvěty (KDO), v jehož sále se konalo nepřeborné množství koncertů, přednášek, besed (i pro děti), estrád, tanečních zábav i samotných tanečních hodin, divadelních her i

⁷⁸⁰ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3314, 1954 - 1960. Komplexní rozbor a hospodářské výsledky okresu Jihlava – město 1955 - 1959, Komplexní rozbor a hospodářské výsledky za rok 1958 – Školství, 28. 2. 1959, nestr.

⁷⁸¹ Z pozdějších let např. KONOPKA, Vladimír. *Hovoříme s mládeží: zkušenosti z práce mezi mládeží při šíření protifašistických tradic*. Praha: SPB, 1964.

⁷⁸² SOKA Jihlava, fond KSČ - Okresní výbor Jihlava 1948 - 1989, kar. č. 3, inv. č. 11, 1959 - 1964. Protokol z okresní konference KSČ 7. – 8. 3. 1959, Usnesení okresní konference KSČ v Jihlavě, b. d. 1959, str. 8.

výstav, vždy s návštěvností v počtech tisíců osob. Z výsledků roku 1954 se dá vyčíst, že nejvíce Jihlavany zaujaly taneční zábavy, kdy na 36 takových přišlo cca 18 000 návštěvníků, oproti tomu nejnižší zájem se projevil o 18 přednášek, kterých se zúčastnilo cca 1 440 lidí,⁷⁸³ v dalších letech počet návštěvníků u přednášek ještě klesl. V roce 1954 se k Domu osvěty otevřela i zahrada s parketem, který doplnilo elektrické osvětlení. Co se týče zkvalitnění vybavení uvnitř, tak se dokoupila rozhlasová aparatura i 1 televizor.⁷⁸⁴ Od roku 1957 se ustavil Městský dům osvěty (MDO či MěDO), který „měl za úkol odstranit dosavadní nedostatky osvětlové práce ve městě a zlepšit kulturně společenský život ve městě.“⁷⁸⁵ V rámci jeho činnosti se pokračovalo ve stejných aktivitách jako doposud, mimo ně se zde angažovaly soubory LUT⁷⁸⁶ s představeními, zájmové kroužky (např. astronomie), pracovníci mnohem více pracovali s dětskou složkou, proto se od roku 1957 zvláště pořádaly dětské estrády s hlavní částí nazvanou pionýrská klubíčka,⁷⁸⁷ dětem se též věnovala nedělní odpoledne (různé hry, loutky, filmy atd.), či zde občané navštěvovali různé lidově vzdělávací kurzy v rámci lidových akademiích (např.: hudební, malířské, sochařské, esperanta, názorné agitace, šití i vaření), který byly přístupné všem bez výjimky, proto se sem mohly přijít vzdělávat např. cikánské ženy, ale našly se zde i kurzy pro negramotné.⁷⁸⁸ Vedením těchto kurzů se pověřili povětšinou velmi znalí vedoucí souborů LUT. MDO měl ve své náplni zasahovat také do výchovy společnosti, proto s ním spolupracovalo jednak mnoho dobrovolníků různých oborů, jednak odborová kulturní zařízení, jež měla těžiště výchovné práce na závodech. To znamenalo, že závodní kluby a rudé koutky se staly během několika let významnými činiteli ve veřejném, kulturním a společenském životě. Konkrétně v Jihlavě se za 15 let od osvobození ustavily 3 závodní kluby a 19 rudých koutků.⁷⁸⁹

Dům osvěty se stal pořadatelem tzv. Jihlavského hudebního jara, jehož 1. ročník se konal v době březen – květen 1957 a svou nadprůměrnou návštěvností se mohl řadit

⁷⁸³ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3313, 1954 - 1960. Zápisy o plnění plánu MěNV a okresu 1954 - 1957, Zpráva o plnění plánu, stavu a vývoji hospodářství okresu za rok 1954 - Kultura, 10. února 1955, str. 1.

⁷⁸⁴ Tamtéž.

⁷⁸⁵ Tamtéž, Zpráva o plnění plánu rozvoje národního hospodářství okresu Jihlava - město za rok 1957 – Kultura, b. d. 1958, str. 1.

⁷⁸⁶ Zájem o lidovou uměleckou tvořivost (LUT) se stále projevoval, avšak mnohokrát se poukazovalo na fakt, že lidem v rozvoji po této stránce bránily dlouhé směny v závodech, kde pracovali.

⁷⁸⁷ Jednalo se o různé soutěže a kolektivní hry, které nabyly takové oblíbenosti, že se prováděly poté i mimo MDO v PKO např.: v rámci 1. máje nebo MČSP.

⁷⁸⁸ *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce*. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 86.

⁷⁸⁹ Ty byly vybaveny množstvím kulturního zařízení a fungovaly v nich soubory a kroužky LUT, zaměřené na obor dramatický, pěvecký, hudební, loutkářský, fotokroužek aj. Následně pořádaly i množství představení pro veřejnost, zejména akce pro děti se těšily velké oblíbenosti. Nezapomnělo se ani na děti, proto při závodních klubech a rudých koutcích pracovalo i na 40 dětských souborů a kroužků LUT. Tamtéž, str. 88.

bezpochyby mezi vrcholné kulturní dění ve městě. Tato událost se následně opakovala s menšími obměnami v programu každý rok. Též roku 1957 se při *Krajském domě osvěty* zřídilo středisko koncertů a estrád, jehož úkolem se stalo pečovat o soubory lidových hudebníků.⁷⁹⁰ To vše poukazovalo na fakt, že koncerty a hudba obecně se též počítaly mezi výchovné aspekty a pro Jihlavu se navíc staly velmi ceněnými projevy umění. Mimo tyto každoročně se opakující akce, probíhaly během roku i ty příležitostné, např.: výstavy, módní přehlídky, promítání filmů, pozorování hvězdné oblohy atd., stejně tak se v těch samých prostorách konaly četné aktivity, konference, schůze, školení, odvodů branců aj.⁷⁹¹

Během 2. poloviny 50. let se působnost tohoto osvětového střediska značně zvětšila, stalo se všestranně zaměřeným s velmi dobrým vybavením pro provádění osvětové činnosti, docházelo i k úpravám vnitřních a vnějších prostor. Nicméně počet osvětových a kulturních aktivit neustále rostl a MDO nestíhal všechny uspokojit, tuto mezeru bylo třeba vyplnit zcela novou stavbou Domu kultury a odborů. „*Dům odborů bude tedy soustřeďovat podstatnou část kulturně osvětové činnosti celého města i kraje a svým významem bude jednou z nejdůležitějších budov v Jihlavě.*“⁷⁹² Od změny v územním ustanovení v roce 1960 se z MDO stala Městská osvětová beseda, na funkci i personální obsazení to nikterak nemělo vliv, nicméně její postavení se již začínalo otřásat, prvenství v kulturně osvětové činnosti od 60. let převzal právě Dům kultury.

Samozřejmě i „osvětový dům“ pocítil sílu modernity už od 2. poloviny 50. let, jednak lidé prahli po lepší kvalitě hraných vystoupení, zejm. se to týkalo estrád, které se podrobovaly neustálé kritice. „*Úroveň estrádních programů je předmětem kritiky v celosvětovém měřítku a je rovněž zjednávána náprava i v kraji.*“⁷⁹³ MDO se mnohokrát ocitl pod palbou kritiky, z čehož si prý vzal i náležité ponaučení, nicméně v budoucnu žádné zlepšení nepřišlo.

⁷⁹⁰ I přes fakt, že DO v roce 1957 převzal přívlastek *Městský*, v některých dokumentech z roku 1958 se tato budova objevuje pod jejím předchozím názvem *Krajský*. SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 657, inv. č. 3895, 1954 - 1960. Lidová umělecká tvořivost – kapely, soutěže, programy vystoupení 1954 - 1960, Směrnice pro soubory lidových hudebníků, srpen 1958, str. 3.

⁷⁹¹ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3315, 1954 - 1960. Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství 1956 - 1960, Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství v Jihlavě v letech 1956 - 1960 – Školství a kultura, únor 1961, str. 28.

⁷⁹² *Jiskra*, Jihlava bude mít Dům odborů, č. 11, str. 3, 7. února 1956.; Stavba pochází z návrhu známých architektů té doby, manželů Vladimíra (1920 – 1990) a Věry (1928) Machoninových.

⁷⁹³ *Jiskra*, Krajský dům osvěty odpovídá, č. 4, str. 4, 13. ledna 1956.

„Nelze se divit, že našim občanům již nevyhovují zastaralé formy estrádních i jiných programů, že nejsou již zvědaví na obhroublé vtipy i nedbale a vysloveně komerčně zaměřené programy.“⁷⁹⁴ Znenadání se objevovaly i náznaky ústupu návštěvnosti kvůli televiznímu vysílání, tento fakt se více zviditelnil v zimním období, kdy veřejnost lákaly víc hokejové zápasy, kvůli tomu se Městská osvětová beseda zaměřila na zkvalitnění pořádaných akcí s patřičnou kulturní úrovní, ale zároveň měly korespondovat s propagací režimu.

Kromě samotného Domu osvěty k tomuto účelu fungovaly také osvětové besedy⁷⁹⁵ (OB) v okrajových částech města (Bedřichov, Staré Hory, Helenín a Sasov⁷⁹⁶, později Sídliště I.) a další v přilehlých obcích po okolí spolu s osvětovými jizbami,⁷⁹⁷ jež také zprostředkovávaly návštěvníkům řadu kulturních programů zábavného charakteru jako filmy, estrády, taneční zábavy, či naopak vzdělávacího typu, tj. přednášky a besedy aktuálních i sezónních témat, povětšinou zemědělství, to všechno však v menším okruhu posluchačů než přímo ve městě.⁷⁹⁸ Při těchto besedách se pořádaly i zájmové kroužky, např. velmi oblíbeným byl kroužek loutkářský ve Starých Horách. Největšího úspěchu obecně beseda dosáhla, pokud dokázala občany natolik navnadit, že dobrovolně přicházeli a pomáhali v rámci přípravy na jednotlivé akce, např. v roce 1955 se tak dělo při OB Bedřichov, kdy se účastníci podíleli na výzdobě k 1. máji a oslavám 9. května. Tato beseda se tak v I. pololetí roku 1955 označila za nejvíce produktivní,⁷⁹⁹ a ani v následujících letech tomu nebylo jinak. Záslužnou práci odváděla i beseda Staré Hory, která sice vlastních akcí měla poskrovnu, o to více se ale zapojovala do příprav městských oslav či akcí týkající se JZD. Besedy se také mohly podílet na různých

⁷⁹⁴ V roce 1958 se konala estráda s výstupem francouzsko-španělské zpěvačky Chinity Rivero, ani ta však nedokázala nalákat větší množství návštěvníků a celkově se vše ohodnotilo jako velmi slabé, včetně náplně programu a jeho provedení. Zkrátka od zahraničních umělců se čekalo daleko víc. SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 655, inv. č. 3881, 1954 - 1960. Kulturní a osvětová zařízení – hlášení o činnosti 1954 - 1960, Bez názvu, I. pololetí 1958, str. 1.

⁷⁹⁵ Označení *beseda* byla forma osvětové, resp. propagandistické akce, která se vyznačovala kombinací přednášky s konkrétně vymezeným ústředním motivem, tj. diskuzí o určitém tématu, a následného kulturního programu, který měl besedu jen doplňovat. Více viz KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 148, 639.

⁷⁹⁶ V Sasově byla OB ukončena roku 1958 kvůli malé aktivitě a nevhodnosti prostor, čtvrtá OB se tak založila v nedávno vzniklém Sídlišti I. blízko centra Jihlavy.

⁷⁹⁷ Osvětové jizby se zřizovaly v malých obcích, v nichž nebylo možné založit standardní OB. Zřizoval je místní národní výbor, který pro ně zajistil alespoň jednu místnost, základ jizeb přitom tvořily místní lidové knihovny s čítárnou. KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 641.

⁷⁹⁸ Přednášky „o letu do Vesmíru“ (v pramenném jazyce mnohokrát psáno s velkým V) se staly velmi populárními, dále si na své přišli třeba zahrádkáři, ke slovu se dostali i zdravotníci, jež přednášeli postřehy z dalšího vývoje medicíny či o úrovni zdravotnictví obecně, ale také dávali cenné rady ohledně očkování či preventivních prohlídek. Zkrátka i lidé v okrajových částech města měli být „všeznalí“.

⁷⁹⁹ SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3313, 1954 - 1960. Zápisy o plnění plánu MěNV a okresu 1954 - 1957, Zpráva o plnění plánu, stavu a vývoji hospodářství okresu za I. pololetí 1955 - Kultura, 21. července 1955, str. 1.

sportovních akcích, příkladem lze uvést okresní spartakiádu konanou ve dnech 21. a 22. května 1955 v nedaleké Brtnici, kde místní OB zajišťovala hudební doprovod k průvodu cvičenců.⁸⁰⁰ Pokud lidé z menších městských částí a obcí zatoužili po větších osvětových akcích, které jim tamní OB nemohly dopřát, tak si na ně díky zřízené autobusové a trolejbusové dopravě mohli zajet přímo do osvětového střediska v Jihlavě.

Dalším velmi ceněným místem pro kulturní i osvětovou činnost byl Park kultury a oddechu v areálu Březinových sadů, jež se od 1. dubna 1955 stal zařízením Odboru kultury rady MěNV a měl své přidělené pracovníky. Co se týkalo samotných akcí, tak do parku se chodili bavit účastníci všech veselic, které se konaly v rámci městských festivů jako doplňující program např.: máj, MDD, MČSP atd., ale na své si zde přišli také stoupenci klasických lidových zábav. Probíhalo zde vystoupení mnoha souborů pěveckých, v roce 1955 dokonce i Alexandrův soubor Rudého praporu sovětské armády,⁸⁰¹ či souborů LUT, oslavy VŘSR, nebo Filmový festival pracujících atd.

Během 50. let se park stále dokončoval většinou v konaných „akcích Z“⁸⁰² a budovaly se jeho další vymoženosti ve vybavení, např.: v roce 1956 se zhotovil taneční parket s terasami a verandou spolu s oplocením celého parku, v letech 1957 – 1958 se vybudovala velká projekční stěna na širokoúhlý film, roku 1959 se položily základy devíti řad sedadel po celém amfiteátru, které byly zhotoveny roku následujícího atd. Kvůli zvýšenému provozu parku se musely vylepšit místní podmínky pro lepší organizaci akcí, např. se v prostorách zřídila truhlářská a výtvarná dílna pro speciální potřeby parku, dílny byly též vybaveny i stroji. PKO nezapomínal ani na názornou agitaci, dobře viditelnou po městě – pylony a tabule s upozorněním na akce v Březinových sadech.

Do parku kultury patřil i známý zookoutek, který se též neustále rozvíjel a „*jehož účelem je, poskytovat mládeži i dospělým našeho města i širokému okolí dobré a ušlechtilé pobavení, seznámit je se životem zvířat, jejich vývojem apod.*“⁸⁰³ Kromě tohoto záměru se koutek angažoval v pořádání osvětové a přednáškové činnosti, se

⁸⁰⁰ Okresní spartakiáda byla rozdělena do 2 dnů, kdy v ten první cvičila mládež a v den druhý zase dospělí, přičemž obě skupiny měly den vždy jen pro sebe – vlastní průvod, vlastní cvičení. Krajská spartakiáda se poté konala ve dnech 4. a 5. června 1955 v Jihlavě. Tamtéž, Zpráva o plnění plánu, stavu a vývoji hospodářství okresu za I. pololetí 1955 - Tělovýchova, 21. července 1955, str. 1.

⁸⁰¹ Alexandrovci přijeli s vystoupením do Jihlavy v květnu 1955 právě v době, kdy vrcholily oslavy 10. výročí osvobození Československa rudou armádou. Jejich koncertu se zúčastnilo na 15 000 diváků. Více viz *Jiskra*, Velký úspěch Alexandrovců, č. 39, str. 1, 17. května 1955.

⁸⁰² Více o pojmu *akce Z* viz KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, str. 122 – 123.

⁸⁰³ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3315, 1954 - 1960. Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství 1956 - 1960, Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství v Jihlavě v letech 1956 - 1960 – Školství a kultura, únor 1961, str. 24.

kteřou se sice aktivně započalo až s příchodem 60. let, nicméně dosáhla velké oblíbenosti. Navíc se na stejném místě roku 1960 zřídil lunapark s klasickými atrakcemi pro potěšení dětské duše – kolotoče, houpačky, stělnice aj.

Mezi hlavní výchovné složky, jež platily nejen na mládež ale v podstatě na všechny, patřil film, s nímž se jedinec setkával kromě školní lavice taky v biogretech, o to větší vliv měl. Z toho důvodu se filmu přikládá poměrně velký důraz jako jedné z výchovných metod budoucnosti, kromě toho sloužil jako prostředek propagandy. Promítalo se v rámci přednášek, besed, při významném výročí či oslavách, např. MČSP představoval období, kdy kina i další osvětová zařízení promítala tematické filmy o „spřáteleném“ Sovětském svazu a jeho postavení ve světě.⁸⁰⁴ Dětem občas promítaly také některé závody, které také chtěly přispět v otázce výchovy svou troškou do mlýna.

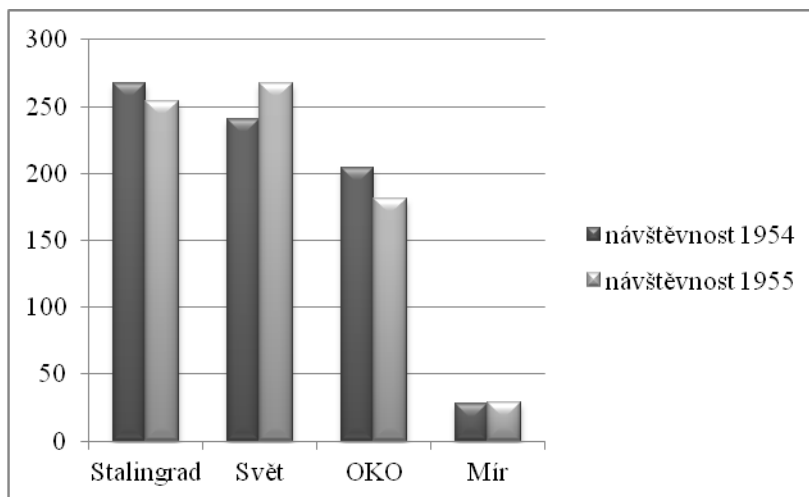
K rozvoji osvětového účelu filmografie se však musela provést řada změn, zejm. zahájit rozsáhlou kinifikaci obcí Jihlavského okresu⁸⁰⁵ a školení pro pracovníky, kteří měli do budoucna promítací stroje obsluhovat, jelikož na vesnici neměli skoro vůbec žádné zkušenosti s filmem, a také se jednalo o novou techniku, která vyžadovala šikovné a zkušené ruce odborníka. V celém krajském městě fungovalo v roce 1954 celkem 60 filmových projektorů, které vlastnily složky NF, závodní kluby ROH a školy všech stupňů. Projektory se toho času využívaly skutečně hojně, převážně ve 4 stálých kinech (Stalingrad, Svět, OKO, Mír), kde se promítalo prakticky po celý týden kromě sobot, jedinou výjimku představoval biograf Mír, kde se konala výhradně víkendová představení. V té době poskytovalo své služby jednou za 14 dní i putovní kino.⁸⁰⁶

⁸⁰⁴ Např. v roce 1959 se oblíbeným stal dokumentární film *Chruščev v Americe*, jenž dokumentoval vůbec první příjezd sovětského vůdce na území USA. Tamtéž.

⁸⁰⁵ Před rokem 1945 vlastnily filmové promítací přístroje pouze větší obce v okrese např.: Luka nad Jihlavou, Brtnice, Kamenice u Jihlavy.

⁸⁰⁶ SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3313, 1954 - 1960. Zápisy o plnění plánu MěNV a okresu 1954 - 1957, Zpráva o plnění plánu, stavu a vývoji hospodářství okresu za rok 1954 - Kultura, 10. února 1955, str. 1.

Graf č. 1: Návštěvnost ve stálých kinech v krajském městě v letech 1954 – 1955 (v tis.)⁸⁰⁷

Od roku 1957 spadala všechna kina do správy Odboru školství a kultury rady MěNV. Pro lepší působení na veřejnost, se měl zvýšit počet obcí s vlastním promítacím přístrojem, do budoucna, de facto do roku 1960, se hlásalo heslo: „*Ani jedna obec bez vlastního kina!*“⁸⁰⁸ Již s koncem 50. let se prohlašovalo, že „*dnes vlastní všechny obce a osady v jihlavském okrese zvukové promítací přístroje a je tak zajištěno pravidelné promítání filmů na vesnici po celý rok.*“⁸⁰⁹ V mnoha vesnicích spolu s tímto procesem probíhaly rozsáhlé přestavby budov kin uvnitř i vně. Na celé akci v inovaci filmového zřízení spolupracovaly vesnice s Krajským filmovým podnikem v Jihlavě.⁸¹⁰ Kromě běžných filmových programů kina prováděla mnoho vedlejších aktivit, kterými vychovávala filmového diváka, např.: filmové čtvrtky – filmy s přednáškou, představení pro děti, promítání charakteristických filmů během slavností aj.

Během 2. pětiletky (1956 – 1960) se začal objevovat nešvar v podobě malé návštěvnosti místních kin, což se dle vedení dělo v důsledku výběru filmů a rozvojem televize i propagace.⁸¹¹ Pokračování tohoto stavu se mělo zabránit všemi prostředky, aby se splnily dané požadavky na návštěvnost i na finanční plán.

⁸⁰⁷ Tamtéž, str. 2.; SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3314, 1954 - 1960. Kompletní rozvor a hospodářské výsledky okresu Jihlava - město 1955 - 1959, Zpráva o plnění plánu, stavu a vývoji hospodářství okresu za rok 1955 - Kultura, 6. února 1956, str. 2.

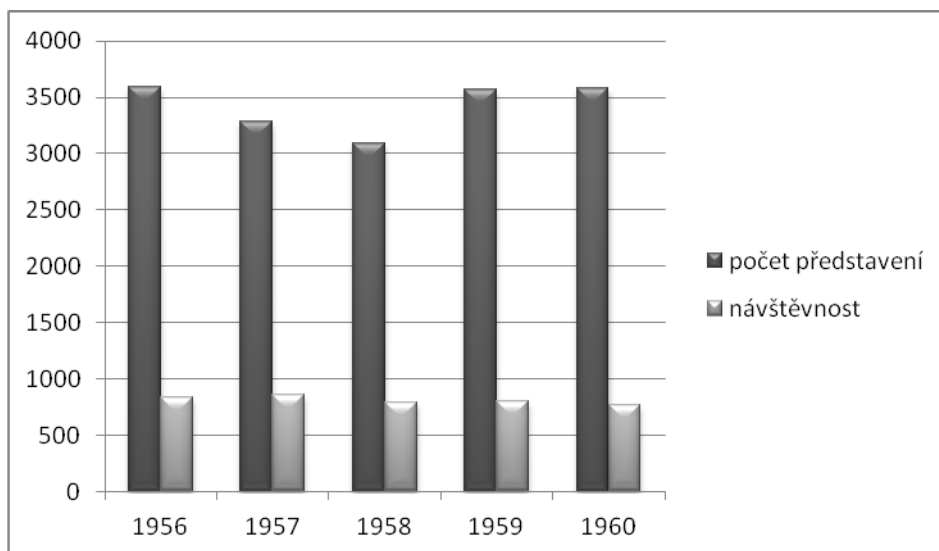
⁸⁰⁸ SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 655, inv. č. 3881, 1954 - 1960. Kulturní a osvětová zařízení – hlášení o činnosti 1954 - 1960, Směrnice rady KNV pro sestavení výhledového plánu kulturně-osvětové práce v Jihlavském kraji do r. 1960, 3. prosince 1957, str. 7.

⁸⁰⁹ *Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce*. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960, str. 119.

⁸¹⁰ Tamtéž.

⁸¹¹ Do programu se nevybíraly veselohry, ač byly velmi oblíbené, patřil sem nedostatek širokoúhlých filmů pro kino Panoráma atd. V rámci propagace měli pracovníci kin více propagovat filmy, zejm. s kulturně politickým námětem, zvýšilo se plakátování po městě. Propagace dostala až do závodů, kde si filmy našly své zájemce, kteří jejich šíření podporovali, a mimo jiné se konaly i festivaly dětských filmů, aby děti nezůstaly zkrátka.

Graf č. 2: Přehled počtu představení a návštěvnosti ve všech městských kinech v letech 1956 – 1960 (návštěvnost též v tis.)⁸¹²

V Jihlavě od 50. let probíhal Filmový festival pracujících (FFP) v tehdy novém parku kultury v Březinových sadech. Konal se v létě povětšinou na přelomu července a srpna, možná i díky tomu byla návštěvnost skutečně vysoká. Každý rok se tomuto festivalu věnovalo větší množství lidí a spolu s tím rostla i návštěvnost, což donutilo pořadatele dokonce zřídit i samostatné svozy. Nutno si také uvědomit, že se na mnoha závodech a zařízeních rozmáhala široká propaganda, kdy složky NF doslova musely provádět náborů účastníků na filmový festival. Kromě osobní agitace se využívalo propagace rozhlasem, tiskem,⁸¹³ plakáty aj., vyhlášovala se i soutěž o nejlepší výzdobu výkladní skříně na počest FFP.⁸¹⁴ Zde se jednalo opět o masivní akci, proto ji připravoval také zvolený hlavní výbor (od 2. poloviny 50. let se mluvilo o tzv. hlavní komisi), jež řídil propagaci, pečoval o delegace, zajišťoval program i jeho technické zvládnutí atd. Filmy se zde jen nepromítaly, ale také hodnotily, k tomu se ustavila filmová porota, již příslušelo právo rozhodovat o hodnocení jednotlivých snímků, např. v roce 1959 byl nejlepším snímkem vyhlášen film *Osud člověka*⁸¹⁵ ze sovětské produkce.⁸¹⁶

⁸¹² Na grafu je zřejmá počínající krize návštěvnosti kin, která se snažila navýšit počet představení, nicméně lidí ubývalo. SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3315, 1954 - 1960. Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství 1956 - 1960, Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství v Jihlavě v letech 1956 - 1960 – Školství a kultura, únor 1961, str. 23.

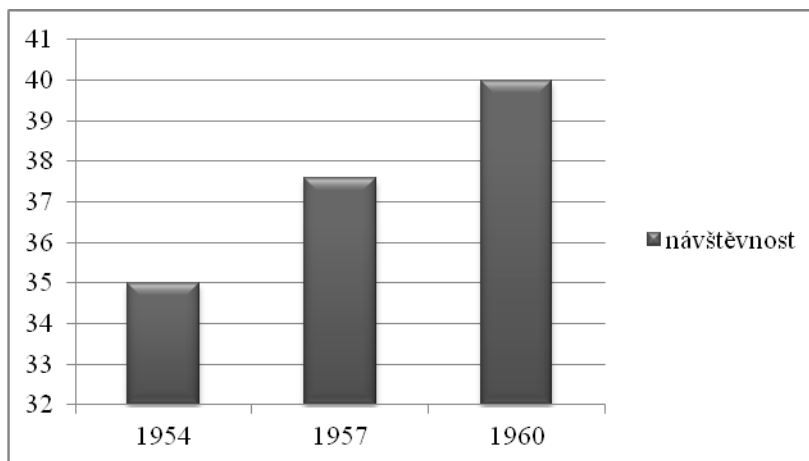
⁸¹³ V Jiskře se stala tradiční rubrika „Poznej ukázkou z filmu“, kdy do každého čísla v době FFP se umístila fotografie z filmu a čtenář měl poznat, o co se jedná, na konci období se vše odtajnilo.

⁸¹⁴ Odměnou pro 3 nejlepší se měly stát finanční částky: za 1. místo 1.000 Kčs, za 2. místo 700 Kčs a za 3. místo 500 Kčs. SOKA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 - 1959, kar. č. 20, inv. č. 54, 1958. Zápisy z POV-NF rok 1958, Zápis ze schůze předsednictva Okresního výboru Národní fronty v Jihlavě, 1. července 1958.

⁸¹⁵ *Osud člověka* [film]. Režie Sergej BONDARČUK, SSSR, 1959.

⁸¹⁶ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 660, inv. č. 3910, 1958 - 1963. Rozpočet, komplexní rozbor 1958 - 1963, Městská kina v Jihlavě, b. d. 1960, str. 1.

Graf č. 3: Počet návštěvníků na FFP Jihlava v letech 1954 – 1960 (v tis.)⁸¹⁷

Velké oblíbenosti se těšilo i Horácké divadlo, které se podílelo na zdokonalování kulturní sféry a skrze dramaturgický plán si kladlo jasné kulturní i politické cíle, zároveň se snažilo pohybovat v souladu s ideou strany a stejně tak i s potřebami obyvatel kraje. Charakter plánu se měl vždy prodiskutovat jako výběr her do programu a jejich jevištní provedení. Např. cílem pro sezonu 1958/1959 bylo „řešit v marxistickém smyslu vzájemné postavení jedince a společnosti s poukazem na kladného či záporného hrdinu tak, aby bylo zvláště při výkladu klasiky jasno, na čí straně stojíme.“⁸¹⁸ „Ve skladbě repertoáru se projevuje úsilí všech zaměstnanců divadla uvádět co nejvíce her s aktuálními náměty a pomáhat tak k dosažení cílů socialistické kultury,“⁸¹⁹ zněl další divadelní závazek. Během 2. poloviny 50. let divadlo v činnosti nijak výrazně nepolevilo, za tu dobu uspořádalo 1837 představení, která zhlédlo 595 407 diváků.⁸²⁰

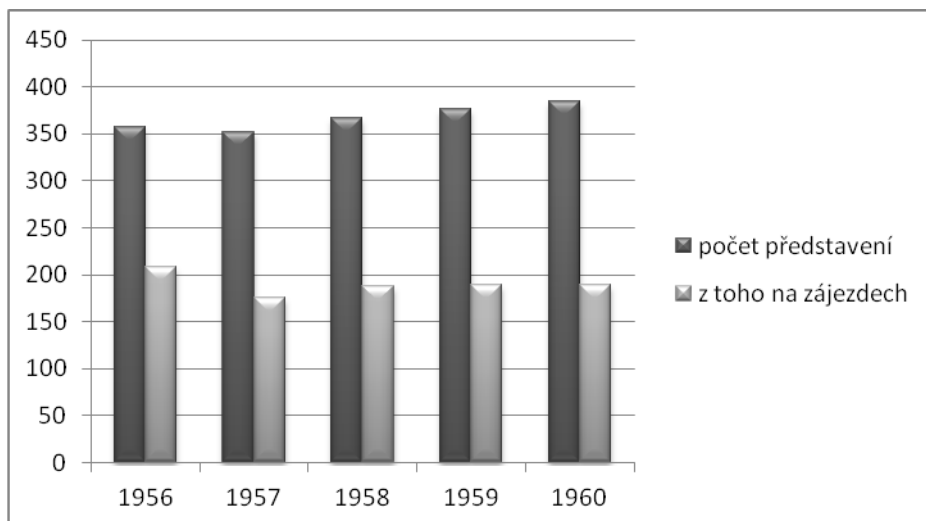
⁸¹⁷ SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3313, 1954 - 1960. Zápisy o plnění plánu MěNV a okresu 1954 - 1957, Zpráva o plnění plánu, stavu a vývoji hospodářství okresu za rok 1954 - Kultura, 10. února 1955, str. 2.; Tamtéž, Zpráva o plnění plánu rozvoje národního hospodářství okresu Jihlava - město za rok 1957 - Kultura, b. d. 1958, str. 2.; SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3315, 1954 - 1960. Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství 1956 - 1960, Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství v Jihlavě v letech 1956 - 1960, únor 1961, str. 22.

⁸¹⁸ SOkA Jihlava, fond KSČ - Okresní výbor Jihlava 1948 - 1989, kar. č. 3, inv. č. 11, 1959 - 1964. Protokol z okresní konference KSČ 7. – 8. 3. 1959, Materiály okresní konference KSČ, b. d. 1959.; HD pak začalo uvádět tzv. divadla aktivního diváka, kdy každá hra měla člověka „zaktivizovat“ v úsilí vštěpované KSČ a mělo se esteticky i eticky působit na lidské myšlení, nicméně i to bylo mnohdy málo. SOkA Jihlava, fond KSČ - Okresní výbor Jihlava 1948 - 1989, kar. č. 3, inv. č. 13, 1959 - 1964. Protokol z okresní konference KSČ 27. – 28. 10. 1962, Diskusní příspěvek s. Crhy. – Horácké divadlo, Jihlava, b. d. 1962, str. 3.

⁸¹⁹ SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3315, 1954 - 1960. Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství 1956 - 1960, Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství v Jihlavě v letech 1956 - 1960, únor 1961, str. 27.

⁸²⁰ Tamtéž, str. 26.

Graf č. 4: Přehled počtu představení Horáckého divadla v letech 1956 - 1960⁸²¹

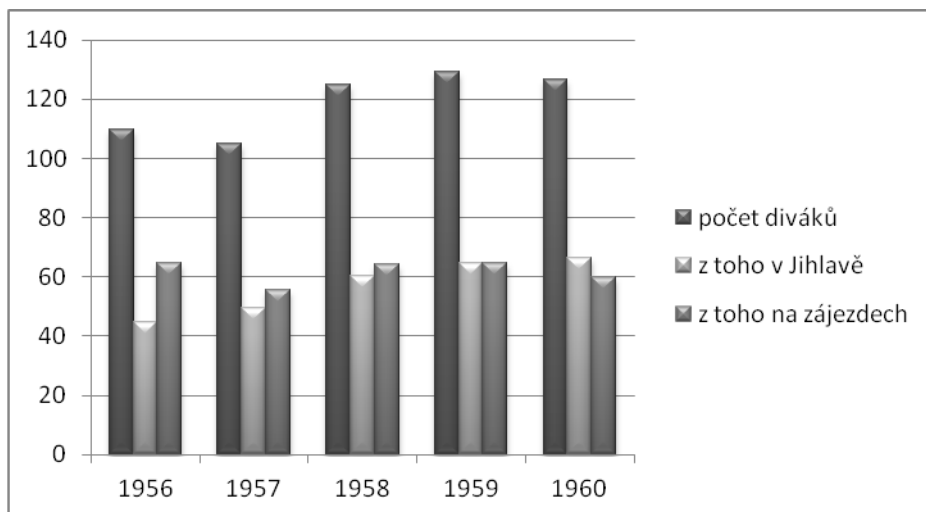
Inscenace se nehrály jen pro dospělé, naopak se mělo jednat o druh umění přístupné všem věkovým kategoriím, navíc se zavedly takové fenomény jako speciální představení pro mládež (divadlo patřilo mladistvým hlavně během svátku MDD) nebo inscenace na zájezdech. Divadelní tvorba se natolik podporovala, že byl zřízen speciální svoz všech, jež si chtěli představení Horáckého divadla vychutnat přímo v Jihlavě, nebo nějakou jeho zájezdovou hru.

50. léta přála divadlu i v rámci jeho asanace a dalších úprav – stavěly se nové prostory (malírna, sklad garderoby, klubovna aj.), instalovala se telefonní ústředna, zlepšilo se vybavení pro představení (reflektory, zvuková promítačka, diapojektor atd.), dokonce byl divadlu přidělen nový autobus a nákladní vlečný vůz pro lepší a pohodlnější dopravu na vzdálenější vystoupení.⁸²² Byť toto desetiletí znamenalo každoroční navýšení počtu představení i návštěvníků, stejně však pomalu přicházela situace, kdy návštěvníci raději dávali přednost jiné formě zábavy před divadlem, jako byla již zmíněná televize.

⁸²¹ Graf ukazuje, že počet představení s léty stoupal, resp. se divadlo snažilo inscenovat více představení v Jihlavě než na zájezdech. Tamtéž, str. 27.

⁸²² Tamtéž.

Graf č. 5: Návštěvnost představení Horáckého divadla v letech 1956 – 1960 (v tis.)⁸²³

V roce 1954 se otevřela Krajské galerie Vysočiny, která toho roku uspořádala na 18 výstav s návštěvností skoro 10 000 lidí,⁸²⁴ a její činnost se stále rozrůstala spolu s tím, jak návštěvníků – obdivovatelů umění – přibývalo.

Uvnitř galerie se návštěvník mohl setkat se sbírkami obrazů, plastikami i grafikou, o které bylo pečlivě i odborně postaráno (včetně evidence), kromě toho se jich využívalo pro kulturně osvětovou činnost, zejm. šlo o zpřístupnění výtvarného umění veřejnosti skrze výstavy, přednášky i publikace. Galerie si dávala za hlavní úkol představit širokému publiku život a dílo výtvarníků mající vztah k Vysočině, a to nejen těch, kteří se zde narodili a žili, ale také těch, kteří zde „pouze“ tvořili či kraj navštívili. Výstavy na počest mnohým umělců však někdy přesáhly onen rámec kraje a zaměřovaly se na autorovo celoživotní dílo, např.: „Z díla Romana Havelky“, „Antonín Václav Slavíček“, „Z díla zasloužilého umělce Jaroslava Panušky“ atd.⁸²⁵ Kromě klasických výstav galerie pořádala i putovní výstavy, ty měly speciální úkol „cestovat a vzdělávat“, splňovaly tedy propagandistický charakter, tzn., že se co nejvíce lidí mohlo seznámit s daným uměním. Každá výstava probíhala s doplňkem v podání přednášky či besedy, „aby výtvarné umění bylo veřejnosti přiblíženo i živým slovem a osobním seznámením se

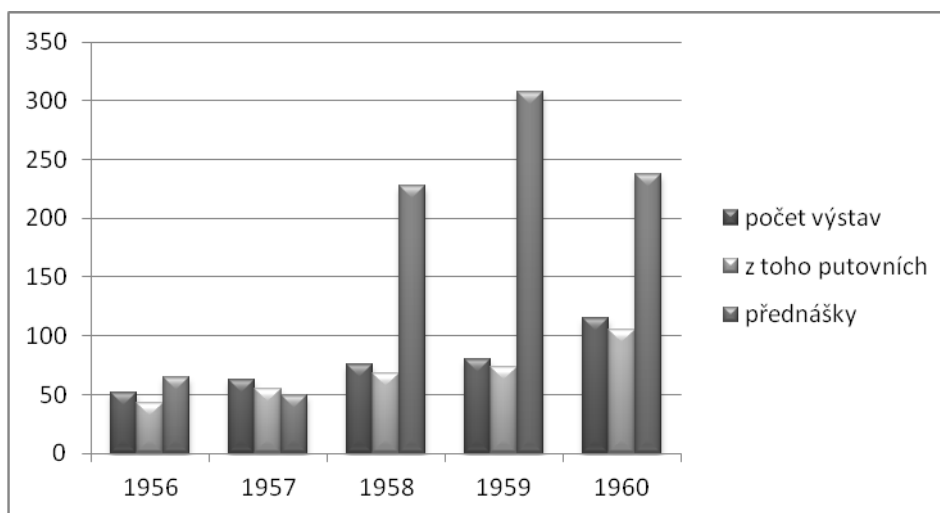
⁸²³ Graf ukazuje, že dříve se účastnilo zájezdních představení mnohem více diváků než v samotné Jihlavě, nicméně jak se divadlo snažilo o navýšení domácích představení, navyšovaly se i počty návštěvníků v Jihlavě, zároveň s klesajícím počtem zájezdních inscenací, klesal i počet jejich diváků. Tamtéž.

⁸²⁴ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3313, 1954 - 1960. Zápisy o plnění plánu MěNV a okresu 1954 - 1957, Zpráva o plnění plánu, stavu a vývoji hospodářství okresu za rok 1954 - Kultura, 10. února 1955, str. 1.

⁸²⁵ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3315, 1954 - 1960. Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství 1956 - 1960, Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství v Jihlavě v letech 1956 - 1960, únor 1961, str. 25.

s jeho tvůrci.“⁸²⁶ Galerie se navíc stala i institucí, kde návštěvnost s dalšími léty naopak narůstala, než klesala, jak tomu bylo u jiných osvětových zařízení. Dařilo se tak zejména u výstav i v rámci přednášek.

Graf č. 6: Přehled počtu výstav a přednášek pořádaných v rámci KGV v letech 1956 – 1960⁸²⁷

Avšak ani Krajské muzeum Vysočiny nezapomnělo na metodické, výstavní, přednáškové, vědecké a další činnosti. Muzeum mělo s přípravou expozic mnohem větší práci, proto množství výstav nebylo vždy tolik početné, nicméně vždy dokázaly přilákat návštěvníky v řádech tisíců. Během 2 let (1954 – 1955), kdy se od něho odtrhla místní galerie, samo uspořádalo 10 výstav, kde se vystříдалo 18 500 návštěvníků, přičemž např. jen v 1. polovině roku 1958 připravilo hned 15 výstav o návštěvnosti 9 295 lidí.⁸²⁸ Výstavy pokračovaly i během 2. pětiletky, kdy se konalo celkem 57 výstav s různou tematikou od historických námětů (Jihlava v době husitské revoluce, Lužičtí Srbové v minulosti aj.), přes tematicky laděné výstavy (Vývoj knihy, Vývoj našeho zemědělství, J. Verne aj.), až po klasické expozice s komunistickým motivem (Cesta ke komunismu, Deset let socialistické výstavby, Cesta zrady aj.).⁸²⁹

⁸²⁶ Tamtéž.

⁸²⁷ Graf poukazuje, že v rámci galerie se pořádalo více výstav putovních, tzn., čímž mělo docházet k co největšímu rozšíření znalostí mezi lidmi po okolí, což slavila jistě větší efektní úspěch než výstavy mezi zdmi galerie. Též se s koncem dekády rozrostla přednášková činnost. Tamtéž.

⁸²⁸ SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3313, 1954 - 1960. Zápisy o plnění plánu MěNV a okresu 1954 - 1957, Zpráva o plnění plánu, stavu a vývoji hospodářství okresu za rok 1954 - Kultura, 10. února 1955, str. 2.; SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 655, inv. č. 3881, 1954 - 1960. Kulturní a osvětová zařízení – hlášení o činnosti 1954 - 1960, Komentář k výkazu o osvětě za 1. pololetí 1958, I. pololetí 1958, str. 1.

⁸²⁹ SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3315, 1954 - 1960. Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství 1956 - 1960, Rozbor 2. pětiletého plánu rozvoje národního hospodářství v Jihlavě v letech 1956 - 1960, únor 1961, str. 26.

U přednášek se obsah snažil být též co nejrozmanitější, ať se jednalo o téma historické nebo přírodovědné, vždy měly nějakým způsobem upoutat. Průměrně se každý rok uspořádalo na 80 takových přednášek. Z muzejního podnětu se též pořádaly tzv. vlastivědné vycházky do historických částí města a okolí, skoro pokaždé s hojnou účastí několika set lidí,⁸³⁰ nebo celokrajské kroužky s různým odborným zaměřením (přírodovědecké, archeologické, vlastivědné aj.).

Muzeum se během 50. let stále rozšiřovalo o další expozice i exponáty – tj. expozice zoologie (později ještě rozšířena), feudalismu, kapitalismu či výstavby socialismu – dále docházelo k drobným úpravám všech zde se prezentujících výstav. Na muzeum se navíc neustále apelovalo, aby se stalo metodickým střediskem pro všechna ostatní muzea v kraji, zkrátka mělo zastávat hlavní roli v muzejnictví pro Jihlavský kraj. Včetně toho mělo dopomáhat, aby se v okolních městech přebudovávala místní muzea na skutečně vlastivědná (Humpolec, Třebíč, Telč aj.).⁸³¹ V rámci jihlavských aktivit se muzejní pracovníci angažovali v pořádání historického hornického průvodu městem, jenž se v obnově konal v Jihlavě mezi léty 1957 – 1961, pak se historické kostýmy zase uložily do depozitáře, kde zůstaly až do roku 1967, ale ani to nebyl řádný rok obnovy, plně se průvod podařilo oživit až ve 2. polovině 90. let.⁸³²

Krajská lidová knihovna v Jihlavě působila také jako osvětové středisko, však právě z půjčených knih občané nabývali dalších znalostí při samostudiu, tak to aspoň bylo v představách režimu. Knihovna poskytovala přístup nejen k politické literatuře, ale také k odborné, obzvláště zemědělské, jež měla vypomáhat řešit praktické úkoly. K lepšímu poznání se v roce 1959 otevřela studovna s kapacitou 12 návštěvníků, vybavená encyklopediemi, jazykovými slovníky i základními díly všech vědních

⁸³⁰ SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 212, inv. č. 3313, 1954 - 1960. Zápisy o plnění plánu MěNV a okresu 1954 - 1957, Zpráva o plnění plánu, stavu a vývoji hospodářství okresu za rok 1954 - Kultura, 10. února 1955, str. 1.

⁸³¹ Vlastivědná muzea měla za úkol užívat nové formy práce, hlavně provozovat ony vlastivědné vycházky po městě a okolí, vlastivědné přednášky s filmem i diafilmem, pořádat vlastní i putovní výstavy, avšak též musely obnovovat staré pokrokové tradice, příkladem se stal hornický průvod v Jihlavě. Mezi jejich úkoly patřila i spolupráce s pedagogickým sborem odborníků, kdy s jejich pomocí prováděly vlasteneckou výchovu školní mládeže. SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 655, inv. č. 3881, 1954 - 1960. Kulturní a osvětová zařízení – hlášení o činnosti 1954 - 1960, Směrnice rady KNV pro sestavení výhledového plánu kulturně-osvětové práce v Jihlavském kraji do r. 1960, 3. prosince 1957, str. 10.

⁸³² Průvod jako takový byl znám od konce 18. století, v obnoveném podání se pak pořádal od 80. let 19. století, v takové podobě se udržoval následně každý rok kromě válečných let až do roku 1949, kdy komunistický režim příliš neholdoval „buržoazním“ festivitám, byť se jednalo o svátek velebicí „stříbrnou slávu města“. Haviřský průvod se podařilo obnovit až s rokem 1957 stejným osobám, kterým se to podařilo již jednou v roce 1949, zejména to byla zásluha správce a následně i ředitele muzea Arnošta Káby. O historii a detailnějším popisu průvodu viz HEJHAL, Petr. *Haviřeni na Jihlavsku: sborník k 13. setkání českých hornických měst a obcí, domnělému 760. výročí jihlavského městského a horního práva (1249-2009) a 10. výročí obnoveného haviřského průvodu (1999-2009)*. Jihlava: Statutární město Jihlava, 2009. ISBN 978-80-254-4601-0.

oborů.⁸³³ Kromě zapůjčování knižních publikací, knihovna pořádala vlastní čtenářské besedy zejména pro mladistvé na témata týkající se knih, literární večery, matiné⁸³⁴ apod., kde vystupovali či přednášeli spisovatelé nebo literární kritici. Dalším úkolem jihlavské knihovny bylo vypomáhat vesnickým knihovnám v jejich zakládání po obcích, hlavně v kulturních klubech JZD, aby řádně plnily svou funkci. Knihovníci měli v tomto smyslu velmi důležité postavení, nicméně jejich role nebyla jednoduchá, museli procházet mnoha školeními a neustále dokazovat, že jsou „skutečně důvěryhodní“.

Kulturně-osvětová práce si svou činností rozhodně zajistila místo v rámci politiky KSČ, která si tak mohla ověřit předpoklad, že skutečně skrze kulturu se člověk dá nejen vychovávat, ale též ovládat. V 50. letech se kromě tvrdých perzekucí prováděly také nenápadné „operace“ skrze kulturní složky, jež to ne všechny a vždy s nadšením přijímaly, nicméně nevybočovaly z řady a konečně i v jejich personálních řadách stáli zainteresovaní jedinci, kteří prahli po uskutečnění daných plánů s více jak stoprocentním výsledkem. Výše se však již zmínilo, že i přes snahu vysoké politiky spolu s jejími kádry, u lidí mnohdy opadávala chuť se kulturně bavit tímto způsobem, strana se však nevzdávala.

Nové desetiletí mělo přinést slíbený „ráj“ socialismu, však se již na počátku roku 1960 vyhlásilo jeho dovršení, čímž se uskutečnil jeden z revolučních cílů. Dopředu se od této situace předpokládalo, že přinese podstatné změny i nové otázky. S rostoucími požadavky na ideologickou práci, se zvyšovaly nároky na stranickou výchovu komunistů i bezpartijních, na stranickou propagandu i agitaci. „*Stranická výchova musí být chápána jako mnohostranný proces získávání politických, teoretických i odborných znalostí na základě studia marxismu-leninismu, vědeckých poznatků a zkušeností z denní praktické práce, musí vycházet z praxe a k praxi směřovat.*“⁸³⁵ Od uskutečnění výstavby se slibovalo upevnění moci lidu, rozvoj výrobních sil a zabezpečení další materiální a kulturní úrovně v zemi, samozřejmost představovala upomínka na Sovětský svaz. V komunistickém Československu však nešlo klidně žít, jakmile se dosáhlo jednoho cíle, už vyvstávaly další, zejm. ony kulturní a vědecko-technická revoluce,

⁸³³ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 660, inv. č. 3910, 1958 - 1963. Rozpočet, komplexní rozbor 1958 - 1963, Krajská lidová knihovna v Jihlavě, b. d. 1960, str. 2.

⁸³⁴ Kulturní akce konaná dopoledne, tj. dřív než obvykle. *Matiné* [online]. Webové stránky www.lidovyslovník.cz. [cit. 2017-04-02]. Dostupné z: Dostupné z <http://www.lidovyslovník.cz/index.php?dotaz=matin%E9>.

⁸³⁵ SOKA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992), kar. č. 655, inv. č. 3881, 1954 - 1960. Kulturní a osvětová zařízení – hlášení o činnosti 1954 - 1960, Bez názvu, b. d.

na které se veřejnost připravovala od 50. let. „*Hlavní důraz budeme klást na kulturu a osvětu se zaměřením odstranit zbytky kapitalistických přežitků a náboženského tmářství z myšlení lidí.*“⁸³⁶ Kromě těchto dvou aspektů zde stále trval ideologický boj mezi dvěma supervelmocemi – SSSR a USA, k tomuto vztahu se v roce 1959 do budoucích let hlásalo heslo: „*Dostihnout a předstihnout*“,⁸³⁷ které jasně popisovalo záměry východní strany. Pro Sovětský svaz byla 60. léta v mnohém zlomová, koneckonců pro Československo zrovna tak.

⁸³⁶ SOKA Jihlava, fond KSČ - Okresní výbor Jihlava 1948 - 1989, kar. č. 3, inv. č. 11, 1959 - 1964. Protokol z okresní konference KSČ 7. – 8. 3. 1959, Materiály okresní konference KSČ, b. d. 1959, str. 36.

⁸³⁷ V plénu se jasně zdůraznily budoucí záměry, tj. více se zaměřit na materiální výrobu, s jistotou se jednalo i o zbraně. SOKA Jihlava, fond KSČ - Okresní výbor Jihlava 1948 - 1989, kar. č. 13, inv. č. 36, 1957 - 1960. Zápisy ze schůzí pléna OV KSČ Jihlava 27. 2. – 5. 11. 1959, Materiály z pléna OV KSČ, 27. 2. 1959, str. 5.

8 ZÁVĚR

Období komunistického režimu byla doba obrovských protikladů, proto si dnešní člověk při čtení poznatků a pramenů připadá jako na horské dráze. Na jedné straně režim kulturu omezoval, nedovolil žádné projevy individuality, na druhé straně zase rozvíjel a podporoval její vliv, jelikož tvořil lidské hodnoty. Jednotlivé části – literatura, hudba, film i divadlo - měly jít s člověkem ruku v ruce a náležitě jej po všech stránkách vzdělávat, učit jej zkrátka „žít“. Jaký to ale měl být život s ozbrojenými, nepřístupnými hranicemi, s omezenou svobodou, pod neustálým nátlakem? Jednotvárný. Každý občan měl pokud možno žít dle norem komunistického vzoru a ničím nevybočovat, zkrátka zapadat do „konstrukce komunistické mašinerie“. K tomu napomáhal fakt, že komunisté se na hlavní scéně objevili v nejlepší čas, kdy „zlomení“ lidé hledali novou naději. K rukám komunistů se tak předpřipravil „lidský materiál“, který se začal opracovávat během meziválečné doby, následně a o to více po 2. světové válce. S rokem 1948 začala poctivá „výroba skutečných lidí“, lidí socialismu, kteří vytvářeli nejenom svět pro sebe, ale také pro ty druhé a další, co přijdou po nich, tím se velké procento obyvatel stalo „uvědomělými jednotkami“ ve službách nově nastoleného režimu.

Ač se komunistický režim v 50. letech choval hrůzně a neodpuštělně, přinesl dobrou myšlenku v pořádání hromadných kulturních akcí. Umění všeho druhu se zpřístupnilo všem, každý si mohl prohlédnout to, co do té doby de facto nikdy neviděl, ani o ničem podobném neslyšel, a prohloubit si znalosti, mohl v sobě objevit skryté talenty či získat nové záliby. Celý systém pro mládež a dospělé se držel dosti striktních struktur, tzn., že školní výuka i pracovní tempo se víceméně plnily dle daných osnov, nicméně nikdo neměl zůstat sám. Element kolektivity nebyl úplně špatným nápadem, byť se v mnoha situacích jednalo o činnost „dobrovolnou“ s uvozovkami a kulturní akce představovaly „umělý výtvar“ režimu. I přes tento fakt, velká spousta lidí přicházela sama od sebe už jen pro onu potřebu radosti z dané kratochvíle.

Co se týče jihlavské problematiky, tak lze konstatovat, že toto město dnešní Vysočiny ničím zvláštním nevybočovalo z řady měst komunistického Československa 50. let. Jeho kulturní i osvětová činnost se nesly ve standardním duchu dané doby s ochotnými lidmi a vhodnými prostory, které se budovaly nebo upravovaly ke splnění poslání - šířit porozumění s režimem i mezi „obyčejné pracující“. Jediným obdivuhodným se může zdát proměna de facto německého města na socialistickou centrálu. Němci zde stále

pobývali, dokonce se i mohli zapojovat do komunistického veselí, nicméně německý jazykový ostrov v této fázi vývoje Jihlavy zanikl.

Přestože se v Jihlavě toho času v rámci republiky nic spektakulárního nedělo, lze na věc pohlédnout i z jiné strany, tehdy se přeci jednalo o krajské město, a jako takové mělo jít příkladem pro své okolí. Z tohoto úhlu se již může zdát jihlavská činnost velkolepá, budící pozornost v rámci kultury i osvěty.

Jihlavské slavnosti víceméně odpovídaly všem bodům, které se zmiňovaly na počátku kapitoly o festivitech z myšlenek Zoltána Rácze tzn., všechny se prováděly v masovém měřítku, dokonce i pietní události vytvářely formace o stovkách lidí i přes jejich komornost, natož pak průvody 1. máje nebo programy v Parku kultury a oddechu. Masovost i kolektivnost tvořily základ tehdejší politiky a (nejen) v tomto směru i vnitřní povinnost každého „kovaného“ socialisty, nelze si tedy takové akce představit jinak.

Dále všechny jihlavské oslavy měly své propagátory, agitátory, kterými se de facto mohl stát každý a přesvědčovat ty dosud nepřesvědčené o významu dané slavnosti, také o závazku, ale hlavně o všeobecné „komunistické pravdě“. Nadáním řečníka ovšem nebyl obdařeni každý, a jelikož se kladl důraz zejm. na osobní agitaci, vybraní jedinci vytvářeli řady proškolených „profesionálů“ ke zvýšení počtu příznivců dané myšlenky. Jednak se tento úkol uložil agitačním dvojicím, které chodily přímo do domů jihlavských obyvatel, jednak referentům, kteří si v řečnickém umění libovali nejvíce. Tyto jedince povolávaly většinou krajské orgány moci, aby na daném místě, v pravý čas, při správné příležitosti předvedli své „umění“. Jejich úkol se zdál zcela očividný, jednak byl referent přítomen na všech oslavách jako zástupce „vyšší moci“, jednak také jako agitátor a propagátor myšlenek excelentně zpracovaných do připraveného projevu. Všem propagátorům dopomáhala předně zadaná hesla, která stála vždy na pozadí celé akce a v jejich kontextu se prováděla agitace a chystaly se programy.

Plnil se též i třetí bod, agitace skrze masové sdělovací prostředky, což představovalo jakési spojení obou předchozích bodů (masovost a propagace). Hojně se využíval tisk, zejm. jihlavská Jiskra přinášela potřebná sdělení, avšak jak zde bylo již zmíněno, mnohé prvky v ní obsažené pozbyly objektivitu. Využívalo se též rozhlasu, včetně toho v obcích a na závodech, stále totiž platil za velmi efektivní prostředek propagace. Filmy se využívaly sporadicky, spíše sloužily jako doplňky kulturních programů, více se jich užívalo v osvětové činnosti z hlediska výchovy. O televizi v tomto případě asi nemůže být moc řeč, byť se na nějakém programu jistě našly ukázky stejné slavnosti z Prahy či Moskvy, Jihlava se v televizních reportážích často neukazovala.

K úspěšnému splnění všech výše zmíněných bodů svou roli samozřejmě musela sehrát dobrá organizace. Každá oslava se chystala s předstihem průměrně 1 - 2 měsíce dopředu podle důležitosti a velikosti, kdy se sestavil výbor a následně i komise, které nad všemi a vším držely ochrannou ruku, rozdělily si pravomoci a následně na společných schůzích chystaly plány. U jihlavského příkladu lze v rámci organizace podtrhnout „preventivní stres“ u členů vedení včetně pověřených komisí. Jednotliví předsedové neustále apelovali, aby se zlepšovala propagace, zvyšovala agitace, rostla aktivita organizací i závodů, aby se vše splnilo více jak na 100%, paradoxně nikdy nikdo nebyl se vším zcela spokojen, všude se našly chyby a nedostatky, které se následně v závěru hodnotily. Za stejný paradox platilo i chování mnohých „pomocných složek“, hlavní slabost totiž byla zakotvena v samotném člověku, který se sice zdál spolehlivým, snadno podmanitelným jedincem, avšak mnohokrát se projevila pravá lidská povaha, kdy dotyčný jedinec neudělal nic, z čeho by neměl osobní prospěch, samozřejmě nelze takto odsoudit všechny. Stresem se tak zatěžovali vedoucí straníci, zatímco závody, skupiny i jednotlivé osoby se strachem či obavami zřejmě moc nezabývaly.

Pro Jihlavu byl dle dokladů z tisku nejdůležitějším a nejvíce prožívaným svátkem Měsíc přátelství se Sovětským svazem, jednak z důvodu jeho neortodoxní délky, jednak protože se zapojovaly skutečně veškeré organizace města se svými programy a rozvíjela se ve velké míře právě osvěta, ale také celý měsíc představoval přímé spojení se SSSR, a o to v mnohém přeci šlo. Dokonce ani oslavy únorových dnů nebyly z hlediska tisku tolik okázalé, aby se o nich psaly každým rokem obsáhlé strany, o MDŽ a MDD nemluvě, ženy se zejm. oslavovaly jako dobré pracovnice na závodech, o Dni dětí se mnohokrát ani nepsalo. Něco jiného však znamenalo, pokud se jednalo o významné výročí, kdy od události uplynul daný počet let, většinou s pětiletým odstupem (5, 10, 15, 20 let atd.), zmínky se pak v tisku objevovaly čtvrt či půl roku dopředu, kdy se jednalo spíše o kratší připomínku, která ale měla rozsáhlé působení.

Pokud si shrneme osvětovou činnost tehdejšího krajského města, ta patřila mezi stěžejní pilíře. Osvěta vychovávala mladé i starší a měla jim „nenuceně“ do životů vnášet poznání všeho druhu. V Jihlavě se pro tento mnohdy obtížný úkol zbudovalo množství budov a komplexů, které si vzaly tuto povinnost na starost. Všechny byly rozlohou velké, na tu dobu úctyhodně vybavené po materiální i personální stránce, čímž plnily kulturní rozkaz režimu, když po republice vyrůstaly parky kultury a oddechu, stejně jako se provozovaly domy osvěty.

Jihlavská osvěta šla s dobou zejm. ve výchovných metodách, pořádané přednášky, kurzy i výstavy v rámci kulturního vzdělávání nesly náplň požadovaných témat a byla zde snaha je i správně propagovat, avšak lidé se začali stále více distancovat a odklánět od kolektivní a nařízené osvětové činnosti i od stejně řízené kulturní sféry, to vše se začalo již od 2. poloviny 50. let. Což sice neznamenal úplný úpadek, stále se vše chystalo ve stejném duchu, nicméně už chyběla jakási uměle vyvolaná radost z dané činnosti, lidé si více uvědomovali a chtěli více i od života, toužili po spontánní zábavě bez diktátu, a tato touha je donesla až k prahu roku 1968.

U našich předků z doby komunismu si lze povšimnout obrovské a neutuchající víry, kterou vkládali do tehdejších idejí, ať to byly ty stranické, nebo ty na „druhé straně“. Ideologie komunismu lidem dovozovala stát se na oko „pravou, hybnou silou“ státu, s čímž na člověka padala jistá společenská zodpovědnost, kdy jen tak nemohl vystoupit ze své role v tomto „divadle“. To se mu naopak stalo osudným, jakmile začal odříkávat první slova scénáře, napsaném v jistém smyslu bravurně, obyčejný člověk totiž skutečně cítil potřebu být součástí systému, lákala jej představa (klamné) možnosti „činit něco pro všeobecný prospěch“ a jeho hluboké přesvědčení o vlastní moci jej mohlo zcela pohltit, ale ne u všech se tak stalo. Zatímco mnoho lidí našlo smysl života v řízené ideologii, v bujarých oslavách a krásných slovech, existovala i hrstka lidí, kteří smysl našli ve vzepření se těmto chimérám. Tak jako jedinec sám o sobě v očích režimu mnoho neznamenal, v očích jeho odpůrců znamenal hodně, zejm. naději na nový začátek a možnost věci změnit.

K tomu lze jen dodat, že komunisty „pěstované“ zbraně se nakonec obrátily proti nim, byly to přece mohutné masy občanů, které téměř všude po republice v roce 1989 přehlušily komunistickou demagogii svými hlasy a zvuky klíčů, jež jim otevíraly bránu do další nové budoucnosti, ovšem jaká ta budoucnost, kterou nyní žijeme my, vlastně je, to se musí nechat na individuálním posouzení.

Na úplný závěr slova jihlavského spisovatele Martina Herzána, vztahující se nejen na Jihlavu: *„Až se Jihlava ohlédne za 20. stoletím, bude plakat. Ne proto, že bylo často naplněno krutostí a barbarstvím vůči našim předkům, vlastní historii a památkám, ale proto, že dobří lidé v Jihlavě často jen přihlíželi a mlčeli. A město, které se nepoučí ze své minulosti, je odsouzeno k tomu si ji zopakovat.“*⁸³⁸

⁸³⁸ HERZÁN, Martin. *Utajené dějiny Jihlavy 20. století: Dějiny, které žalem žalují...* Jihlava: Martin Herzán, 2014, str. 5.

9 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny nepublikované

SOkA Jihlava, fond KSČ - Okresní výbor Jihlava 1948 – 1989.

SOkA Jihlava, fond Městský národní výbor Jihlava (1923) 1954 – 1990 (1992).

SOkA Jihlava, fond Místní výbory Národní fronty v okrese Jihlava (1947) 1948 – 1959.

SOkA Jihlava, fond Okresní výbor Národní fronty v Jihlavě 1948 – 1959.

SOkA Jihlava, fond Sběrka jednotlivých čísel novin a časopisů, Jihlava (1809 – 1978).

Prameny publikované

1. Máj: sborník k oslavám 1. mája. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1950.

1945 – 1970: 25 let života a práce města Jihlavy. Jihlava: Městský národní výbor, 1970.

40 let bojů Jiskry: sborník. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1959.

Co má vědět desátkový důvěrník: příručka pro desátkové důvěrníky. Praha: Ústřední výbor KSČ, 1947.

Historický atlas měst České republiky, sv. č. 8, Jihlava. Praha: Historický ústav AV ČR; Muzeum Vysočiny Jihlava; Státní okresní archiv v Jihlavě, 2000.

JAROŠ, Zdeněk. *Jihlavské ulice a vývoj jejich pojmenování.* Jihlava: Městský úřad, 1993.

Jihlavský okres 1945 – 1960: patnáct let svobodné práce. Jihlava: Okresní národní výbor, 1960.

KÁBRTOVÁ, Marie. *Velká říjnová socialistická revoluce a světový revoluční proces.* Praha: SPN, 1972.

KOLÁŘOVÁ, Miluše. *Mezinárodní den žen: metodický materiál.* Pardubice: Vzorová okresní knihovna, 1974.

Minulost a současnost Městské knihovny v Jihlavě: sborník materiálů k 110. výročí české veřejné knihovny. Jihlava: Městská knihovna Jihlava, 2004.

Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským. Praha: Orbis, 1953.

Státní okresní archiv v Jihlavě. Jihlava: Okresní úřad Jihlava, 1999. ISBN 80-238-5132-2.

Ústava 9. května. Praha: Orbis, 1948.

Literatura

A v tento kraj chodívám za krásou: básníci Vysočiny: Otokar Březina, Miloslav Bureš, Jakub Deml, Petr Kříčka, Oldřich Mikulášek, Vítězslav Nezval, Jan Zahradníček.

Jihlava: Okresní dům kultury a vzdělávání, 1968.

ARENDETT, Hannah. *O násilí*. 2. vyd. Praha: Oikoymenth, 2004. Oikúmené. ISBN 80-7298-128-5.

ARON, Raymond. *Demokracie a totalitarismus*. Vyd. 2., Brno: Atlantis, 1993. ISBN 80-7108-064-0.

BABEROWSKI, Jörg. *Rudý teror: dějiny stalinismu*. Praha: Brána, 2004. ISBN 80-7243-216-8.

BAUER, František. *Mein Kampf očima historiků*. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008. ISBN 978-80-86864-95-2.

BERDJAJEV, Nikolaj Alexandrovič. *Prameny a smysl ruského komunismu*. Praha: Prostor, 2012. ISBN 978-80-7260-262-9.

BLAŽEK, Petr. *Akce "K": vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech: studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Pulchra, 2010. ISBN 978-80-87377-05-5.

BOCHENSKI, Józef Maria. *Marxismus-leninismus: věda nebo víra*. Olomouc: Velehrad, 1994. ISBN 80-901614-5-6.

BONNELL, Victoria E. *Iconography of Power: Soviet political posters under Lenin and Stalin*. University of California Press, 1999. ISBN 96-36252.

BORÁK, Mečislav a Dušan JANÁK. *Tábory nucené práce v ČSR 1948-1954*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. ISBN 80-902075-4-5.

BOUČEK, Antonín. *První máj - jeho vznik, historie a význam*. Praha: Svoboda, 1946.

BOUČEK, Jaroslav. *Poprava Závěše Kalandry: 27. 6. 1950 : česká kulturní avantgarda a KSČ*. Praha: Havran, 2006. ISBN 80-86515-63-X.

BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.

BULLOCK, Alan. *Hitler a Stalin: paralelní životopisy*. Plzeň: Mustang, 1995. ISBN 80-85831-51-1.

CABADA, Ladislav. *Komunismus, levicová kultura a česká politika: 1890-1938*. Plzeň: A. Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-32-6.

CAINER, Rudolf. *Žulový Stalin: osudy pomníku a jeho autora*. Praha: ARSCI, 2008. ISBN 978-80-86078-86-1.

CANETTI, Elias. *Masa a moc*. Vyd. 2., Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1512-9.

ČAPKA, František a Jitka LUNEROVÁ. *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. Brno: CPress, 2012. ISBN 978-80-264-0089-9.

- ČERNÝ, Václav. *Paměti*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1992. ISBN 80-7108-036-5.
- ČORNEJOVÁ, Alžběta. *Dovolená s poukazem: odborové rekreace v Československu 1948–1968*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2363-6.
- DRŠKA, Pavel. *Revolučné prvé máje*. Praha: Naše vojsko, 1971.
- DUFFACK, J. J. *Dr. Joseph Goebbels: poznání a propaganda: komentovaný překlad vybraných projevů*. Praha: Naše vojsko, 2009. ISBN 978-80-206-1009-6.
- FLÍČEK, Jiří. *20 let Horáckého divadla: 1940-1960*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1960.
- FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9.
- FRANC, Martin a Jiří KNAPÍK. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. Praha: Academia, 2013, ISBN 978-80-200-2229-5.
- FRANĚK, Otakar, Antonín VERBÍK a Antonín ŠEVČÍK. *Pod rudými prapory Prvního máje: 1. máj v Jihomoravském kraji v dokumentech a vzpomínkách*. Brno: Blok, 1980.
- FUČÍK, Julius. *Reportáž, psaná na oprátce: První úplné, kritické a komentované vydání*. Praha: Torst, 1995. ISBN 80-85639-46-7.
- FUČÍKOVÁ, Gusta. *Vzpomínky na Julia Fučíka: (okupace)*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.
- FUČÍKOVÁ, Gusta. *Život s Juliem Fučíkem*. Praha: Svoboda, 1971.
- GEYER, Michael a Sheila FITZPATRICK. *Za obzor totalitarismu: srovnání stalinismu a nacismu*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2035-2.
- GIDE, André. *Návrat ze Sovětského svazu*. Praha: Družstevní práce, 1936.
- GÖBL, Luboš. *Osobnosti Vysočiny*. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 2005. ISBN 80-86391-15-9.
- GOFFMAN, Erving. *Všichni hrajeme divadlo: sebezprezentace v každodenním životě*. Vyd. 2. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1999. ISBN 80-902482-4-1.
- GRULICH, Vladimír, Jiří LOUKOTKA a Josef MUŽÍK. *Komunistický světový názor a mladá generace*. Praha: Horizont, 1974.
- GUBAREV, Vitalij Georgijevič. *Pavlik Morozov*. Moskva: Izdatel'stvo detskoj literatury, 1950.
- HANUŠ, Jiří a Radomír VLČEK. *Interpretace ruské revoluce 1917*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. ISBN 978-80-7325-150-5.
- HEJHAL, Petr. *Haviřeni na Jihlavsku: sborník k 13. setkání českých hornických měst a obcí, domnělému 760. výročí jihlavského městského a horního práva (1249-2009) a 10. výročí obnoveného havířského průvodu (1999-2009)*. Jihlava: Statutární město Jihlava, 2009. ISBN 978-80-254-4601-0.

- HERZÁN, Martin. *Jihlava ve spárech StB: historie tajné policie KSČ v Jihlavě 1945 – 1990*. Jihlava: Jiří Vybíhal, 2011. ISBN 978-80-260-0026-6.
- HERZÁN, Martin. *Utajené dějiny Jihlavy 20. století: Dějiny, které žalem žalují...* Jihlava: Martin Herzán, 2014. ISBN 978-80-260-6928-7.
- HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85865-10-6.
- HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. Praha: Naše vojsko, 2016. ISBN 978-80-206-1595-4.
- Hitlerův Mein Kampf: Z bible německého nacionálního socialismu s komentářem Jiřího Hájka*. Praha: Dialog, 1993. ISBN 80-85194-86-4.
- HOJDA, Zdeněk a Jiří POKORNÝ. *Pomníky a zapomínky*. Litomyšl: Paseka, 1996. ISBN 80-7185-050-0.
- IRVING, David John Cawdell. *Goebbels: pán myšlenek Třetí říše*. Brno: Books, 1998. ISBN 80-7217-067-8.
- JÁNSKÝ, Petr. *Totalita slovem, písní a obrazem: (dějiny hrůzovlády KSČ)*. Cheb: Music, 2004. ISBN 80-85925-13-3.
- JAROŠ, Zdeněk – KŘESADLO, Karel. *Jihlavská radnice: Kulturně historická studie*. Jihlava: Městský úřad, 1994.
- JAROŠ, Zdeněk. *Čestní občané Jihlavy 1825 – 2015 a nástin dějin samosprávy města*. Jihlava: Statutární město Jihlava, 2016. ISBN 978-80-88003-15-1.
- JAROŠ, Zdeněk. *Historie a současnost podnikání na Jihlavsku*. Žehušice: Městské knihy, 2001. ISBN 80-902919-6-1.
- JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2007. Moderní dějiny. ISBN 978-80-7021-902-7.
- JIROUŠEK, Vladislav Tomáš. *ZOO Jihlava aneb Cesta od kolébky k dokonalosti*. Jihlava: Madagaskar, 2004. ISBN 80-86068-37-4.
- JOWETT, Gareth S., Victoria O'DONNELL. *Propaganda and Persuasion*, Thousands Oaks: SAGE Publications, 5 ed., 2012. ISBN 978-1-4129-7782-1.
- Julek Fučík - věčně živý!*. Brno: Host, 2010. ISBN 978-80-7294-436-1.
- JUST, Vladimír a František KNOPP. *Divadlo v totalitním systému: příběh českého divadla (1945-1989) nejen v datech a souvislostech*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1720-8.
- KÁBA, Arnošt. *Oblastní galerie Vysočiny*. Jihlava: Oblastní galerie Vysočiny, 1982.
- KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945-1969*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1536-5.

KAPLAN, Karel a Pavel KOSATÍK. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-616-9.

KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1.

KAPLAN, Karel. *Druhý proces: Milada Horáková a spol. - rehabilitační řízení 1968-1990*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1431-1.

KAPLAN, Karel. *Mocní a bezmocní*. Toronto: Sixty-Eight Publishing ISBN 0-88781-209-0.

KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960) Část druhá: venkov*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. ISBN 978-80-7285-155-3.

KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960) Část první*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-079-2.

KAPLAN, Karel. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0269-1.

KÁRNÍK, Zdeněk, Michal KOPEČEK a spol. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek II. Praha: Dokořán, 2004. ISBN 80-86569-77-2.

KEJZEROV, Nikolaj Mironovič. *Politická kultura socialistické společnosti*. Praha: Svoboda, 1983.

Kinofikace Moravy: Bruntál, Bystřice pod Hostýnem, Bzenec, Havířov, Holešov, Jihlava, Kroměříž, Luhačovice, Nový Jičín, Šumperk, Uherské Hradiště, Zlín. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0820-1.

Klára Zetkinová. Praha: Horizont, 1977.

KLÁTIL, František. *Na chvíli v SSSR: reportáž*. Praha: Mladé proudy, 1931.

KNAPÍK, Jiří a kol.: *Děti, mládež a socialismus v Československu v 50. a 60. letech*. Opava: SU, 2014. ISBN 978-80-7510-057-3.

KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2019-2.

KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-212-0.

KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-316-X.

KOČIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-87-X.

Komunismus na Vysočině: stalo se v době nesvobody a třídní nenávisti III. Jihlava: Parolaart, 2001. ISBN 80-238-7522-1.

- KONOPKA, Vladimír. *Hovoříme s mládeží: zkušenosti z práce mezi mládeží při šíření protifašistických tradic*. Praha: SPB, 1964.
- KOPECKÝ, Václav. *Soběslavský plán kulturně osvětové činnosti*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1950.
- KOURA, Petr a Pavlína KOUROVÁ. *České Vánoce: od vzniku republiky do sametové revoluce*. Praha: Máj, 2010. ISBN 978-80-7363-252-6.
- KOUROVÁ, Pavlína a Petr KOURA. *Žádáme trest smrti!: propagandistická kampaň provázející proces s Miladou Horákovou a spol. : (historická studie a edice dokumentů)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-03-8.
- KŘESADLO, Karel. *Jihlava 1233 – 1983*. Jihlava: Městský národní výbor, 1983.
- LINHART, Ctimír, Karel KŘESADLO a Zdeněk JAROŠ. *Z dějin Komunistické strany Československa na Jihlavsku do roku 1949*. Jihlava: Socialistická akademie, 1986.
- MACURA, Vladimír. *Šťastný věk: (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008, ISBN 978-80-200-1669-0.
- MAŠKOVÁ, Tereza a Vojtěch RIPKA. *Železná opona v Československu: usmrcení na československých státních hranicích v letech 1948-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015. ISBN 978-80-87912-31-7.
- MUSIL, Bohumír. *O Jihlavě a Jihlavanech s humorem i vážně*. Jihlava: B. Musil, 2009. ISBN 978-80-254-6110-5.
- NÁLEVKA, Vladimír. *Horké krize studené války*. Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7429-011-4.
- NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posílíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno: Matice moravská, 2011. ISBN 978-80-86488-82-0.
- NECHVÁTAL, Martin. *Založení KSČ ve službách kominterny: 15. 5. 1921*. Praha: Havran, 2002, ISBN 80-86515-13-3.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1900.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1898.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1892.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1903.
- Památná místa revolučních bojů na Jihlavsku*. Jihlava: Muzeum Vysočiny Jihlava, 1984.

- PÁTEK, Alois Josef. Vlastivěda moravská. II, Místopis Moravy. Díl IV. místopisu, Jihlavský kraj. Čís. 28, Jihlavský okres. Brno: Musejní spolek, 1901.
- PÁVOVÁ, Jana. *Demagog ve službách strany: portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-09-0.
- PAŽOUTOVÁ, Kateřina. *OGV: 50 let Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě*. Jihlava: Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě, 2003. ISBN 80-86250-07-5.
- PERNES, Jiří. *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006. ISBN 80-7243-284-2.
- PERNES, Jiří. *Takoví nám vládli: komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. Praha: Brána, 2003. ISBN 80-7243-162-5.
- PIPES, Richard. *Dějiny ruské revoluce*. Praha: Argo, 1998. ISBN 80-7203-081-7.
- PIPES, Richard. *Rusko za starého režimu*. Praha: Argo, 2003. ISBN 80-7203-559-2.
- Politické procesy v Československu po roce 1945 a "Případ Slánský": sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané ve dnech 14. -16. dubna 2003 v Praze*. Brno: Prius, 2005. ISBN 80-7285-053-9.
- POSPÍŠIL, Filip a Petr BLAŽEK. *"Vraťte nám vlasy!": první máničky, vlasatci a hippies v komunistickém Československu: studie a edice dokumentů*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1873-1.
- První máje na Jihlavsku 1890-1960*. Jihlava: OV KSČ, 1960.
- PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek: Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2006. ISBN 80-86621-18-9.
- RÁCZ, Zoltán. *Rodinné a společenské svátky*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1973.
- REICHEL, Peter. *Svůdný klam Třetí říše: fascinující a násilná tvář fašismu*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-604-1.
- SEKORA, Ondřej. *O zlém brouku Bramborouku: o mandelince americké, která chce loupit z našich talířů*. Praha: SNDK, 1950.
- SKÁLA, Antonín. *Deset let Horáckého divadla: příspěvek ke kronice naší první oblastní scény*. Praha: Nákladem Umění lidu, 1949.
- SKOPAL, Pavel. *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2096-3.
- SLÁNSKÁ, Josefa. *Zpráva o mém muži*. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0165-7.
- SLAVÍK, Jan. *Leninova vláda: (1917-1924)*. Vyd. 2., (V NLN 1.). Praha: NLN, 2009. ISBN 978-80-7106-978-2.

STEED, Henry Wickham. *Diktatura a demokracie: Adolf Hitler Mein Kampf vs. T. G. Masaryk Světová revoluce*. Praha: V. Kořínek, 2004. ISBN 80-903184-5-2.

STERN, J. P. *Hitler: vůdce a lid*. Praha: Lidové noviny, 1992. ISBN 80-7106-054-2.

ŠÁMAL, Petr. *Soustružníci lidských duší: lidové knihovny a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století: (s edicí seznamů zakázaných knih)*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1709-3.

ŠAMÁNKOVÁ, Eva, Vladimír VOLDÁN a Jaroslav VESELÝ. *Jihlava: městská rezervace Státní památkové správy*. Praha: Státní turistické nakladatelství, 1955.

ŠČIPAČEV, Stepan Petrovič. *Pavlik Morozov*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1952.

ŠOLC, Miroslav. *Masarykismus - jeden z ideových zdrojů pravicového oportunistu, revizionismu a antisocialistických tendencí v ČSSR*. Praha: Vysoká škola politická ÚV KSČ, 1972.

ŠTVERÁK, Vladimír. *Klára Zetkinová, revolucionářka a pedagožka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.

VANČURA, Jiří. *Proč První máj*. Praha: Práce, 1965.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Velvet revolutions: an oral history of Czech society*. New York: Oxford University Press, 2016, 251 s. Oxford oral history series. ISBN 978-0-19-934272-3.

VANĚK, Miroslav, Pavel MÜCKE a Hana PELIKÁNOVÁ. *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7285-089-1.

VEBER, Václav. *Leninova vláda: (Rusko 1917-1924)*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-356-3.

VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-941-6.

VEBER, Václav. *Rudý car: Stalin v čele Sovětského svazu v letech 1924-1953*. Praha: Triton, 2016. ISBN 978-80-7387-930-3.

VEBER, Václav. *Stalinovo impérium: (Rusko 1924-1953)*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-391-1.

VITKINE, Antoine. *Mein Kampf: příběh jedné knihy*. Praha: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-058-3.; *Život ve třetí říši*. Praha: Naše vojsko. 2006. ISBN 80-206-0811-7.

VONDRÁK, Emil. *Horácký zimní stadion a aktuality 1956/57*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1957.

VRBECKÝ, Dušan. *Dukla Jihlava 1956-2006: půl století legendy*. Jihlava: Parola, 2006. ISBN 80-903282-2-9.

VYDRA, Zbyněk. *Život za cara?: krajní pravice v předrevolučním Rusku*. Červený Kostelec: P. Mervart, 2010. ISBN 978-80-87378-08-3.

ZEJDA, Radovan. *Babice: věnováno 50. výročí všech obětí*. Třebíč: Akcent, 2001. ISBN 80-7268-149-4.

ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. 2. vyd. Praha: Libri, 1999. ISBN 80-85983-75-3.

Život ve třetí říši. Praha: Naše vojsko, 2006. ISBN 80-206-0811-7.

Tisk a Periodika

Jiskra

– ročník 1950, 1951, 1952, 1953, 1955, 1956

Paměť a dějiny

– ročník 2007, 2011, 2013

Securitas Imperii

- ročník 2015

Věstník ministerstva školství, věd a umění

– ročník 1950, 1956, 1957

Internetové zdroje

ANDRLE, Petr. Společnost. Pokud jde o MDŽ, není co slavit. In: *Neviditelnypes.lidovky.cz* [online]. 13. 3. 2015. [cit. 2016-11-25]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/spolecnost-pokud-jde-o-mdz-neni-co-slavit-fpo-p_spolecnost.aspx?c=A150311_172234_p_spolecnost_wag.

BAUER, Michal. II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22. – 29. 4. 1956. In: *Aluze.cz* [online]. 3/2010. [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: http://aluze.cz/2010_03/12_archivalie_bauer.php.

HONSOVÁ, Karolína. Propaganda: představení fenoménu. In: *Modernidejiny.cz* [online]. 16. 5. 2013. 21. 5. 2013 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://www.modernidejiny.cz/clanek/propaganda-predstaveni-fenomenu/>.

HUBIČKA, Jiří. Hlas shůry aneb Vážnost ředitelská. In: *Rozhlas.cz* [online]. 24. 3. 2011. [cit. 2016-08-04]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/zamikrofonem/_zprava/hlas-shury-aneb-vaznost-reditelska-3--869162.

LAUDIN, Radek. Hlava čtyřmetrové sochy Klementa Gottwalda se dostala zpět do Jihlavy. In: *Jihlava.idnes.cz* [online]. 12. 10. 2014 [cit. 2017-02-05]. Dostupné z: http://jihlava.idnes.cz/hlava-sochy-klementa-gottwalda-v-jihlave-ffr-jihlava-zpravy.aspx?c=A141008_2106032_jihlava-zpravy_mv.

PINKA, Patricia Garland. John Donne: English poet. In: *Britannica.com*. [online]. 21. 12. 2006. 12. 9. 2008 [cit. 2016-07-20]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/John-Donne>.

www.ceskatelevize.cz

www.csds.cz

www.delnak.cz

www.dko.cz

www.hdj.cz

www.jihlava.cz

www.jihlavske-listy.cz

www.knihovna-ji.cz

www.lidovyslovník.cz

www.mistopismoravy.cz

www.mkcr.cz

www.moderni-dejiny.cz

www.muzeum.ji.cz

www.ogv.cz

www.psp.cz

www.rozhlas.cz

www.spisovatele.cz

www.starajihlava.cz

www.totalita.cz

www.ustrcr.cz

www.valka.cz

www.zakonyprolidi.cz

www.zbierka.sk

www.zoojihlava.cz

www.zoozlin.eu

Filmografie

Hodiny naděje [film]. Režie Jan RYBKOWSKI. Polsko, 1955.

Hrdinové šipky [film]. Režie Sergej VASILJEV. Sovětský svaz, 1955.

Maryša [film]. Režie Josef ROVENSKÝ. Československo, 1935.

Nebezpečná hra [film]. Režie Jan KOECHER. Polsko, 1955.

Osud člověka [film]. Režie Sergej BONDARČUK, SSSR, 1959.

Po noci den [film]. Režie Jaroslav MACH. Československo, 1955.

Posádka [film]. Režie Bronislav BROK, Jan FETHKE, Jan ROJEWSKI. Polsko, 1952.

Rudá záře nad Kladnem [film]. Režie Vladimír VLČEK. Československo, 1955.

Rytíř zlaté hvězdy [film]. Režie Julij RAJZMAN, Sovětský svaz, 1951.

Tonka Šibenice [film]. Režie Karel ANTON. Československo, 1930.

Velká rodina [film]. Režie Josif CHEJFIC. Sovětský svaz, 1954.

10 SEZNAM ZKRATEK

- AV – akční výbor/y
- AV NF – Akční výbor/y Národní fronty
- b. d. – bez data
- CO – civilní obrana
- č. – číslo
- ČEFIS – Československá filmová společnost
- ČSA – Československá armáda
- ČSF - Československého státního filmu
- Čsl. – Československo
- ČSM – Český/československý svaz mládeže
- ČSR – Československá republika
- ČSTV – Československý svaz tělesné výchovy
- DČA – Den československé armády
- DO – Dům osvěty
- FFP – Filmový festival pracujících
- HD – Horácké divadlo
- inv. č. – inventární číslo
- JAV NF – Jednotný akční výbor Národní fronty
- JNV – Jednotný národní výbor
- JZD – Jednotné zemědělské družstvo
- kart. - karton
- KAV NF – Krajský akční výbor Národní fronty
- Kčs – koruna československá
- KDO – Krajský dům osvěty
- KGV – Krajská galerie Vysočiny

KNV – Krajský národní výbor
KSČ – Komunistická strana Československa
KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu
KV KSČ – Krajský výbor Komunistické strany Československa
KV NF – Krajský výbor Národní fronty
KV SČSP – Krajský výbor Svazu československo-sovětského přátelství
KVTVS – Krajský výbor tělovýchovy a sportu
lat. – latinský
LKR – lidové kurzy ruštiny
LM – Lidové milice
LUT – Lidová umělecká tvořivost
MČSP – Měsíc československo-sovětského přátelství
MDD – Mezinárodní den dětí
MDO/ MěDO – Městský dům osvěty
MDŽ – Mezinárodní den žen
MěNV – Městský národní výbor
MNV – Místní národní výbor
MV KSČ – Místní výbor Komunistické strany Českosloveska
MV NF – Místní výbor Národní fronty
n. p. – národní podnik
NF – Národní fronta
NSDAP – *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* (Národně socialistická německá dělnická strana)
NV – národní výbory
OAV NF – Okresní akční výbor Národní fronty
OB – osvětová beseda
ONV – Okresní národní výbor

OV KSČ – Okresní výbor Komunistické strany Československa
OV NF – Okresní výbor Národní fronty
OVTVS – Okresní výbor tělovýchovy a sportu
PKO – Park kultury a oddechu
POV NF – Předsednictvo okresního národního výboru Národní fronty
RNV – Revoluční národní výbor
ROH – Revoluční odborové hnutí
RVHP - Rada vzájemné hospodářské pomoci
SČSP – Svaz československo-sovětského přátelství
SNB – Sbor národní bezpečnosti
SOkA – Státní okresní archiv
SPB – Svaz protifašistických bojovníků
SSSR – Sovětský svaz socialistických republik
StB – Státní bezpečnost
STM – soutěž tvořivosti mládeže
Svazarm – Svaz pro spolupráci s armádou
SZUKS - Svaz zaměstnanců umělecké a kulturní služby
TJ – Tělovýchovná jednota
TNP – tábory nucených prací
ÚAV NF – Ústřední akční výbor Národní fronty
ÚRO – Ústřední rada odborů
ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV NF – Ústřední výbor Národní fronty
ÚV NF – Ústřední výbor Národní fronty
ÚV SČSP - Ústřední výbor Svazu československo-sovětského přátelství
VŘSR – Velká říjnová socialistická revoluce
VŽ – výbor/y žen

11 RESUMÉ

Tato práce se věnuje tématu kulturní a osvětové činnosti ve městě Jihlava v časovém období 50. let 20. století.

Úvodní kapitola pojednává o kultuře, která byla v tehdejším československém státě spojená s nástupem komunismu k moci v roce 1948. Kulturní politika představovala produkt vlády a jako taková měla lidi ovládat dle potřeby samotné KSČ. Následující obecná kapitola se věnuje tématu propagandy, doprovodnou složku moci. Na tomto úseku se porovnává stalinismus (reflektuje se i bolševismus) s jeho představiteli Leninem a Stalinem versus německý nacionalismus v čele s Hitlerem. Představeny jsou i jednotlivé prvky propagandy, uzavřené do jednotlivých „teorií“, které z ní činí nebezpečný jev v rukou totalitních režimů.

Jihlava se zde představuje jako město s bohatou historií od počátku až do dnešních dní v rámci jejího urbanistického vývoje. Zohledňují se i jihlavská kulturní střediska, kde se toho času odehrávaly všechny větší oslavy v rámci kulturního dění, vzpomenuť je i na jiné kulturní památky z doby socialismu.

Rozsáhlejší kapitolu tvoří ta o jihlavských festivitech, kterými město ožívalo ve vybraných dnech. Pojednává se zde např.: o únorových dnech, Mezinárodním dni žen, 1. máji, Den československé armády atd. Každá slavnost měla určitý úkol, nicméně všechny do jedné měly být zejména masové, mít schopné agitátory a řečníky, a též i silnou propagandu skrze masové sdělovací prostředky, tj. rozhlas, tisk, film aj. Samostatnou kapitolu tvoří téma kulturně-osvětové činnosti v Jihlavě, kdy práce nahlíží do teoretické výchovy tehdejších „lidí socialismu“, tzn. mládeže na školách, dospělých v práci a obou v jejich volném čase. Shrnutí o praktické činnosti většiny osvětových zařízení v rámci města odpovídá na otázky, jak si v činnosti vedly, jaké byly jejich priority, jaké metody používaly atd. Objevuje se zde i fenomén úbytku návštěvnosti z důvodu uvolnění režimu a celkového života lidí v Československu.

Závěrem práce poznamenává, že Jihlava v rámci republiky neplnila významnou roli, nicméně jako krajské město v 50. letech plnila hlavní úlohu svého postavení a snažila se poskytnout celému kraji a jeho obyvatelům velkolepé oslavy, stejně jako „důmyslnou a naplňující“ výchovu.

12 SUMMARY

This work deals with cultural and educational activities in the city of Jihlava in the period of the 1950s of 20th century.

The opening chapter deals generally with the Czechoslovak culture that was connected with the rise of communism to power in 1948. The cultural policy was a product of the government at that time and it had to have command of people as Communist Party of Czechoslovakia needed. The following general chapter deals with the theme of propaganda, an accompanying component of power. There are compared Stalinism with its officials Lenin and Stalin (Bolshevism is reflected in this section too) with German nationalism headed by Hitler. There are also introduced some particular elements of propaganda, embodied in individual “theories”, which make of it a dangerous phenomenon in the hands of totalitarian regimes.

There is Jihlava represented as a city with a rich history from the beginning to the present days under its urban development. The work talks about cultural centres of Jihlava where all great celebrations of cultural events took place at that time, in addition there are also remembered other cultural monuments from the era of socialism. A more extensive chapter is the one about the festivities of Jihlava with which the city was coming alive on selected days. There are, for example, February Days, International Women’s Day, May 1st, The Czechoslovak Army Day and more others. Each festivity had its own task, however, all in one should be massive, should have capable agitators and speakers as well as strong propaganda led by mass media, that mean radio, public press, film etc. The separate chapter is also about cultural and educational activities in Jihlava, the work takes a look into theoretical upbringing for the “people of socialism”, that means for young people in schools, for adults at work and for both in their leisure time. A summary of the practical activities of most of the educational facilities in the city answers the question: How did they act in their activities?, What were their priorities?, What methods did they use?, etc. There is also a phenomenon of loss of attendance in many institutions due to release of the regime and people’s life in Czechoslovakia.

In conclusion, this work notes that Jihlava didn’t fulfil any significant role within the Republic, however it played a major role as a regional town in the 1950s and it tried to provide many magnificent celebrations for the whole region and its inhabitants as well as a sophisticated and fulfilling education.